

ΔΗΜΗΤΡ. Ν. ΚΛΕΙΔΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ Ε/Δ = 110

ΡΩΜΑΪΚΗ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ

Ε' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

002
ΚΛΣ
ΕΤ2Α
383

ΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ 1970

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κρείδας (Ανδρέας Ν.)

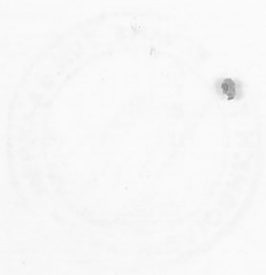
ΙΣΤΟΡΙΑ

ΡΩΜΑΪΚΗ ΚΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΡΩΜΑΪΚΗ ΚΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ

ΣΤ'

89

ΣΧΒ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Ν. ΚΛΕΙΔΑ

Κρείδας (Δημήτριος Ν.)

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΡΩΜΑΪΚΗ ΚΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ

ΔΙΑ ΤΗΝ Ε' ΤΑΞΙΝ
ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

21 ΑΠΡΙΛΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

ΕΔΩΡΗΣΑΤΟ

Α. Ε. Δ. Β.

αριθ. απόθ. εισαγ. 9053 του έτους 1971

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ 1970

002
hns
ET2A
383

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Ἡ ἐφετεινή μας Ἱστορία λέγεται «Ρωμαϊκή καὶ Βυζαντινὴ». Περιλαμβάνει κατὰ πρῶτον μὲν τὴν ἱστορίαν τῆς Ρώμης καὶ τῶν λαῶν τῆς μεγάλης Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, τοὺς πολέμους καὶ τὰς κατακτήσεις τῆς ἀπὸ τοῦ ἔτους 753 π.Χ. (ἔτος κτίσεως τῆς Ρώμης) καὶ ἐξῆς.

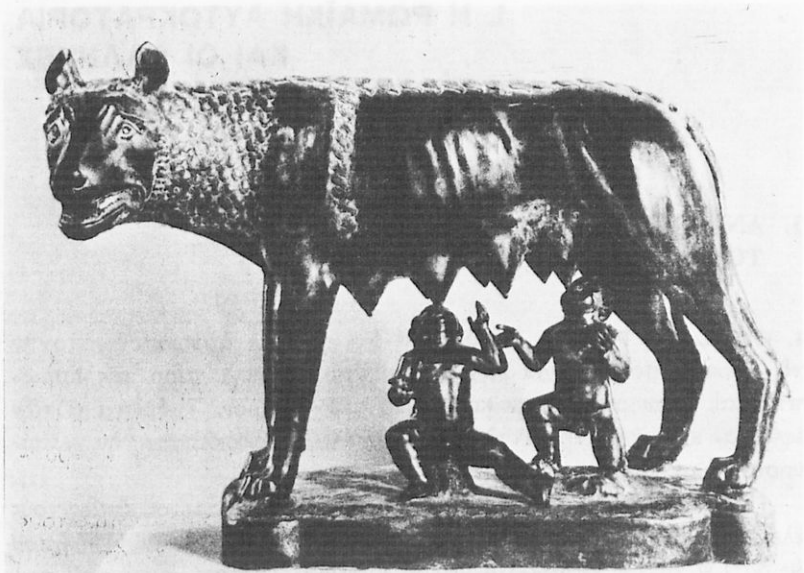
Ἐν συνεχείᾳ δὲ περιλαμβάνει τὴν περίοδον ἐκείνην τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ ἔτους 330 μ.Χ. μέχρι τοῦ 1453 μ.Χ. Ὀνομάζεται δὲ Βυζαντινὴ Ἱστορία, διότι ἔχει ὡς κέντρον τὸ Βυζάντιον, τὴν ἀρχαίαν ἀποικίαν, τὴν ὁποίαν ἱδρυσαν, κατὰ τὴν παράδοσιν, τὸ 664 π.Χ. Μεγαρεῖς ἀποικοι, ὑπὸ τὸν Βύζαντα.

Εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἔκτισε τὴν νέαν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του, τὴν Κωνσταντινουπόλιν, τὸ 330 μ.Χ.

Ἡ ἱστορικὴ αὐτὴ περίοδος, ἡ ὁποία διήρκεσεν 11 αἰῶνας, εἶναι πλήρης ἀγῶνων δόξης καὶ μεγαλείου, ἐφάμιλλος πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ἐποχὴν. Τὸ Βυζάντιον κατὰ τοὺς αἰῶνας τούτους, μὲ τοὺς συνεχεῖς ἀγῶνας, προεφύλαξε τὴν Δύσιν ἀπὸ τὰ στίφη τῆς Ἀνατολῆς, διέσωσε τὸν κλασσικὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ διέδωσε τὸν Χριστιανισμὸν εἰς τὴν Δύσιν καὶ τὴν Ἀνατολήν.

Τὴν Βυζαντινὴν ἱστορίαν διαιροῦμεν εἰς τρεῖς μεγάλας περιόδους : Ἡ πρώτη (330–641 μ.Χ.) περιλαμβάνει τὴν σύγκρουσιν τοῦ ἀρχαίου κόσμου μὲ τὸν Χριστιανισμὸν, ὁ ὁποῖος τελικῶς ἐπικρατεῖ. Ἡ δευτέρα (641–1204 μ.Χ.) εἶναι ἡ καθ' αὐτὸ βυζαντινὴ–ἑλληνικὴ, διότι τὸ κράτος γίνεται ὁμοιογενές, Ἑλληνικὸν καὶ Χριστιανικὸν (Ὁρθόδοξον). Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐπικρατεῖ εἰς ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν, ἡ νομοθεσία καὶ ἡ διοικήσις γίνεται ἑλληνικὴ. Οἱ αὐτοκράτορες εἶναι Ἕλληνες καὶ Χριστιανοὶ Ὁρθόδοξοι. Ἡ τρίτη περίοδος (1204–1453 μ.Χ.) περιλαμβάνει τοὺς ἀγῶνας τῶν δημιουργηθέντων τεσσάρων ἑλληνικῶν κρατῶν μέχρι τῆς ὑποταγῆς των εἰς τοὺς Τούρκους.

Αὐτὴν τὴν ὑπερχίλιετῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας θὰ διηγηθῶν αἱ σελίδες τοῦ βιβλίου τούτου.

Ὁ Ρωμύλος καὶ ὁ Ρέμος

πολὺ ἀργότερον, ὅταν ἡ Ρώμη, κατέστη κέντρον μεγάλου κράτους. Κατὰ τὸν μῦθον αὐτὸν πάντως, ὅταν οἱ Ἕλληνες κατέλαβον τὴν Τροίαν, πολλοὶ Τρῶες κατέφυγον εἰς ἄλλας χώρας. Εἰς ἕξ αὐτῶν, ὁ Αἰνεΐας, ἀπὸ τὰ μέλη τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, ἔφθασεν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰταλίας. Πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Τιβέρεως ἔκτισε μίαν πόλιν, τὸ Λαβίνιον.

Ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τοῦ ὁ Ἀμούλιος ἐξεδίωξε τὸν ἀδελφόν του βασιλέα καὶ ἔγινεν ὁ ἴδιος βασιλεὺς. Τὰ δύο νήπια τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως, τὸν Ρωμύλον καὶ τὸν Ρέμον, διέταξε νὰ τὰ βάλουν εἰς μίαν σκάφην καὶ νὰ τὰ ρίψουν εἰς τὸν Τίβεριν. Τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ ὅμως τὰ ἔρριπεν εἰς τὴν ξηράν. Μία λύκαινα ἤκουσε τοὺς κλαυθμηρισμούς των καὶ τοὺς προσέφερε τὸ γάλα της. Ἐπειτα τὰ παρέλαβε κάποιος ποιμὴν καὶ τὰ ἀνέθρεψεν.

Ὅταν ὁ Ρωμύλος καὶ ὁ Ρέμος ἐμεγάλωσαν, ἐξεδίωξαν τὸν Ἀμούλιον. Εἰς τὸ μέρος δὲ ὅπου ἐσώθησαν ἔκτισαν μίαν πόλιν, τὴν Ρώμην. Εἰς αὐτὴν ἐβασίλευσεν ὁ Ρωμύλος καὶ διὰ νὰ αὐξήσῃ τὸν πληθυσμὸν τῆς πόλεως μετεχειρίσθη τὸ ἔξης τέχνασμα : Ἐκαμεν ἀγῶνας καὶ

Ὑπάτος συνοδευόμενος ἀπὸ ραβδούχους.

ἐκάλεσαν εἰς αὐτοὺς καὶ τοὺς Σαβίνους. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀγώνων ὅμως οἱ Ρωμαῖοι ἤρπασαν τὰς θυγατέρας των καὶ τὰς ἐνυμφεύθησαν.

Οἱ Σαβῖνοι τότε ἐξεστράτευσαν κατὰ τῶν Ρωμαίων, ἀλλ' αἱ θυγατέρες των ἐρρίφθησαν εἰς τὸ μέσον τῶν ἐμπολέμων καὶ ἔφεραν τὴν συμφιλίωσιν μεταξὺ αὐτῶν.

Οἱ μῦθοι αὐτοὶ φανερώνουν, ὅτι ἡ Ρώμη προσέφερε πάντοτε φιλόξενον καταφύγιον εἰς ὅλας τὰς λατινικὰς φυλάς. Ἐπροχώρησε μάλιστα ἀκόμη περισσότερον. Ἐδέχθη ὅλους τοὺς Λατίνους ὡς μέλη τῆς ἐλευθέρας Πολιτείας της. Ὅταν κάποιος ἔχθρὸς ἔφθανε «πρὸ τῶν πυλῶν» της, ὅλοι οἱ Λατίνοι ἔτρεχον νὰ τὴν ὑπερασπίσουν.

2. ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ. Οἱ Ρωμαῖοι κατήγοντο ἀπὸ τὴν ἰδίαν Ἰνδοευρωπαϊκὴν φυλὴν μὲ τοὺς Ἕλληνας. Δι' αὐτὸ καὶ ἡ ἱστορία των ὁμοιάζει μὲ ἐκείνην τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν ἄλλων ἐλληνικῶν πόλεων.

Ἡ Ρώμη κατ' ἀρχὰς ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ βασιλεῖς. Ὁ βασιλεὺς εἶχε δώδεκα ὑπηρέτας, οἱ ὅποιοι τὸν συνώδευον. Οὗτοι ἔφερον εἰς τὸν ἀριστερόν των ὤμον ἀπὸ μίαν δέσμην ράβδων καὶ δι' αὐτὸ ἐλέγοντο ραβδούχοι. Ὁ βασιλεὺς ἐβοηθεῖτο εἰς τὴν διοίκησιν ἀπὸ ἰσόβιον συμβούλιον ἐκ γερόντων, τὴν Γερουσίαν.

Ἀργότερον οἱ Ρωμαῖοι κατήργησαν τὴν βασιλείαν καὶ τὴν ἔξουσίαν των παρέδωσαν εἰς δύο ἄρχοντας, οἱ ὅποιοι ἐλέγοντο ὕπατοι. Οἱ ὕπατοι, συνοδευόμενοι ἀπὸ τοὺς ραβδούχους, παρουσιάζοντο εἰς τὸ κοινὸν φέροντες τήβεννον μὲ πορφυρὰς γραμμάς. Τὴν Γερουσίαν ἀντικατέστησεν ἡ Σύγκλητος. Ὡς συγκλητικοὶ ὅμως ἐξελέγοντο μόνον οἱ ἄρχοντες, οἱ πατρίκιοι, ἐνῶ οἱ πληβεῖοι δὲν ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν διοίκησιν. Ἡ Σύγκλητος εἶχε τεραστίαν δύναμιν. Ἀνεβίβαζε καὶ κατεβίβαζε τοὺς ὑπάτους κατὰ τὴν κρίσιν τῆς.

3. ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ. Οἱ κάτοικοι τῆς Ρώμης, οἱ Ρωμαῖοι, εἶχον πολλὰς ἀρετάς. Ἦσαν γενναῖοι πολεμισταί, καρτερικοί, ἐσέβοντο τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς προγόνους των, ἠγάπων τὴν πατρίδα καὶ τὴν οἰκογένειαν καὶ ἐπειθάρχουν εἰς τοὺς νόμους. Ἡ ζωὴ των ὁμοιάζειν εἰς σκληρότητα μὲ τὴν ζωὴν τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν. Ὁ πατὴρ τῆς οἰκογενείας ἐκαλλιέργει μὲ τοὺς δούλους τὰ κτήματα καὶ ἡ οἰκοδέσποινα ἔμενεν εἰς τὴν οἰκίαν καὶ ἐφρόντιζε δι' αὐτήν. Ὁ πατὴρ εἶχε δικαιώματα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ τῆς οἰκογενείας, χωρὶς νὰ δίδῃ λόγον εἰς κανένα.

4. ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ Ρώμη ἐξαιπλώνεται εἰς τοὺς γύρω λόφους καὶ γίνεται πόλις μεγάλη. Οἱ κάτοικοί τῆς, μὲ τὴν θαυμαστὴν ὀργάνωσιν των, κατορθώνουν, μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, νὰ συνενώσουν εἰς ἓν ἔθνος ὅλους τοὺς Λατίνους.

Κατὰ πρῶτον κατορθώνουν νὰ νικήσουν τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς καὶ νὰ γίνουν κύριοι ὅλης τῆς Μέσης Ἰταλίας. Κατόπιν στρέφονται πρὸς τὴν Κάτω Ἰταλίαν, ὅπου ἤκμαζον μεγάλα ἑλληνικὰ πόλεις, ὅπως ὁ Τάρας, τὸ Ρήγιον κ.ἄ.

Οἱ Ἕλληνες ἄποικοι τοῦ Τάραντος δὲν ἦσαν πολεμικοὺς λαοὺς, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐμπορικοὺς. Ἐκάλεσαν λοιπὸν εἰς βοήθειάν των τὸν περίφημον βασιλέα τῆς Ἡπείρου Πύρρον. Ὁ Πύρρος ἐδέχθη τὴν πρόσκλησιν αὐτὴν εὐχαρίστως, διότι εἶχε τὴν φιλοδοξίαν νὰ παίξῃ εἰς τὴν Δύσιν τὸν ρόλον, τὸν ὅποιον ἔπαιζεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἀλλὰ μὲ τὴν φιλοδοξίαν του αὐτὴν ἡνοίξεν εἰς τοὺς Ρωμαίους τὸν δρόμον πρὸς τὴν Ἑλλάδα.

Εἰς τὰς ἀρχὰς λοιπὸν τοῦ 280 π.Χ., ἐπὶ κεφαλῇς 25.000 ἀνδρῶν περίπτου καὶ μὲ 20 ἐλέφαντας, ἀπεβιβάσθη εἰς τὸν Τάραντα καὶ ἀντιμετώπισε παρὰ τὴν Ἡράκλειαν 50.000 Ρωμαίους, τοὺς ὁποίους

κατετρόπωσε. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐνίκησε καὶ πάλιν τοὺς Ρωμαίους εἰς τὴν Ἀπουλίαν ἔπαθεν ὁμως τόσῃν φθορᾷ, ὥστε λέγεται ὅτι εἶπεν: «Ἐάν νικήσωμεν ἄλλην μίαν φορὰν ἀκόμη τοὺς Ρωμαίους, εἴμεθα κατεστραμμένοι».

Τέλος τὸ 275 ἐνίκηθη εἰς μίαν μεγάλην μάχην ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους καὶ μὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἥπειρον.

Τοιοιυτρόπως οἱ Ρωμαῖοι ἐπεκράτησαν εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν καὶ ἔστερέωσαν τὴν ἐξουσίαν των ἐφ' ὅλης τῆς Ἰταλίας (272 π.Χ.).

Ἰσχυρὰ δύναιμις, ὅπως ἔγινε τώρα, ἔστρεψε τὴν προσοχὴν τῆς ἡ Ρώμῃ πρὸς τὰς ἄλλας μεγάλας δυνάμεις τῶν χρόνων ἐκείνων : τὴν Καρχηδόνα, τὴν Συρίαν, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον.

Οἱ Καρχηδόνιοι ἦσαν κύριοι τῆς θαλάσσης ἐξουσίαζον ἐκτεταμένην χώραν εἰς τὴν Βόρειον Ἀφρικὴν, εἰς τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς Τυνιδος. Εἶχον ἐμπορικοὺς σταθμοὺς εἰς ὅλην τὴν παραλίαν τῆς Βορείου Ἀφρικῆς, εἰς τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν. Ὅμως στρατὸν ἐθνικὸν δὲν εἶχον οἱ Καρχηδόνιοι, ὅπως οἱ Ρωμαῖοι, παρὰ μόνον μισθοφόρους ἀπὸ διάφορα ἔθνη.

Ἀπὸ τὸ 264 ἕως τὸ 146 π.Χ., ἐπὶ ἓνα περίπου αἰῶνα, ἡγωνίζοντο οἱ Ρωμαῖοι καὶ οἱ Καρχηδόνιοι. Ἔγιναν τρεῖς μεγάλοι πόλεμοι, οἱ ὅποιοι ὀνομάζονται «Καρχηδονιακοὶ πόλεμοι».

Κατὰ τὸν πρῶτον Καρχηδονιακὸν πόλεμον (261-241 π.Χ.) οἱ Ρωμαῖοι ἐνίκησαν τοὺς Καρχηδονίους εἰς τὴν θάλασσαν καὶ κατέλαβον τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Σαρδηνίαν.

Ἐπειτα ὁμως οἱ Καρχηδόνιοι ἡγωνίσθησαν νὰ ὑποτάξουν τοὺς λαοὺς τῆς Ἰσπανίας, ἔχοντες ὡς στρατηγὸν των τὸν Ἀννίβαν, ἓνα ἐκ τῶν μεγαλυτέρων στρατηγῶν τῆς Ἱστορίας.

Οἱ Ρωμαῖοι ἠθέλησαν νὰ ἐμποδίσουν τοὺς Καρχηδονίους ἀπὸ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἰσπανίας καὶ τότε ὁ Ἀννίβας ἐβάδισε κατὰ τῆς Ρώμης. Ἐπέρασε τὰς χιονοσκεπεῖς Ἀλπεις καὶ ἔφθασεν εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Ἰταλίας, μὲ πολὺν στρατὸν καὶ πολεμικοὺς ἐλέφαντας. Συνήντησε τὰς ρωμαϊκὰς λεγεῶνας καὶ τὰς κατενίκησε. Τέλος εἰς τὴν Ρώμην ἠκούσθη ἡ ἀγωνιώδης κραυγὴ : «Ὁ Ἀννίβας πρὸ τῶν πυλῶν»!

Ἀλλὰ τότε ὁ στρατηγὸς Σκιπίων ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Καρχηδόνα καὶ ὁ Ἀννίβας ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ, διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν πατρίδα του. Οἱ Καρχηδόνιοι ὑπεχρεώθησαν νὰ συνάψουν εἰρήνην μὲ τοὺς Ρωμαίους (202 π.Χ.).

Πάλιν ὁμως ἡ Καρχηδὼν ἐγένεν ἰσχυρὰ δύναμις καὶ τότε οἱ Ῥωμαῖοι ἐπεχείρησαν καὶ τρίτον πόλεμον. Οἱ Καρχηδόνιοι προέβαλον γενναίαν ἀντίστασιν ἐπὶ τρία ἔτη. Τελικῶς ὁμως ὑπέκυψαν καὶ τὸ τέλος τῆς ὥραίας πόλεως ὑπῆρξε τρομερὸν (146 μ.Χ.). Οἱ κάτοικοι τῆς ἐφονεύθησαν ἢ ἐγένιναν αἰχμάλωτοι. Οἱ θησαυροὶ τῆς ἐστάλησαν εἰς τὴν Ῥώμην. Καὶ ἐκεῖ ὅπου ἄλλοτε ἐβασίλευον ὁ πλοῦτος καὶ ἡ εὐτυχία, τώρα δὲν ἀπέμεινε τίποτε.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ — ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ.

— Ποῖοι λαοὶ κατῴκουν εἰς τὴν Β., Κεντρικὴν καὶ Ν. Ἰταλίαν ; Τί ἦσαν οἱ Λατῖνοι ; Ποῦ ὑπῆρχαν ἐλληνικαὶ ἀποικίαι ;

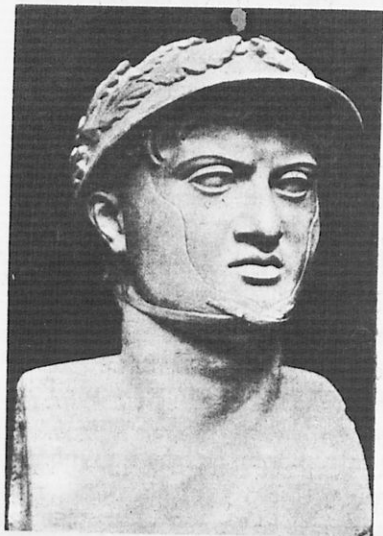
— Νὰ γράψετε εἰς τὸ τετράδιον τῆς Ἱστορίας : α) Πότε ἀρχίζει, ἡ ἱστορία τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, β) ποίας ἀρετᾶς εἶχον οἱ Ῥωμαῖοι γ) ποία ἦτο ἡ ἔκτασις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ;

— Πληροφορίαι : Λάτιον, Ῥωμύλος, Ῥώμη, Σικελία, Καρχηδὼν.

2. ΠΥΡΡΟΣ — ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΙ —

ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

1. Ο ΠΥΡΡΟΣ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, εἰς τὴν Μα-

Ὁ Πύρρος.

κεδονίαν καὶ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἐπεκράτησεν ἀναρχία. Πολλοὶ ἐζήτουν τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅλοι αἱ ἐλληνικαὶ πόλεις ἡλευθερώθησαν ἀπὸ τὴν Μακεδονικὴν κυριαρχίαν καὶ ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἀλλὰ αἱ ἐλληνικαὶ πόλεις ἤρχισαν νὰ ἐξαντλοῦνται καὶ πάλιν ἀπὸ τὰς πολιτειακὰς φιλονικίας. Τὰ δύο κόμματα, τὸ ἀριστοκρατικὸν καὶ τὸ δημοκρατικὸν ἐκράτουν τὰς πόλεις εἰς αἰωνίαν διαμάχην.

Αἱ ἀρχαῖαι καὶ ἑνδοχοὶ πόλεις τῆς Ἑλλάδος, αἱ Ἀθῆναι, ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Θῆβαι, δὲν

είχον πλέον δυνάμεις. Ἐν τῷ μεταξύ καὶ ἡ Ἑπειρος, ἡ ὁποία ἐθεωρεῖτο βάρβαρος κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς αἰῶνας καὶ δὲν εἶχε παίξει κανένα ρόλον εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑθνους τῆς μακρᾶς ἐκείνης ἐποχῆς, ἐμφανίζεται ὡς χώρα ἱστορικῆς δράσεως.

Ὁ βασιλεὺς αὐτῆς Πύρρος, ὁ ὁποῖος ἔζησε πλησίον τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ καὶ ἐδιδάχθη ἀπὸ αὐτὸν τὴν πολεμικὴν τέχνην, ἀνεδείχθη σπουδαῖος καὶ δυναμικὸς βασιλεὺς. Τὸ ὄνειρόν του ἦτο νὰ ὑποτάξῃ τὴν Μακεδονίαν καὶ νὰ ἐνώσῃ ὅλους τοὺς Ἕλληνας ἐναντίον τοῦ ἐπερχομένου ἀπὸ τὴν Δύσιν κινδύνου, δηλ. τῆς Ρώμης.

Ἐκαμε μακροὺς πολέμους καὶ ἐμεγάλωσε τὸ κράτος του, καθ' ἣν στιγμὴν ἡ Μακεδονία ἔχανε τὴν δυνάμιν της. Οἱ Ἑπειρῶται τὸν ἡγάπων πολὺ καὶ τὸν ὠνόμασαν «Ἀετόν», διὰ τὰ πολεμικά του κατορθώματα.

Εἶδομεν, ὅτι ἐδέχθη νὰ βοηθήσῃ τοὺς Ταραντίνους καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς ρῆξιν μὲ τοὺς Ρωμαίους. Εἰς τὸ τέλος ὅμως ἐνίκηθη καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἑπειρον.

Παρὰ ταῦτα ὁ Πύρρος δὲν ἔμεινεν ἡσυχος. Ἐδοκίμασε νὰ κυριεύσῃ τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐπολέμησε τὸν βασιλέα αὐτῆς Ἀντίοχον. Κατόπιν ἐβάδισε κατὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐπολιόρκησε τὴν Σπάρτην. Τὴν πόλιν ἔσωσαν αἱ Σπαρτιάτισσαι, αἱ ὁποῖαι ἐπολέμησαν μαζὺ μὲ τοὺς ἄνδρας των. Ἐπειτα ἐπολέμησε ἐναντίον τοῦ Ἀργούς, ὅπου ὅμως ἐφονεύθη.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πύρρου ἡ Ἑλλάς περιῆλθε καὶ πάλιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Μακεδόνων.

2. Αἱ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΙ. Μέσα εἰς τὸ χάος, τὸ ὁποῖον ἐπηκολούθησε, μία ἐλπίς ὑποφώσκει. Ἡ ἑνωσις, τὴν ὁποίαν ὠνειρεύετο ὁ Πύρρος, γίνεται πραγματικότης.

Μερικαὶ πόλεις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ κυρίως αἱ πόλεις τῆς Ἀχαΐας καὶ Αἰτωλίας, εἶναι ἀκόμη ἀκμαῖαι, ἐπεὶ δὲν εἶχον λάβει μέρος εἰς τοὺς ἐμφυλίους πολέμους. Καὶ αἱ δύο χώραι δὲν εἶχον καμμίαν μεγάλην πόλιν, ἡ ὁποία νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὰς ἄλλας. Αἱ πόλεις λοιπὸν τῶν δύο τούτων χωρῶν (Αἰτωλίας καὶ Ἀχαΐας) συνηνώθησαν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 3ου αἰῶνος καὶ ἐσχημάτισαν δύο ὁμοσπονδίας ἢ συμπολιτείας : τὴν Ἀχαϊκὴν καὶ τὴν Αἰτωλικὴν συμπολιτείαν.

Σκοπὸς τῶν συμπολιτειῶν τούτων ἦτο ἡ ἐξασφάλις τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν ἐλληνικῶν πόλεων. "Ολαί αἱ πόλεις εἶχον ἴσα δικαιώματα, δὲν ὑπῆρχε δηλ. καμμία ἡγεμονεύουσα, ὅπως ἄλλοτε ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι.

Τὴν συμπολιτείαν ἐκυβέρνηα ἡ Γενικὴ συνέλευσις τῶν πόλεων, ἡ ὁποία συνήρχετο κατ' ἔτος. Διῶριζεν ἓνα διαρκὲς συμβούλιον καὶ ἓνα στρατηγόν.

Ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία ἔφθασεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν, ὅταν στρατηγὸς τῆς ἔγινεν ὁ Ἄρατος, ἀπὸ τὴν Σικυῶνα. Αὐτὸς κατώρθωσε νὰ ἐνωθοῦν αἱ δύο συμπολιτεῖαι καὶ νὰ ἐκδιώξουν τὰς μακεδονικὰς φρουράς ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἐτερος στρατηγός, ὁ Φιλοποίμην, διωργάνωσε τὸ λαμπρὸν ἵππικόν τῆς συμπολιτείας καὶ τὸν στρατὸν τῆς.

Ἡ Αἰτωλικὴ Συμπολιτεία ἐπίσης προσέφερε μεγάλας ὑπηρεσίας κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Γαλατῶν (279 π.Χ.) ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος. Οἱ βάρβαροι αὐτοὶ ἐλέγοντο Κέλται, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες τοὺς ὠνόμαζον Γαλάτας. Ἐλεηλάτησαν καὶ κατέστρεψαν διαφόρους χώρας, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν κ.ἄ. καὶ ἔφθασαν μέχρι τοῦ Μαντείου τῶν Δελφῶν. "Ολοι οἱ Ἕλληνες τότε ἠνωθήσαν καὶ τοὺς ἀπέκρουσαν. Δὲν κατώρθωσαν νὰ λεηλατήσουν τὸ Μαντεῖον. Εἰς τὸν ἱερὸν αὐτὸν τόπον ἐώρταζον κατόπιν τὰ «Σωτήρια». Οἱ δὲ Δελφοὶ ἀπετέλεσαν ἔκτοτε τὸ κέντρον τῆς Αἰτωλικῆς Συμπολιτείας.

3. ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ. Ἡ Σπάρτη μὲ τοὺς βασιλεῖς τῆς Ἀγιν καὶ Κλεομένην ἐπανεῦρε τὴν ἀρχαίαν δύναμιν καὶ δόξαν τῆς.

Συγχρόνως αἱ ἀντιζηλίαι μεταξὺ ὄλων τῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔπαυσαν. Οἱ Σπαρτιαῖται δὲν ἤθελον νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ὑπεροχὴν τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας, ὅπως πάντοτε. Ἐκήρυξαν λοιπὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ Ἀράτου, ὁ ὁποῖος ἤθελε νὰ ἐνωσῇ ὅλας τὰς ἐλληνικὰς πόλεις καὶ νὰ καταπαύσουν οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι.

Οἱ Αἰτωλοὶ εἰσέβαλον τότε εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἐπίσης οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας κατέβησαν μὲ στρατὸν εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα διέβησαν τὸν Ἰσθμὸν καὶ ἐλεηλάτησαν τὴν Πελοπόννησον.

Ὁ Ἄρατος, ὡς σύμμαχος τῶν Μακεδόνων, ἐξῆλθε νικητῆς. Ἀλλὰ μὲ τὴν νίκην αὐτὴν ὑπετάσσετο σχεδὸν εἰς τοὺς Μακεδόνας, διότι ὁ Ἀντίγονος ἀνεκηρύχθη ἡγεμὼν τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὴν ἐνωσιν αὐτὴν

δὲν ἐδέχθη νὰ συμμετάσχη ἡ Αἰτωλικὴ Συμπολιτεία. Διὰ τοῦτο ὁ μετέπειτα βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος ὁ Ε΄, μαζί μὲ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, τὴν ἐπολέμησεν· ὁ πόλεμος αὐτὸς ὠνομάσθη «συμμαχικὸς πόλεμος» καὶ διήρκεσεν ἐπὶ τρία ἔτη (220-217 π.Χ.).

Οἱ ἐμφύλιοι αὐτοὶ πόλεμοι τῶν Ἑλλήνων ἐπροκάλεσαν τὴν ἐπέμβασιν τῶν Ρωμαίων καὶ τὴν καθυπόταξιν ὅλων τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν εἰς αὐτοὺς.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ — ΕΡΓΑΣΙΑΙ.

— Ποία ἡ κατάστασις εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ;

— Πληροφορίαι καὶ χαρακτηρισμοὶ τοῦ Πύρρου.

— Τί ρόλον ἔπαιξαν οἱ Συμπολιτεῖαι εἰς τὴν Ἑλλάδα ;

— Νὰ καταχωρήσετε εἰς τὸ τετράδιον τῆς Ἱστορίας τὰ ἱστορικὰ πρόσωπα καὶ νὰ κάμετε χρονολογικὸν πίνακα τοῦ κεφαλαίου.

3. ΚΑΤΑΚΤΗΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ — ΥΠΟΤΑΓΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ

1. **Η ΡΩΜΗ ΣΤΡΕΦΕΤΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.** Ἀφοῦ οἱ Ρωμαῖοι καθυπέταξαν τοὺς Καρχηδονίους, ἔστρεψαν τὰ βλήματα τῶν πρὸς τὴν πλησιεστέραν τῶν μεγάλην δύναμιν, τὴν Μακεδονίαν.

Ἐξεστράτευσαν λοιπὸν ἐναντίον τοῦ βασιλέως Φιλίππου τοῦ Ε΄ καὶ ἀπεβίβάσθησαν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰλλυρίας. Ἐπὶ δύο ἔτη ὅμως δὲν κατῴρθωσαν νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Κατόπιν ἀνέλαβε τὴν στρατηγίαν ὁ Ὑπατος Φλαμινίνος, ὁ ὁποῖος ἀπώθησε τὸν Φίλιππον καὶ κατῴρθωσε νὰ προχωρήσῃ εἰς τὸ βάθος τῆς Θεσσαλίας.

Τὸ ἔτος 197 π.Χ. νικᾷ τὸν Φίλιππον εἰς τὰς Κυνὸς Κεφαλὰς, πλησίον τῶν Φαρσάλων καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ συνάψῃ εἰρήνην, ὑπὸ τοὺς ἑξῆς ὅρους : α) Νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς Ρωμαίους ὅλον τὸν πολεμικὸν στόλον του. β) Νὰ παραιτηθῇ ὅλων τῶν ἐκτὸς τῆς Μακεδονίας κτήσεών του. γ) Νὰ μὴ συμμαχῇ μὲ κανένα, οὔτε νὰ κάμῃ πόλεμον ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν Ρωμαίων. Ἐπὶ πλέον δὲ ἐπλήρωσε πολεμικὴν ἀποζημίωσιν 1.000 ταλάντων.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ρωμαῖος Ὑπατος κατῆλθε πρὸς τὸν Ἰσθμὸν, ὅπου ὁλόκληρος ἡ Ἑλλὰς εἶχε συγκεντρωθῇ διὰ τὴν ἐορτὴν τῶν Ἰσθμίων.

Ὁ Φλαμινίνος ἦλθεν ἐκεῖ καὶ ἐνώπιον τοῦ πλήθους ἐκήρυξεν, ἐξ ὀνόματος τῆς Ρώμης, ἐλευθέρως καὶ αὐτονόμους ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας, τὰς ὁποίας κατεῖχον οἱ Μακεδόνες. Εἰς τὸ ἕξῃς οἱ Ἕλληνες ἀφήνοντο ἐλεύθεροι νὰ ζοῦν σύμφωνα μὲ τοὺς παλαιούς των νόμους, ἀφροῦρητοι καὶ ἀφορολόγητοι. Οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὴν χαρὰν των ἔρριψαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του ὅλους τοὺς στεφάνους τοὺς ὁποίους εἶχον ἐτοιμάσει διὰ τοὺς ἀθλητάς.

Τὸ 194 π.Χ. ὁ Φλαμινίνος ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, διότι ἡ Ρώμη προητοιμάζετο νὰ συγκρουσθῇ μὲ τὸν βασιλέα τῆς Συρίας Ἀντίοχον τὸν Γ', ὁ ὁποῖος εἶχε καταλάβει τὴν Φοινίκην, τὴν Παλαιστίνην, τὴν Χερσόνησον τῆς Θράκης καὶ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας. Εἶχε στείλει μάλιστα στρατὸν καὶ εἰς τὴν Μεσημβρινὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ ἐξεγείρῃ τοὺς Ἕλληνας ἐναντίον τῶν Ρωμαίων.

Τὴν ἄνοιξιν ὅμως τοῦ 191 π.Χ. ἐνίκηθη ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους εἰς τὰς Θερμοπύλας καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Οἱ Ρωμαῖοι ἀποστέλλουν στρατὸν ἐναντίον του καὶ εἰς μίαν μάχην πλησίον τῆς Μαγνησίας τὸν κατανικοῦν (190 π.Χ.).

2. ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΠΕΡΣΕΩΣ, ΥΠΟΤΑΓΗ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ. Τὸν ἀποθανόντα Φίλιππον τὸν Ε' διεδέχθη εἰς τὸν μακεδονικὸν θρόνον ὁ υἱὸς του Περσεύς.

Ὁ νέος βασιλεὺς, μόλις ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, προσεπάθησε νὰ ἐνωθῇ μὲ διαφόρους συμμάχους καὶ νὰ ἐξεγείρῃ ὅλους τοὺς Ἕλληνας ἐναντίον τῶν Ρωμαίων.

Τὰ σχέδιά του ὅμως ἔγιναν ἀμέσως γνωστὰ εἰς τοὺς Ρωμαίους, οἱ ὁποῖοι ἔσπευσαν νὰ τοῦ κηρύξουν τὸν πόλεμον (171 π.Χ.).

Τρία ἔτη συγκρούονται αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες μὲ τὰς μακεδονικὰς φάλαγγας τοῦ Περσεῶς χωρὶς νὰ κατορθώσουν νὰ εἰσβάλουν εἰς τὰ μακεδονικὰ ἐδάφη.

Τὸ τέταρτον ὅμως ἔτος τὰ πράγματα ἀλλάζουν ὅψιν διὰ τὸν Περσέα καὶ τὸ μέλλον τῆς Μακεδονίας. Ἡ Ρώμη ἀποστέλλει ἐναντίον τοῦ Περσεῶς τὸν στρατηγικώτατον καὶ τολμηρότατον ὑπάτον Αἰμίλιον Παῦλον, ὁ ὁποῖος, κατόπιν πεισματώδους μάχης, νικᾷ τὸν Περσέα καὶ κυριεύει τὴν ἰσχυρὰν Πύδναν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε καταφύγει. Ὁ Περσεὺς συνελήφθη αἰχμάλωτος μὲ τὴν οἰκογένειάν του, καὶ 11.000 Μακεδόνας. Κατόπιν τούτου ἡ Μακεδονία ὑπετάγη καθ' ὅλοκλη-

ρίαν εις τοὺς Ρωμαίους καὶ διηρέθη εἰς 4 αὐτονόμους πολιτείας, αἱ ὁποῖαι ὑπεχρεώθησαν νὰ πληρώνουν κατ' ἔτος φόρον.

3. ΥΠΟΔΟΥΛΩΣΙΣ ΤΩΝ ΥΠΟΛΟΙΠΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ. Ραγδαίως ἐξελίσσονται τώρα τὰ τελευταῖα γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἐπέφερον τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἑλλάδος.

Ἀντιζηλῖαι, διχόνοιοι καὶ μίση μακροχρόνια, ὑπέσκαψαν ὡς κακότης φυματίωσις τὸν πνεῦμονα τῆς ἄλλοτε ἀκμαίας Ἑλλάδος. Ψυχorraγοῦσα τώρα διέρχεται τὰς τελευταίας στιγμὰς τοῦ ἐλευθέρου βίου της.

Οἱ Ρωμαῖοι, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Πύδνας, ἤλλαξαν διαγωγὴν ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων. Ἐφέρθησαν πρὸς αὐτοὺς σκληρότατα. Ἐεληλάτησαν 70 πόλεις τῆς Ἡπείρου (ἴσως ἐκδικούμενοι τὸν Πύρρον) καὶ ἐξηνδραπόδισαν 150.000 κατοίκους της. Ὅσοι κατηγγέλθησαν ὡς φίλοι τῶν Μακεδόνων Ἡπειρώται, Ἀκαρναῆνες, Αἰτωλοί, Βοιωτοί, Ἀχαιοὶ ἐν γένει, ἐθανατώθησαν ἢ ἐξωρίσθησαν. Ἀπὸ τοὺς Ἀχαιοὺς οἱ Ρωμαῖοι ἔλαβον 1.000 ὁμήρους, τοὺς ὁποίους ἐκράτησαν πολλὰ ἔτη εἰς τὴν Ἰταλίαν. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ περίφημος ἱστορικὸς Πολύβιος.

Ἐπειτα ἀπὸ 17 ἔτη ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς 300, οἱ ὁποῖοι ἐπέζησαν ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν, καὶ τὰ σκληρὰ βάσανα, νὰ ἐπιστρέφουν εἰς τὴν Ἑλλάδα (151 π.Χ.), ὅπου ἤρχισαν νὰ περιγράφουν τὰ μαρτύρια των, διὰ νὰ ἐξεγείρουν τοὺς Ἕλληνας κατὰ τῶν Ρωμαίων.

Αἱ φιλονικίαι ὁμως τῶν πόλεων τῆς Μεσημβρινῆς Ἑλλάδος ἐξηκολούθουν. Οἱ Ἀχαιοὶ εὐρίσκοντο εἰς ρῆξιν μὲ τὴν Σπάρτην, ἢ ὁποῖα ἀπεσχίσθη μετὰ τῆς Ἡρακλείας (πόλεως παρὰ τὴν Οἶτην) ἀπὸ τὴν Ἀχαϊκὴν Συμπολιτείαν. Ἡ Συμπολιτεία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Σπάρτης (146 π.Χ.), ἢ δὲ Σπάρτη ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῆς Ρώμης.

Τότε ὁ Ρωμαῖος στρατηγὸς Μέτελλος ἔρχεται εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ νικᾷ, κατόπιν φονικωτάτης καὶ πεισματώδους μάχης, τοὺς Ἀχαιοὺς εἰς τὴν Λοκρίδα (147 π.Χ.). Ἐπροχώρησε κατόπιν πρὸς τὰς Θήβας καὶ τὰ Μέγαρα, τὰ κατέλαβε καὶ ἔφθασε μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ, ὅπου οἱ Ἀχαιοὶ ἐπεχείρησαν νὰ ἀντισταθοῦν. Ἐκεῖ ὁ Μέτελλος ἐπρότεινεν εἰρήνην, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ περιορισθῇ ἡ Ἀχαϊκὴ Συμπολιτεία εἰς τὰς κυρίως Ἀχαϊκὰς πόλεις, ἀλλὰ ἡ Σύνοδος τῶν Ἀχαιῶν ἀπέρριψε τὴν πρότασιν αὐτὴν.

Τὸν Μέτελλον διεδέχθη εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις ὁ ἀπαίδευτος καὶ ὤμους Μόμμιος. Οὗτος, κατόπιν σφοδρᾶς μάχης παρὰ τὴν Λευκόπετραν, ἐνίκησε τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ ἐπροχώρησεν ἄνευ ἀντιστάσεως πρὸς τὴν Κόρινθον. Εἰσέβαλεν εἰς τὴν πόλιν, ἐσύλησε τὰ πολυτιμότεα ἀριστουργήματα τῆς τέχνης, κατέσφαξε τοὺς κατοίκους της, ἐξηνδραπόδισε τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδιὰ καὶ παρέδωσε τὴν πλουσιωτάτην καὶ ἐνδοξον πόλιν τῆς Κορίνθου εἰς τὰς φλόγας καὶ τὴν καταστροφὴν (146 π.Χ.).

Ἐκτοτε ἡ Μεσημβρινὴ Ἑλλάς ἔγινε ρωμαϊκὴ ἐπαρχία μετὰ τὸ ὄνομα Ἀχαιαί.

Τέλος, ὀλίγον κατ' ὀλίγον, μέχρι τοῦ 66 π.Χ., οἱ Ρωμαῖοι ὑπέταξαν καὶ τὸ βασιλεῖον τῆς Συρίας καὶ ὅλην τὴν Μ. Ἀσίαν, τὸ δὲ 31 π.Χ. καὶ τὴν Αἴγυπτον.

Τοιοιουτρόπως ὅλαι αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις ἔγιναν ρωμαϊκαί.

Ἐπάνω εἰς τὰ ἑρείπια τῆς Κορίνθου πίπτει ἡ αὐλαία τῆς ἀρχαίας ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία ὑπεδουλώθη, διότι οἱ Ἕλληνες δὲν κατενόησαν τὴν ἀξίαν τῆς ἐνώσεως.

Ἀλλὰ ἔληξεν ἡ ζωὴ τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Κορίνθου ; Οἱ τιτᾶνες τῆς κλασσικῆς διανοήσεως, οἱ γίγαντες τῆς ἑλληνικῆς σκέψεως, δηλ. τὸ ἀθάνατον ἑλληνικὸν πνεῦμα, θὰ ἠφανίζοντο ; Οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι, οἱ τολμηροὶ ὁδηγοί, οἱ ὅποιοι διήνοιξαν ὅλους τοὺς δρόμους τῆς σοφίας. τῆς τέχνης, τῆς ἐπιστήμης, θὰ ἔχανοντο διὰ παντός ; Ὅχι βεβαίως ! Ἡ Ἑλλάς δὲν εἶναι κἀκεῖ τὸ θνητόν. Εἶναι Ἰδέα καὶ ὥς τοιαύτη εἶναι ἀθάνατος ! Ἡ αὐλαία τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς, ἡ ὁποία ἔκλεινε, θὰ ἀνοίξῃ καὶ πάλιν διὰ τὴν παρουσιασθῆ ἔκ νέου ἡ Ἑλλάς, ἔξ ἴσου ὡραία, ὥς βασιλίσσα τῶν μέσων χρόνων, δημιουργὸς ἐνὸς νέου πολιτισμοῦ, ζυμωμένου μετὰ τὸ ἀγνὸν αἷμα τῆς Νέας Πίστεως τοῦ γλυκυτάτου Ἰησοῦ.

Ἀνοίγεται ἡ Χρυσὴ Πύλη τῶν μέσων χρόνων τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τῶν Βυζαντινῶν χρόνων. Τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Σπάρτην ἀντικαθιστᾷ τῶρα, τὸ χριστιανικὸν Βυζάντιον, ἡ Κωνσταντινούπολις, ἡ μεγάλη πόλις τοῦ «Παμβασιλείως».

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ — ΕΡΓΑΣΙΑΙ.

— Συμπεράσματα ἀπὸ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους.

— Ρωμαϊκαὶ κατακτήσεις, Μακεδονία, Συρία, παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ χάροτος.

— Περσεύς, Πύδνα (πληροφορίαι).

— Νὰ χαρακτηρίσετε τὸν Μόμιον.

— Γραπτὴ ἐργασία : « Ἡ καταστροφὴ τῆς Κορίνθου ».

4. ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΕΠΙ ΤΩΝ ΚΑΤΑΚΤΗΤΩΝ — ΕΛΛΗΝΟΡΡΩΜΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Κατὰ τὸν 1ον π.Χ. αἰῶνα αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες εἶχον κατακτήσει ὁλόκληρον σχεδὸν τὸν ἀρχαῖον κόσμον. Ἐδημιούργησαν μίαν ἀπέραντον αὐτοκρατορίαν μὲ τὴν ὠμὴν βίαν. Μετέφεραν θριαμβευτικῶς τοὺς αἰτούς των ἀπὸ τὰς βραχῶδεις ἀκτὰς τῆς Σκωτίας μέχρι τῶν ἄμμων τῆς Αἰγύπτου καὶ ἀπὸ τὸν ταραχῶδη Ἀτλαντικὸν μέχρι τῶν ἡρέμων ποταμῶν τῆς Μεσοποταμίας.

Οἱ Ρωμαῖοι ὅμως δὲν παρουσίασαν ἕως τότε καμμίαν πνευματικὴν ἀκτινοβολίαν. Ἦσαν βάρβαροι καὶ ἀπολίτιστοι, μέσα εἰς ἓνα λαμπρὸν ἑλληνικὸν κόσμον. Δι' αὐτὸ καὶ τοὺς ἐθάμβωσεν ἡ λάμψις καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Εὖρον παντοῦ πλουσίας πόλεις, μὲ ὠραίας πλατείας καὶ θαυμασίους κήπους. Ἔβλεπον τοὺς ὠραίους ναοὺς, τὰ ἔξοχα ἀγάλματα, τὰ περικαλλῆ μνημεῖα. Ἐζήλευον τὰς κομψὰς ἐνδυμασίας καὶ τοὺς καλοὺς τρόπους. Ἐθαύμαζον τὰ ἀνώτερα σχολεῖα, ὅπου σοφοὶ διδάσκαλοι ἐδίδασκον φιλοσοφίαν καὶ ρητορικὴν.

Ἦρχισαν λοιπὸν καὶ αὐτοὶ νὰ μανθάνουν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τοὺς ἑλληνικοὺς τρόπους. Νὰ ἐνδύωνται μὲ ὠραῖα καὶ λεπτὰ ἐνδύματα. Νὰ ἀκολουθοῦν τὰ ἑλληνικὰ ἥθη καὶ ἔθιμα.

Ὅταν δὲ ἐπέστρεφον εἰς τὴν πατρίδα των, μετέφερον καὶ ἐκεῖ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Κατεσκεύαζον οἰκίας μὲ ὅλας τὰς ἀνέσεις καὶ τὰς ἐστόλιζον μὲ κήπους καὶ ἄνθη, μὲ ἀγάλματα, κομψοτεχνήματα καὶ ἄλλα ἔργα τέχνης, τὰ ὅποια ἔφερον ὡς λάφυρα ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν.

Ἰδιαιτέρως ὅμως οἱ Ρωμαῖοι ἠγάπησαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Οἱ πλουσιώτεροι ἔστελλον τὰ παιδιὰ των νὰ μορφωθοῦν εἰς τὰ σχολεῖα τῶν Ἀθηῶν, τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ἀντιοχείας καὶ ἄλλων πόλεων. Ἐξ ἄλλου πολλοὶ Ἕλληνες φιλόσοφοι, ρήτορες καὶ

Ἡ Ρωμαϊκὴ Ἀγορὰ («Φόρουμ»).

καλλιτέχναι μετέβησαν εἰς τὴν Ρώμην ἢ εἰς ἄλλας πόλεις, ὅπου ἱδρυσαν σχολὰς διὰ τὰ παιδιὰ τῶν Ρωμαίων.

Ἀκόμῃ καὶ τὰ βιβλία τῶν τὰ ἔγραφον εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ ὄχι τὴν λατινικὴν γλῶσσαν. Σιγά-σιγά ἐγίναν καὶ αὐτοὶ φιλόσοφοι, ρήτορες καὶ καλλιτέχναι.

Δικαίως λοιπὸν ὁ Ρωμαῖος ποιητὴς Ὀράτιος εἶπεν: «Οἱ Ρωμαῖοι κατέκτησαν τὴν Ἑλλάδα μὲ τὰ ὅπλα, ἡ Ἑλλὰς ὁμως κατέκτησεν αὐτοὺς μὲ τὸ πνεῦμα».

Εἰς τὴν ἀρχὴν οἱ Ρωμαῖοι ἐμιμοῦντο δουλικῶς τοὺς Ἕλληνας. Μὲ τὸν καιρὸν ὅμως ἤρχισαν νὰ δημιουργοῦν καὶ αὐτοὶ ἔργα, σύμφωνα μὲ τὸν χαρακτῆρά των. Καθὼς δὲ ἐπεκράτει τότε εἰς ὅλον τὸν κόσμον εἰρήνη καὶ ἡσυχία, οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες εἶχον ὡς ἀσχολίαν τὴν κατασκευὴν διαφόρων ἔργων, διὰ νὰ μείνῃ τὸ ὄνομα των ἀθάνατον. Ἐκτίσαν πόλεις καὶ ἀνάκτορα, ναοὺς καὶ θέατρα, λουτρὰ καὶ ἵπποδρόμους. Κατεσκεύασαν δρόμους, γεφύρας, ἀγοράς, ὑδραγωγεῖα.

Ἡ ἑλληνικὴ τῶν μὀρφωσις τοὺς ἔκαμε νὰ ἐπανορθώσουν πολλὰς ζημίας καὶ ἀδικίας, τὰς ὁποίας ἐπροξένησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οὕτω ὁ αὐτοκράτωρ Αὐγούστος ἔδωσεν αὐτονομίαν καὶ προσέφερεν εὐεργεσίας εἰς πολλὰς ἑλληνικὰς πόλεις. Ὁ Καῖσαρ ἔκτισε καὶ πάλιν τὴν

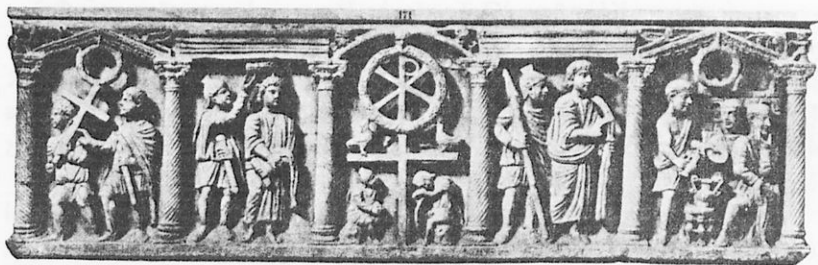
κατεστραμμενην Κόρινθον. Ὁ Τραϊανὸς ἱδρυσε τὸ μνημεῖον τοῦ Φιλοπάππου. Ὁ Ἀδριανὸς ἔκτισε μίαν νέαν πόλιν εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰσ-
ήρχετο δὲ κανεὶς εἰς αὐτὴν ἀπὸ τὴν γνωστὴν Πύλιν τοῦ Ἀδριανοῦ.
Ὁ ἴδιος συνεπλήρωσε τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ κατεσκεύασε
τὸ Ἀδριάνειον ὑδραγωγεῖον. Τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ὁ πλούσιος Ἡρώδης
ὁ Ἀττικὸς κατεσκεύασε τὸ Ὠδεῖον του, παρὰ τὴν Ἀκρόπολιν.

Τοιοιυτοτρόπως ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἔρριψε τὰς ρίζας του καὶ
ἐξηπλώθη εἰς ὅλον τὸ ἀπέραντον ρωμαϊκὸν κράτος. Ἡ ἀγαθοποιὸς
ἐπίδρασις τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐξηυγένισε τοὺς ἄλλοτε ἀπαι-
δεύτους Ρωμαίους· ἐδάμασε καὶ ἐξημέρωσε τὰ ἄγρια ἦθη των· ἐκαλ-
λιέργησε τὰς ψυχὰς των εἰς τρόπον, ὥστε καὶ αὐτοὶ νὰ καταστοῦν
ἱκανοὶ νὰ δημιουργήσουν νέον πολιτισμὸν τὸν ἑλληνορωμαϊκὸν
πολιτισμὸν.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ

1. Συγκρίνατε τὸν πολιτισμὸν τῶν Ρωμαίων καὶ τῶν Ἑλλήνων.
2. Πῶς ἐδημιουργήθη ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ;
3. Γραπτὴ ἐργασία : «Τὶ προσέφερεν ἡ κατακτηθεῖσα Ἑλλὰς εἰς
τοὺς Ρωμαίους».

2. Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

1. Η ΕΜΦΑΝΙΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ. "Όλοι οί πρό Χριστοῦ λαοί ἦσαν εἰδωλολάτραι, ἐκτὸς τῶν Ἰουδαίων, οἱ ὅποιοι ἐλάτρευον, τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ ἀνέμενον τὸν **Μεσσίαν**.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἦσαν βεβαίως καὶ αὐτοὶ εἰδωλολάτραι, ἀλλὰ εἶχον δημιουργήσει ἓνα τελειότερον εἶδος θρησκείας.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐξ ἄλλου, ἂν καὶ παρέλαβον ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας τὴν λατρείαν πρὸς τοὺς Ὀλυμπίους θεούς, ὡς κοσμοκράτορες τῶρα, ἤλθον εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ ὅλους ἐκείνους τοὺς λαούς, οἱ ὅποιοι ἀπετέλουν τὴν ἀπέραντον αὐτοκρατορίαν των. Τοιουτοτρόπως ἐγνώρισαν τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας καὶ ἄλλων λαῶν, διὰ τοὺς ὁποίους ὅμως δὲν εἶχον λόγους θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ, διότι ἦσαν ἀνεξίθρησκοι. Ἐνα μωσαϊκὸν θρησκευτῶν ἦτο ὅλη ἡ αὐτοκρατορία : εἰδωλολάτραι τοῦ ἐλληνικοῦ δωδεκαθέου, πυρολάτραι Πέρσαι, ὅπαδοι τῆς Κυβέλης τῆς Ἀσίας, τῆς Ἰσιδος τῆς Αἰγύπτου, τοῦ Μίθρα, Ἰουδαῖοι κ.ἄ. Ἀλλὰ οἱ ἄνθρωποι ἦσαν δυστυχεῖς.

Αἱ λέξεις ἀ γ α π η καὶ ἰ σ ό τ η ς ἐναντι τοῦ νόμου ἦσαν ἄγνωστοι. Ὁ κόσμος εὗρίσκετο εἰς μεγάλην ἀθλιότητα. Οἱ πτωχοὶ καὶ οἱ ἀδύνατοι ὄχι μόνον δὲν εὗρισκον καμμίαν βοήθειαν ἀλλὰ ἦσαν καὶ δοῦλοι τῶν δυνατῶν καὶ τῶν πλουσίων καὶ ἐπωλοῦντο εἰς τὰς ἀγοράς, ὅπως τὰ ζῶα. Αἱ γυναῖκες ἦσαν δοῦλαι τῶν ἀνδρῶν. Κατάπτωσις καὶ ἀθλιότης ἐπεκράτει παντοῦ. Ἡ ὁποιαδήποτε θρησκεία δὲν προσέφερεν εἰς τὸν ἄνθρωπον καμμίαν ἱκανοποίησιν. Αἱ διδασκαλῖαι, ἐξ ἄλλου, τῶν διαφόρων φιλοσόφων ἔχουν κλονίσει τὴν πίστιν τῶν ἀν-

θρώπων πρὸς τοὺς θεοὺς. Ἄλλ' οὔτε καὶ αἱ φιλοσοφικαὶ ἀντιλήψεις καὶ δοξασίαι ἦσαν ἱκαναὶ νὰ δώσουν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἓνα νέον τρόπον ζωῆς. Κάτι τὸ νέον ἀνεξήτει ὁ ἄνθρωπος, διὰ νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν ἀθλιότητα καὶ τὴν διαφθοράν τῆς ζωῆς· κάτι, τὸ ὁποῖον θὰ τοῦ ἐχάριζε ψυχικὴν γαλήνην, παρηγορίαν καὶ σωτηρίαν. Ἐδίψα διὰ δικαιοσύνην καὶ ἀγάπην.

Ἐνῷ λοιπὸν ἡ ἀνθρωπότης εὕρισκετο εἰς τοιαύτην κατάστασιν, παρουσιάσθη εἰς τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου ὁ Χριστιανισμὸς (753 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης).

Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἡ θρησκεία, τὴν ὁποίαν ἱδρυσεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Μονογενὴς Υἱὸς τοῦ μόνου καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ. Ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ὡς ταπεινὸς ἄνθρωπος, διὰ νὰ διδάξῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀληθινὴν θρησκείαν, τὴν θρησκείαν τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον, τῆς ἀγάπης καὶ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἀκόμη. Ἐκήρυξεν ὁ Χριστὸς τὴν ἰσότητα μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων Ἐδίδαξεν ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἴμεθα ἀδελφοί, τέκνα τοῦ Θεοῦ, χωρὶς διάκρισιν πλουσίου καὶ πτωχοῦ, δούλου καὶ ἐλευθέρου. Ἐκάλεσε κοντὰ Του τοὺς «κοπιῶντας καὶ πεφορτισμένους», διὰ νὰ τοὺς ἀναπαύσῃ. Ἐμακάρισε τοὺς ταπεινοὺς, τοὺς πεινασμένους ἀπὸ δικαιοσύνην καὶ ἀγάπην, τοὺς θλιμμένους καὶ κατατρεγμένους. Ἔχυσε τέλος τὸ τίμιον αἷμά Του ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, διὰ νὰ ἐξαγνίσῃ τὸν ἄνθρωπον.

Τόσον παρήγορος ἦτο διὰ τὸν ἄνθρωπον ἡ διδασκαλία τοῦ Θεοῦ, ὥστε ἀμέσως τὰ πλήθη τὴν ἠκολούθησαν. Ἡ νέα θρησκεία ἐπέφερε τεράστιον ρῆγμα μεταξὺ τοῦ ἀρχαίου καὶ νέου κόσμου. Τόσον μέγα κοσμοϊστορικὸν γεγονός ἐπῆρξεν ἡ ἐμφάνισις τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὥστε νὰ χωρισθῇ ἡ Ἱστορία εἰς πρὸ (π.Χ.) καὶ μετὰ Χριστὸν (μ.Χ.). Ἀλλὰ καὶ τὴν ὅλην κοινωνικὴν ζωὴν ἥλλαξεν ἡ νέα θρησκεία. Ἡ δουλεία κατηργήθη, αἱ γυναῖκες κατέλαβον τὴν ἀρμόζουσαν θέσιν μέσα εἰς τὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν κοινωνίαν, ἡ ἰσότης καὶ ἡ ἀδελφωσύνη, ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ ἀγάπη ἐπεκράτησαν εἰς τὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐγίναν καλύτεροι καὶ ἡμερώτεροι. Δὲν τοὺς βασανίζουν, ὅπως ἄλλοτε, τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς· δὲν ἀγωνιοῦν διὰ τὸν θάνατον· γνωρίζουν ὅτι πέραν τοῦ θανάτου ὑπάρχει ἡ αἰώνιος ζωὴ, τὴν ὁποίαν θὰ κληρονομήσουν οἱ δίκαιοι καὶ οἱ ἀγαθοί.

Τὰ μαρτύρια τῶν χριστιανῶν.

2. ΑΓΩΝΕΣ, ΔΙΩΓΜΟΙ ΚΑΙ ΕΞΑΠΑΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ. Τὰ ἀνθρωποσωτήρια διδάγματα τῆς νέας θρησκείας ἦσαν γνωστὰ μόνον εἰς τὴν Παλαιστίνην, δηλ. εἰς τὰ μέρη, ὅπου ἔζησε καὶ ἐκήρυξεν ὁ Κύριος. Μετὰ τὴν ἀνάστασίν Του ὅμως καὶ μάλιστα μετὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐφώτισε τοὺς Ἀποστόλους, ἡ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου ἐξαπλώνεται σιγὰ-σιγὰ εἰς ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν. Τρεῖς χιλιάδες ἄνθρωποι εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, μόλις ἤκουσαν τὸ πρῶτον κήρυγμα τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, γίνονται Χριστιανοὶ καὶ ἀποτελοῦν τὴν πρώτην Ἐκκλησίαν.

Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι Ἀπόστολοι, ἀκολουθοῦντες τὴν ἐντολὴν τοῦ Μεγάλου Διδασκάλου τῶν, «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη», ἐξῆλθον ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς Παλαιστίνης, μετέβησαν εἰς τὴν Δαμασκόν, τὴν Ἀντιόχειαν, τὴν Ἀλεξάνδρειαν, τὴν Ἐφεσον, τὰς Ἀθήνας, τὴν Κόρινθον, τὴν Ρώμην, καὶ εἰς ὅλον τὸν τότε γνωστὸν κόσμον. Παντοῦ εὐρίσκει ἀπήχησιν ἡ θρησκεία τῆς ἀγάπης. Καθημερινῶς ἰδρύονται καὶ νέαι Ἐκκλησίαι. Τοιοῦτοπρῶτως ὁ Χριστιανισμὸς ἐξαπλοῦται μὲ ταχύτατον ρυθμόν. Τοῦτο ὀφείλεται κυρίως εἰς τοὺς κάτωθι λόγους :

α) Ἡ κοσμοκρατορία τῶν Ρωμαίων ἤνωσε τοὺς λαοὺς τῆς γῆς καὶ κατήργησε τὰ σύνορα, τὰ ὅποια ἠμπόδιζον τὴν διάδοσιν τῶν νέων ἰδεῶν.

β) Ἡ νέα θρησκεία ἐχρησιμοποίησε τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν, ἡ ὁποία τότε ἦτο παγκόσμιος καὶ κατανοητὴ ἀπὸ ὅλους. Τὴν ἔκαμε γλῶσσαν τῆς κατηχήσεως, τοῦ κηρύγματος καὶ τῆς λατρείας τῆς καὶ εἰς αὐτὴν ἐγράφησαν τὰ Ἅγια Εὐαγγέλια καὶ ὅλα τὰ θρησκευτικὰ βιβλία.

γ) Οἱ λόγοι τοῦ Παύλου : «οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλλην, οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ, πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἑστὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ», ἱκανοποιοῦσαν τὰς ψυχὰς τῶν βασιανισμένων δούλων, τῶν ὑποδούλων λαῶν καὶ τῶν περιφρονημένων γυναικῶν.

δ) Περισσότερον ὅμως παντὸς ἄλλου συνετέλεσεν εἰς τὸν θρίαμβον τοῦ Χριστιανισμοῦ ἡ δύναμις τῆς ἀληθείας του, ἡ ἀγνότης τῶν ἡθῶν τῶν Χριστιανῶν καὶ ἡ αὐτοθυσίᾳ τῶν μαρτύρων τῆς πίστεως.

Δι' αὐτὸ, ἄνθρωποι κάθε τάξεως καὶ ἡλικίας, μορφωμένοι καὶ ἀμόρφωτοι, πλούσιοι καὶ πτωχοί, ἡσπάζοντο τὴν θρησκείαν τῆς ἀγάπης. Τοιοῦτοτρόπως αὕτη ἐγινε θρησκεία ὅλων τῶν ἀνθρώπων, χωρὶς διάκρισιν φύλου καὶ φυλῆς.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὰς εὐνοϊκὰς αὐτὰς συνθήκας, ὁ Χριστιανισμὸς ἀντιμετώπισε καὶ μεγάλα ἐμπόδια ἐκ μέρους τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν Ἑθνικῶν.

Οἱ Ἰουδαῖοι ἐπίστευον εἰς ἕνα θεόν, ὁ ὁποῖος θὰ τοὺς ἀνεδείκνυεν ὡς τὸν «περιούσιον» λαὸν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἡ διδασκαλία τοῦ Σωτῆρος ὅμως κατέρριπτε τὴν πίστιν αὐτήν. Ὁ Ἰησοῦς ἐκήρυττεν : «Ὁ Θεὸς δὲν ἔχει προτιμήσεις ὑπὲρ τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου λαοῦ. Εἶναι κοινὸς πατὴρ πάντων τῶν ἀνθρώπων. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἀδελφοί, ἀκόμη καὶ οἱ ἁμαρτωλοί, ὅπως καὶ τὰ ἀγαπημένα τέκνα τοῦ θεοῦ, οἱ ἀγαθοί».

Ἐμίσησαν λοιπὸν τὸν Ἰησοῦν καὶ κατεδίωκον τοὺς Χριστιανούς, ὡς ἀποστάτας ἀπὸ τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων των. Ἡ ὀρμητικότης των ὅμως ἀνεχαιτίσθη μὲ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τοῦ Τίτου (70 μ.Χ.).

Οἱ Ἑθνικοὶ (εἰδωλολάτραι) ἐδυσκολεύοντο νὰ θυσιάσουν τὰς ἀπολαύσεις τῆς παρούσης ζωῆς, διὰ μίαν ἄλλην ζωὴν εἰς τοὺς οὐρανοὺς.

Ἐξ αὐτῶν οἱ σοφοὶ καὶ οἱ μορφωμένοι δὲν ἤθελον νὰ ἐμβαθύνουν εἰς τὸ κήρυγμα τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν. Οἱ ἄρχοντες δὲν ἤμποροῦσαν νὰ ἀνεχθοῦν τὴν κατάργησιν τῆς δουλείας καὶ τὴν ἰσότητα τῶν ἀνθρώπων. Οἱ μάγοι, οἱ ἱερεῖς, οἱ ἀγαλματοποιοὶ καὶ ὅλοι ὅσοι εἶχον συμφέροντα ἀπὸ τὴν παλαιὰν θρησκείαν, ἐβλεπον νὰ χάνεται ἡ πηγὴ τῶν κερδῶν των.

Ἐπλάσαν λοιδὸν ψευδεῖς κατηγορίας κατὰ τῶν χριστιανῶν, ὅτι εἶναι ἄθεοι, (ἐπειδὴ δὲν εἶχον βωμοὺς καὶ ἀγάλματα), μισάνθρωποι, (ἐπειδὴ δὲν ἐπήγαιναν εἰς διασκεδάσεις καὶ θεάματα), ἀνθρωποφάγοι, (ἐπειδὴ μετελάμβανον τὸ «σῶμα καὶ αἷμα» τοῦ Χριστοῦ).

Ἐπειτα διὰ κάθε θεομηνίαν (σεισμόν, πλήμμυραν, ἀνομβρίαν, ἐπιδημίαν, πείναν κλπ.) ἔθεωροῦσαν ὡς ὑπαιτίους τοὺς χριστιανούς. Τοὺς κατεδίωκον λοιπόν, διὰ νὰ παύσῃ ἡ ὀργὴ τῶν θεῶν των.

Ἡ Σύγκλητος «ἀπεθέωνε» συχνὰ τοὺς Ρωμαίους αὐτοκράτορας. Τότε εἰς τὰ ἀγάλματά των ἔπρεπε νὰ ἀποδίδωνται θεῖαι τιμαὶ ἀπὸ τὰ πλήθη. Τοῦτο ὅμως ἤρνούντο νὰ πράξουν οἱ Χριστιανοί.

Οἱ αὐτοκράτορες εἶχον καὶ ἄλλους λόγους νὰ μὴ συμπαθοῦν τοὺς χριστιανούς. Ἐμάνθανον, ὅτι ἔκαμνον μυστικὰς συγκεντρώσεις καὶ ἐβλεπον νὰ αὐξάνῃ ἡ δύναμις των. Ἦρχισαν λοιπόν νὰ τοὺς ὑποπτεύωνται ὡς συνωμότες.

Δι' ὅλα αὐτὰ οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες μετέβαλον τὰς ἀνεπισήμους διώξεις τῶν χριστιανῶν εἰς ἐπισήμους διωγμούς.

Οἱ διωγμοὶ ἤρχισαν ἀπὸ τὸν Νέρωνα (64-68 μ.Χ.) καὶ συνεχίσθησαν ἐπὶ 250 σχεδὸν ἔτη. Δὲν ἦσαν ὅμως συνεχεῖς. Ἐκαστον διωγμὸν ἠκολούθουν μακρὰ ἔτη εἰρήνης. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία εὗρισκε τὸν καιρὸν νὰ διοργανωθῇ καὶ πάλιν.

Οἱ τρομερώτεροι ὅμως διωγμοὶ ἦσαν ὁ πρῶτος καὶ ὁ τελευταῖος, τοῦ Νέρωνος καὶ τοῦ Διοκλητιανοῦ. Εἰς ἐκάστην περίπτωσιν ἐξευρίσκοντο νέα μαρτύρια, πρὸς τιμωρίαν τῶν χριστιανῶν.

Γενικῶς δὲ οἱ Χριστιανοὶ συνελαμβάνοντο καί, ἄλλοι ἐρράπτοντο εἰς δέρματα ζῶων καὶ ἐρρίπτοντο εἰς τὰ θηρία, ἄλλοι ἐδένοντο εἰς πασσάλους, ἡλείφοντο μὲ πίσσαν καὶ ἠνάπτοντο ὡς νυκτερινοὶ φανοί. Ἄλλοι ἐδένοντο εἰς τροχοὺς μὲ δρέπανα, διὰ νὰ καταεσχισθοῦν αἱ σάρκαι των κατὰ τὴν περιστροφήν, καὶ ἄλλοι ἐσταυρώνοντο ἢ ἐβασανίζοντο κατὰ διαφόρους τρόπους.

Χιλιάδες χριστιανῶν ἐμαρτύρησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν διω-

γμών. Μεταξύ τῶν πρώτων ἦσαν καὶ οἱ κορυφαῖοι τῶν Ἀποστόλων, Πέτρος καὶ Παῦλος, μεταξύ δὲ τῶν τελευταίων οἱ μεγαλομάρτυρες, Ἅγιος Γεώργιος καὶ Ἅγιος Δημήτριος.

Φανερὰ λατρεία τῶν χριστιανῶν κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ ἦτο ἀδύνατος. Διὰ τοῦτο κατέφευγον εἰς σπήλαια, εἰς ὑπόγεια κοιμητήρια καὶ εἰς τὰς κατακόμβας.

Αἱ κατακόμβαι ἦσαν ὑπόγεια νεκροταφεῖα, τὰ ὅποια ἀπετέλεσαν ὁλοκλήρους νεκρουπόλεις μὲ δωμάτια, μυστικὰς ἐκκλησίας, τάφους κλπ. Τοιαῦται σώζονται μέχρι σήμερον ὑπὸ τὴν Ρώμην καὶ εἰς ἄλλα μέρη.

Τὸ αἷμα ὅμως τῶν μαρτύρων τῆς πίστεως ἐπότισε τὸ δένδρον τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὃ ὅποιος εἰς τὸ τέλος ἐθριάμβευσεν.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ :

1. Ποία ἡ θρησκευτικὴ κατάστασις τῶν ἀνθρώπων πρὸ Χριστοῦ.
2. Τί συνετέλεσεν εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.
3. Διὰ ποίους λόγους οἱ εἰδωλολάτραι ἐμισοῦσαν τοὺς Χριστιανούς.
4. Ποῖοι ἦσαν οἱ Ἀπόστολοι.
5. Ποῦ καὶ τί ἐδίδαξαν.
6. Ποῖος ἦτο ὁ Παῦλος, ποῦ ἐδίδαξε, τί ἐδίδαξεν εἰς τὰς Ἀθήνας (πληροφορίαι ἀπὸ τὸ μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν).
7. Ποῖοι αὐτοκράτορες κατεδίωξαν τοὺς Χριστιανούς.
8. Ὁ Νέρων (περισσότερας πληροφορίας).
9. Ὁ Διοκλητιανὸς (πληροφορίαι).
10. Γραπτὴ ἐργασία : «Ἡ δύναμις τῆς πίστεως».
11. Τὰ σπουδαιότερα γεγονότα καὶ ὁ ἱστορικὸς πῖναξ τοῦ κεφαλαίου.

Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος
καὶ ἡ Ἀγία Ἑλένη.

3. Ο ΜΕΓΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

1. Η ΡΩΜΑΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΞΑΠΛΩΣΙΝ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ. Ἐπὶ δύο σχεδὸν ἑκατονταετηρίδας ἐβασίλευον εἰς τὴν Ρώμην, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, συνετοὶ αὐτοκράτορες.

Πρῶτος ἐβασίλευσεν ὁ **Τιβέριος**, τὸν ὁποῖον δὲν ἠγάπησεν ὁ λαός, διότι δὲν τοῦ ἔδιδε «σῖτον καὶ θεάματα». Δι' αὐτὸ ὁ Τιβέριος κατήρτισεν ἓνα σῶμα ἀπὸ ἐκλεκτοῦς στρατιώτας καὶ τοὺς εἶχεν ὡς φρουράν του. Ἦσαν οἱ λεγόμενοι «**πραιτωριανοὶ**», οἱ ὁποῖοι μὲ τὸν καιρὸν ἀπέκτησαν μεγάλην δύναμιν, ὥστε νὰ ἀναβιβάξουν καὶ νὰ καταβιβάξουν αὐτοκράτορας ἀκόμη.

Ἐπειτα ἦλθεν ὁ **Κλαύδιος**, ὁ ὁποῖος κατεσκεύασε τὸ ὑδραγωγεῖον τῆς Ρώμης. Ὁ Φλάβιος **Οὐεσπασιανὸς** κατεσκεύασε τὸ τεράστιον ἀμφιθέατρον Κολοσσαίων. Ὁ υἱὸς του, **Τίτος**, κατέπνιξε τὴν ἐπανά-

στασιν τῶν Ἰουδαίων καὶ κατέστρεψε τὴν Ἱερουσαλήμ. Τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἐξεργάγη τὸ ἡφαίστειον Βεζούβιος καὶ ἡ λάβα του κατεπλάκωσε τὴν Πομπηίαν καὶ ἄλλας δύο πόλεις.

Ὁ Ἀδριανὸς δὲν ἀφῆκε καμμίαν ἐπαρχίαν, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ μὴ κτίσῃ καὶ ἓνα οἰκοδόμημα. Ἰδιαιτέρως δὲ ἐφρόντισε νὰ στολίσῃ τὰς Ἀθήνας. Ἐπειτα, κατὰ τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἦτο αὐτοκράτωρ ὁ Ἀντωνῖνος ὁ Εὐσεβής, ἡ αὐτοκρατορία ἐγνώρισε τὴν μεγαλύτεραν εὐτυχίαν. Τελευταῖος ἐκ τῶν καλῶν αὐτοκρατόρων ἦτο ὁ φιλόσοφος Μάρκος Αὐρήλιος, θαυμαστής καὶ λάτρης τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ πνεύματος.

Ἐκτοτε ἤρχισεν ἡ παρακμή. Οἱ πραιτωριανοί, οἱ λεγεωνάριοι καὶ οἱ Ἐπαρχοὶ ἤρχισαν νὰ ἐπεμβαίνουν εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Ἐπέρασαν οὕτω ἑκατὸν ἔτη μὲ συνεχεῖς ἐπαναστάσεις. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἀνεφάνησαν εἰς τὰ σύνορα ἐπικίνδυνοι ἐχθροί. Οἱ Γότθοι ἔφθασαν ἕως τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θράκην. Οἱ Πέρσαι διέτρεχον τὴν Μεσοποταμίαν καὶ τὴν Συρίαν.

Ὅλα ἐφανέροναν ὅτι τὸ κράτος βαδίζει πρὸς διάλυσιν.

Ἡ Ρώμη εὐρίσκετο εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τῆς ἀπεράντου αὐτοκρατορίας της καὶ ἐφαίνετο ἐνδεδειγμένη ὥς πρωτεύουσα αὐτῆς.

Εἰς τὸ δυτικὸν τμῆμα τῆς αὐτοκρατορίας εὐρίσκοντο πτωχοὶ καὶ ἀπολίτιστοι λαοί. Οὗτοι εἶχον ἀνάγκην ἀπὸ τὸν πολιτισμὸν καὶ τὸν πλοῦτον τῆς Ρώμης. Ἐμενον λοιπὸν ἡσυχοὶ καὶ τὰ σύνορα πρὸς τὴν πλευρὰν αὐτὴν ἦσαν ἀσφαλῆ.

Εἰς τὸ ἀνατολικὸν ὅμως τμῆμα ἐζοῦσαν λαοὶ μὲ ἀνεξαντλήτους πόρους, λαμπρὰν ἱστορίαν καὶ ἔξοχον πολιτισμὸν. Μὲ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὰ μέρη αὐτὰ ἀπὸ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον καὶ τοὺς Ἐπιγόνους του, οἱ λαοὶ αὗτοί προήχθησαν. Ἐπὶ πλέον οὗτοι ἐδέχθησαν τὸν Χριστιανισμὸν. Τὸ γεγονὸς δὲ ὅτι ἡ Ρώμη ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὴν νέαν θρησκείαν, ἐδημιούργει μεγάλας φροντίδας δι' αὐτήν. Ἐξ ἄλλου ἐκείθεν τῶν συνόρων ἐζοῦσαν ἀναρίθμητα στίφη βαρβάρων, ἑτοιμα νὰ εἰσβάλουν εἰς τὸ ἔδαφος τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἡ Ρώμη εἶχε κατασκευάσει τὴν μεγάλην Ἑγνατίαν ὁδόν, ἡ ὁποία ἤρχιζεν ἀπὸ τὸ Δυρράχιον, ἐπερνοῦσεν ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην καὶ κατέληγεν εἰς τὸ Βυζάντιον. Δι' αὐτῆς ἐπικοινωνοῦσε μὲ τὸν ἀνατολικὸν κόσμον συντόμως καὶ ἀπέφευγε τὸν διάπλουν ἀπὸ τὸ ταραχῶδες Ἰόνιον καὶ Αἰγαῖον πέλαγος.

Ἐπρεπε νὰ ὑπάρχη ἐπὶ τόπου αὐτοκρατορικὴ ἀρχή, διὰ νὰ κυβερνᾷ τὰ ἀπέραντα ἐδάφη τῆς Ἀνατολῆς. Τὴν ἀνάγκην αὐτὴν εἶχον ἀντιληφθῇ πολλοὶ αὐτοκράτορες καὶ ἐσκέφθησαν νὰ μεταφέρουν πρὸς ἀνατολὰς τὴν πρωτεύουσαν. Εὕρισκον ὅμως μεγάλην ἀντίδρασιν ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς ἀρχαίας Ρώμης ἢ ὅποια εὕρισκετο τότε εἰς τὸν κολοφῶνα τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς δόξης της.

Πρῶτος ὁ Διοκλητιανὸς (285 μ.Χ.) ἀπέφασκε νὰ λάβῃ ριζικὰ μέτρα. Ἐχώρισε λοιπὸν τὴν αὐτοκρατορίαν εἰς δύο τμήματα καὶ καθένα ἀπὸ αὐτὰ τὸ ἐκυβέρνα εἰς αὐτοκράτωρ, μὲ τὸν τίτλον Αὐγουστος. Ἡ διαίρεσις ὅμως οὐσιαστικῶς ἐγένετο εἰς τέσσαρα τμήματα, διότι εἰς ἕκαστον τμήμα ὑπῆρχε καὶ εἰς συναυτοκράτωρ, μὲ τὸν τίτλον **Καῖσαρ**. Τοιοῦτοτρόπως ἐθεσπίσθη ἡ **Τετραρχία**. Ὁ Διοκλητιανὸς ὥρισεν ὡς πρωτεύουσαν τῆς Ἀνατολῆς τὴν Νικομήδειαν.

Τώρα ἡ Ρώμη παρέμεινε τυπικῶς ἡ μόνη πρωτεύουσα τοῦ κράτους. Ἐκεῖ ἦτο ἡ ἔδρα τῆς Συγκλήτου καὶ ἐκεῖ ἔμειναν ὅλα τὰ διοικητικὰ ὄργανα.

Ἀλλὰ τὸ σύστημα αὐτὸ δὲν ἐβελτίωσε τὴν κατάστασιν. Οἱ τέσσαρες ἄρχοντες τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους συχνὰ ἐφιλονίκουν μεταξύ των καὶ οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι δὲν ἔλειψαν.

2. Ο ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ. Τὸ 273 μ.Χ. ἐγεννήθη εἰς τὴν Νύσσαν τῆς Σερβίας ὁ Κωνσταντῖνος, υἱὸς τοῦ τότε Ρωμαίου στρατηγοῦ Κωνσταντίνου Χλωροῦ καὶ τῆς εὐσεβοῦς Ἐλένης.

Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἦτο αὐτοκράτωρ ὁ Διοκλητιανός, ὁ ὅποιος εἶχε συναυτοκράτορα τὸν Γαλέριον. Εἰς τὴν Δύσιν ἦτο αὐτοκράτωρ ὁ Μαξιμιανός, ὁ ὅποιος προήγαγε τὸν Κωνσταντῖνον εἰς συναυτοκράτορα καὶ τὸν ἔστειλεν εἰς τὴν Γαλατίαν (Γαλιαν). Ὁ Κωνσταντῖνος παρέμεινε ὡς ὁμηρος εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Διοκλητιανοῦ (Νικομήδειαν), ὅπου ἠκολούθησε τὸ στρατιωτικὸν στάδιον καὶ διεκρίθη εἰς αὐτό.

Ὁ Γαλέριος ἐπέτυχεν ἀπὸ τὸν Διοκλητιανὸν νὰ ἐκδώσῃ διατάγματα κατὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ ἤρχισεν ὁ φοβερὸς διωγμὸς αὐτῶν. Ὁ Κωνσταντῖνος ἠσθάνετο ἀποτροπιασμὸν διὰ τὰ ἐγκλήματα, τὰ ὅποια ἐγίνοντο. Μὲ τὴν πρώτην εὐκαιρίαν λοιπὸν ἀνεχώρησε καὶ ἦλθεν εἰς τὸν πατέρα του, ὁ ὅποιος ἡννόει τοὺς Χριστιανούς.

Τὸ 306 μ.Χ. ἀπέθανεν ὁ Κωνσταντῖος καὶ αἱ στρατιαὶ ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν Κωνσταντῖνον. Ὀλίγον ἀργότερον ἄλλαι στρατιαὶ ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τῆς Ρώμης τὸν Μαξέντιον καὶ τῆς Ἀνατολῆς τὸν Λικίνιον.

Ὁ Μαξέντιος ἐφοβεῖτο τὸν Κωνσταντῖνον καὶ ἠτοίμασε στρατόν, διὰ νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ τὴν Γαλατίαν. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐπληροφορήθη τοὺς σκοποὺς τοῦ Μαξεντίου. Ἐκλείσε λοιπὸν συμφωνίαν μὲ τὸν Λικίνιον καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῇ πρῶτος κατὰ τοῦ Μαξεντίου, ὥστε νὰ ματαιώσῃ τὰ σχέδιά του.

3. ΛΑΒΑΡΟΝ, Η ΠΡΩΤΗ ΧΡΙΣΤΑΝΙΚΗ ΣΗΜΑΙΑ. Πράγματι δὲ μὲ τὸν στρατόν του ἐπέρασε τὰς Ἀλπεῖς καὶ ἐπάτησε τὸ ἰταλικὸν ἔδαφος. Τώρα εὐρέθη εἰς ἀμχανίαν. Οἱ στρατιῶται, βεβαίως, τοῦ ἦσαν πιστοὶ καὶ μαζί των ἐνίκησε παντοῦ. Τώρα ὅμως, ποῦ ἐπρόκειτο νὰ πολιορκήσουν τὸ Καπιτώλιον, θὰ τὸν ἠκολούθουν ;

Εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμήν ὁ Κωνσταντῖνος ἤσθάνθη τὴν ἀνάγκην τῆς θείας προστασίας. Ἐζήτησεν ὡς σύμμαχον «Θεὸν τὸν οὐράνιον, αὐτὸν τῶν πάντων Σωτῆρα Ἰησοῦν Χριστόν», τὸν ὁποῖον ἐτίμησε καὶ ὁ πατήρ του. Δὲν ἐβράδυνε δὲ νὰ λάβῃ τὴν ἀπάντησιν κατὰ τρόπον θαυμαστόν.

Ἐνῷ ἔστρεφε τοὺς ὀφθαλμούς του πρὸς τὸν οὐρανόν, μὲ ἔκπληξιν καὶ φόβον εἶδεν ἐπάνω ἀπὸ τὸν δίσκον τοῦ ἡλίου λαμπρὸν καὶ φωτεινὸν Σταυρὸν μὲ τὴν ἐπιγραφὴν : «Ἐν τούτῳ νίκα».

Ὁ Κωνσταντῖνος ἐσκέπτετο : «τί ἄρα σημαίνει τὸ ὄραμα»; Καὶ ὁ Χριστὸς ἐπιφαίνεται κατὰ τὴν νύκτα εἰς τὸ ὄνειρόν του καὶ τοῦ δεικνύει τὸν Σταυρόν. Τότε αἱ ἀμφιβολαὶ του διελύθησαν.

Τὴν πρωΐαν ἐκάλεσε τοὺς χρυσοχόους του καὶ ἀνέθεσεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἀναπαραστήσουν τὴν εἰκόνα τοῦ «σημείου» καὶ νὰ τὴν στολίσουν μὲ ἀδάμαντας καὶ χρυσόν. Τοιοῦτοτρόπως κατεσκευάσθη τὸ Λάβαρον.

Τὸ Λάβαρον ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἓν ὑψηλὸν καὶ περίχρυσον δόρυ, τὸ ὁποῖον ἔφερεν ὀρίζοντιαν κεραίαν, διὰ νὰ σχηματίζῃ σταυρόν. Ἀπὸ τὴν κεραίαν ἐκρέματο χρυσοπόρφυρον τετράγωνον ὕφασμα, τὸ ὁποῖον ἔφερε χρυσοκεντημένα μέσα εἰς κύκλους τὰ πρόσωπα τοῦ βασιλέως καὶ τῶν δύο υἱῶν του. Εἰς τὴν κορυφὴν εἶχε χρυσοῦν λιθοκόλλητον στέφανον, μὲ τὸ μονόγραμμα «Χ» εἰς τὸ μέσον. Τὸ ἔμβλη-

μα αυτό αντικατέστησε τοῦ λοιποῦ τὸν αὐτοκρατορικὸν ἀέτον τῆς Ρώμης καὶ ἐτοποθετήθη εἰς τὸ κράνος τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τὰς ἀσπίδας τῶν στρατιωτῶν.

Τὸ Λάβαρον.

Ὁ Κωνσταντῖνος προσεκύνησε τὸ Λάβαρον. Τὸ εἶδον οἱ χριστιανοὶ στρατιῶταί του καὶ ἡ λάμπις τῆς πίστεως ἐπλημμύρισε τὰς καρδίας των. Τὸ ἀντίκρυσαν καὶ οἱ εἰδωλολάτραι μὲ ἀπορίαν. Ὅλοι ὅμως, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὴν πρώτην αὐτὴν Χριστιανικὴν σημαίαν, ἐβάδισαν ἀκάθεκτοι κατὰ τῆς Ρώμης.

4. Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΟΝΟΚΡΑΤΩΡ. Ὁ Μαξέντιος ἠδύνατο βεβαίως, νὰ παραμείνη μέσα εἰς τὰ τεῖχη τῆς Ρώμης. Τότε θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἐξαντλήσῃ τὸν Κωνσταντῖνον εἰς μίαν ἄκαρπον πολιορκίαν. Ἐστηρίχθη ὅμως εἰς τὸν πολυάριθμον ἐξ εἰδωλολατρῶν στρατὸν του καὶ ἐξῆλθε τῶν τευχῶν. Ἡ μάχη ἐδόθη εἰς τὴν ὑπαιθρον καὶ ἡ σύγκρουσις ὑπῆρξε τρομερά. Ἡ νίκη τοῦ Κωνσταντίνου κατὰ τοῦ εἰδωλολάτρου ἡγεμόνος ἦτο συντριπτική. Ὁ Μαξέντιος ἔτρεξε νὰ περάσῃ ἀπὸ τὴν Μουλβίαν γέφυραν καὶ νὰ κλεισθῇ εἰς τὴν

Κωνσταντίνος ὁ Μέγας.

Ρώμην. Ἡ γέφυρα ὁμως ὑπεχώρησεν ἀπὸ τὸ βάρος τῶν στρατιωτῶν καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἔπεσεν εἰς τὸν Τίβεριν καὶ ἐπνίγη.

Ὁ Κωνσταντίνος, μὲ ἐπὶ κεφαλῇς τὸ Λάβαρον, εἰσῆλθε θριαμβευτὴς εἰς τὴν «αἰωνίαν πόλιν». Τότε ἐτέλεσε μεγαλοπρεπεῖ «θρίαμβον», χωρὶς νὰ θυσιάσῃ εἰς τοὺς θεοὺς οὔτε νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸ Καπιτώλιον, ὅπως συνήθιζον νὰ κάμνουν οἱ εἰδωλολάτραι. Ἡ Σύγκλητος τοῦ ἔστησε θριαμβευτικὴν ἀψίδα μὲ τὴν ἐπιγραφὴν: «Ὁ βασιλεὺς κατ' ἔμπνευσιν τῆς θεότητος κατετρόπωσε τὸν τύραννον». Ὁ ἴδιος ἔστησε τὸν ἀδριάντα τοῦ εἰς τὴν Ἀγοράν. Εἰς αὐτὸν παριστάνετο νὰ κρατῇ δόρυ εἰς σχῆμα σταυροῦ, μὲ τὴν δεξιάν του χεῖρα. Εἶχε δὲ τὴν ἐπιγραφὴν: «Τούτῳ τῷ σωτηριῶδει σημείῳ τὴν πόλιν ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τοῦ τυράννου διασωθεῖσαν, ἠλευθέρωσα».

Ἀργότερον ὁ Λικίνιος ἠθέλησε νὰ πάρῃ μὲ τὸ μέρος τοῦ ὅλους τοὺς ὁπαδοὺς τῆς ἀρχαίας θρησκείας καὶ νὰ πολεμήσῃ τὸν Κωνσταντῖνον. Ἐδόθη εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν (323 μ.Χ.) ἡ τελευταία μάχη. Ὁ στρατὸς τοῦ Λικινίου περιελάμβανε παντὸς εἶδους μάγους, μάντεις, θύτας κλπ. Τὸ στρατόπεδον τοῦ Κωνσταντίνου ἔβριθεν ἀπὸ χριστιανοὺς ἱερεῖς.

Ὁ Κωνσταντίνος ἐπροχώρησε καὶ πάλιν μὲ τὸ Λάβαρον ἐμπρός, ἀλλὰ μὲ μεγαλυτέραν πίστιν πλέον πρὸς τὸν Θεὸν τῶν χριστιανῶν. Πράγματι δὲ ὁ Σταυρὸς κατενίκησε τὰ εἰδῶλα καὶ ὁ Κωνσταντίνος ἀνεκνήρυχθη Μονοκράτωρ.

5. Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΡΟΣΤΑΤΗΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ. Ἡ πρώτη μεγάλη ἐνέργεια τοῦ Κωνσταντίνου, ἡ ὁποία ἀπετέλεσε σταθμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἦτο τὸ Διάταγμα τῶν Μεδιολάνων. Τὸ 313 μ.Χ. ἐξέδωσε μετὰ τοῦ Λικινίου εἰς τὸ Μεδιόλανον (Μιλᾶνον) τὸ περίφημον αὐτὸ διάταγμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἀναφέρονται περίπου τὰ ἑξῆς :

«... Ὁμῆς οἱ αὐτοκράτορες Κωνσταντῖνος καὶ Λικίνιος ἀποφασίζομεν νὰ δώσωμεν εἰς τοὺς χριστιανοὺς τὴν ἐλευθερίαν, νὰ ἐξασκοῦν τὰ θρησκευτικὰ των καθήκοντα... ἵνα εἴῃ ὁ Θεὸς ὁ ἐν οὐρανοῖς εὐσπλαγχνικὸς καὶ εὐμενὴς πρὸς ὅλους, ὅσοι ζοῦν εἰς τὸ κράτος μας».

Μὲ τὸ διάταγμα αὐτὸ ἐσταμάτησαν οἱ ὧμοι καὶ ἀπάνθρωποι διωγμοί, οἱ ὁποῖοι ἐκράτησαν ἐπὶ τρεῖς σχεδὸν αἰῶνας. Οἱ ἐξόριστοι καὶ οἱ φυλακισμένοι ὁμολογοῦνται τῆς πίστεως ἠλευθερώθησαν. Ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἀνέπεμψε θερμὰς δοξολογίας πρὸς τὸν Κύριον.

Κατόπιν ὁ Κωνσταντῖνος ἔδωκεν εὐαγγελικώτερον χαρακτῆρα εἰς τὴν νομοθεσίαν του. Αἱ παραχωρήσεις δὲ πρὸς τοὺς χριστιανοὺς διεδέχοντο ἡ μία τὴν ἄλλην.

Οἱ κληρικοὶ ἀπέκτησαν ὅλα τὰ δικαιώματα τῶν εἰδωλολατρῶν ἱερέων καὶ οἱ χριστιανοὶ δὲν ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ συμμετέχουν εἰς τὰς εἰδωλολατρικὰς ἑορτάς. Ἡδύναντο δὲ νὰ τελοῦν ἐλευθέρως τὴν λατρείαν των. Αἱ παντὸς εἶδους μαγεῖαι ἀπηγορεύθησαν. Οἱ χριστιανοὶ ἐπρωτιμῶντο εἰς τὰς δημοσίας θέσεις. Ἡ Ἐκκλησία ἠδύναντο νὰ ἐλευθερώνη τοὺς δούλους. Ἡ Κυριακὴ ὠρίσθη ὡς ἡμέρα ἀργίας. Ἐκαμε δηλ. τὸν Χριστιανισμὸν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους.

Ἄλλ' ἡ μανία τῶν διωκτῶν εἶχε μεταβάλλει εἰς ἐρείπια τοὺς οἴκους τῆς χριστιανικῆς λατρείας. Ὁ ἔνδοξος θεμελιωτὴς τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ὅμως ἐπιθυμεῖ νὰ τελῇται ἡ λατρεία τοῦ Χριστοῦ εἰς εὐπρεπεῖς ναοὺς. Θέτει, λοιπόν, εἰς κίνησιν ἡγεμόνας, ἐπισκόπους, ἱερεῖς. Ἐξοδεύει μεγάλα ποσὰ ἀπὸ τὸ δημόσιον ταμεῖον καὶ ἡ αὐτοκρατορία γεμίζει ἀπὸ χριστιανικοὺς ναοὺς.

Ἡ μητέρα του, ἡ εὐσεβὴς Ἑλένη, μετέβη εἰς τὴν Παλαιστίνην, ὅπου ἀνεζήτησε τὸν Τάφον τοῦ Σωτῆρος. Ἐχρηιάσθησαν πολλὰ ἔρευναι διὰ νὰ εὗρεθῇ ὁ ἱερὸς χώρος. Ἐγιναν ἀνασκαφαὶ καὶ ἀπεκαλύφθη ὁ Τίμιος Σταυρός. Ἐπὶ τοῦ Παναγίου Τάφου ἐκτίσθη τότε ὁ

λαμπρὸς ναὸς τῆς Ἀναστάσεως καὶ εἰς ἄλλα σημεῖα ἐθεμελιώθησαν ἄλλοι ναοί.

Τέλος ὁ Κωνσταντῖνος εἶδε τὸ ἠθικὸν μεγαλεῖον τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἐπίστευσεν, ὅτι μόνον ἐπάνω εἰς τὴν ἀλήθειαν τοῦ Χριστοῦ ἦμπορεῖ νὰ θεμελιωθῇ ὁ ὠραιότερος καὶ ὑψηλότερος ἀνθρώπινος πολιτισμός. Ἔκαμε λοιπὸν τὸ πᾶν ὥστε ἡ χριστιανικὴ πίστις νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς ὅλας τὰς περιοχὰς τοῦ ἀπεράντου κράτους του καὶ εἰς ὅλα τὰ στρώματα τῆς κοινωνίας.

6. Ο ΑΡΕΙΟΣ ΚΑΙ Η ΠΡΩΤΗ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΣΥΝΟΔΟΣ. Ἀφ' ὅτου ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἔλαβε μεγάλην ἐξάπλωσιν, ἐγεννήθησαν διαφοναί μεταξὺ τῶν χριστιανῶν ὡς πρὸς διαφόρους διδασκαλίας τῆς. Μερικοὶ ἔδιδον ἐξήγησιν, ἡ ὁποία δὲν ἦτο σύμφωνος μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων. Αὐτοὶ ὠνομάσθησαν αἰρετικοί, αἱ δὲ ψευδεῖς διδασκαλαί των αἵρέσεις.

Μία τῶν μεγαλυτέρων αἱρέσεων ἦτο τοῦ Ἀρείου, ἱερέως τῆς Ἀλεξανδρείας. Οὗτος ἐδίδασκεν, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι κτίσμα τοῦ Θεοῦ, ὅπως καὶ ὅλα τὰ ἄλλα δημιουργήματα. Δὲν εἶναι, ἔλεγεν, «ὁμοούσιος» μὲ τὸν Πατέρα καὶ δὲν ἐγεννήθη «**πρὸ πάντων τῶν αἰώνων**».

Μὲ τὴν εὐγλωττίαν του ὁ Ἀρειὸς ἐσαγήνευσε τόσον τὰ πλήθη, ὥστε οἱ ὁπαδοί του, οἱ «Ἀρειανοί», ἐπληθύνοντο καταπληκτικῶς. Οὗτοι δὲ προεκάλουν ταραχὰς καὶ αἱματηρὰς συγκρούσεις μὲ τοὺς λοιποὺς χριστιανούς.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἤθελε τὸν χριστιανικὸν κόσμον ἡνωμένον ὑπὸ τὸ σκῆπτρον του. Συνέκλεσε τότε τὴν Ἀ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον εἰς τὴν Νίκαιαν (325 μ.Χ.), διὰ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν γαλήνην εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

Εἰς τὴν Σύνοδον ἔλαβον μέρος 318 θεοφόροι Πατέρες ἀπὸ ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν. Ὁμίλησαν πολλοὶ καὶ μεταξὺ αὐτῶν διεκρίθη ὡς ἱκανώτερος ἀντίπαλος τοῦ Ἀρείου, ὁ τότε διάκονος καὶ συνοδὸς τοῦ γηραιοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, ὁ **Ἀθανάσιος**.

Ἡ Σύνοδος κατεδίκασε τὸν Ἀρειὸν καί, διὰ νὰ στερεώσῃ τὴν πίστιν τῶν χριστιανῶν, συνέταξε τὰ ἑπτὰ πρῶτα ἄρθρα τοῦ «Συμβόλου τῆς Πίστεως».

7. Η ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΤΗΣ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ ΕΙΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΙΝ. Διπλοὶ λόγοι, πολιτικοὶ καὶ θρησκευτικοί, ὠδήγησαν τὸν Κωνσταντῖνον εἰς

τὴν ἀπόφασιν νὰ ἰδρύσῃ νέαν πρωτεύουσαν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Ἐπρεπε νὰ εἶναι πλησίον τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Εὐφράτου, ὅπου τὸ κράτος ἠπειλεῖτο ἀπὸ τοὺς Γότθους καὶ τοὺς Πέρσας. Ἐπὶ πλέον ἔπρεπε, διὰ νὰ θριαμβεύσῃ ὁ Χριστιανισμὸς νὰ γίνῃ πρωτεύουσα τοῦ κράτους νέα πόλις, ὥστε νὰ μὴ ἐμποδίζεται ἡ νέα θρησκεία ἀπὸ τὴν ἀνάμνησιν τῶν ἀρχαίων θεῶν. Καὶ ὁ ἴδιος ἤθελε νὰ εὕρισκετο μακρὰν ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρικὴν Ρώμην.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἐπέλεξεν, ὡς πλέον κατάλληλον, τὴν μικρὰν πόλιν Βυζάντιον, εἰς τὸν Βόσπορον, εἰς τὸ σημεῖον δηλ. ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὁποῖον ἐνώνεται ἡ Ἀνατολὴ μὲ τὴν Δύσιν. Τὸ Βυζάντιον εἶχε κτίσει ὁ Βῦζας ἀπὸ τὰ Μέγαρα.

Ἡ θέσις τῆς νέας πρωτευούσης ἦτο ἀρίστη. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐκάλυπτε τὰς ἀνάγκας, διὰ τὰς ὁποίας ἰδρύθη, εἶχε καὶ μεγάλην στρατηγικὴν σημασίαν, διότι ἦτο εὐκολος ἡ ὑπεράσπισίς της καὶ εἶχεν ἐπίσης θαυμάσιον φυσικὸν λιμένα, τὸν **Κεράτιον κόλπον**.

Ἀπὸ ἐμπορικῆς δὲ ἀπόψεως ἡ πόλις εὕρισκετο εἰς πολὺ πλεονεκτικὴν θέσιν, διότι τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα διήρχοντο, διευθυνόμενα εἴτε πρὸς τὸν Εὐξείνιον, εἴτε πρὸς τὴν Μεσόγειον, ἐπλήρωναν μεγάλα ποσά.

Οἱ θρῦλοι ἀναφέρουν, ὅτι ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτωρ ἐχάραξε τὰ σύνορα τῆς νέας πόλεως μὲ τὸ ἀκόντιόν του. Οἱ αὐλικοί, κάτω ἀπὸ τὴν δυνατὴν ἐντύπωσιν, ποὺ τοὺς προεκάλεε ἡ ἔκτασις τῆς πόλεως, τὸν ἠρώτησαν : «Κύριέ μας, πόσον θὰ προχωρήσῃς ἀκόμη;» Καὶ ἐκεῖνος ἀπήντησε : «Θὰ προχωρῶ ἕως ὅτου σταματήσῃ Αὐτός, ποὺ με ὁδηγεῖ».

Ἐργάται καὶ ὑλικά διὰ τὴν οἰκοδόμησιν ἐμαζεύθησαν ἀπὸ παντοῦ. Πολλὰ εἰδωλολατρικὰ μνημεῖα τῆς Ρώμης, τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ἐφέσου κλπ. ἐχρησιμοποιήθησαν διὰ τὴν διακόσμησιν τῆς πόλεως, ἡ ὁποία ἤρχισε νὰ κτίζεται τὸ 324 μ.Χ.

Αἱ ἐργασίαι ἐπροχώρησαν πολὺ καὶ τὸ ἔτος 330 μ.Χ. ὁ Κωνσταντῖνος ἐτέλεσε πανηγυρικῶς τὰ ἐγκαίνια τῆς πρωτευούσης του. Ἐγίναν τότε λαμπραὶ θρησκευτικαὶ τελεταί, πανηγύρεις καὶ ἀγῶνες εἰς τὸν νέον ἵππόδρομον.

Ἡ πρωτεύουσα ὠνομάσθη **Νέα Ρώμη**. Οἱ διάδοχοί του ὁμως καὶ ὁ λαὸς τὴν ὠνόμασαν, πρὸς τιμὴν του, **Κωνσταντινούπολιν**.

Ἡ πόλις ἀπέκτησεν ὠραῖα ἀνάκτορα, ἀγοράς, στοάς, ὑδραγωγ-

γεία, καὶ πολλὰς ἐκκλησίας. Σπουδαιότεροι ἦσαν οἱ ναοὶ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων καὶ τῆς Ἀγίας Εἰρήνης. Ἐτέθησαν ὁμως καὶ τὰ θεμέλια τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἡ ὁποία ἀπεπερατώθη ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Κωνσταντίου.

Εἰς τὴν νέαν πρωτεύουσαν μετεφέρθησαν αἱ ἀρχαὶ τῆς παλαιᾶς Ρώμης, διὰ τὴν προχωρήσῃ ἢ ὀργάνωσιν τοῦ κράτους.

8. ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ — ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ.

Ἡ πόλις ἀνεπτύχθη ραγδαίως. Συνεκεντρώθη εἰς αὐτὴν τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἐγίνε τόσον ἰσχυρὰ καὶ πλουσία, ὥστε ἡδυνήθη νὰ ἀντισταθῇ ἐπὶ 11 καὶ πλέον αἰῶνας εἰς ὅλας τὰς ἀδιακόπους ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἔκαμε ἰσχυρὰν κυβέρνησιν, ἠὔξησε τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑπαλλήλων καὶ ἐμοίρασε τὸ κράτος εἰς ἐπαρχίας. Ὀλιγόστευσε τοὺς φόρους καὶ ἔκαμε πολλὰ κοινωφελῆ ἔργα : δρόμους, ὕδραγωγεία, λουτρὰ κλπ. Ἡὔξησε τὴν δύναμιν τοῦ στρατοῦ καὶ ἐγκατέστησεν εἰς τὰ σύνορα στρατιώτας μὲ τὰς οἰκογενεὰς των. Εἰς αὐτοὺς ἐχάρισε μεγάλας ἐκτάσεις γῆς, διὰ τὴν τὰς καλλιεργεῖν καὶ νὰ τὰς ὑπερασπίζουσιν.

Ἄλλ' οἱ Πέρσαι ἐνεφανίσθησαν εἰς τὰ σύνορα ἀπειλητικοί. Ὁ Κωνσταντῖνος ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐναντίον των. Ἡσθάνετο ὁμως καὶ μετεφέρθη εἰς τὰ ἀνάκτορα τῆς Νικομηδείας. Ἡσθάνετο νὰ τὸν πλησιάζῃ ὁ θάνατος καὶ ἐβαπτίσθη ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπον Εὐσέβιον. Μὲ ἥσυχον τὴν συνείδησιν πλέον παρέδωκε τὸ πνεῦμα.

Ἡ σορὸς τοῦ μετεφέρθη εἰς Κων/πολιν μέσα εἰς χρυσοῦν πορφυροσκέπαστον φέρετρον καὶ ἐναπετέθη εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων. Ὀλόκληρος ἡ αὐτοκρατορία ἐπένθησε τὸν θάνατόν του.

Ἡ Ρωμαϊκὴ Σύγκλητος τὸν κατέταξε μεταξὺ τῶν θεῶν της. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ ἀπένειμε τὴν μεγίστην τῶν χριστιανικῶν τιμῶν : ἀνεκήρυξεν αὐτὸν καὶ τὴν μητέρα του Ἀγίους καὶ Ἰσαποστόλους. Ἡ ἱστορία τὸν ὠνόμασε Μέγαν.

9. ΤΟ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΝ ΡΩΜΑΪΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ. Ὁ Μέγας Κων/τῖνος μετέφερε τὸ κέντρον τοῦ βάρους τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας πρὸς ἀνατολὰς. Ἡ Κων/πολις συνεκέντρωσεν ὅ,τι ἀπέμεινεν ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον πολιτισμόν. Ἀπετέλεσε τὸ κέντρον διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἑλληνισμὸς καὶ Χριστιανισμὸς συνηντήθησαν τότε καὶ συνηνώθησαν εἰς ἓν σῶμα. Ἡ θέσις, τὴν ὁποίαν κατέλαβεν ἡ χριστιανικὴ

πίστις ὡς νόμιμος θρησκεία, ἀργότερον δὲ καὶ ὡς ἐπίσημος θρησκεία τοῦ κράτους, συνετέλεσαν εἰς τὴν ταχεῖαν ἀνάπτυξιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἐπειτα τὸ μέγα Ρωμαϊκὸν κράτος κατενεμήθη περὶ τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ (395 μ.Χ.) εἰς Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικόν.

Τὸ Δυτικὸν δὲν ἡδυνήθη νὰ ἐπιζήσῃ. Μὲ τοὺς ἀνικάνους αὐτοκράτορας καὶ τοὺς ἀναξίους συμβούλους αὐτῶν, οὐδέποτε ἡδυνήθη νὰ ἐπανακτήσῃ τὴν προτέραν του δύναμιν καὶ ἰσχύιν. Ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων, οἱ ὅποιοι καὶ τὸ διέλυσαν (476 μ.Χ.). Τὰ λείψανά του ἀπετέλεσαν τὸν πυρῆνα, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐσχηματίσθησαν τὰ σημερινὰ Εὐρωπαϊκὰ κράτη.

Τὸ Ἀνατολικὸν κράτος, μὲ κέντρον τὴν Κων/πολιν, μετεβλήθη εἰς καθαρῶς ἑλληνικὸν χριστιανικὸν κράτος. Τοῦτο ἐξῆσεν ἐπὶ χίλια καὶ πλέον ἔτη καὶ ὠνομάσθη **Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία**, ἀπὸ τὸ Βυζάντιον, τὴν ἀρχαίαν πόλιν ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐκτίσθη ἡ πρωτεύουσά του.

Ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, λοιπόν, προῆλθεν ἀπὸ τὸν παλαιὸν κορμὸν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ὡς ἰδιότυπον ἐπιβίωμα αὐτοῦ. Κατὰ τὴν ἐξέλιξιν του ἀπέκτησεν ἐθνολογικὴν καὶ γλωσσικὴν ὁμοιογένειαν. Ἐξελληνίσθη καὶ ἐξεχριστιανίσθη. Ἠσπάσθη τὴν μίαν καὶ μόνην ἀληθῆ θρησκείαν, τὴν χριστιανικὴν. Ἐδημιούργησε τέχνην καὶ πολιτισμόν, ἓνα νέον πολιτισμόν, τὸν Ἑλληνοχριστιανικόν, ὁ ὁποῖος μέχρι σήμερον καταυγάζει τὸν πολιτισμένον κόσμον.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ :

1. Νὰ γράψετε τὰ ὀνόματα τῶν προσώπων τοῦ κεφαλαίου, γεγρονότα, χρονολογίας καὶ τόπους.
2. Ἀναφέρατε τὰ ἔργα τοῦ Μ. Κωνσταντίνου.
3. Σχεδιάσατε τὸ Λάβαρον.
4. Περισσότερας πληροφορίας διὰ τὸν Μαξέντιον καὶ Λικίνιον.
5. Θέμα : «Ἡ σπουδαιότης τοῦ Βυζαντίου».
6. Ποῖοι λόγοι ἔκαμαν τὸν Μ. Κωνσταντῖνον νὰ ἐπιλέξῃ ὡς τόπον τῆς νέας πρωτεύουσας τὸ Βυζάντιον.
6. Πληροφορίαι διὰ τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως.
8. Νὰ ἰχνογραφήσετε χάρτην τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καὶ νὰ τοποθετήσετε τὰς πόλεις, ποὺ ἀναφέρονται εἰς τὸ κεφάλαιον καὶ τὰς χρονολογίας.

4. ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

1. Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ (337-361). Μετά τὸν θάνατον τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ἤρχισαν ἐμφύλιοι πόλεμοι μεταξύ τῶν διαδόχων του. Εἰς τὸ τέλος ἐπεκράτησεν ὁ Κωνσταντῖος ὁ ὁποῖος ἐβασίλευσεν εἰς ὁλόκληρον τὴν αὐτοκρατορίαν.

Ἦδη οἱ Πέρσαι καὶ οἱ βάρβαροι τοῦ Βορρᾶ ἤρχισαν νὰ παρενοχλοῦν τὸ κράτος. Ἐναντίον τῶν Περσῶν ἐξεστράτευσεν ὁ ἴδιος. Ἐνίκηθη ὅμως καὶ μετὰ δυσκολίας περιέσωσεν ἄρκετὰ ἐδάφη. Ἐναντίον τῶν βαρβάρων (Ἀλαμανῶν καὶ Φράγκων) ἐκινήθη ὁ ἀνεψιός του Ἰουλιανός, ὁ ὁποῖος τοὺς ἀπώθησε πέραν τοῦ Ρήνου.

2. Ο ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ (361-363). Ὁ Ἰουλιανὸς ἀνεδείχθη ἀπαράμιλλος στρατηγός. Κατόπιν ἐξεστράτευσεν καὶ κατὰ τοῦ Κωνσταντίου. Οὗτος ὅμως ἀπέθανεν αἰφνιδίως καὶ ὁ Ἰουλιανὸς εἰσῆλθεν ὡς αὐτοκράτωρ εἰς τὴν Κων/πολιν.

Ὁ Ἰουλιανὸς ἀφιέρωσεν ὅλην του τὴν δραστηριότητα εἰς τὴν ματαίαν προσπάθειαν νὰ ἀναζωογονήσῃ τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν μὲ τοὺς θεοὺς τοῦ Ὀλύμπου. Πρὸς τοῦτο ἔδωσεν ἐντολὴν νὰ ἀνοίξουν οἱ ἀρχαῖοι ναοὶ καὶ ν' ἀρχίσουν αἱ θυσαίαι καὶ αἱ ἱεραὶ πανηγύρεις. Ἐκόσμησε τὰς πόλεις μὲ ἀγάλματα, ἐπέτρεψε τὴν τέλεσιν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων καὶ ἡγάπησεν πᾶν τὸ ἑλληνικόν.

Οἱ εἰδωλολάτραι ἀπέκτησαν ἰδιαίτερα προνόμια καὶ οἱ χριστιανοὶ ἀντικατεστάθησαν εἰς τὰς πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς θέσεις. Τὸ φημισμένον Λάβαρον τοῦ Κωνσταντίνου κατηργήθη ὡς σημαία τοῦ στρατοῦ. Οἱ λαμπεροὶ σταυροί, οἱ χαραγμένοι εἰς τὰς ἀσπίδας τῶν στρατιωτῶν, ἀντικατεστάθησαν μὲ εἰδωλολατρικὰ σύμβολα.

Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Ἰουλιανὸς δὲν ἐκήρυξε διωγμὸν κατὰ τῶν χριστιανῶν. Πάντως ὅμως ἐδείκνυνεν ὅλην τὴν ἀποστροφὴν του καὶ δὲν ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς χριστιανοὺς νὰ λαμβάνουν ὑψηλὰ ἀξιώματα.

Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης.

Διὰ τοῦτο ὠνομάσθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀποστάτης ἡ παραβάτης, διότι παρέβη τὰς ἐντολὰς καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ.

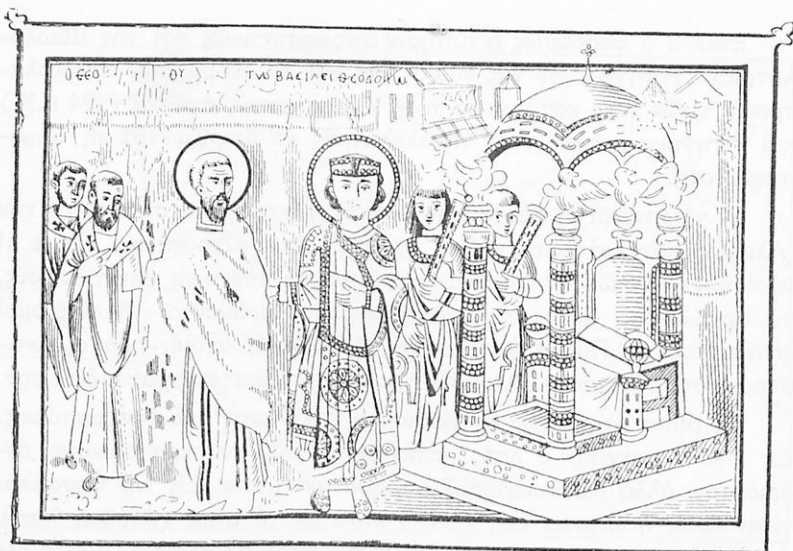
Ὁ Ἰουλιανὸς ὑπῆρξεν ἡ τελευταία ἀναλαμπὴ τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ὅλοι αἱ προσπάθειά του νὰ ἀναστηλώσῃ τὴν παλαιὰν θρησκείαν ἀπέβησαν μάταιαι. Καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν, εἰς τὸ ὁποῖον ἔστειλε τὸν φιλόσοφον Ὁρειβάσιον νὰ ζητήσῃ χρησμόν, ἀπήντησεν, ὅτι ἀδίκως πλέον κοπιᾷ καὶ προσπαθεῖ νὰ δώσῃ ζωὴν εἰς τὴν παλαιὰν θρησκείαν. Κάποιος ἱστορικὸς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διέσωσε τὸν σπαρακτικὸν ἐκείνον χρησμόν τῆς Πυθίας :

«...Εἶπατε τῷ βασιλεῖ : χαμαὶ πέσε δαίδαλος ἀυλά.
οὐκ ἐτι Φοῖβος ἔχει καλύβαν, οὐ μάντιδα δάφνην.
οὐ παγὰν λαλέουσιν ἀπέσβετο καὶ λάλον ὕδωρ...»

Κατὰ τὰ ἄλλα ὁ Ἰουλιανὸς ἦτο ἐξαίρετος αὐτοκράτωρ. Καὶ οἰκονομίας ἔκαμε καὶ τὴν πολυτέλειαν περιώρισε καὶ τοὺς περιττοὺς ὑπαλλήλους ἀπέλυσε, ἀλλὰ καὶ νικηφόρους πολέμους ἔκαμε.

Τέλος ἠθέλησε νὰ ταπεινώσῃ τοὺς Πέρσας. Ἐξεστράτευσεν ἐναντίον των, ἐπέρασε τὸν Τίγρητα ποταμὸν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Κτησιφῶντα. Ἐνῶ ὅμως κατεδίωκε τὸν βασιλεῆα τῶν Περσῶν, ἔπεσεν εἰς ἐνέδραν, ἐπληγώθη καὶ ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 32 ἐτῶν (363).

Λέγεται δέ, ὅτι ἐνῶ ἀπέθνησκεν, εἶπε : «Νενίκηκάς με Ναζωραῖε!». Δηλ. «μὲ ἐνίκησες, Ναζωραῖε!».

Θεοδόσιος ὁ Μέγας μετὰ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ.

3. Ο ΜΕΓΑΣ ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ (379-395). Μετὰ τὸν Ἰουλιανὸν ἀνέβησαν εἰς τὸν θρόνον διάφοροι αὐτοκράτορες. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ ἡ αὐτοκρατορία ἀνεστατώθη ἀπὸ ἐμφυλίου πολέμου καὶ διαφόρους ἐχθρούς. Εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμήν ἔγινεν αὐτοκράτωρ ὁ γενναῖος στρατηγὸς Θεοδόσιος.

Κατ' ἀρχὰς ὁ Θεοδόσιος ἐστράφη ἐναντίον τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν τῶν Γόθων. Μετὰ μακροὺς καὶ αἱματηροὺς ἀγῶνας κατώρθωσε νὰ τοὺς νικήσῃ.

Κατόπιν ἐπέδοθη εἰς τὴν τακτοποίησιν τῶν ἐσωτερικῶν ζητημάτων. Ἐδήλωσεν ἐπισήμως τὴν ἀφοσίωσίν του πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ ἤρχισε σκληρὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν αἰρετικῶν. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐτάρασσε τὴν Ἐκκλησίαν ἡ αἵρεσις τοῦ Μακεδονίου. Οὗτος δὲν παρεδέχετο τὴν Θεότητα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Οἱ ὁπαδοὶ του ὠνομάσθησαν «Πνευματομάχοι» καὶ μαζί μὲ τοὺς Ἀρειανοὺς ἐτάρασσον τὴν Ἐκκλησίαν.

Ὁ Θεοδόσιος συνεκάλεσεν εἰς Κων/πολιν τὴν Β' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον (381 μ.Χ.) ἡ ὁποία κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν τοῦ Μακεδονίου καὶ προσέθεσεν εἰς τὸ «Σύμβολον τῆς Πίστεως» τὰ ὑπόλοιπα πέντε ἄρθρα.

Ἐπειτα ὁ Θεοδοσίος ἐκτύπησεν ἀποφασιστικῶς καὶ τὴν εἰδωλολατρίαν. Ἀπηγόρευσε τὰς θυσίας καὶ τὴν ἐπίσκεψιν τῶν εἰδωλολατρικῶν ναῶν των, κατήργησε τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας (394 μ.Χ.) καὶ ἀπηγόρευσε εἰς τοὺς εἰδωλολάτρας νὰ διορίζωνται εἰς δημοσίας θέσεις.

Οἱ χριστιανοὶ ἐφανατίσθησαν τόσο, ὥστε ἔγιναν σφαγαὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ κατεστράφη τὸ περίφημον «Σεραπεῖον». Τότε οἱ ναοὶ τῶν Ἐθνικῶν κατεκρημνίζοντο ἢ μετετρέποντο εἰς χριστιανικοὺς, τὰ ἱερὰ δένδρα ἐκόπτοντο, τὰ ἀγάλματα ἐθραύοντο καὶ οἱ βωμοὶ κατεστρέφοντο. Πολλὰ ἔργα τέχνης, ἀληθινὰ ἀριστουργήματα, κατεστράφησαν τότε καὶ πολλὰ πολύτιμα συγγράμματα ἀρχαίων ἐκάησαν.

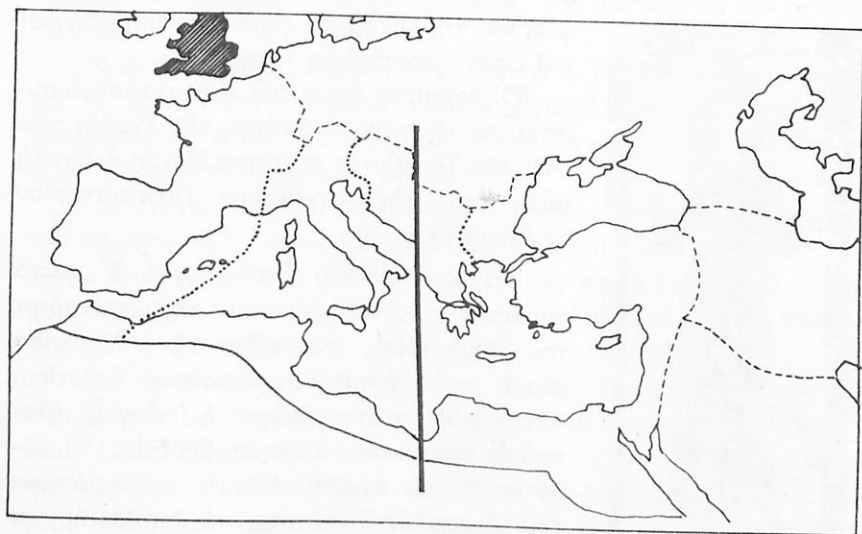
Τὰ βίαια μέτρα τοῦ Θεοδοσίου προεκάλεσαν δύο ἐπαισαστάσεις. Εἰς τὴν Ἀντιόχειον ὁ λαὸς κατέστρεψε τοὺς αὐτοκρατορικοὺς ἀνδριάντας, ἀλλὰ δὲν συνέβησαν σοβαρὰ ἀντίποινα. Εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ὁμως ἡ ἐπανάστασις ἐπνίγη μέσα εἰς τὸ αἶμα χιλιάδων λαοῦ. Διὰ τὸ ὁμαδικὸν αὐτὸ ἔγκλημα ὁ ἐπίσκοπος Μεδιολάνων Ἀμβρόσιος ἀφώρισε τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν ἐξηνάγκασεν νὰ ζητήσῃ δημοσίᾳ συγχώρησιν.

Ὁ Θεοδοσίος, πάντως, ἐπετέλεσε διπλοῦν ἄθλον : ἀπέτρεψε τὸν βαρβαρικὸν κίνδυνον τῶν Γότθων καὶ ἐπέβαλε τὸν Χριστιανισμόν. Δι' αὐτὸ καὶ ὠνομάσθη, μετὰ τὸν θάνατόν του, Μέγας.

4. ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΡΩΜΑΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ — ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΑΥΤΟΥ. Ὄταν οἱ Ρωμαῖοι κατέκτησαν τὰς κυριωτέρας χώρας τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἐφήρμοσαν παντοῦ τὴν ἰδικὴν των διοίκησιν καὶ ὀργάνωσιν. Οἱ κάτοικοι ὅλων τῶν χωρῶν ἐλέγοντο Ρωμαῖοι.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν διαίρεσιν τοῦ κράτους, ἡ ὁποία ἔγινεν ὑπὸ τοῦ Μ. Θεοδοσίου, τὰ δύο κράτη (Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικὸν) ἐξηκολούθουν νὰ ὀνομάζωνται Ρωμαϊκὰ καὶ οἱ αὐτοκράτορες των ἐλέγοντο Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες. Ἐπίσημος γλῶσσα εἰς τὴν ὁποίαν ἐγράφοντο οἱ νόμοι, τὰ διατάγματα καὶ ὅλη ἡ ἀλληλογραφία, ἦτο ἡ λατινικὴ.

Αἱ χῳραὶ του ὁμως δὲν ἦσαν ρωμαϊκαί. Ἦσαν καθαρῶς ἑλληνικαὶ ἢ εἶχον ἐξελληνισθῇ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων του. Οὔτε οἱ κάτοικοι ἦσαν Ρωμαῖοι. Ἦσαν Ἑλληγνες

Διαίρεσις τοῦ κράτους εἰς Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικὸν ἐπὶ Θεοδοσίου Α'.

ἢ εἶχον λάβει ἑλληνικὴν μόρφωσιν καὶ ὅλοι ἐγνώριζον τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

Εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἦσαν γραμμένα τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων. Εἰς αὐτὴν ἐδίδασκον οἱ σοφοὶ διδάσκαλοι τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν ἄλλων πνευματικῶν κέντρων.

Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ Ἀπόστολοι — καὶ ἰδίως ὁ Παῦλος — εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐδίδαξαν καὶ εἰς αὐτὴν ἐγράφησαν τὰ ἱερὰ βιβλία. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐχρησιμοποιεῖτο κατὰ τὰς τελετάς, τὰς λειτουργίας καὶ ὅλας τὰς θρησκευτικὰς ἐκδηλώσεις. Ἡ ἀθάνατος αὕτη γλῶσσα ἀπέκτησε νέαν ζωὴν μὲ τὴν νέαν θρησκείαν.

Ὁ Ἑλληνισμὸς ἐβοήθησεν εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ὁ Χριστιανισμὸς ἔδωκε νέαν ζωὴν εἰς τὸν Ἑλληνισμόν. Μὲ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν νέαν δύναμιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐδημιουργήθη ὁ ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμός.

5. ΤΟ ΠΑΝΔΙΔΑΚΤΗΡΙΟΝ ΤΗΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ. Μέχρι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, (5ος αἰών), κυριώτερον μορφωτικὸν κέντρον τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας ἦσαν αἱ Ἀθῆναι. Ἑλληνες διδάσκαλοι τῆς φιλοσο-

Ἡ Αὐτοκράτειρα Εὐδοκία.

φίας καὶ τῆς ρητορικῆς εἶχον συγκεντρωθῇ ἐκεῖ καὶ ἦσαν γνωστοὶ ὡς «σοφισταί».

Ὁ θρίαμβος ὅμως τοῦ Χριστιανισμοῦ συνετέλεσεν εἰς τὴν παρακμὴν τῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηναίων. Τὸ τελικὸν κτύπημα ἐδέχθη ἡ σχολὴ αὕτη ἀπὸ τὴν ὀργάνωσιν Πανεπιστημίου εἰς Κων/πολιν.

Ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος ὁ Β', κατὰ σύστασιν τῆς ἀδελφῆς του καὶ κηδεμόνος του Πουλχερίας, ἐνυμφεύθη τὴν Ἀθηναΐδα, κόρην τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου Λεοντίου. Ὅταν ἔγινεν αὐτοκράτειρα ἡ Ἀθηναίς, ἐπαπίσθη καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα Εὐδοκία. Ἡ Εὐδοκία ἦτο ἡ πρώτη ἑλληνὶς αὐτοκράτειρα τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους, τὸ ὅποῖον ἤρχισε πλέον νὰ γίνεται καθαρῶς ἑλληνικόν. Πρώ-

τη ἐνέργεια τῆς Εὐδοκίας ἦτο νὰ εἰσαγάγῃ ἐπισήμως εἰς τὰ ἀνάκτορα τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὰ ἑλληνικὰ ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ τὴν ἑλληνικὴν ζωὴν. Εἰς αὐτὴν ὀφείλεται καὶ ἡ ἴδρυσις τοῦ Πανδιδακτηρίου Κων/πόλεως, τὸ ὅποῖον ἐλειτούργει εἰς ἰδιαίτερον οἶκημα, τὴν Μαγναύραν. Ἦτο ἐν εἶδος Πανεπιστημίου, εἰς τὸ ὅποῖον σοφοὶ καθηγηταὶ ἐδίδασκον τὴν λατινικὴν καὶ ἑλληνικὴν γλῶσσαν, φιλοσοφίαν καὶ ρητορικὴν.

Τὸ ἐκπαιδευτικὸν αὐτὸ ἴδρυμα τῆς Κων/πόλεως ἐγίνε μετὰ τὸν καιρὸν τὸ κέντρον, γύρω ἀπὸ τὸ ὅποῖον συνεκεντρώθησαν ὅλαι αἱ πνευματικαὶ δυνάμεις τῆς αὐτοκρατορίας.

6. ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ. Ὁ Χριστιανισμὸς ἠγωνίσθη κατὰ τῆς εἰδωλολατρίας. Ἐκτύπησεν ὅ,τι εἶχε σχέσιν μετὰ τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν καὶ ὄχι μετὰ τὰ ἄλλα ἀριστουργήματα τοῦ ἀρχαίου πνεύματος. Ἀντιθέτως, μέσα εἰς τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ μόρφωσιν, ἔβλεπον οἱ χριστιανοὶ μίαν δύναμιν, ἡ ὁποία ἦτο πολῦτιμος διὰ τὴν νέαν θρησκείαν. Διὰ τοῦτο οἱ χριστιανοί, ἀκόμη καὶ οἱ Πατέρες καὶ μεγάλοι ρήτορες τῆς Ἐκκλησίας, ἐσπούδαζον εἰς τὰς φιλοσοφικὰς

σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ἀντιοχείας καὶ ἄλλων πόλεων.

Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ κληρικοὶ ἡσυχολοῦντο μὲ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ τὰ ἀρχαῖα συγγράμματα. Πολλοὶ μοναχοὶ ἀντέγραφον τὰ συγγράμματα αὐτὰ καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ χειρόγραφα ἐκεῖνα σώζονται μέχρι σήμερον εἰς διαφόρους βιβλιοθήκας.

Τοιοιουτρόπως ὁ Χριστιανισμὸς ἀπερρόφησε πολλὰ στοιχεῖα τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ. Μὲ τὴν δύναμιν δὲ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἤρχισε νὰ ἀναπτύσσεται ὁ Ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς. Κέντρα τῆς χριστιανικῆς πνευματικῆς κινήσεως ἦσαν ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Ἀντιόχεια καὶ ἡ Καππαδοκία.

Διὰ τὴν ἐξάπλωσιν καὶ στερέωσιν τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας καὶ ἑλληνικῆς γλώσσης εἰργάσθησαν ἰδιαιτέρως οἱ **Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας**. Οὗτοι ἦσαν σοφοὶ καὶ ἐνάρετοι ἄνδρες, οἱ ὅποιοι κατεπολέμησαν τὰς αἱρέσεις. Μὲ τὴν ζωὴν των δὲ καὶ τὴν διδασκαλίαν των ἐστήριξαν τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ὠδήγησαν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸν χριστιανικὸν δρόμον.

Ἡ Ἀλεξάνδρεια παρέμεινε τὸ κέντρον, τὸ ὅποιον εἶχεν ἐπιρροὴν εἰς ὅλην τὴν ἀνατολικὴν Ἀσίαν. Ἐκεῖ ἡ φιλολογία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἐγνώρισε τὴν πλέον λαμπρὰν περίοδον.

Κατὰ τὴν περίοδον τῶν μεγάλων καὶ σκληρῶν ἀγώνων κατὰ τοῦ Ἀρειανισμοῦ ἐνεφανίσθη ἡ φυσιογνωμία τοῦ λαμπροῦ ἐκείνου ὑπερμάχου τοῦ «Συμβόλου τῆς Πίστεως» τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου.

Ὁ **Μέγας Ἀθανάσιος** κατεῖχετο ἀπὸ θερμὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ὁλόκληρος ἡ ζωὴ του ὑπῆρξεν εἰς συνεχῆς ἀγών καὶ ἐν διαρκὲς μαρτύριον. Κηρύττει καὶ συγγράφει διαρκῶς, ἀλλ' ἡ δημιουργικὴ του ἐργασία, διακόπτεται ἀπὸ ἐξορίας. Οἱ ἀγῶνες του ἦσαν πολυχρόνιοι, τὰ συγγράμματά του πάμπολλα καὶ σοφά, ὥστε δικαίως ὠνομάσθη Μέγας.

Ἐπίσης εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἤκμασαν ὁ ἀνηλεὲς ἐχθρὸς τῆς αἱρέσεως τοῦ Νεστορίου **Κύριλλος** Ἀλεξανδρείας καὶ ἡ φιλόσοφος Ὑπατία.

Ἡ Καππαδοκία μᾶς ἔδωσε τρεῖς διακεκριμένους «Καππαδόκας», τὸν Μέγαν Βασίλειον, τὸν Γρηγόριον τὸν Θεολόγον καὶ τὸν Γρηγόριον Νύσσης.

Ὁ **Μέγας Βασίλειος** ἱδρυσε τὴν περίφημον «Βασιλειάδα», ἥτοι

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας : Μ. Ἀθανάσιος, Μ. Βασίλειος, Ἰωάν. Χρυσόστομος, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Κύριλλος Ἀλεξανδρείας.

συγκρότημα φιλανθρωπικῶν καταστημάτων, εἰς τὰ ὅποια ἐθεραπεύετο κάθε σωματικὸς καὶ ψυχικὸς πόνος. Ἰδιαιτέρως δὲ ἐγένιν ὁ Ἅγιος τῆς χαρᾶς, μὲ τὰ δῶρα καὶ τὰς φροντίδας του πρὸς τὰ μικρὰ παιδιὰ τοῦ ὀρφανοτροφείου του.

Μὲ τὴν πολυμαθειάν του καὶ τὴν καθαρότητα τοῦ λόγου του, κατέστη τὸ ἀγλαίσμα τοῦ αἰῶνος του. Δι' ὅλα αὐτὰ ὠνομάσθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας Μέγας.

Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἠγωνίσθη σκληρὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Ἀρειανῶν καὶ ἐξεφώνησε πυρίνους λόγους κατ' αὐτῶν ἀπὸ τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας Κων/πόλεως, τὸν μόνον, ὅστις εἶχεν ἀπομείνει εἰς τοὺς ὀρθοδόξους. Οἱ ὀρθόδοξοι ἐσεμνύοντο διὰ τὸν θεόπνευστον ἱεράρχην των καὶ τὸν ὠνόμασαν Θεολόγον.

Ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος ὁ Μέγας τὸν ἐκάλεσε εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον, ἀλλὰ συντόμως ἀπεχώρησε καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα.

Ἡ Ἀντιόχεια ἀνέδειξε τὸν μελίρρυτον Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον. Ὁ **Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος** συνεδύαζε τὴν κλασσικὴν μόρφωσιν μὲ ἀσυνήθη ρητορικὴν ἱκανότητα. Ὅσακις ὠμίλει, ὁ ναὸς ἐγέμιζεν ἀσφυκτικῶς. Οἱ λόγοι του τότε ἐξεχύνοντο ὡς χρυσὸς ἀπὸ τοῦ στόματος του καὶ ὁ λαὸς τὸν ἀπεκάλεσε **Χρυσόστομον**. Ἐκλήθη εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον καὶ ἀπέβη «ἡ κορυφὴ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς». Ἐγράψε πλεῖστα συγγράμματα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν ἓνα ἐκ τῶν μεγαλυτέρων φιλολογικῶν θησαυρῶν τοῦ κόσμου.

Ἐξ αἰτίας τῶν Τριῶν μεγάλων ἱεραρχῶν, Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ὁ αἰὼν των ὠνομάσθη «χρυσοῦς αἰὼν τῶν χριστιανικῶν γραμμάτων».

Ἡ περίοδος αὕτῃ ἐγνώρισε τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τῶν θρησκευτικῶν ὕμνων. Σπουδαιότερος ὕμνογράφος ἀναφέρεται ὁ **Ρωμανὸς ὁ Μελφδός**, ὁ ὁποῖος χαρακτηρίζεται ὡς ὁ μεγαλύτερος ποιητὴς τῆς Βυζαντινῆς περιόδου.

7. ΟΙ ΕΧΘΡΟΙ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ. Ἡ περίοδος τοῦ 4ου καὶ 5ου αἰῶνος χαρακτηρίζεται εἰς τὴν Ἱστορίαν ὡς ἐποχὴ τῆς μεγάλης μεταναστεύσεως τῶν λαῶν.

Πρῶτοι ἐκινήθησαν οἱ **Βησιγόθοι** καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν σημερινὴν Βουλγαρίαν. Μὲ ἀρχηγὸν τὸν **Ἀλάριχον** ἐληλάτησαν ὁλόκληρον τὴν Βαλκανικὴν. Ἐπέρασαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, κατέστρεψαν τὴν Ρώμην καὶ τελικῶς κατέληξαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν.

Ἦκολούθησαν οἱ **Βάνδαλοι**, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τὸ Γιβραλτάρ ἐπέρασαν εἰς τὴν Βόρειον Ἀφρικὴν. Ἐκεῖθεν ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ κατέλαβον τὴν Ρώμην, τὴν ὁποίαν ἐληλάτησαν. Ἐκεῖ ἔδειξαν τοιαύτην βαρβαρότητα πρὸς τὰ ἔργα τέχνης, ὥστε ἔμεινεν εἰς τὴν Ἱστορίαν ἡ λέξις «βανδαλισμὸς» διὰ κάθε καταστροφὴν ἔργων πολιτισμοῦ.

Περισσότερον ἐπικίνδυνοι διὰ τὸ Βυζάντιον ἔγιναν οἱ **Οὐννοι**. Μὲ ἀρχηγὸν τὸν **Ἀττίλαν** ἠνάγκασαν τοὺς Βυζαντινοὺς νὰ πληρῶνουν βαρεῖς φόρους. Ὁ Ἀττίλας θεώρει τὸν ἑαυτόν του ὡς ἀπεσταλμένον τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ἐνόμισεν, ὅτι ἐξήντησεν οἰκονομικῶς τὸ Βυζάντιον, ἐστράφη πρὸς τὴν Δύσιν.

Ἐκυρίευσεν τὰς πλέον ἀπορρήτους πόλεις καὶ ἐσκόρπισε παντοῦ

τὸν ὀλεθρον. Κατῆλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ μετέβαλε τὰ πάντα εἰς ἐρείπια. Αἰφνιδίως ὅμως ἐδολοφονήθη (453 μ.Χ.). Οἱ διάδοχοί του δὲν ἡδυνήθησαν νὰ συγκρατήσουν τὸ Οὐννογερμανικὸν κράτος του καὶ μετ' ὀλίγον τοῦτο διελύθη.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ.

1. Ποῖα εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ Ἀνατολικοῦ Κράτους.
2. Ἀπὸ πότε χρονολογεῖται ἡ ἐπικράτησις τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης.
3. Ποῖα ἦσαν τὰ μέτρα τοῦ Θεοδοσίου διὰ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν ;
4. Πότε ιδρύθη τὸ Πανδιδακτήριον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.
5. Ποία αὐτοκράτειρα εἰσήγαγε τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν εἰς τὰ ἀνάκτορα.
6. Νὰ συμπληρώσετε τὸν πίνακα τῶν ἱστορικῶν προσώπων μετὰς σχετικὰς χρονολογίας.
7. Ἔργασία γραπτὴ με θέμα : «Νενίκηκάς με, Ναζωραῖε» !
8. Τὰ ἐλληνικὰ γράμματα καὶ οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι.

5. Ο ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ

ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ ΚΑΙ ΘΕΟΔΩΡΑ. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ βου αἰῶ-
νος μ.Χ. αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ἦτο ὁ Ἀναστάσιος. Τότε ἐνε-
φανίσθησαν οἱ Βούλγαροι καὶ ὁ Ἀναστάσιος ὠχύρωσε τὴν πόλιν
μὲ ἰσχυρὸν τεῖχος. Μία νέα αἵρεσις ὅμως συνετάρασσε τὴν Ἐκκλησίαν.
Ὁ ἀρχιμανδρίτης Κων/πόλεως **Εὐτυχής**, ἐδίδασκεν ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη
φύσις τοῦ Σωτῆρος ἀπερροφήθη ὑπὸ τῆς θείας, ὡς σταγὼν ὕδατος
εἰς τὸν ὠκεανὸν τῆς θεότητος. Οἱ ὁπαδοὶ των ὠνομάσθησαν Μονο-
φυσιῖται καὶ ἐδημιούργουν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τοιαῦτα ζητήματα,
ὥστε τὸν ὠδήγησαν εἰς τὸν τάφον.

Ὁ στρατὸς τότε ἀνεκήρυξεν αὐτοκράτορα τὸν γηραιὸν στρατηγὸν
Ἰουστίνον. Οὗτος, ἂν καὶ δὲν ἔτυχεν οὐδεμιᾶς μορφώσεως, ἀπὸ ἄση-
μος ποιμὴν τῆς Ἰλλυρικῆς καὶ ἀπλοῦς στρατιώτης κατόπιν, μὲ τὴν
γενναιότητά του καὶ τὴν φυσικὴν εὐφυΐαν του, ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἀρχη-
γίαν τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς καὶ ἀκολούθως μέχρι τοῦ βυζαντι-
νοῦ θρόνου.

Υπῆρξεν ὁ δημιουργὸς μιᾶς ἀπὸ τὰς λαμπροτέρας δυναστείας
τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ τοῦ κόσμου, χάρις εἰς
τὸν δαιμόνιον ἀνεψιὸν του Ἰουστινιανόν, ὁ ὁποῖος κατ'
οὐσίαν ἐβασίλευσε μαζί του μέχρι τοῦ 527, καὶ ἀπὸ τὸ ἔτος αὐτὸ
— ἔτος θανάτου τοῦ Ἰουστίνου — μόνος του πλεον ἐπὶ 38 ἔτη, μέχρι
τοῦ 565 μ.Χ.

Ὁ Ἰουστίνος ἀνέθρεψε τὸν ἀνεψιὸν του μὲ μεγάλην φροντίδα καὶ
ἐπιμέλειαν, ἀφοῦ τὸν προώριζε διὰ διάδοχόν του. Ὁ Ἰουστινιανὸς
ἐξ ἄλλου ἦτο προικισμένος μὲ σπάνια χαρίσματα καὶ δι' αὐτὸ ἡ
βασιλεία του εἶναι μία περίοδος μεγάλων ὀνομάτων, ἀθανάτων
ἔργων καὶ γενναίων κατορθωμάτων.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἦτο πολὺ ἐργατικὸς. Τὰ πάντα τὰ ἐξήταζεν
ὁ ἴδιος καὶ τίποτε δὲν διέφευγε τὴν προσοχήν του. Κατάκοπος ἀπὸ
τὸ βαρὺ ἔργον του, πολλάκις ἐκοιμᾶτο μίαν μόλις ὥραν. Δι' αὐτὸ
καὶ ὠνομάσθη «ἀκοίμητος».

Ἐτρωγεν ὀλίγον καὶ εἶχε μεγάλην ἀντοχὴν εἰς τοὺς κόπους. Ἦτο μετρίου ἀναστήματος, μὲ στήθος πλατὺ, χαρακτηριστικὰ κανονικά, πρόσωπον ζωηρὸν καὶ τρόπους εὐγενεῖς καὶ θελκτικούς, οἱ ὅποιοι ὀλιγόστευαν τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἐπολλαπλασίαζαν τοὺς φίλους. Τὸ πνεῦμα του ἦτο φωτεινὸν καὶ ἀνήσυχον. Διεκρίνετο διὰ τὴν τόλμην, τὴν εὐθυκρισίαν, τὰ μεγαλεπήβολα σχέδιά του καὶ τὸν φλογερὸν ἐνθουσιασμόν του διὰ τὴν πραγματοποίησίν των.

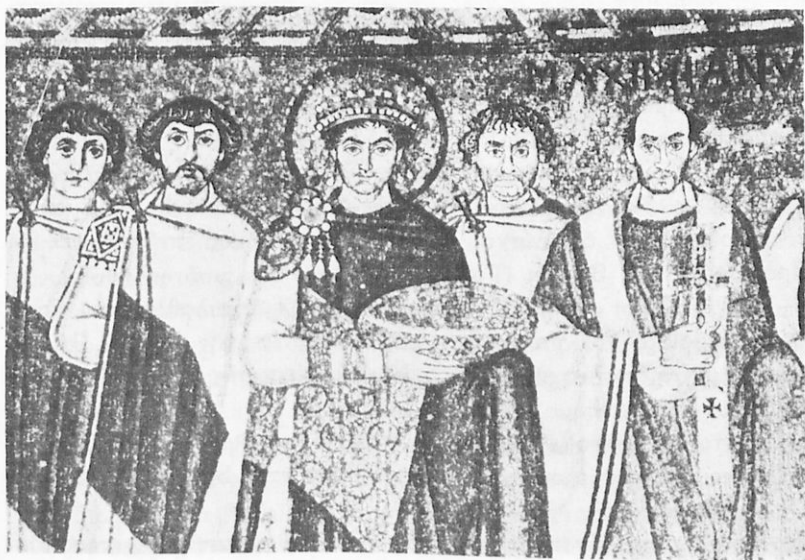
Ὡπλισμένος μὲ σημαντικὴν σοφίαν, γνώστης τῆς θεολογίας, τῆς νομικῆς, τῆς ποιήσεως (καὶ ὁ ἴδιος ἔγραφε ποιήματα), τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἐπεδίδeto νυχθημερὸν εἰς μελέτας. Τὸ μέγαλόν του ὄνειρον ἦτο : πῶς νὰ παλινρθώσῃ τὸ παλαιὸν μεγαλεῖον τῆς ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, πῶς νὰ ἐνώσῃ τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Δύσιν ὑπὸ ἓνα σκῆπτρον, καὶ πάλιν, καὶ πῶς νὰ ἀφήσῃ ἐποχὴν ἐνὸς νέου πολιτισμοῦ.

Εἶχεν ἔξ ἄλλου τὴν καταπληκτικὴν ἰκανότητα νὰ διακρίνῃ καὶ νὰ ἐκλέγῃ τοὺς συνεργάτας του. Τὸν κατάλληλον ἄνθρωπον εἰς τὴν κατάλληλον θέσιν. Τοιοῦτοτρόπως ἐξέλεεν ἱκανοὺς στρατηγούς, ὅπως ὁ Βελισσάριος καὶ ὁ Ναρσῆς, ἐξόχους καὶ σοφοὺς νομομαθεῖς ὅπως ὁ Τριβωνιανός, σπουδαίους καὶ μεγαλοφυεῖς ἀρχιτέκτονας, ὡς ὁ Ἀνθέμιος καὶ ὁ Ἰσίδωρος κ.ἄ.

Ἐκ τῶν σπουδαιότερων του ὁμως συνεργατῶν ἦτο ἡ σύζυγός του Θεοδώρα.

Ἡ Θεοδώρα ἦτο κόρη ἐνὸς Ἀκακίου, ὁ ὅποιος ἔτρεφε θηρία διὰ λογαριασμόν μιᾶς ἀπὸ τὰς δύο, ὡς θὰ ἴδωμεν, φατρίας τοῦ Ἱπποδρόμου, εἰς τὰς ὁποίας ἐχωρίζοντο οἱ κάτοικοι τῆς Κων/πόλεως, τῶν Πρασίνων. Ἐχασεν ὁμως ἐνωρὶς τὴν μητέρα της, ἡ δὲ ζωὴ της, ἦτο ἄτακτος. Ἡ ἰδίᾳ εἰργάζετο εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ πατρὸς της, ὅπου εἶχε τὸν ρόλον χορευτρίας ἢ ἡθοποιοῦ, μὲ τὰς ἄλλας δύο ἀδελφάς της.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς της καὶ ὕστερον ἀπὸ μίαν περιπετειώδη ζωὴν εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κων/πολιν, ὅπου, μέσα εἰς ἓνα πτωχικὸν οἰκίσκον, ἤρχισε νὰ ζῇ γνέθουσα μαλλιά, ἀσχολουμένη πρὸ πάντων μὲ ἔργα φιλανθρωπίας καὶ ἀγαθοεργίας. Ἦτο ὠραιότατη καὶ ἐξυπνοτάτη. Τὰ πνευματικὰ καὶ ψυχικὰ της χαρίσματα, οἱ εὐγενεῖς τρόποι της ἔκαμαν τὸν Ἰουστινιανόν, ὁ ὅποιος τὴν ἐγνώρισε κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν, νὰ τὴν νυμφευθῇ, παρ' ὅλην τὴν ταπεινὴν καταγωγὴν της. Καὶ ἦτο ἡ ἐκλογὴ του αὐτῇ

‘Ο Ίουστινιανὸς μετὰ τῆς ἀκολουθίας του.

ἡ μεγαλυτέρα ἐπιτυχία του. Διότι ἡ Θεοδώρα ἀνεδείχθη ἀνταξία καὶ ἀφωσιωμένη σύζυγος τοῦ Ίουστινιανοῦ, πολύτιμος συνεργάτης καὶ σύμβουλος. Ὁ βίος της ὡς αὐτοκρατορίδας, ἀργότερον, ἦτο ἄσφογος καὶ ἀνεπὶληπτος. Μὲ τὸ θάρρος καὶ τὴν κρίσιν της καὶ τὰς συνεισφορὰς συμβουλὰς της ἤσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ Ίουστινιανοῦ. Συνετέλεσεν εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν μεγάλων σχεδίων τοῦ συζύγου της καὶ κατὰ τὴν στάσιν τοῦ «νίκα» ἔσωσε τὸ κράτος καὶ τὴν ζωὴν ἀκόμη τοῦ αὐτοκράτορος.

Αὐτοὶ καὶ ἄλλοι ἀκόμη συνεργάται ἐβοήθησαν τὸν Ίουστινιανὸν τὰ μέγιστα εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀνασυγκροτήσεως τοῦ κράτους, ὥστε νὰ φθάσῃ τοῦτο εἰς μεγίστην ἀκμὴν.

2. Η ΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ «ΝΙΚΑ». Κέντρον τῶν συγκεντρώσεων τῶν κατοίκων τῆς Κων/πόλεως ἦτο τότε ὁ Ἱππόδρομος. Ἐκεῖ κάθε νέος αὐτοκράτωρ παρουσιάζετο μετὰ τὴν στέψιν του. Ἐκάθητο εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν θεωρεῖον καὶ ἐδέχετο τὸν πρῶτον χαιρετισμὸν τοῦ πλήθους. Ἐκεῖ καὶ ὁ λαὸς παρηκολούθει τὸ ἀγαπημένον του θέαμα,

τὰς ἵπποδρομίας. Τοὺς ἀγῶνας παρηκολούθουν καὶ ὑπουργοί, κάποτε δὲ καὶ ἡ αὐτοκρατορική οἰκογένεια.

Αἱ συγκεντρώσεις αὐταὶ τοῦ Ἰπποδρόμου ἦσαν χαρακτηριστικά, διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν των λαμπρότητα καὶ τὸν μεγάλον ἀριθμὸν τῶν θεατῶν.

Τὰς ἵπποδρομίας διωργάνωνον διάφοροι ἀθλητικοὶ σύλλογοι, γνωστοὶ ὡς «δῆμοι». Ὁ κάθε σύλλογος ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ χρώματος, τὸ ὁποῖον εἶχον οἱ ἡνίοχοί του. Ἐξ ὅλων ὁμως ἐπεβλήθησαν οἱ Πράσινοι καὶ οἱ Βένετοι (Γαλάζιοι).

Οἱ σύλλογοι αὐτοί, ἂν καὶ εἶχον χαρακτῆρα φιλαθλητικόν, κατὰ βάθος ὁμοιάζον μὲ πολιτικὰ κόμματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἦσχυλουντο μὲ τὴν πολιτικὴν καὶ ἔπαιρναν τὸ μέρος τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης θρησκευτικῆς μερίδος.

Οὕτω οἱ Βένετοι εἶχον μαζί των τὴν ἀριστοκρατίαν καὶ ὑπεστήριζον τοὺς Ὀρθοδόξους. Δι' αὐτὸ ἐθεωροῦντο ὡς εὐνοούμενοι τοῦ Παλατίου.

Οἱ Πράσινοι εἶχον μαζί των τὸν λαὸν καὶ ὑπεστήριζον τοὺς Μονοφυσίτας, οἱ ὅποιοι ὑπέφερον πολὺν κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἦσαν δὲ πολὺ δυσαρεστημένοι μὲ ὠρισμένους ἀξιωματοῦχους τοῦ Ἰουστινιανοῦ, διότι συνέταξαν — κατὰ τὴν γνώμην των — πολὺ σκληροὺς δι' αὐτοὺς νόμους. Δι' αὐτὸ ἦσαν μὲ τὸ μέρος τῶν ἀνεψιῶν τοῦ ἄλλοτε αὐτοκράτορος Ἀναστασίου, οἱ ὅποιοι ἐπέδίδον νὰ ἐκθρονίσουν τὸν Ἰουστινιανόν.

Ὅλοι ὁμως ἠγάπων πολὺ τὰς ἵπποδρομίας καὶ τὰς παρηκολούθουν μὲ ζωηρὸν ἐνδιαφέρον. Μέσα δὲ εἰς τὸν θόρυβον καὶ τὴν σύγχυσιν τῶν ἀγώνων, ἠῦρισκον τὴν εὐκαιρίαν νὰ φωνασκοῦν καὶ νὰ λέγουν τὰ παράπονά των. Ἡ φωνὴ αὐτὴ τοῦ πλήθους ἦτο διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐν εἶδος ἐφημερίδος ἢ «κοινὴ γνώμη» ἢ ὁποῖα πολλάκις ἐπέβαλλε τὰς θελήσεις της. Ὁ αὐτοκράτωρ δηλ. ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὸν Ἰππόδρομον καὶ νὰ δώσῃ ἐξηγήσεις δι' ὠρισμένας ἐνεργείας του.

Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς ὁ Ἰουστινιανὸς δὲν εἶχε στερεώσῃ ἀκόμη καλὰ τὸν θρόνον του, ὅταν τὸ 532 μ.Χ. παρηκολούθει ἓνα θέαμα ἵπποδρομιῶν. Ὅπως συνήθως, ἡ κάθε ὁμάς προσεπάθει μὲ χειρονομίας καὶ φωνάς : «νίκα, νίκα», νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς ἰδικούς της ἵππεῖς.

Αἰφνης οἱ Πράσινοι ἤρχισαν νὰ φωνάζουν κατὰ τοῦ αὐτοκρά-

τορος νὰ ζητοῦν νὰ ἀντικαταστήσῃ τοὺς ἀξιωματοῦχους, οἱ ὅποιοι ἔκαμαν τοὺς νόμους. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐδοκίμασε, μὲ τοὺς κήρυκας, νὰ καθησυχάσῃ τὸ πλῆθος, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχε τίποτε. Τότε ἠθέλησε νὰ ἐπιβληθῇ καὶ διέταξε τοὺς ἀστυνομικοὺς του νὰ συλλάβουν ὅλους τοὺς πρωταίτιους. Ἀλλὰ, Πράσινοι καὶ Βένετοι, ἐλησμόνησαν τὰς ἀντιθέσεις των διὰ μιᾶς. Μὲ τὸ σύνθημα «νίκα», ὥρμησαν νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς συλληφθέντας. Ἡ συμπλοκὴ ἐγενικεύθη καὶ ἔλαβε τὴν μορφήν ἐπαναστάσεως, ἣ ὁποία – ἀπὸ τὸ σύνθημα «νίκα» – ὠνομάσθη «στάσις τοῦ νίκα»

Ἡ ἐπαναστάσις διεδόθη ταχέως εἰς ὁλόκληρον τὴν Βασιλεύουσαν καὶ ἐκράτησεν ἐπὶ ἄρκετὰς ἡμέρας. Κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς τὰ ὠραιότερα κτίρια καὶ μνημεῖα κατεστράφησαν ἢ ἐκάησαν. Ἐπυρπολήθη δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας. Ἐκινδύνευσαν ἀκόμη νὰ καοῦν καὶ τὰ ἀνάκτορα. Ταῦτα περιέζωσε τὸ πλῆθος, τὸ ὁποῖον κατέλυσε κάθε ἐξουσίαν, ἐκήρυξε ἔκπτωτον τὸν Ἰουστινιανὸν καὶ εἰς τὴν θέσιν του διώρισε διὰ βοῆς τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Ἀναστασίου, Ὑπάτιον.

Τὸ θάρρος ἐγκατέλειψε τὸν Ἰουστινιανόν. Ἐκάλεσεν ἀμέσως ὅλους τοὺς συνεργάτας του εἰς συμβούλιον. Ὅλοι τὸν συνεβούλευον νὰ φύγῃ διὰ νὰ σωθῇ. Ἀφοῦ διέταξε νὰ ἐπιβιβασθοῦν εἰς τὰ πλοῖα οἱ πολῦτιμοι θησαυροὶ του, ἦτο ἕτοιμος νὰ ἀναχωρήσῃ εἰς τὴν Ἡράκλειαν τῆς Θράκης ἢ ἀλλοῦ. Μόνον ὁ Βελισσάριος καὶ ἡ Θεοδώρα συνεκράτησαν τὸν Αὐτοκράτορα κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν. Ἡ φιλόδοξος ἀλλὰ καὶ συνετὴ Θεοδώρα, μὲ τὴν ἰσχυρὰν θέλησιν καὶ τὸ ἀκατάβλητον θάρρος, ὠρθώθη πρὸ τοῦ αὐτοκράτορος, τὸν ἐκεραύνωσε μὲ τὸ βλέμμα της καὶ ἄφησε νὰ κυλίσουν ἀπὸ τὰ χεῖλη της τὰ μεγαλειώδη αὐτὰ λόγια πρὸς τὸν αὐτοκράτορα :

— Καὶ ἂν ἡ φυγὴ ἦτο ὁ μόνος τρόπος σωτηρίας μας, πάλιν θὰ τὴν ἐθεώρουν ἀσύμφορον. Ὁ ἄνθρωπος ἐγεννήθη διὰ νὰ ἀποθάνῃ, ὃ δὲ βασιλεύων δὲν πρέπει νὰ δέχεται ποτὲ νὰ γίνῃ φυγὰς. Ἐὰν θέλῃς, ὦ βασιλεῦ, νὰ σωθῇς, τίποτε δὲν εἶναι εὐκολώτερον ἀπὸ αὐτό. Χρήματα ἔχομεν ἄφθονα. Συλλογίσου ὅμως μήπως, ὅταν σωθῇς, θεωρήσῃς ἐπὶ τέλους ὅτι ὁ θάνατος ἦτο προτιμότερος ἀπὸ τὴν σωτηρίαν αὐτήν. Ἐγὼ διὰ τὸν ἑαυτόν μου προτιμῶ νὰ ἀποθάνω ὥς βασίλισσα παρὰ νὰ φύγω. Παραδέχομαι τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο ρητὸν ὅτι «καλὸν ἐντάφιον (σάβανον) εἶναι ἢ βασιλεία».

Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο κεραυνοβόλον. Ὁ Ἰουστινιανὸς συνῆλθεν. Οἱ

λόγοι τῆς Θεοδώρας τόσοι τὸν ἐπηρέασαν, τοῦ ἔδωσαν τόσοι θάρρος, ὥστε τὸν ὑπεχρέωσαν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ σχέδιον τῆς φυγῆς. Ἀμέσως διατάσσει τὸν στρατηγὸν Βελισσάριον νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν μὲ τὴν φρουρὰν τῶν ἀνακτόρων. Ὁ Βελισσάριος πράγματι κινεῖται ἀστραπιαίως καὶ κυκλῶναι τοὺς ἐπαναστάτας εἰς τὸν Ἱππόδρομον, ὅπου εἶχον συγκεντρωθῇ. Ἡ ἐπανάστασις πνίγεται εἰς τὸ αἶμα. Λέγεται, ὅτι 30.000 νεκροὶ ἐκάλυψαν τὸν Ἱππόδρομον καὶ τοὺς δρόμους τῆς Κων/πόλεως. Ἡ τάξις ὁμως ἀποκατεστάθη εἰς τὴν πρωτεύουσιν.

Τοιοῦτοτρόπως, χάρις εἰς τὴν Θεοδώραν καὶ τὸν Βελισσάριον, κατεπνίγη ἡ φοβερὰ ἐκείνη «στάσις τοῦ νίκᾶ». Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔσωσε καὶ ἐστερέωσε τὸν θρόνον του καὶ ἡδυνήθη νὰ συνεχίσῃ τὸ μέγα ἔργον του.

Ἐπανεφέρεν εἰς τὰ ἀξιώματά των τὸν Τριβωνιανὸν καὶ τὸν Ἰωάννην Καππαδόκην, διὰ νὰ ἀποπερατώσῃ μὲ τὸν πρῶτον τὴν νομοθεσίαν του καὶ μὲ τὸν ἄλλον, δαιμόνιον ἐπίσης συνεργάτην του, νὰ διοργανώσῃ τὰς θριαμβευτικὰς ἐκστρατείας του.

3. ΠΟΛΕΜΟΙ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΕΧΘΡΩΝ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἠναγκάσθη ἀπὸ τὰ πράγματα νὰ κάμῃ πολλοὺς πολέμους. Οἱ πόλεμοι αὗτοί ἦσαν ἐπιθετικοὶ πρὸς τὴν Δύσιν καὶ ἀμυντικοὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν καὶ τὸν Βορρᾶν.

Ὡς χριστιανὸς Ἀρχὼν ὁ Ἰουστινιανὸς ἔβλεπε μὲ λύπην τοὺς βαρβάρους τῆς Δύσεως νὰ καταπιέζουσι τοὺς Ὀρθοδόξους χριστιανούς. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ ἐπανιδρύσῃ μίαν νέαν Ῥωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν καὶ μέσα εἰς αὐτὴν νὰ ἐπιβάλλῃ μίαν μόνον χριστιανικὴν πίστιν. Δι' αὐτὸ ἤρχισε μὲ ἐκστρατείαν πρὸς τὴν Δύσιν.

α) Διὰλύσις τοῦ κράτους τῶν Βανδάλων. Οἱ Βάνδαλοι εἶχον ἰδρύσει περὶ τὴν Καρχηδόνα ἰσχυρὸν καὶ πολεμικὸν κράτος. Μὲ τὸν ἀκατανίκητον δὲ στόλον των κατέστρεφον τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια τῆς Μεσογείου.

Ἡ ἐκστρατεία ἐναντίον των δὲν ἦτο εὐκόλος. Ὁ Βελισσάριος ὁμως ἐπέτυχεν νὰ διοργανώσῃ μίαν ὑπερπόντιον ἐκστρατείαν, θαυμαστὴν μέχρι σήμερον. Καὶ ἀφοῦ ὁ Πατριάρχης Ἐπιφάνιος ἡγήσατο τὸ στράτευμα, ἐπεβιβάσθη αὐτὸ εἰς τὰ μεταγωγικά καὶ τὸ 534 μ.Χ. ἔπλευσε πρὸς τὴν Ἀφρικήν. Οἱ δρόμωνες προεφύλασσον αὐτὸ ἀπὸ

τὸν ἐχθρικὸν στόλον καὶ τὰ μεταγωγικὰ μετέφερον ἄρκετὰ τρόφιμα.

Ἀπεβιβάσθη παρὰ τὴν Καρχηδὸνα καὶ ἐπὶ τρεῖς μῆνας ἐμάχετο μὲ τοὺς Βανδάλους. Ἡ δύναμις τοῦ ἐχθροῦ εἶχε τεραστίαν ὀρμὴν καὶ μεγάλην ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν. Ὁ Βελισσάριος ὁμως εἰς τὸ τέλος ἐνίκησε καὶ συνέλαβεν αἰχμάλωτον τὸν βασιλέα αὐτῶν Γελίμερον.

Μὲ τὸν Γελίμερον, πολλοὺς αἰχμαλώτους καὶ ἄπειρα λάφυρα ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κων/πολιν θριαμβευτικῶς. Εἰς τὴν Ἀφρικτὴν παρέμειναν ἄλλοι στρατηγοί, οἱ ὅποιοι ἐχρειάσθησαν πολλὰ ἔτη νὰ ἐξουδετερώσουν κάθε ἀντίστασιν. Εἰς τὸ τέλος αὕτη ἐγένιν ἐπαρχία τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους καὶ τὸ ὄνομα τῶν Βανδάλων ἐσβησεν ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν.

β) Πόλεμοι κατὰ τῶν Γότθων. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Βελισσάριος ἐστάλη κατὰ τῶν Γότθων, οἱ ὅποιοι κατεῖχον τὴν Ἰταλίαν. Ἐφθασεν εἰς τὴν Σικελίαν, ὅπου ἐνίκησε τοὺς βαρβάρους καὶ ἀνέστησε τὴν «Μεγάλην Ἑλλάδα». Ἐπειτα ἐπέρασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Ρώμην. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπροχώρησε πρὸς τὴν πρωτεύουσαν τῶν Γότθων Ραβένναν. Ταύτην ἐκυρίευσεν μετὰ πολυετῆ πολιορκίαν καὶ συνέλαβεν αἰχμάλωτον τὸν βασιλέα αὐτῶν Οὐίτιγιν.

Κατόπιν ἐπέστρεψεν εἰς Κων/πολιν, ὅπου ἔφερε τὸν αἰχμάλωτον βασιλέα καὶ τοὺς θησαυροὺς του.

Ἀλλ' ἤδη οἱ Πέρσαι ἔκαμνον ἐπιδρομὰς εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας καὶ ὁ στρατηγὸς ἔσπευσε νὰ τοὺς δαμάσῃ.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ νέος βασιλεὺς τῶν Γότθων Τρωτίλας ἢ Τωτίλας, μὲ ταχύτητα καὶ ἀποφασιστικότητά, ἀνέτρεψε τὴν κατάστασιν. Μὲ συνεχεῖς ἀγῶνας ἐπέτυχεν νὰ κυριεύσῃ πολλὰς πόλεις. Ἐχρειάσθη νὰ σταλῇ ἐναντίον του ὁ **Ναρσῆς**, ὁ ὅποιος, μὲ μεγάλην στρατηγικὴν ἱκανότητα καὶ μετὰ πολλοὺς καὶ σκληροὺς ἀγῶνας, ἐπέτυχεν νὰ διαλύσῃ καὶ τὸ βασίλειον τῶν Γότθων. Ἡ Ἰταλία ἐγένε τὴν ὥρην βυζαντινὴ ἐπαρχία μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ραβένναν. Ὁ Ναρσῆς ἔμεινεν ἐκεῖ ὡς διοικητὴς καὶ τὴν ἐστόλισεν μὲ περιφήμους βυζαντινοὺς ναοὺς καὶ ἄλλα μνημεῖα, πολλὰ τῶν ὁποίων σῶζονται μέχρι σήμερον.

Εἰς μίαν τελευταίαν ἐκστρατείαν πρὸς τὴν Δύσιν, ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπέτυχεν νὰ κυριεύσῃ καὶ τὰ Ν.Α. τμήματα τῆς Ἰσπανίας.

Ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία τὴν ὥρην ἔφθασεν εἰς τὴν μεγαλυτέραν τῆς ἀκμῇ. Ἐφθάνεν ἀπὸ τὰς στήλας τοῦ Ἡρακλέους μέχρι τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ. Ἡ Μεσόγειος ἦτο βυζαντινὴ «λίμνη».

γ) **Πόλεμοι κατά τῶν Περσῶν.** Οἱ ἀμυντικοὶ πόλεμοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ δὲν ἦσαν ἐξ ἴσου ἐπιτυχεῖς.

Ὁ Βελισσάριος δὲν ἐπέτυχε νὰ σταματήσῃ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Χορσόην τὸν Α'. Οὗτος εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὠραίαν Ἀντιόχειαν καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Μεσογείου καὶ Μαύρης θαλάσσης. Ἀλλὰ ἀπὸ τὰς πολλὰς συγκρούσεις εἶχε φθαρῇ καὶ ἡναγκάσθῃ νὰ συνθηκολογήσῃ. Οἱ βυζαντινοὶ ἀνέλαβον νὰ πληρώνουν σπουδαίας χρηματικὰς ἀποζημιώσεις. Οἱ Πέρσαι πάλιν εἶχον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἀφήνουν ἐλευθέρους τοὺς χριστιανοὺς τῆς ἐπικρατείας τῶν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν θρησκευτικῶν τῶν καθηκόντων.

Τώρα ὅμως μεγάλαι ὀρδαὶ Σλαύων διέσχισαν τὸν Δούναβιν καὶ ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου. Διάφοροι δὲ φυλαὶ τῶν Οὐννων ἔφθασαν ἕως τὰ πρόθυρα τῆς Βασιλεουσῆς. Ἐκλήθη καὶ πάλιν ὁ γηραιὸς Βελισσάριος, ἵνα σώσῃ τὴν Πόλιν. Οὕτω ἀπέβη ὁ θρυλικὸς ἥρως τῶν Βυζαντινῶν, ὁ ἐνδοξότερος στρατηλάτης τοῦ Βυζαντίου.

4. ΤΑ ΜΕΓΑΛΑ ΕΙΡΗΝΙΚΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ. Ἐνῶ αἱ στρατιαὶ τῆς αὐτοκρατορίας ἐμάχοντο κατὰ τῶν διαφόρων βαρβάρων λαῶν, ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ Θεοδώρα, περιστοιχισμένοι ἀπὸ πλήθη ἐπιλέκτων ἀνθρώπων, εἰργάζοντο εἰς ἄλλους τομεῖς δραστηριότητος. Ὅσον λαμπρὰ καὶ ἂν ἦσαν τὰ πολεμικὰ ἔργα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, δὲν θὰ ἦσαν ἱκανὰ μόνον αὐτὰ νὰ τοῦ ἐξασφαλίσουν τὴν ἀθανασία καὶ τὴν ἐξέχουσιν θέσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Παραλλήλως πρὸς τὴν στρατιωτικὴν δρᾶσιν, ἀνέπτυξε μεγίστην δραστηριότητα καὶ παρουσίασε πολλὰ εἰρηνικὰ ἔργα, σχετιζόμενα μὲ τὸν δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν βίον τῶν κατοίκων τῆς αὐτοκρατορίας.

Τὰ εἰρηνικὰ αὐτὰ ἔργα ἐλάμπρυναν τὴν βασιλείαν του καὶ κατέστησαν ἀθάνατον τὸ ὄνομά του.

Σπουδαιότερα ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτὰ εἶναι τὰ ἐξῆς :

α) Ἡ Νομοθεσία τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ὁ Ἰουστινιανὸς διεπίστῳσεν ὅτι οἱ νόμοι, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐκδοθῇ μέχρι τότε ἀπὸ τοὺς προηγούμενους αὐτοκράτορας, ἦσαν τόσο πολλοί, ὥστε ἔφερον σύγχυσιν καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς νομικοὺς καὶ δικαστάς.

Ἀνέθεσε λοιπὸν εἰς τρεῖς ἐπιτροπὰς, μὲ ἐπὶ κεφαλῇ τὸν σοφὸν

νομομαθῇ Τριβωνιανόν, νὰ τοὺς τακτοποιήσουν. Αἱ ἐπιτροπαὶ αὐταὶ εἰργάσθησαν ἐπὶ ἕξ συνεχῇ ἔτη, διὰ νὰ περατώσουν τὸ ἔργον των.

Ἡ πρώτη ἐπιτροπὴ ἔκαμε τὴν συλλογὴν τῶν νόμων ἀπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἦτο ὁ **Ἰουστινιάνειος Κῶδιξ**. Ἡ δευτέρα ἐπιτροπὴ συνεκέντρωσεν ὅλας τὰς γνώμας τῶν παλαιότερων νομικῶν καὶ ἐσχηματίσθησαν οἱ **«Πανδέκται»**. Ἡ τρίτη ἐπιτροπὴ κατήρτισεν ἓνα ἐγχειρίδιον τῆς νομοθεσίας, διὰ νὰ τὸ χρησιμοποιοῦν οἱ σπουδασταὶ. Ἦσαν αἱ **«Εἰσηγήσεις»**. Τέλος μία ἄλλη συλλογὴ ἀπετελέσθη ἀπὸ ὅσους νόμους ἐξέδωκεν ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ὠνομάσθη **«Νεαραί»**. Αὗται ἐγράφησαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἐνῶ οἱ ἄλλοι νόμοι μετεφράσθησαν ἀπὸ τὴν λατινικὴν. Ὀλόκληρος αὐτὴ ἡ νομοθεσία ἀπετέλεσε τὸ **Ρωμαϊκὸν Ἀστικὸν Δίκαιον**, τὸ ὁποῖον συμβουλευόνται μέχρι σήμερον ὅλοι οἱ νομικοὶ καὶ ἀπολεῖ τὴν βάσιν κάθε νομοθεσίας.

Οὕτω διὰ πρώτην φορὰν ἐχρησιμοποιήθη ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐπισήμως εἰς παρόμοιον ἔργον, ἀλλὰ καὶ διὰ πρώτην φορὰν προσηρόμοσθη τὸ ἀρχαῖον Ρωμαϊκὸν Δίκαιον σύμφωνα μετὰ τὴν χριστιανικὴν ἀντίληψιν καὶ τὸ σύγχρονον πνεῦμα.

Ἡ νομοθεσία εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ἀθάνατα ἔργα, τὰ ὁποῖα ἐχάρισεν εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ τὸν κόσμον ὁ Ἰουστινιανός. Τὸ ἔργον δὲ τοῦτο ἐθεωρήθη ἀληθὴς ἄθλος.

β) Ἡ καλλιέργεια τῆς μετάξης. Μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸ πολῦτιμα μεταξωτὰ ὑφάσματα ἔφθαναν εἰς τὴν Κων/πολιν ἀπὸ τὴν μακρινὴν Κίνα. Μέχρι τότε μόνον οἱ Κινέζοι ἐγνώριζον νὰ τρέφουν μεταξοσκώληκας, νὰ κάμνουν μετάξαν καὶ νὰ ὑφαίνουν ὥραϊα μεταξωτὰ.

Ἀλλὰ τὰ μεταξωτὰ ὑφάσματα, διὰ νὰ φθάσουν εἰς τὸ Βυζάντιον, ἔπρεπε νὰ περάσουν ἀπὸ τὴν Περσίαν. Ἐν καιρῷ πολέμου διεκόπτετο τὸ ἐμπόριον αὐτὸ καὶ τὸ Βυζάντιον ἐζημιώνετο. Ἐπειτα τὰ καραβάνια, τὰ ὁποῖα ἐφρουροῦντο πολὺ καλὰ, ἔπρεπε νὰ διασχίσουν ἀτελειώτους δρόμους καὶ μετὰ πολύμηνον ταλαιπωρίαν νὰ φθάσουν εἰς ἐμπορικοὺς σταθμούς. Ἀπὸ ἐκεῖ τὰ παρελάμβανον Ἕλληνες καὶ Φοίνικες ἔμποροι. Δι' ὅλα αὐτά, τὰ μεταξωτὰ ἦσαν πανάκριβα.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔστειλεν εἰς τὴν Κίνα δύο μοναχοὺς, μετὰ τὴν ἐντολὴν νὰ μάθουν τὸ μυστικὸν τῶν Κινέζων. Τὸ κράτος τῆς Κίνας εἶχε ψηφίσει αὐστηροτάτους νόμους, οἱ ὁποῖοι ἀπηγόρευον τὴν ἐξαγωγὴν μεταξοσπόρου.

Οί μοναχοὶ ἔμειναν ἄρκετόν καιρὸν εἰς τὴν Κίνα καὶ ἔμαθον καλὰ τὸν τρόπον τῆς καλλιέργειας τῆς μετάξης. Ἐπειτα ἐγέμισαν τὰ κούφια ραβδιὰ των μὲ μεταξόσπορον καί, χωρὶς νὰ τοὺς ἀντιληφθῇ κανεῖς, τὸν μετέφεραν εἰς τὴν Κων/πολιν. Ἀπὸ τότε ἡ καλλιέργεια τῆς μετάξης διεδόθη εἰς ὁλόκληρον τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ τὸν κόσμον. Ἦτο καὶ αὕτῃ μία ἄλλη προσφορά τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Παραλλήλως ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπροστάτευσε καὶ τὴν γεωργίαν. Ἄγνωστα φυτὰ μετεφέρθησαν ἀπὸ ἄλλας χώρας καὶ ἐκαλλιεργήθησαν. Ἡ βιομηχανία ἤρχισε νὰ ἀναπτύσσεται. Ἡ ὑφαντουργία, ἡ μεταλλουργία, ἡ κατασκευὴ γουναρικῶν κλπ. ἦσαν οἱ κυριώτεροι κλάδοι τῆς.

Ἡ Κων/πολις λοιπὸν ἔγινε σπουδαῖον ἐμπορικὸν κέντρον. Οἱ ἔμποροι Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἤρχοντο εἰς αὐτήν, διὰ νὰ προμηθευθοῦν μεταξωτά, πολυτίμους λίθους, μαργαριτάρια καὶ ἄλλα εἶδη.

Καὶ ἄλλαι πόλεις ἐγνώρισαν τότε μεγάλην οἰκονομικὴν ἀκμήν. Ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀπέδωσε πολλὰ καὶ τὰ ἔσοδα τοῦ κράτους ἠνέχθησαν εἰς μέγιστον βαθμὸν μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Ἰωάννου Καππαδόκη, ὁ ὁποῖος ἦτο μέγας οἰκονομολόγος.

γ) Θρησκευτικὴ πολιτικὴ. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐνδιαφέρθη ἐπίσης σοβαρῶς διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἐκάλεσε δὲ τὴν Ε' Οἰκουμένην Σύνοδον, διὰ νὰ συμβιβάσῃ Ὁρθοδόξους καὶ Μονοφυσίτας.

Ἀπέστειλεν ἱεραποστόλους εἰς τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς, διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐλαβε δὲ μέτρα καὶ ἐναντίον τῶν Ἑθνικῶν. Τότε ἐκλείσθη καὶ ἡ περίφημος Φιλοσοφικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν, τελευταῖον προπύργιον τῆς ἀρχαίας θρησκείας.

δ) Φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα καὶ ἄλλα κτίσματα. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔδειξε μεγάλον ζῆλον διὰ τὴν ὑγείαν τοῦ λαοῦ καὶ τὴν φιλανθρωπίαν. Ἐφρόντισε, λοιπόν, νὰ κτισθοῦν πολλὰ νοσοκομεῖα, γηροκομεῖα, πτωχοκομεῖα, ξενῶνες, φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα καὶ ἔργα κοινῆς ὠφελείας.

Ἐξώδευσε ἐπίσης πολλὰ χρήματα, διὰ νὰ στολίσῃ τὴν πρωτεύουσάν του καὶ ἄλλας πόλεις μὲ ὠραίους ναοὺς, μεγάλας πλατείας, πολλὰ λουτρά, συγχρονισμένα ὑδραγωγεῖα καὶ πολλὰ ἔξοχα μνημεῖα.

Τέλος ἠθέλησε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ κράτος του ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς

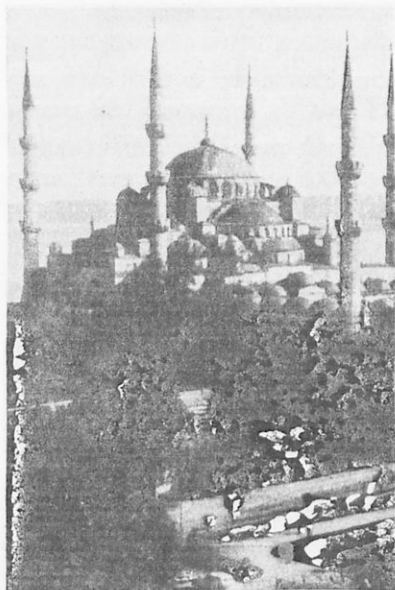

Γενική σημερινή άποψις τοῦ ἑξωτερικοῦ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας.

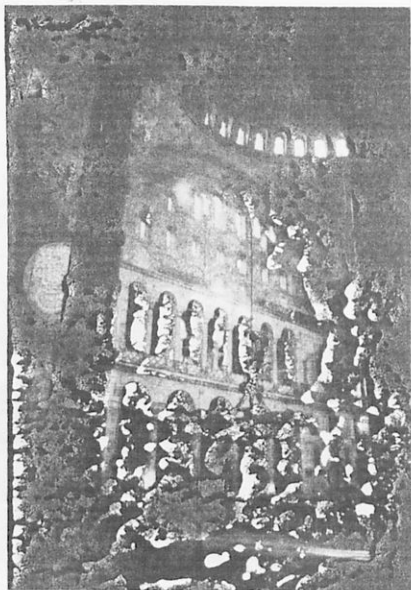
τῶν βαρβάρων. Πρὸς τοῦτο δὲ ἔκτισε τόσα φρούρια, ὥστε ὁλόκληρος ἡ χώρα ἔγινε κατάφρακτος εἰς τὴν παραμεθόριον καὶ τὴν ἐνδοχώραν. Ἀλλὰ μικρότερα φρούρια, μὲ ἀποθήκας σίτου καὶ δεξαμενὰς ὕδατος ἐξησφάλιζον τοὺς προμάχους εἰς περίπτωσιν ἀνάγκης.

ε) **Ὁ Ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας.** Ἀπὸ ὅλα ὅμως τὰ μεγαλοπρεπῆ κτίσματα τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸ μεγαλοπρεπέστερον καὶ θαυμαστότερον θεωρεῖται ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας, τὸ καύχημα τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ὁ ναὸς αὐτὸς ἐκτίσθη ἀπὸ τὸν Μ. Κων/νον καὶ τὸν υἱόν του Κωνστάντιον, ἐπυρπολήθη ἀπὸ τὸ πλῆθος, ὅταν ὁ μέγας Χρυσόστομος ἐξωρίσθη, διὰ νὰ ἀνοικοδομηθῇ καὶ πάλιν ἀπὸ τὸν Θεοδοσίον Β'. Εἰς τὴν «στάσιν τοῦ νίκαι» κατεστράφη καὶ ἰσάλιν διὰ τοῦ πυρὸς ἀπὸ τὸν μαινόμενον ὄχλον (532), ὁπότε ὁ Ἰουστινιανὸς ἀποφασίζει νὰ τὸν κτίσῃ ἐκ νέου ὑπὸ ἐντελῶς νέαν καὶ μεγαλοπρεπῆ μορφήν.

Ἡ Ἀγία Σοφία ὡς ἔχει σήμερον.

Ἐσωτερικὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας
ὡς ἔχει σήμερον.

Τὸ σχέδιον καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ὅλης ἐργασίας ὠνέθεσεν ὁ ὀξύ-
δερκῆς καὶ ἐκλεκτικὸς αὐτοκράτωρ εἰς δύο φημισμένους καὶ δαιμονίους
καλλιτέχνας, Ἀνθέμιον τὸν Τραλλιανὸν καὶ Ἰσίδωρον τὸν Μιλήσιον.

Τὰ ὑλικά τῆς κατασκευῆς μετεφέρθησαν ἀπὸ τὰ ἄκρα τῆς αὐτο-
κρατορίας. Ἀπὸ ὅλην τὴν ἐπικράτειαν ἐστάλη ὅ,τι πολυτιμότερον
εἶχεν ὁ κάθε τόπος. Οἱ Βυζαντινοὶ δρόμωνες δὲν ἐπρόφθανον νὰ ἐκ-
φορτώνουν τὸν ἀχάτην καὶ τὸν πορφυρίτην, τοὺς σπονδύλους τῶν
ἐτοίμων κιόνων καὶ τὰ ἀπαστράπτοντα ἐπιστύλια. Οἱ ἀρχαῖοι ναοὶ
ἐγυμνώθησαν, διὰ νὰ χαρίσουν ὅ,τι πολυτιμότερον εἶχον εἰς τὸν
νέον ναόν.

Δέκα χιλιάδες ἐργάται εἰργάσθησαν ἐπὶ ἑξ σχεδὸν ἔτη καὶ τὴν
27ην Δεκεμβρίου τοῦ 537 μ.χ. ἐτελέσθησαν τὰ ἐγκαίνια. Ὁ Ἰου-
στινιανὸς καὶ ἡ Θεοδώρα ἔφθασαν εἰς τὴν κομπῆν λεκάνην τῆς αὐλῆς.
Ὑπεράνω τῆς μαρμαρίνης κρήνης ἀνέγνωσαν τὴν «καρκινικήν» ἐπι-
γραφήν :

«ΝΙΨΟΝ ΑΝΟΜΗΜΑΤΑ ΜΗ ΜΟΝΑΝ ΟΥΙΝ»

Εἰσῆλθον εἰς τὸν ναὸν καὶ ἀντίκρυσαν ἑξάσιον θέαμα. Ὁ Ἰουστινιανὸς δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀποκρύψει τὴν ὑπερηφάνειάν του καὶ λέγεται ὅτι ἐψιθύρισε : «Νεκικηκά σε, Σολομῶν !».

Πράγματι δὲ ὁ ναὸς εἶναι ἀθάνατον ἀριστούργημα τῆς ἑλληνικῆς χριστιανικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Συμμετρία, ἐλαφρότης καὶ φῶς εἶναι τὰ μεγαλύτερα πλεονεκτήματά του. Ἡ ζωγραφικὴ εἰκονογράφησις καὶ τὰ ψηφιδωτὰ συνεπλήρωνον τὴν ἐπιβλητικότητα τοῦ ναοῦ. Ὁ τρούλλος του «ἦτο κρεμασμένος ἀπὸ τὸν οὐρανὸν μὲ ἀλυσίδας χρυσεῖν», γράφει σύγχρονος ἱστορικός. Καὶ ὅλα ἐκεῖ μέσα ἔκαμνον αἰσθητὴν τὴν ἀόρατον παρουσίαν τοῦ Ὑψίστου.

Ἀπὸ τότε ἡ Ἀγία Σοφία ἐνέπνεεν ἐπὶ χίλια σχεδὸν ἔτη τὸ ἑλληνικὸν Βυζάντιον, ποὺ ἐμεγαλουργήσεν. Ἐκεῖ ἐχρίοντο οἱ αὐτοκράτορες καὶ ἐψάλλοντο τὰ νικητήρια κατὰ τῶν πολεμίων. Ἐκεῖ ὁ λαὸς συνηθροίζετο, διὰ νὰ δοξολογήσῃ, νὰ ἱκετεύσῃ, νὰ θρηνήσῃ Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ, πίσω ἀπὸ μίαν ἀόρατον καὶ κλειστὴν θύραν τοῦ Ἱεροῦ, οἱ θρύλοι τοῦ λαοῦ μας ἔκρυψαν τὸν τελευταῖον Παλαιολόγον, τὸν «μαρμαρωμένον βασιλιᾶ», μὲ τὴν ἀνίκητον ἐλπίδα :

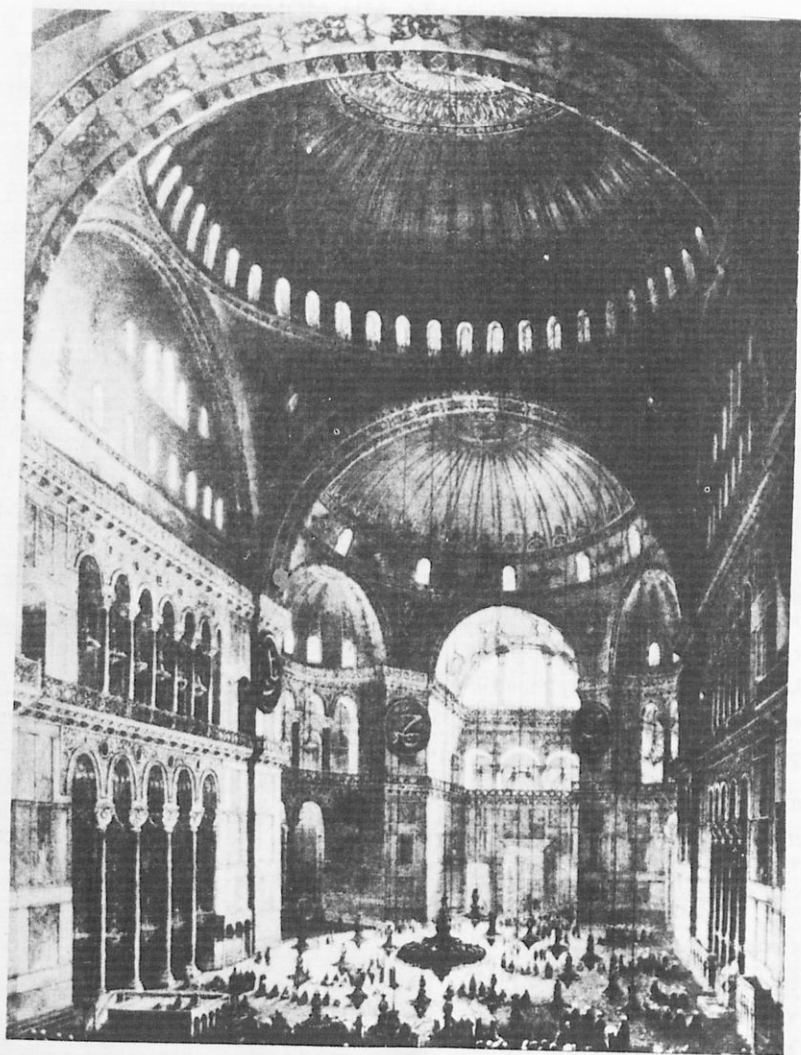
*«Πάλι μὲ χρόνια, μὲ καιροὺς,
πάλι δικὰ μας θᾶναι...»*

Τὸ ἔργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ, πολεμικὸν καὶ εἰρηνικόν, εἶναι πολὺ σπουδαῖον. Ἀφιέρωσεν ὁ Ἰουστινιανὸς ὅλας τὰς δυνάμεις διὰ τὸ μεγαλεῖον τοῦ κράτους καὶ τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν εὐημερίαν τοῦ λαοῦ.

Γενικῶς, ἐπὶ τῆς βασιλείας του, τὸ Βυζάντιον ἔλαβε μεγάλην ἑκτασιν καὶ αἰ-

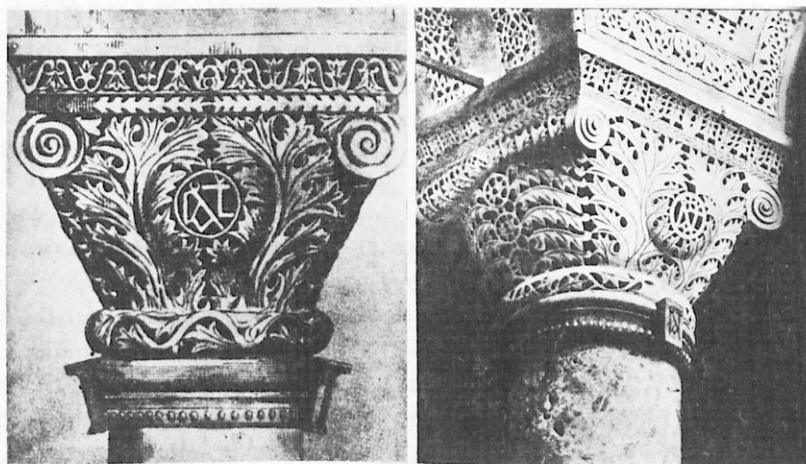

Ψηφιδωτὸν τοῦ Παντοκράτορος
(τροῦλλος τῆς Ἀγίας Σοφίας).

Ἐσωτερικὸν Ἀγ. Σοφίας Κων)πόλεως.

γλην. Δι' ὅλα δὲ αὐτὰ ὁ Ἰουστινιανὸς θεωρεῖται ὡς μία ἀπὸ τὰς λαμπροτέρας μορφὰς τοῦ Βυζαντίου καὶ δικαίως ὠνομάσθη Μέγας.

Κιονόκρανα Ἀγ. Σοφίας Κων)πόλεως.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ.

1. Ἰουστινιανὸς καὶ Θεοδώρα (πληροφορίαι ἀπὸ βιβλία καὶ λεξικά).
2. Εἰκόνες Ἰουστινιανοῦ καὶ Θεοδώρας (διὰ τὸ ἱστορικὸν λεύκωμα).
3. Τί κρίσεις κάμνετε διὰ τὴν «στάσιν τοῦ νίκαι».
4. Καταγραφὴ ἱστορικῶν προσώπων καὶ χρονολογιῶν.
5. Ἰχνογραφῆσατε τὸν χάρτην τῆς αὐτοκρατορίας ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ.
6. Εἰκόνες τῆς Ἀγίας Σοφίας διὰ τὸ ἱστορικὸν λεύκωμα.
7. Ποίαν σημασίαν θὰ εἶχε διὰ τὸν Ἑλληνισμὸν ἡ πραγματοποιήσις τῆς ρωμαϊκῆς ιδέας τοῦ Ἰουστινιανοῦ.
8. Ἐκθεσις : «Τὸ θάρρος σῶζει».

1. ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ. Τὸ ἀπέραντον κράτος τοῦ Ἰουστινιανοῦ δὲν κατάρθωσαν δυστυχῶς νὰ τὸ διατηρήσουν οἱ διάδοχοί του, οἱ ὅποιοι δὲν εἶχον τὴν ἱκανότητα ἐκείνου. Οἱ διάφοροι βάρβαροι λαοί, οἱ ὅποιοι τὸ περιεκύκλωνον, ἤρχισαν συχνὰς ἐπιδρομὰς ἐναντίον του, εἰσέβαλλον εἰς τὰς ἐπαρχίας του καὶ διέπραττον λεηλασίας καὶ καταστροφάς.

Οἱ **Λογγοβάρδοι** ἢ **Λομβαρδοί**, λαὸς γερμανικὸς, πιεζόμενος ἀπὸ τοὺς Ἀβάρους, κατέβησαν ἀπὸ τὴν χώραν των (μεταξὺ Δουνάβεως καὶ Ρήνου) πρὸς τὴν Β. Ἰταλίαν καὶ ἱδρυσαν ἐκεῖ ἰδικὸν των κράτος (569). Ὠνόμασαν δὲ τὴν χώραν ἐκείνην **Λομβαρδίαν**. Εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἀνατολῆς οἱ Πέρσαι ἤρχισαν καὶ πάλιν τὰς ἐπιδρομὰς των. Εἰς ὅλα αὐτὰ προσετέθη καὶ νέος ἐχθρὸς ἐκ Βορρᾶ, οἱ Ἀβαροι. Οὗτοι ἦσαν μογγολικῆς καταγωγῆς καὶ ἱδρυσαν ἰσχυρότατον κράτος ἀπὸ τὸν Εὐξεινον Πόντον μέχρι τῆς Βιέννης. Ἦδη διέβαινον τὸν Δούναβιν καὶ ἔκαμνον συχνὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Αὐτοκρατορίας.

Οἱ Πέρσαι ὅμως ἀπετέλουν τὸν σοβαρώτερον κίνδυνον. Ἡ εἰρήνη, τὴν ὅποιαν εἶχον συνάψει μὲ τὸν Ἰουστινιανὸν (556), διελύθη ἐπὶ Ἰουστίνου τοῦ Β'. Ὁ πόλεμος ἐναντίον αὐτῶν διαρκεῖ πολλὰ ἔτη. Οἱ Πέρσαι κυριεύουν τὴν Συρίαν καὶ τὴν Παλαιστίνην. Πολιορκοῦν τὸ 614 μ.Χ. τὴν Ἱερουσαλήμ. Ὡς ἐξαγριωμένα θηρία ὥρμησαν πρὸς τὴν Ἀγίαν Πόλιν. Ἐπεδόθησαν εἰς ἀγρίαν σφαγὴν τῶν χριστιανῶν, ἐγύμνωσαν ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς των τοὺς ναοὺς καὶ τοὺς κατέστρεψαν μὲ λύσσαν. Πολλοὶ θήσαυροὶ τῆς Ἱερουσαλήμ μετεφέρθησαν εἰς τὴν Περσίαν. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ τὸ πολυτιμότερον λείψανον τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὁ Τίμιος Σταυρός. Πολλοὶ ἦσαν οἱ αἰχμάλωτοι καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, Ζαχαρίας. Κατόπιν ἐπροχώρησαν πρὸς τὴν Αἴγυπτον. Ἐφθασαν μέχρι τῶν ἐρήμων τῆς Λυβύης καὶ κατέστρεψαν τὰ τελευταῖα λείψανα τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ τῆς Κυρηναϊκῆς.

Ἡ ἄλλη περσικὴ στρατιὰ ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἐστρατοπέδευσε εἰς τὴν Χαλκηδὸνα, ἀπέναντι τῆς Κων/πόλεως.

Πρὸ τοῦ κινδύνου αὐτοῦ ὁ αὐτοκράτωρ Φωκᾶς δὲν ἠδυνήθη νὰ πράξῃ τίποτε. Τότε οἱ συνετώτεροι τῆς πρωτευούσης ἀπευθύνονται πρὸς τὸν Ἐξαρχον τῆς Ἀφρικῆς, Ἡράκλειον καὶ ἐκεῖνος στέλλει ἀμέσως τὸν υἱὸν του Ἡράκλειον, μὲ ἰσχυρὸν στρατὸν καὶ στόλον πρὸς σωτηρίαν τῆς πρωτευούσης.

Μόλις ὁ Ἡράκλειος ἔφθασεν εἰς Κων/πολιν, ὁ λαὸς συνέλαβε τὸν σκληρὸν καὶ τυραννικὸν Φωκᾶν καὶ τὸν ἔκανσεν εἰς τὴν ἀγοράν. Αὐτοκράτωρ στέφεται ὁ Ἡράκλειος (610-641).

2. Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΕΠΙ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ. Ἀπὸ τὸν Ἡράκλειον ἀρχίζει κυρίως ἡ πλήρης ἐπικράτησις τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Μὲ τὴν ἀπώλειαν πολλῶν περιφερειῶν, εἰς τὰς ὁποίας κατῴκουν ξένοι λαοί, ὠφελήθη κατὰ κάποιον τρόπον ἡ αὐτοκρατορία, διότι περιωρίσθη εἰς τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμόν, μὲ μίαν γλῶσσαν, τὴν ἑλληνικὴν καὶ μὲ μίαν θρησκείαν, τὴν Ὁρθόδοξον Χριστιανικὴν. Ὅλα πλέον ἦσαν ἑλληνικά. Καὶ αὐτοὶ οἱ αὐτοκράτορες ἀκόμη, καὶ οἱ ὑπάλληλοι τοῦ κράτους ἦσαν Ἕλληνες, μὲ συνείδησιν ἑλληνικὴν.

Ἡ ὥραία νύμφη τοῦ Βοσπόρου, ἡ Κων/πολις, γίνεται ἡ σκέψις καὶ ἡ καρδιά τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐνῶ οἱ γειτονικοὶ βάρβαροι λαοὶ ζητοῦν εὐκαιρίαν νὰ τὴν κατακτήσουν.

Ἡ κατάστασις εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ εἰς τὰ σύνορα τῆς Αὐτοκρατορίας ἦτο ἀπελπιστικὴ, ὅταν ἀνέλαβε τὴν ἐξουσίαν ὁ νέος αὐτοκράτωρ, ἀνὴρ ὥραϊος καὶ ρωμαλέος, μὲ ἰσχυρὰν θέλησιν καὶ ἔξοχα στρατηγικὰ προτερήματα.

Τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους εὕρισκοντο εἰς ἀθλίαν κατάστασιν, ἐξ αἰτίας τῶν μακροχρονίων πολέμων. Στρατὸς ἱκανὸς δὲν ὑπῆρχεν. Ἐρημωμένοι αἱ ἐπαρχίαι, πρὸς ἀνατολὰς ἀπὸ τοὺς Πέρσας, πρὸς βορρᾶν καὶ δυσμὰς ἀπὸ τοὺς Ἀβαροσλαύους. Πῶς νὰ σώσῃ τὴν αὐτοκρατορίαν, ἡ ὁποία ἐκινδύνευε νὰ διαλυθῇ ;

Ὁ Ἡράκλειος εὐρέθη εἰς πολὺ δύσκολον θέσιν καὶ πρὸς στιγμὴν ἐνόμισεν ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἐλπίς σωτηρίας, μὲ τοὺς Πέρσας πρὸ τῆς Κων/πόλεως. Ἐσκέφθη μάλιστα μήπως ἦτο προτιμότερον νὰ μεταφέρῃ τὴν πρωτεύουσάν του εἰς τὴν Καρχηδὸνα τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἀπὸ ἐκεῖ νὰ πολεμήσῃ τοὺς Πέρσας.

Ὁ Ἡράκλειος.

Κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίοδον εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Κων/πόλεως εὐρίσκετο μία ὑπέροχος φυσιογνωμία τοῦ βυζαντινοῦ κλήρου, ὁ Πατριάρχης Σέργιος. Αἱ συμβουλαὶ τοῦ Πατριάρχου ἔκαμαν τὸν Ἡράκλειον νὰ ἀλλάξῃ γνώμην.

Μὲ προθυμίαν ὁ Πατριάρχης παρεχώρησεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα ὅλα τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ σκεύη, ἀφιερώματα καὶ παντὸς εἴδους πλοῦτη τῶν ναῶν καὶ τῶν μοναστηρίων.

Ἀπὸ αὐτὰ ὁ Ἡράκλειος διέταξε νὰ κοποῦν πολλὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα. Μὲ αὐτὰ κατώρθωσε νὰ σχηματίσῃ ἰσχυρὸν στρατὸν καὶ ἱκανὸν στόλον.

Ὁ Ἡράκλειος δὲν ἔπρεπε νὰ πολεμήσῃ τοὺς Πέρσας καὶ

νὰ ἀφήσῃ ἐλευθέρους τοὺς Ἀβάρους καὶ Σλαῦους. Οὐτοιήμποροῦσαν νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τὴν ἀπουσίαν του καὶ νὰ κυριεύσουν τὴν πρωτεύουσιν. Ἐσκέφθη λοιπὸν νὰ χωρίσῃ τοὺς Σλαῦους ἀπὸ τοὺς Ἀβάρους. Πρὸς τοῦτο δὲ ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τοὺς Σλαῦους τὴν σημερινὴν Σερβίαν. Ἦλπιζεν ἀργότερον νὰ τοὺς ἀφομοιώσῃ μὲ τὴν βοήθειαν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Κατόπιν ὁ Ἡράκλειος, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ χρυσοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπερίσσευσεν, ἔκλεισεν εἰρήνην μὲ τὸν ἀρχηγὸν (Χαγά-νον) τῶν Ἀβάρων καὶ ἦτο ἑτοιμος νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν Περσῶν.

3. ΗΡΩΪΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ. Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 622 μ.Χ. ὁ Ἡράκλειος προσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας. Δὲν ἔφερε πλέον τὰ πορφυρᾶ πέδιλα τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ

τὰ μαῦρα ὑποδήματα τοῦ μαχητοῦ. Ἐκεῖ προσυχήθη καὶ παρέλαβεν ἀπὸ τὸν Πατριάρχην τὴν ἀχειροποίητον εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος. Μετὰ τοῦ στρατοῦ του εἰσῆλθεν εἰς τὰ πλοῖα, ἀφοῦ ὥρισεν ὡς Ἀντιβασιλέα τὸν ἀνῆλικον υἱὸν τοῦ Κωνσταντίνου καὶ ἐπιτρόπους αὐτοῦ τὸν Πατριάρχην Σέργιον καὶ τὸν πρωθυπουργὸν Βῶνων.

Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ἡρακλείου κατὰ τῶν Περσῶν εἶχεν ὡς σκοπὸν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν τῆς Αὐτοκρατορίας, τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἀγίας Πόλεως καὶ τὴν ἀνάκτησιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Προέλαβε δὲ τὴν μορφήν Σταυροφορίας καὶ ὑπῆρξε τόσον ἔνδοξος, ὅσον καὶ ἐκείνη τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

Ὁ Ἡράκλειος δὲν ἐχρειάζετο νὰ πλεύσῃ ἐπὶ πολὺ διὰ νὰ συναντήσῃ τοὺς Πέρσας. Ἐκεῖνοι τὸν ἐπερίμεναν εἰς τὴν ἀπέναντι ἀκτὴν. Ὁ αὐτοκράτωρ ὅμως εἶχεν ἄλλο σχέδιον. Ἦθελε νὰ ἐλευθερώσῃ διὰ μιᾶς ὁλόκληρον τὴν Μ. Ἀσίαν.. Ἀπεβιβάσθη εἰς τὰ παράλια τῆς Βιθυνίας καὶ ἤρχισε τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Μ. Ἀσίας.

Οἱ Πέρσαι τῆς Χαλκηδόνος εἶδον ὅτι κινδυνεύει ἡ ἐπικοινωνία των μὲ τὸ κέντρον καὶ ἔσπευσαν νὰ τὸν ἀποκρούσουν. Τὰ Περσικὰ στίφη νικηθέντα διεσκορπίσθησαν καὶ ἡ Μ. Ἀσία ἠλευθερώθη.

Ὁ Ἡράκλειος διαχειμάζει παρὰ τὸν Ἄλυν ποταμόν. Ἐπειτα βαδίζει πρὸς τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὴν Κασπίαν θάλασσαν. Μεταφέρει τὸν πόλεμον μέσα εἰς αὐτὴν τὴν Περσίαν. Δὲν λησμονεῖ νὰ ἐκδικηθῇ τὰς καταστροφὰς τῶν Περσῶν. Παντοῦ σβήνει τὸ ἱερὸν πῦρ, τὸ ὁποῖον ἦναπτον οἱ πυρολάτραι ἱερεῖς τῶν Περσῶν, οἱ Μάγοι. Παντοῦ ἀνατρέπει τὰ ἱερὰ καὶ τὰ ἀγάλματά των.

Ὁ Πέρσης βασιλεὺς Χοσρόης κατατρομάζει ἀπὸ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Ἡρακλείου. Ἀνακαλεῖ ὅλα τὰ στρατεύματα, ποὺ ἐστάθμευον εἰς βυζαντινὰς χώρας. Τὰ ἐνώνει μὲ τὸν ἄλλον στρατόν του καὶ τὰ στέλλει κατὰ τοῦ Ἡρακλείου. Ἄλλ' ὁ γενναῖος αὐτοκράτωρ ἐπιπίπτει ἐναντίον των καὶ καταστρέφει εἰς τὴν Γεωργίαν τὸ ἄνθος τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ.

Ὁ Ἡράκλειος συνεχίζει τὴν ἔνδοξον πορείαν του. Φθάνει εἰς τὴν Κιλικίαν. Ἀσφαλίζει τὰ ἐκεῖ φρούρια ἐπὶ τῶν ὄχθων τοῦ ποταμοῦ Σάρου. Οἱ Πέρσαι ἔκαμαν τὴν ἀπερισκεψίαν νὰ διαβοῦν τὸν ποταμόν. Δεινὴ ἤττα τοὺς ἀνέμενε καὶ πάλιν.

Οἱ χεῖμῶνες περνοῦν. Κάθε ἄνοιξιν, ἐπὶ τέσσερα ἔτη τώρα συνεχίζει τὴν θριαμβευτικὴν ἐκστρατείαν του.

4. ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΗΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΑΒΑΡΩΝ — ΑΚΑΘΙΣΤΟΣ ΥΜΝΟΣ. Ὁ Χοσρόης ἐπέστη ὅτι ὁ Ἡράκλειος ἦτο ἀκαταμάχητος. Συνεννόηθη τότε μετὰ τὸν Χαγάνον καὶ τὸν ἔπεισε νὰ παραβῇ τὴν συνθήκην. Ἔστειλε μάλιστα νέαν στρατιάν πρὸς τὴν Χαλκηδόνα, διὰ νὰ τὸν βοηθήσῃ εἰς τὴν πολιορκίαν.

Ὁ Χαγάνος ἐπίστευεν, ὅτι τοῦ δίδεται ἡ εὐκαιρία νὰ ἀρπάσῃ τοὺς θησαυροὺς τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων. Ἐπὶ κεφαλῇ τῶν ἀπειραρίθμων ὀρδῶν του φθάνει πρὸ τῶν τειχῶν της.

Ὁ Ἡράκλειος πληροφορεῖται τὰ γεγονότα. Ἐχει ὁμως ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν Βῶνον καὶ τὸν Σέργιον. Τοὺς ἐνισχύει μόνον μετὰ ἀρκετοὺς θωρακοφόρους στρατιώτας καὶ τοὺς δίδει ἐντολὴν νὰ ἀμυνθοῦν γενναίως.

Πράγματι δέ, ὁ πρωθυπουργὸς καὶ ὁ Πατριάρχης, ἐστρατολόγησαν ὅλους τοὺς μαχίμους χριστιανοὺς καὶ ἀποκρούουν τὰς ἐπιθέσεις. Ἐμποδίζουν δὲ κάθε ἐπικοινωνίαν μεταξὺ Ἀβάρων καὶ Περσῶν διὰ θαλάσσης. Ὁ Βῶνος μάχεται ἡρωικῶς εἰς τὰ τεῖχη, ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ στρατοῦ. Ὁ Σέργιος, ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ ἱεροῦ κλήρου, μετὰ τὴν ἀχειροποίητον εἰκόνα τῆς Θεοτόκου εἰς τὰς χεῖρας, περιέρχεται ἀπὸ τὴν μίαν ἑπαλξίν εἰς τὴν ἄλλην καὶ τουνώνει τὸ ἠθικὸν τῶν στρατιωτῶν.

Πολεμισταὶ καὶ λαὸς περνοῦν τὰς νύκτας τῶν μετὰ ἀγρυπνίας καὶ παρακλήσεις πρὸς τὴν Ὑπέρμαχον Στρατηγόν, τὴν Θεοτόκον:

«Χαῖρε, δι' ἧς ἐγείρονται τρόπαια.

Χαῖρε, δι' ἧς ἐχθροὶ καταπίπτουσιν...»

Οἱ Ἀβαροὶ χρησιμοποιοῦν ὅλα τὰ εἶδη τῶν πολιορκητικῶν μηχανῶν. Ρίπτουν μετὰ αὐτὰς τεραστίους λίθους κατὰ τῶν τειχῶν καὶ προσπαθοῦν νὰ τὰ κρημνίσουν. Ὑψώνουν γιγαντιαίους πύργους, ὑψηλοὺς ὅσον καὶ τὰ τεῖχη, καὶ δοκιμάζουν νὰ πλησιάσουν καὶ νὰ ἐκφορτώσουν στρατιώτας. Θεία δύναμις ἐμψυχώνει τοὺς προμάχους τῆς Πόλεως. Μετὰ τὴν κραυγὴν : «ὁ Σταυρὸς νικᾷ» στέλλουν βροχὴν τὰ βέλη καὶ θέτουν πῦρ εἰς τοὺς πύργους. Συντρίβουν τὰς πολιορκητικὰς μηχανάς, γκρεμίζουν τοὺς ἐχθροὺς, σκορπίζουν τὰ μονόφυλα, τὰ ὅποια πλησιάζουν ἀπὸ τὴν θάλασσαν.

Ματαίως οἱ Ἀβαροὶ προσπαθοῦν νὰ μεταφέρουν τοὺς Πέρσας ἀπὸ τὴν Ἀσιατικὴν ἀκτὴν πρὸς τὴν Εὐρωπαϊκὴν. Ὁ βυζαντινὸς

στόλος καταστρέφει τὰ πλοιαρία των. Τέλος ὁ Χαγάνος ἐπείσθη, ὅτι ζητεῖ τὰ ἀδύνατα. Οἱ βάρβαροι, μέσα εἰς τὴν παραζάλην των νομίζουν, ὅτι βλέπουν τὴν Θεοτόκον νὰ βηματίζει ἐπάνω εἰς τὰ τεῖχη. Διαλύει λοιπὸν τὰς μηχανὰς καὶ καίει τοὺς πύργους. Ἐφοβήθη μήπως φθάσῃ ὁ Ἡράκλειος καὶ μὲ τὸν στόλον του ἐμποδίσῃ τὴν ἐπιστροφὴν του. Πανικόβλητος σπεύδει νὰ σωθῇ.

Τότε, ὡς νὰ ὠδήγῃ ὅλους μίᾳ ἀκατανίκητος δύναμις, οἱ κάτοικοι ἔσπευσαν πρὸς τὸν ναὸν τῆς Παναγίας τῶν Βλαχερνῶν. Εἰσῆλθον ἄσκεπεῖς, ἐγονυπέτησαν ἐμπρὸς εἰς τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου, ἐνῶ πνιγμένη ἀπὸ τὴν συγκίνησιν, ἀκούεται ἡ φωνὴ τοῦ Ἱεράρχου :

«Τῇ Ὑπερμάχῳ Στρατηγῷ τὰ νικητήρια...»

Ὁ λαὸς ἐπαναλαμβάνει τοὺς θεῖους ὕμνους, ἀκάθιστος καθ' ὅλην τὴν νύκτα. Οἱ ὕμνοι αὐτοί, οἱ ὅποιοι ἀργότερον ἀπετέλεσαν τὴν βάσιν τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου ψάλλονται μέχρι σήμερον τὸ ἑσπέρας ἐκάστης Παρασκευῆς τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καὶ λέγονται «Χαιρετισμοὶ τῆς Θεοτόκου».

5. Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ — ΥΨΩΣΙΣ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ.

Ὁ Ἡράκλειος καὶ ὁ στρατὸς του ἔμαθον μὲ μεγάλην χαρὰν τὴν σωτηρίαν τῆς πρωτευούσης. Μὲ περισσότερον θάρρος τώρα καὶ μεγαλυτέραν πίστιν ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Περσῶν.

Ὁ Ἡράκλειος φθάνει εἰς τὴν ἀρχαίαν Νινευί. Ἐκεῖ πλησίον εἶναι τὰ Γαυγάμηλα καὶ αἱ ἱεραὶ σκιαὶ τῶν μαχητῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου δίδουν — θαρρεῖς — νέαν δύναμιν εἰς τὸν στρατὸν του. Ἐκεῖ ὁ Χοσρόης παρέταξε τὸν στρατὸν του.

Ὁ Ἡράκλειος ἱππεύει τὸν ἀγαπημένον του ἵππον Δέρκωνα καὶ δίδει τὸ σύνθημα τῆς ἐφόδου. Θερίζει τοὺς βαρβάρους. Φονεῖ τὸν ἀρχηγὸν τῶν Περσῶν Ραζάτην καὶ λαμβάνει ὡς λάφυρον τὴν πανοπλίαν του. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ κατεκόπη. Τὸ ὑπόλοιπον τρέπεται εἰς φυγὴν. Σωροὶ χρυσοῦ, ἀργύρου, ἀρωμάτων, μεταξωτῶν καὶ ἀγαλμάτων εἶναι τὰ λάφυρα.

Ὁ στρατὸς τῆς Χαλκηδόνος ἀναγκάζεται νὰ ἐπιστρέψῃ, ἐνῶ ὁ Ἡράκλειος προχωρεῖ ἀκάθεκτος πρὸς τὴν πρωτεύουσιν τῶν Περσῶν, τὴν Κτησιφῶντα. Οἱ Πέρσαι μέσα εἰς τὴν ἀπελπισίαν των ἀναγορεύουν βασιλέα τὸν υἱὸν τοῦ Χοσρόη, Σιρόην. Ὁ νέος βασιλεὺς ζητεῖ εἰρήνην καὶ ὁ Ἡράκλειος τοῦ θέτει λογικοὺς ὅρους : α) Νὰ παρα-

μείνουν τὰ παλαιὰ σύνορα μεταξύ τῶν δύο κρατῶν. β) Νὰ παραδοθῶν ὅλοι οἱ αἰχμάλωτοι. γ) Νὰ ἐπιστραφῇ ὁ Τίμιος Σταυρός.

Τότε ὁ Ἡράκλειος ἐπῆρε τὸν δρόμον τῆς ἐπιστροφῆς. Ἡ εἰδησις αὕτη συνήρπασε τὴν Βασιλεύουσαν. Μὲ ἐπὶ κεφαλῇ τὸν Πατριάρχην Σέργιον καὶ τὸν Ἀντιβασιλέα Κωνσταντῖνον, ὁ λαὸς σπεύδει νὰ τὸν ὑποδεχθῇ. Ὁ γενναῖος Βῶνος εἶχεν ἀποθάνει.

Ὁρθιος καὶ ἐπὶ ἄρματος, ὁ Ἡράκλειος, εἰσέρχεται διὰ τῆς Χρυσῆς Πύλης εἰς τὴν Πόλιν, ἐνῶ προηγεῖτο τῆς πομπῆς ὁ Τίμιος Σταυρός. Ἡ πομπὴ κατηυθύνθη εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, ὅπου ἐψάλη εὐχαριστήριος δοξολογία.

Τὸ ἐπόμενο ἐτος (629) ὁ Ἡράκλειος μετέβη εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἀποκατέστησεν εἰς τὸν θρόνον τὸν Πατριάρχην Ζαχαρίαν καὶ ὕψωσε τὸν Τίμιον Σταυρὸν εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν τὸν εἶχεν ὑψώσει ἡ Ἀγία Ἑλένη. Ὁ ἱερὸς κλῆρος καὶ ὁ λαὸς ἔψαλλον μὲ κατάνυξιν :

«Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου. . .»

Αἱ νῖκαι τοῦ βασιλέως κατὰ τῶν βαρβάρων ἦσαν καλὸς οἰωνὸς διὰ μίαν εὐτυχισμένην καὶ εὐλογημένην κληρονομίαν. Ἀλλ' αἱ λαμπραὶ ἡμέραι δὲν διήρκεσαν ἐπὶ πολὺ. Νέος καὶ πλέον ἐπικίνδυνος ἐχθρὸς τὰς διέκοψε καὶ πάλιν. Καὶ ὁ ἐχθρὸς αὐτὴν τὴν φορὰν ἦτο διπλοῦς : ἐσωτερικὸς (εἰκονομαχίαι) καὶ ἐξωτερικὸς (Ἀραβες).

6. ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἡρακλείου (641) ἐβασίλευσεν ἐπὶ τρεῖς μῆνας ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Β' καὶ ἀπέθανε. Τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Β' (641-668). Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του οἱ Ἀραβες ἐπεξετάθησαν ἀκόμη περισσότερον καὶ ἐστερέωσαν τὰς θέσεις των.

Τέλος ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Δ' ὁ Πωγωνάτος (668-685), ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ διέλυσε διαφόρους ἐναντίον του ἐπαναστάσεις, ἐστερέωσε ταχέως τὴν ἐξουσίαν του.

Ἦτο πολὺ δραστήριος καὶ γενναῖος. Ἐτακτοποίησε τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον του καὶ ὠργάνωσε τὴν ἄμυναν τοῦ κράτους.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τῶν διαδόχων τοῦ Ἡρακλείου τὸ κράτος γίνεται ἀπολύτως ἑλληνικόν, διότι μεγάλαι ἐπαρχίαι ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ αὐτὸ καὶ ὑπετάγησαν εἰς τοὺς Ἀραβας, (Συρία Παλαιστίνη, Αἴγυπτος) καὶ εἰς τοὺς Σλαῦους (οἱ Ἰλλυριοὶ καὶ οἱ

Θρᾶκες). Ἄν καὶ ἡ αὐτοκρατορία ἔχασε μεγάλα τμήματα τοῦ ἐδά-
φους της, ὅμως ἐκέρδισεν εἰς ὁμοιο-
γενῆ πληθυσμόν. Ἀποβαίνει κα-
θαρῶς ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία, μὲ
ἐπίσημον θρησκείαν τὴν Ὁρθόδο-
ξον Χριστιανικὴν.

Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι ἡ
ὁμιλουμένη καὶ γραφομένη ἐπίση-
μος γλῶσσα τοῦ κράτους. Οἱ νό-
μοι, τὰ διατάγματα καὶ ὅλα τὰ
δημόσια ἔγγραφα συντάσσονται
εἰς τὴν ἑλληνικὴν. Τὰ νομίσματα φέ-
ρουν ἑλληνικὰς ἐπιγραφάς.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἡρα-
κλείου, ἔξ ἄλλου, οἱ πόλεμοι ἔλα-
βον θρησκευτικὸν χαρακτῆρα, δηλ.
χαρακτῆρα σταυροφορίας, ὁ δὲ πα-
τριωτισμὸς τῶν Βυζαντινῶν στη-
ρίζεται εἰς τὴν θρησκείαν.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἡρακλείου
δὲν ἔδειξαν καμμίαν ἱκανότητα κατὰ
τὰς κρίσεις ἐκείνας περιστάσεις.

Ἦδη οἱ Ἀραβες καθὼς εἶδο-
μεν, ἀφοῦ ἐσχημάτισαν ἀπέραντον
καὶ ἰσχυρότατον κράτος, ἀπειλοῦν
νὰ ὑποτάξουν καὶ τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ.

1. Γράψατε τὰ κυριώτερα γεγονότα τῆς περιόδου τοῦ Ἡρακλείου,
τὰ ἱστορικὰ πρόσωπα καὶ τὰς χρονολογίας.

2. Πῶς χαρακτηρίζετε τοὺς πολέμους τοῦ Ἡρακλείου καὶ διατί.

3. Τί σᾶς ἔκαμεν ἐντύπωσιν ἀπὸ τοῦ ἀγῶνος τοῦ Ἡρακλείου.

4. Πῶς ἐρμηνεύετε τὴν ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν τοῦ λαοῦ τῆς Κων-
σταντινουπόλεως.

5. Τὸν Ἡράκλειον διεδέχθησαν ἀντάξιοι διάδοχοι ; Τί μεταβολαὶ
συντελέσθησαν ἐντὸς τοῦ κράτους τότε ;

6. Ἐκθεσεῖς : « Ἡ δύναμις τῆς πίστεως ».

Κωνσταντῖνος Δ' ὁ Πωγωνᾶτος.

7. Ο ΜΩΑΜΕΘΑΝΙΣΜΟΣ

1. Ο ΜΩΑΜΕΘ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΟΥ. Ἡ ἄγονος καὶ περιφρονημένη ἀραβικὴ χερσόνησος ἦτο καταφύγιον μικρῶν καὶ πολεμοχαρῶν νομαδικῶν φυλῶν. Αἰφνιδίως οἱ Βεδουῖνοι αὐτοὶ ἔλαμψαν μέσα εἰς ἓνα μικρὸν αἰῶνα αἴγλης. Ἐπέτυχον νὰ ἐξαπλώσουν τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν γλῶσσάν των ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν μέχρι τῶν ὀρίων τῆς Κίνας. Ἐδημιούργησαν ἓνα πολιτισμὸν καὶ μίαν θρησκείαν, ἡ ὁποία παραμένει καὶ σήμερον ἀπὸ τὰς ζωντανὰς δυνάμεις τοῦ κόσμου.

Ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἤναψε τὴν ἀραβικὴν φλόγα εἶναι ὁ Μωάμεθ. Οὗτος, ταπεινὸς κῆρυξ τῆς μετανοίας, ἔγινε προφήτης καὶ πολιτικὸς ἡγέτης.

Ὁ Μωάμεθ ἐγεννήθη εἰς τὴν Μέκκαν (570 μ.Χ.). Τὰ νεανικά του χρόνια τὰ ἐπέρασεν ὡς ὁδηγὸς καμήλων. Ὡς ἀρχηγὸς караβανίων ἐγνώρισεν ὁλόκληρον τὴν Ἀραβίαν. Ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μὲ Ἑβραίους καὶ Χριστιανούς ἐμπόρους. Ἀπὸ αὐτοὺς ἔμαθε τὴν λατρείαν τοῦ ἑνὸς καὶ μοναδικοῦ θεοῦ. Ἦτο τύπος θρησκολήπτου ἀνθρώπου καὶ συχνὰ ἔβλεπεν ὀπτασίας καὶ ὁράματα. Ἐπίστευσε, λοιπόν, ὅτι εἶναι ἀπεσταλμένος τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ ἐξαγάγῃ τοὺς Ἀραβας ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρίαν.

Πράγματι δὲ οἱ Ἀραβες ἐξηκολούθουν ἀκόμη νὰ προσκυνοῦν τοὺς λίθους καὶ τὰ δένδρα, ὅπως ἀκριβῶς καὶ οἱ πρόγονοί των, πρὶν ἀπὸ χιλιάδας ἐτῶν. Οἱ εἰδωλολάτραι αὐτοὶ ἦσαν χωρισμένοι εἰς φυλὰς. Εἶχον ὅμως ἓνα κοινὸν δεσμόν : τὴν προσκύνησιν τοῦ ναοῦ τῆς Καάβα, εἰς τὴν ἱερὰν πόλιν Μέκκαν. Ἐκεῖ φυλάσσεται ἀκόμη εἰς ὀγκώδης μετεωρίτης λίθος, διὰ τὸν ὁποῖον ἐπιστεύετο, ὅτι ἔπесεν ἀπὸ τὸν οὐρανόν.

Ἦτο τεσσαράκοντα ἐτῶν ὁ Μωάμεθ, ὅταν ἤρχισε μυστικὴν προπαγάνδαν, μεταξὺ τῶν συγγενῶν του κυρίως. Ἐπὶ δέκα ἔτη ἐκήρυττεν εἰς τὴν Μέκκαν καὶ κατεφέρετο κατὰ τῆς εἰδωλολατρίας. Συνήντησεν ὅμως τὴν ἐχθρότητα τῶν συμπολιτῶν του, οἱ ὁποῖοι ἐτιμώρησαν πολλοὺς ὁπαδοὺς του, διότι ἐγκατέλειψαν τὰς θεότητας τῆς φυλῆς

των. Ἀλλὰ καὶ τὸν ἴδιον τὸν Μωάμεθ ἠπείλησαν μὲ θάνατον. Τότε οὗτος ἔφυγε κρυφίως διὰ τὴν Μεδίναν (622 μ.Χ.). Ἡ μετανάστευσις τοῦ αὐτῆ, ἡ Ἐγίρα, ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν τῆς Μωαμεθανικῆς χρονολογίας, διότι εἶναι τὸ ἔτος τῆς σωτηρίας τοῦ Προφήτου των.

Εἰς τὴν Μεδίαν ὁ Μωάμεθ εὗρε προθύμους ὁπαδούς. Ἦρchiσε τότε νὰ θεμελιώσῃ ἐν πολιτικὸν κράτος, μὲ βάσεις θρησκευτικές.

Ὅταν ἔγινεν ἀρκετὰ ἰσχυρός, ἐβάδισε κατὰ τῆς Μέκκας καὶ τὴν ἐκυρίευσε. Τότε ἡ Μέκκα ὑπεχρεώθη νὰ παραδεχθῇ τὴν θρησκείαν τοῦ ἐνὸς Θεοῦ, μὲ προφήτην αὐτοῦ τὸν Μωάμεθ. Ἀλλὰ καὶ οἱ Μωαμεθανοὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ ἔχουν ὡς προσκύνημα τὴν Μέκκαν, ὅπως ἔκαναν καὶ ὡς εἰδωλολάτραι.

Ὁ Μωάμεθ ἐσταθεροποιήθη καὶ συνεκέντρωσεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ τὰς περισσοτέρας ἀραβικὰς φυλάς.

Ἡ θρησκεία τοῦ Μωάμεθ ὠνομάσθη **Μωαμεθανισμός**, ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἰδρυτοῦ της. Λέγεται καὶ **ἰσλαμισμός**, (ἰσλάμ = εὐσεβῆς) καὶ **Μουσουλμανισμός**, (μουσλήμ = ἀφωσιωμένος εἰς τὸν Θεόν).

Αἱ βασικαὶ ἀρχαὶ καὶ οἱ κανόνες αὐτῆς περιέχονται εἰς τὸ ἱερὸν βιβλίον τῶν Μωαμεθανῶν, τὸ **Κοράνιον**. Ἡ διδασκαλία, ἄλλωστε, τοῦ Μωάμεθ εἶναι πολὺ ἀπλῆ καὶ συνοψίζεται εἰς τὰ ἑξῆς :

α) Πίστις εἰς ἕνα θεόν, τὸν Ἀλλάχ, μὲ προφήτην αὐτοῦ τὸν Μωάμεθ. β) Ἐκτέλεσις ὠρισμένης προσευχῆς, εἰς ὠρισμένον χρόνον καὶ μὲ αὐστηρῶς τηρουμένους τύπους. γ) Συνεισφορά χρηματικοῦ ποσοῦ διὰ τὰς στρατιωτικὰς καὶ φιλανθρωπικὰς ἀνάγκας τῆς Μουσουλμανικῆς κοινότητος. δ) Νηστεία κατὰ τὸν μῆνα Ραμαζάν. ε) Προσκύνημα τῆς Κααβὰ εἰς Μέκκαν. στ) Τὴν ζωὴν ἐνὸς ἐκάστου ρυθμίζει ἡ

Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Κορανίου.

τύχη (κισμέτ). 'Επομένως δὲν πρέπει νὰ προφυλάσσεται κανεὶς κατὰ τοὺς κινδύνους. ζ) Νὰ μὴ τρώγῃ χοιρινὸν κρέας καὶ νὰ μὴ πίνῃ οἶνοπνευματώδη ποτά. η) Νὰ κάμνῃ ἐλεημοσύνην.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον αἱ ψυχαὶ τῶν πιστῶν μεταβαίνουν εἰς ἓνα Παράδεισον μὲ ἄφθονα τὰ ὑλικά ἀγαθά. Τὴν πρώτην ὅμως θέσιν ἐκεῖ τὴν ἔχουν ὅσοι φονεύονται εἰς τοὺς πολέμους κατὰ τῶν ἀπίστων. Ὁ Μωάμεθ ἔλεγε σχετικῶς : «Τὸ ξίφος εἶναι τὸ κλειδί τοῦ οὐρανοῦ. Μία σταγὼν αἵματος ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ, ὑπολογίζεται περισσότερον ἀπὸ δύο μηνῶν νηστείας καὶ προσευχάς».

Αἱ ψυχαὶ τῶν ἀδίκων — κατὰ τὸν Μωάμεθ — πηγαίνουν εἰς τὴν κόλασιν, ὅπου ὑφίστανται πολλὰς δοκιμασίας.

Τοιοτοτρόπως ὁ Μωαμεθανισμὸς ἐδημιούργησε στρατιώτας, οἱ ὅποιοι ἐρρίπτοντο ὡς μεθυσμένοι εἰς τὴν μάχην.

Ἦκολούθησε κατόπιν ἡ πλέον ἐκπληκτικὴ ἱστορία κατακτήσεων, ἀπὸ ὅσας ἐγνώρισεν ὁ κόσμος.

2. ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΟΥ ΜΩΑΜΕΘΑΝΙΚΟΥ ΑΡΑΒΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ. Οἱ διάδοχοι τοῦ Μωάμεθ, αἱ χαλίφαι (ἀρχηγοί), μὲ τὸ κήρυγμα τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς θρησκείας των, «θάνατος εἰς τοὺς ἀπίστους», ἤρχισαν τὴν ἐξόρμησιν διὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς νέας θρησκείας.

Πρῶτη ἐδέχθη ἡ Παλαιστίνη τὰς ἀραβικὰς ὁρδὰς. Ὁ γηραιὸς Ἡράκλειος συνετρίβη εἰς μίαν μάχην παρὰ τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν (634) καὶ μετὰ κόπου ἐπέτυχε νὰ διασώσῃ τὸν Τίμιον Σταυρόν. Ἡ Ἱερουσαλὴν κατελήφθη (635) καὶ τὴν ἠκολούθησαν ἡ Δαμασκός, ἡ Παλμύρα, ἡ Ἀντιόχεια. Μεγάλα τμήματα τοῦ πληθυσμοῦ προσήρχοντο εἰς τὸ Ἰσλάμ.

Ἦλθεν ἡ σειρὰ τῆς Περσίας. Οἱ Πέρσαι παρέταξαν μέγαν στρατὸν καὶ πολεμικοὺς ἐλέφαντας εἰς τὴν Κοδέσιαν (637), ἀλλὰ, μετὰ τριῶν ἡμερῶν ἀντίστασιν, ἐτράπησαν εἰς ἐπαίσχυντον φυγὴν. Οἱ πυρολάτραι κάτοικοι τῆς Περσίας ἐγιναν εὐκόλως Μωαμεθανοί.

Ἡ Αἴγυπτος ἔπεσε μετὰ διητὴ ἀντίστασιν. Οἱ Ἀραβες, φανατισμένοι ἀπὸ τὸ Κοράνιον, ἐσάρωσαν τὰ ὑπολείμματα τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἐπειτα οἱ Ἀραβες ἐπροχώρησαν πρὸς τὴν Β. Ἀφρικὴν. Ἐφθασαν εἰς Γιβραλτάρ καὶ ἐπέρασαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἀπὸ ἐκεῖ ἔξε-

κίνησαν νὰ μεταδώσουν τὴν εὐτυχίαν τῆς μουσουλμανικῆς πίστεως καὶ εἰς τοὺς ἀπίστους τῆς Δύσεως. Εἰς τὸ Ποατιέ τῆς Γαλλίας, ὁ γενναῖος δούξ τῶν Φράγκων Κάρολος Μαρτέλος τοὺς ἐνίκησε καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ περιορισθοῦν εἰς τὰ Πυρηναῖα.

Εἰς τὴν Ἰσπανίαν οἱ Ἀραβες ἱδρυσαν τὸ χαλιφᾶτον τῆς Κορδούης καὶ ἔμειναν ἐκεῖ ἐπὶ ἑπτὰ σχεδὸν αἰῶνας. Ἀναφέρονται ὡς Μαυριτανοί, ἐπειδὴ ἦλθον ἀπὸ τὴν ἀπέναντι τῆς Ἰσπανίας Μαυριτανίας.

Τώρα, ὁπότε τὸ κράτος ἐμεγάλωσε πρὸς Δυσμᾶς, μετέφερον τὴν πρωτεύουσαν ἀπὸ τὴν Μέκκαν εἰς τὴν Δαμασκὸν καὶ τελευταίως εἰς τὴν Βαγδάτην.

3. ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ. Οἱ Ἀραβες χαλίφαι εἶχον ὡς εὐχάριστον ὄνειρον μίαν προφητείαν τοῦ Κορανίου, ἡ ὁποία ἔλεγε :

«... Ἡ πόλις, ἡ ὁποία περιβάλλεται ἀπὸ δύο μέρη ἐκ θαλάσσης, θὰ πέσῃ μίαν ἡμέραν εἰς χεῖρας τῶν Μωαμεθανῶν. Εὐτυχισμένοι ἐκεῖνος ὁ στρατός, ὁ ὁποῖος θὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὴν καὶ μακάριος ὁ στρατηγός, ὁ ὁποῖος θὰ ὀδηγῇ τὸν στρατὸν αὐτόν...»

Τὴν προφητείαν αὐτὴν ἠθέλησε νὰ πραγματοποιήσῃ ὁ χαλίφης **Μωαβίας**. Κατεσκεύασεν ἱκανὸν στόλον, κατέλαβε τὴν Κύπρον καὶ ἐνίκησε τὸν Βυζαντινὸν στόλον εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας. Ἐπειτα ἔκυρίευσεν τὴν Ρόδον καὶ κατέστρεψε τὸ περίφημον ἄγαλμα αὐτῆς, τὸν Κολοσσόν. Τοιουτοτρόπως τὸ 673 μ.Χ. ἔφθασεν εἰς Κων/πολιν καὶ τὴν ἐπολιόρκησεν ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης.

Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ἦτο τότε ὁ **Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνᾶτος**. Ἡ πόλις εἶχεν ἀπόρθητα φρούρια καὶ γενναίους ὑπερασπιστάς καὶ ἡ πολιορκία ἐσυνεχίζετο ἐπὶ πέντε ἔτη. Τότε μίᾳ πρωτοφανῆς πολεμικῇ ἐφεύρεσις τῶν Βυζαντινῶν, τὸ **ὕγρον πῦρ**, ἠνάγκασε τοὺς Ἀραβας νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ φύγουν μὲ τὰ ὑπολείμματα τοῦ στόλου των.

Τὸ «ὕγρον πῦρ» ἦτο ἐφεύρεσις τοῦ μηχανικοῦ Καλλινίκου. Ἀποτελεῖτο ἀπὸ διαφόρους εὐφλέκτους οὐσίας. Εἰδικὰ πλοῖα, τὰ πυρφόρα, τὸ ἔστελλον ὡς φλογισμένην βροχήν, ἡ ὁποία κατέκαιε τὰ πάντα. Ἐχρησιμοποιοῦν βεβαίως καὶ ἄλλους τρόπους. Ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο πάντοτε τὸ αὐτό: τὸ πᾶν μετεβάλλετο εἰς πυροτέχνημα.

Οἱ Ἀραβες ἔκαμαν καὶ ἄλλην ἀπόπειραν νὰ καταλάβουν τὴν

Κων/πολιν, τὸ 717 μ.Χ. Τὴν φορὰν αὐτὴν ὁ στρατός των ἦτο περισσότερος καὶ ὁ στόλος των μεγαλύτερος. Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ἦτο τὴν ὥρᾳ ὁ Λέων ὁ Γ' ὁ Ἰσαυρος, ὁ ὁποῖος ἔδειξεν ὅλας τὰς λαμπρὰς στρατιωτικὰς του ἱκανότητας. Ὁ Λέων ἔστειλε τὰ «πυρφόρα» πλοῖα του, ποὺ κατέκαυσαν τὰ βαρέα ἀραβικὰ πλοῖα. Οἱ Ἀραβες ὅμως ἔφεραν ἄλλα καὶ ἡ πολιορκία ἐξηκολούθει ὑπὸ βαρύτατον χειμῶνα.

Εἰς τὸ τέλος ὁ Λέων ἐπέτυχε νὰ προκαλέσῃ τὴν λιποταξίαν τῶν χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι ὑπηρέτουν εἰς τὸν ἀραβικὸν στόλον. Τότε ὁ ἐχθρικός στόλος παρέλυσεν καὶ κατεκάη ἀπὸ τὸ ὕγρὸν πῦρ. Ἡ πείνα καὶ τὸ πρωτοφανὲς ψῦχος τοῦ χειμῶνος ἐκείνου συνεπλήρωσαν τὴν ἥτταν τῶν Ἀράβων.

Ἀπὸ τότε οἱ Ἀραβες δὲν ἐφάνησαν πλέον εἰς τὴν Κων/πολιν. Ἐνικήθησαν καὶ παρὰ τὸ **Δορύλαιον** τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἐξεκένωσαν ὁλόκληρον τὴν περιοχὴν αὐτήν. Οἱ πόλεμοι ὅμως μὲ τοὺς Ἀραβας δὲν ἔπαυσαν καὶ κατὰ τοὺς μετέπειτα αἰῶνας. Περιορίζοντο ὅμως εἰς τὰ σύνορα. Οἱ Βυζαντινοὶ τὰ εἶχον ὀχυρώσει κατὰ θαυμάσιον τρόπον μὲ ἰσχυρὰ φρούρια. Εἰς αὐτὰ ἔμεναν μονίμως στρατιῶται, οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν **Ἀκριταί**. Τὰ κατορθώματα τῶν Ἀκριτῶν ὁ λαὸς τὰ ἀπθανάτισεν μὲ τὰ ἀθάνατα ἀκριτικά του τραγούδια. Ὀνομαστότερα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸν ἀνδρειότατον ἥρωα ἀκρίταν, **Βασίλειον Διγενῆ**.

Ἡ λαϊκὴ ψυχὴ, ἐνθουσιασμένη ἀπὸ τὰ κατορθώματά του, τὸν παρουσιάζει νὰ ἀγωνίζεται μόνος ἐναντίον ὅλων τῶν κακῶν στοιχείων, ἀγρίων θηρίων, δρακόντων, ἀμαζόνων, ἀπελατῶν (ληστῶν) καὶ πάντοτε νὰ νικᾷ, ὅπως ὁ Ἡρακλῆς. Ἀκόμη καὶ μὲ τὸν Χάροντα τὸν βάλλει νὰ παλαίσῃ.

Μὲ τὴν γενναιότητα τῶν ἡρωϊκῶν αὐτῶν ἀκριτῶν ἀπεκρούοντο αἱ ληστρικαὶ ἐπιδρομαὶ τῶν γειτόνων καὶ οἱ κάτοικοι πλησίον τῶν συνόρων εὕρισκον τὴν ἡσυχίαν των.

4. Ο ΑΡΑΒΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ. Ἡ ἐπιμειξία τῶν Ἀράβων μὲ τοὺς περισσότερον καλλιεργημένους Ἑβραίους, Σύρους, Πέρσας καὶ Αἰγυπτίους εἶχεν ἐξαιρετὰ ἀποτελέσματα δι' αὐτοὺς. Εἰς τὴν Κεντρικὴν Ἀσίαν ἔξ ἄλλου ἐγνώρισαν τὸν Βουδδισμόν καὶ τὰς ὑλικὰς πραγματοποιήσεις καὶ ἐπιτυχίας τῶν

Κινέζων. Ἦλθον δὲ εἰς ἐπαφὴν μὲ τὴν Ἰνδικὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰ μαθηματικά.

Εἰς ὅλας τὰς χώρας, τὰς ὁποίας κατέκτησαν, εἶχον ἐπιζήσει στοιχεῖα τοῦ κλασσικοῦ ἑλληνορωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Οἱ Ἀραβες διτήρησαν τὸν πολιτισμόν, τὸν ὅποιον εὗρον, καὶ τὸν ἀνέπτυξαν περισσότερο. Τὸ ἀραβικὸν πνεῦμα μετεφυτεύθη εἰς εὐνοϊκὸν ἔδαφος, ὅπου ἐγνώρισεν ἄνευ προηγούμενου ἄνθισιν. Μεγάλαι ἦσαν αἱ πρόοδοι τῶν Ἀράβων εἰς τὰ μαθηματικά, τὴν ἱατρικὴν καὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας.

Οἱ ἄκομφοι ρωμαϊκοὶ ἀριθμοὶ ἐξετοπίσθησαν ἀπὸ τὰ ἀραβικὰ ψηφία, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦμεν ἀκόμη καὶ σήμερον. Αἱ λέξεις Ἀλγεβρα καὶ Χημεία εἶναι ἀραβικά. Πολλὰ ὀνόματα ἀστέρων εἶναι ἐπίσης ἀραβικά.

Οἱ Ἀραβες χημικοὶ ὠνομάσθησαν «ἀλχημισταί». Ἀνεκάλυψαν τὴν πρόσμιξιν τῶν μετάλλων, τὴν βαφικὴν, τὸ φιλτράρισμα, τὴν ἀρωματοποιίαν καὶ τόσα ἄλλα. Ἐχάρισαν τὰς πειραματικὰς μεθόδους τῆς συγχρόνου πειραματικῆς καὶ ἤνοιξαν τὸν δρόμον πρὸς τὴν σύγχρονον πρόοδον.

Τέλος οἱ Ἀραβες ἔφερον ἀπὸ τὰς Ἰνδίας τὴν ὄρυζαν καὶ διέδωσαν τὴν καλλιέργειαν τοῦ βάμβακος. Κατεσκεύαζον ἐπίσης τοὺς γνωστοὺς περσικοὺς τάπητας καὶ βαρύτιμα ὑφάσματα, κεντημένα μὲ χρυσὸν καὶ μέταξιν.

Ἡ Βαγδάτη, ἡ πρωτεύουσα τῶν χαλιφῶν, ἀπετέλεσε τὸ ἐν ἄκρον τῆς μουσουλμανικῆς ἡμισελήνου. Προσείλκυσε διδασκάλους καὶ σπουδαστὰς ἀπὸ κάθε γωνίαν τοῦ ἰσλαμικοῦ κόσμου. Τὰ τεμένη της ἀπέτελεσαν τὰ πανεπιστήμια τῆς ἐποχῆς, μὲ θεμέλιον τῶν γνώσεων τὸ Κοράνιον.

Εἰς τὸ ἄλλον ἄκρον, τὴν μαυριτανικὴν Ἰσπανίαν, εὐρίσκετο ἡ Κορδοῦη, τὸ ὠραιότερον ἴσως ἄνθος τοῦ ἀραβικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ πόλις αὕτῃ εἶχε λαμπρὰ τεμένη καὶ ἀνάκτορα, μεγάλας πλατείας καὶ κήπους, λουτρὰ καὶ βιβλιοθήκας. Σπουδαῖα κτίρια ἀραβικῆς τέχνης σφῶνται εἰσέτι εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπως ἡ Ἀλάμπρα, τὸ Ἀλκαζάρ. Ἡ τέχνη εἰς αὐτὰ εἶναι κάτι τὸ ἀξιοθαύμαστον. Περίφημα εἶναι τὰ **ἀραβουργήματα**, μία ἐκλεπτυσμένη τέχνη διακοσμήσεως, μὲ ὠραιοποίησιν τῶν σημείων τῆς γραφῆς καὶ περιπλεκόμενα γεωμετρικὰ σχήματα, ἄνθη, ὁπώρας, φυλλώματα κλπ.

Αί άποτυχίαι καί αί καταστροφάί, τās όποίας έπαθον οί "Αραβες άλλά καί αί φιλοδοξίαι τών άρχηγών των, συνετέλεσαν, ώστε νά διασπασθῇ ή άραβική δύναμις. Έσχηματίσθησαν μικρά μωαμεθανικά κρατίδια. Κυριώτερα έξ αὐτών ήσαν τά έξής : 'Η 'Ισπανία, μέ πρωτεύουσαν τήν Κορδούην. 'Η Αίγυπτος, μέ πρωτεύουσαν τὸ Κάϊρον. 'Η 'Ασία, μέ πρωτεύουσαν τήν Βαγδάτην.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ.

1. 'Ασχολίαι εἰς τὸν χάρτην : 'Αραβία, Μέκκα, Μεδίνα. 'Η γεωγραφία τῆς χώρας.
2. Μωάμεθ (πληροφορίαι).
3. Τὶ ἔχει πάρει ἀπὸ τήν Χριστιανικὴν θρησκείαν ὁ Μωάμεθ.
4. Μὲ ποῖον ἔτος τῶν Μωαμεθανῶν ἀντιστοιχεῖ τὸ ἑφετεινὸν ἔτος μας.
5. Ποῖοι λαοὶ σήμερον εἶναι Μωαμεθανοί.
6. Κάμετε χάρτην τῶν άραβικῶν κατακτήσεων.
7. Τὰ ἱστορικὰ πρόσωπα καὶ ὁ χρονολογικὸς πίναξ.
8. Κρίνατε τὸν πολιτισμὸν τῶν 'Αράβων καὶ τὰ προϊόντα τῆς τέχνης των.

8. Η ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΙΣΑΥΡΩΝ

1. **ΛΕΩΝ Ο Γ΄** (717 - 740). Τò 717 μ.Χ. ἔγινεν αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ὁ στρατηγὸς Λέων ὁ Γ΄ ὁ Ἰσαυρος (ἀπὸ τὴν Ἰσαυρίαν τῆς Μ. Ἀσίας), ὁ ὁποῖος ἐγένετο ἰδρυτὴς μιᾶς νέας δυναστείας βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, τῆς δυναστείας τῶν Ἰσαύρων.

Ὁ Λέων παρέλαβεν ἓν κράτος, τὸ ὁποῖον εὐρίσκετο εἰς τὸ χεῖλος τῆς καταστροφῆς. Ὁ στρατὸς δὲν εἶχε καμμίαν ὀργάνωσιν καὶ οἱ ἐχθροὶ ἐπωφελήθησαν ἀπὸ αὐτό. Πρῶτον μέλημά του λοιπὸν ἦτο ἡ ἀναδιοργάνωσις τοῦ στρατοῦ, μὲ τὸν ὁποῖον ἐξησφάλισε τὴν αὐτοκρατορίαν ἀπὸ τοὺς ἑξωτερικοὺς ἐχθρούς.

Εἶδομεν προηγουμένως τὴν ἥρωικὴν ἄμυναν τοῦ Λέοντος Γ΄ τοῦ Ἰσαύρου κατὰ τὴν Β΄ πολιορκίαν τῆς Κων/πόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Συνέπεια ταύτης ἦτο ἡ ἀπαλλαγὴ τῆς Πόλεως ἀπὸ τὸν Ἀραβικὸν κίνδυνον.

Ὁ Λέων ἦτο διπλωμάτης καλὸς καὶ ἔσοχος πολιτικός. Μὲ τὴν ἰσχυράν του θέλησιν ἐπεδόθη εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν τοῦ κράτους. Ἐφερεν εἰς αὐτὸ τὴν χρηστὴν διοίκησιν, ἣ ὁποία τοῦ ἔλειπεν. Τὸ ἐμοίρασεν εἰς **Θέματα** (τμήματα) καὶ εἰς ἕκαστον ἐξ αὐτῶν διώρισεν ἱκανὸν διοικητὴν. Ἐκαμε μίαν συμπληρωματικὴν συλλογὴν νόμων, τὴν **Ἐκλογὴν**, ὥστε νὰ ἀναπροσαρμοσθῇ ἡ παλαιὰ πλέον νομοθεσία τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἐφρόντισε νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν ἐκπαίδευσιν ἀπὸ τοὺς ἀμορφώτους μοναχοὺς, οἱ ὁποῖοι μετέδιδον τὰς προλήψεις των εἰς τοὺς νέους. Ἐκαμε γεωργικὴν μεταρρύθμισιν καὶ οἱ γεωργοὶ εἰργάζοντο πλέον εἰς τὰ κτήματά των καὶ ὄχι ὡς δοῦλοι τῶν γαιοκτημόνων.

Αἱ ἐκκλησίαι καὶ τὰ μοναστήρια, κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, εἶχον ἀποκτήσει τεραστίας περιουσίας ἀπὸ δωρεὰς καὶ εισοδήματα. Οἱ μοναχοὶ ἔζων μίαν ζωὴν μαλθακὴν. Νέοι καὶ νέαι ἔτρεχον νὰ γίνουν μοναχοί, διὰ νὰ καλοπερνοῦν, νὰ ἀποφεύγουν τὴν ἐργασίαν, τὴν φορολογίαν καὶ τὴν ὑπηρεσίαν εἰς τὸν στρατόν. Ὁ Λέων ἔκλεισε πολλὰ μοναστήρια καὶ ἐμοίρασε τὰς περιουσίας των εἰς τοὺς ἀκτήμονας καλλιεργητάς.

2. **Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ.** Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας ὁ Χριστιανισμὸς διετήρησε τὴν καθαρῶς πνευματικὴν μορφήν του καὶ ἀπέφυγε νὰ εἰκονίζῃ τὸν Θεόν. Βαθμηδὸν ὅμως ἡ λατρεία τῶν μαρτύρων τῆς πίστεως καὶ ἡ ἀνάγκη διακοσμήσεως τῶν τόπων λατρείας ἐπέβαλε τὴν χρῆσιν τῶν εἰκόνων καὶ ἡ χρῆσις των κατόπιν μετεβλήθη εἰς λατρείαν.

Αἱ εἰκόνες καὶ τὰ διάφορα ἱερὰ κειμήλια τῆς Ἐκκλησίας ἤρχισαν νὰ ὑπάρχουν ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου. Ὁ Λέων, ὁ ὁποῖος ἦτο καλὸς χριστιανὸς καὶ ἐθαύμαζε κατὰ τοὺς πολέμους ἐναντίον τῶν Ἀράβων τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν των, ἠθέλησε νὰ ἀναζωογονήσῃ τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα τῶν Χριστιανῶν.

Ὁ λαὸς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν ἀντελαμβάνετο, ἀπὸ ἀμάθειαν, τὸ ἀληθὲς πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐπρόσχε μόνον εἰς τοὺς ἑξωτερικοὺς τύπους τῆς λατρείας. Ἡ προσκύνησις δὲ τῶν εἰκόνων ὁμοιάζε μᾶλλον μὲ εἰδωλολατρίαν. Καὶ ἐνῶ οἱ Ἀράβες δὲν προσεκύουν πλέον εἰδωλα, οἱ Χριστιανοὶ κατήντησαν εἰδωλολάτραι.

Ὁ Λέων ἠθέλησε νὰ ἐπαναφέρῃ τοὺς Χριστιανοὺς εἰς τὴν ὀρθὴν πίστιν. Ἀντὶ ὅμως νὰ χρησιμοποιήσῃ χριστιανικὰ μέσα (μόρφωσιν, κήρυγμα, διαφώτισιν τοῦ λαοῦ κλπ.), προσεπάθησε νὰ θεραπεύσῃ ἓν κακὸν μὲ ἄλλο χειρότερον : τὴν διαταγὴν καὶ τὴν βίαν.

Τὸ 726 μ.Χ. ἐξέδωκε διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποῖου ἀπηγορεύετο ἡ προσκύνησις τῶν εἰκόνων. Ἐπειδὴ τοῦτο δὲν ἔφερεν ἀποτέλεσμα, μὲ ἄλλο διάταγμα αἱ εἰκόνες ἔπρεπε νὰ ἀφαιρεθοῦν ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας...

Αἱ ἐνέργειαι αὗται τοῦ Λέοντος ἀνεστάτωσαν τοὺς Χριστιανούς. Τὸ κακὸν ἐνίσχυσαν καὶ οἱ μοναχοί, οἱ ὁποῖοι ὠμίλουν πρὸς τὰ πλήθη καὶ κατηγοροῦν τὸν αὐτοκράτορα, ὅτι θέλει νὰ χαλάσῃ τὴν θρησκείαν. Ἐγίναν ταραχαὶ καὶ ὁ λαὸς ἐχωρίσθη εἰς δύο παρατάξεις : τοὺς εἰκονολάτρας, οἱ ὁποῖοι ὑπεστήριζον μὲ φανατισμὸν τὰς εἰκόνας, καὶ τοὺς εἰκονομάχους, οἱ ὁποῖοι ἐνέκρινον τὰς ἐνεργείας τοῦ αὐτοκράτορος. Μεταξὺ τῶν ἀντιθέτων αὐτῶν παρατάξεων ἤρχισε σκληρὸς ἀγὼν, ὁ ὁποῖος διήρκεσεν ἐπὶ ἑκατὸν καὶ πλέον ἔτη. Εἶναι ἡ περίοδος τῆς **Εἰκονομαχίας**.

Ἀργότερον ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Ε' (740 – 775) ἐγίνε συστηματικώτερος διωγμὸς τῶν μοναχῶν καὶ τῶν μοναστηρίων. Μὲ Σύνοδον δὲ κατεδικάσθη ἡ λατρεία τῶν εἰκόνων. Ἠκολούθησε τότε ἀθρόα καταστροφή τῶν εἰκόνων καὶ ἄγριος διωγμὸς τῶν εἰκονολατρῶν. Πολ-

λά αξιόλογα έργα τέχνης, μνημεῖα καὶ χειρόγραφα, κατεστράφησαν. Σπουδαῖοι γλύπται καὶ ζωγράφοι ἔφυγαν εἰς τὴν Δύσιν, ὅπου ἔφεραν τὴν ἀνθησιν τῆς βυζαντινῆς χριστιανικῆς καλλιτεχνίας.

Ὁ διάδοχός του, Λέων Δ' (775 - 780), δὲν ἔδειξε τὴν ἰδίαν αὐστηρότητα. Ἡ δὲ Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία, ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου βασιλέως καὶ υἱοῦ της Κων/ντίνου Στ' καὶ ὁ Πατριάρχης Ταράσιος, συνεκάλεσαν τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, (787 μ.Χ.) ἡ ὁποία ἠθέλησε νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὸ σπουδαῖον ζήτημα τῆς εἰκονομαχίας. Ὡρισε, λοιπόν, ὅπως οἱ χριστιανοὶ ἀπονέμουν εἰς τὰς εἰκόνας τιμητικὸν ἀσπασμὸν καὶ προσκύνησιν καὶ ὄχι λατρείαν, ἡ ὁποία ἀρμόζει μόνον εἰς τὸν Θεόν.

Τὸ ἐσωτερικὸν δρᾶμα ὅμως δὲν ἐτελείωσεν. Ἡ κίνησις τῆς εἰκονομαχίας ἦτο ἀκόμη ζωηρά, ἰδίως εἰς τὸν στρατόν. Οἱ αὐτοκράτορες ἦσαν ἄλλοτε εἰκονομάχοι καὶ ἄλλοτε εἰκονολάτραι.

Τέλος ἡ Θεοδώρα, ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ της καὶ βασιλέως Μιχαήλ τοῦ Γ', συνεκάλεσε Σύνοδον (843), ἡ ὁποία ἀπεφάσισε τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἀποφάσεων τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Αἱ ἐργασίαι της ἐτελείωσαν μὲ ἐπίσημον λειτουργίαν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας. Ἡ ἡμέρα αὕτη συνέπεσε μὲ τὴν Α' Κυριακὴν τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, ἡ ὁποία ἔκτοτε ἐορτάζεται ὡς **Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας**.

Ἡ περίοδος τῆς εἰκονομαχίας ἐξηφάνισε τὰς γλυπτικὰς ἀναπαραστάσεις ἀγίων προσώπων. Ἀφῆσεν ὅμως ἐλεύθερον τὸ στάδιον εἰς τὴν τελειοτέραν ἔκφρασιν τῆς βυζαντινῆς ἀγιογραφίας, τῆς ὁποίας τὰ ἀνυπέρβλητα ἀριστουργήματα θαυμάζονται καὶ σήμερον.

1. ΤΟ ΣΧΙΣΜΑ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ. Μετὰ τὴν εἰκονομαχίαν, ἓν ἄλλο ἄξιομνημόνευτον γεγονός εἶχε μεγάλας συνεπειάς διὰ τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν : Τὸ σχίσμα μεταξὺ Ἀνατολικῆς (Ὁρθοδόξου) καὶ Δυτικῆς (Ρωμαιοκαθολικῆς) Ἐκκλησίας.

Τὰ ἄλλα Πατριαρχεῖα (Κων/πόλεως, Ἱεροσολύμων, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας) ἔδιδον τὰ πρωτεῖα εἰς τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ρώμης, ἡ ὁποία ἦτο, ἄλλωστε, ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους. Οἱ Πάπαι ὅμως ἠθελον νὰ ἐπεμβαίνουν εἰς τὰ πράγματα τῶν ἄλλων Πατριαρχείων καὶ ἡ ἐπέμβασίς των αὕτη ὠδήγησεν εἰς ρῆξιν.

Ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαήλ Γ' εἶχεν ὡς συνάρχοντα τὸν θεῖόν του

Βάρδαν, ἄνδρα ἀκόλαστον. Ὁ Πατριάρχης Ἰγνάτιος ἀπηγόρευσε εἰς τὸν Βάρδαν τὴν Θεῖαν Μετάληψιν καὶ οὗτος τὸν καθήρεσε, τὸν ἐξώρισε καὶ διώρισε Πατριάρχην τὸν **Φώτιον** (858). Ὁ Φώτιος διέθετε τεραστίαν μόρφωσιν, σύνεσιν καὶ ἄλλας ἀρετάς. Ἡ ἐκλογή του ὁμῶς διήρεσε τὸν κλῆρον καὶ τὸν λαὸν τῆς Κων/πόλεως εἰς δύο μερίδας καὶ ἐζητήθη τότε ἡ ἐπέμβασις τοῦ Πάπα. Ὁ τότε Πάπας Νικόλαος Α' ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Φώτιον νὰ παραιτηθῇ καὶ ἐπειδὴ δὲν τὸ ἔπραξε, συνεκάλεσε Σύνοδον καὶ τὸν ἀφώρισε. Τὸ ἴδιον ἔπραξε καὶ ὁ Φώτιος διὰ τὸν Πάπαν καὶ ἐπῆλθε τὸ σχίσμα μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. (867 μ.Χ.) Τοῦτο κατέστη ὀριστικὸν τὸ 1054 μ.Χ., ἐπὶ Πατριάρχου Κηρουλαρίου.

Τὸ σχίσμα συνετέλεσεν, ὥστε τὰ χριστιανικὰ κράτη τῆς Εὐρώπης νὰ μὴ βοηθήσουν τὸ Βυζάντιον εἰς τοὺς ἀγῶνάς του κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ πολλάκις νὰ στραφοῦν ἐναντίον του. Ὁφέλησεν ὁμῶς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, διότι ἀπηλευθερώθη αὕτη ἀπὸ τὸ πρωτεῖον τῆς Ρώμης, καὶ ἡδυνήθη νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν συνοχήν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας. Κατωρθώθη τότε νὰ διατηρηθοῦν ὁ ἐθνισμός, ἡ θρησκεία καὶ ἡ πίστις μεταξὺ τῶν ὑποδούλων, ὥστε νὰ ἀγωνισθοῦν οὗτοι διὰ τὴν ἐλευθερίαν των.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ.

1. Περισσότερας πληροφορίας διὰ τὴν Ἰσαυρίαν.
2. Νὰ κρίνετε τὸ ἔργον τοῦ Λέοντος Γ'.
3. Ποία ἀπὸ τὰς δύο μερίδας ἦτο σύμφωνος μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ διατί.
4. Θεοδώρα (περισσότερας πληροφορίας).
5. Τὰ ἱστορικὰ πρόσωπα καὶ ὁ χρονολογικὸς πίναξ τοῦ κεφαλαίου.

9. ΣΛΑΥΟΙ ΚΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ ΕΙΣ ΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

1. ΟΙ ΣΛΑΥΟΙ. Οί Σλαῦοι ἐξεκίνησαν ἀπὸ τὰς χώρας τῆς σημερινῆς Ρωσίας, ἐπροχώρησαν πρὸς νότον καί, πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀκόμη, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰ βόρεια σύνορα τῆς αὐτοκρατορίας. Ἀπὸ ἐκεῖ ἔκαμνον συχνὰς ἐπιδρομάς, ἐληλάτουν, τὰς ἑλληνικὰς χώρας καὶ κατέστρεφον αὐτάς.

Εἰς μίαν τοιαύτην ἐπιδρομὴν ἔφθασαν μέχρι τῆς Πελοποννήσου. Μερικοὶ παρέμειναν εἰς τὰ ἐδάφη αὐτὰ καὶ μετὸν καιρὸν ἐξελληνίσθησαν.

Ἀργότερον ὁ Ἡράκλειος ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ κατοικήσουν εἰς τὰ ἐδάφη τῆς σημερινῆς Σερβίας, διὰ νὰ ἀποσπασθοῦν ἀπὸ τοὺς Ἀβάρους. Ἐκεῖ ἱδρυσαν ἀνεξαρτήτους ἡγεμονίας, αἱ ὁποῖαι ἀνεγνώριζον τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Βυζαντίου.

Οἱ Σλαῦοι ὅμως ἐξηκολούθουν νὰ εἶναι εἰδωλολάτραι μέχρι τοῦ 9ου αἰῶνος. Μετὴν ἐπαφὴν, τὴν ὁποίαν εἶχον μετὸ Βυζάντιον, ἤκουσαν διὰ τὸ μεγαλεῖον τῆς χριστιανικῆς Θρησκείας καὶ ἐγνώρισαν τὴν λάμπιν τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.

Διὰ τοῦτο ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ Γ' (863) νὰ τοὺς στείλῃ ἄνθρωπον, διὰ νὰ τοὺς διδάξῃ τὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου.

Ὁ Μιχαὴλ ἔστειλε δύο μορφωμένους μοναχοὺς, τοὺς ἀδελφοὺς Κύριλλον καὶ Μεθόδιον. Οἱ δύο αὐτοὶ ἱεραπόστολοι εἰργάσθησαν μετ' ἑξήτων. Δὲν τοὺς ἔκαμαν μόνον χριστιανούς, ἀλλὰ τοὺς ἐδίδαξαν καὶ τὰ γράμματα.

Οὗτοι δηλ. ἐξέμαθον τὴν σλαβικὴν γλῶσσαν, κατήρτισαν σλαβικὸν ἀλφάβητον (τὸ «Κυρίλλειον») καὶ μετέφρασαν εἰς αὐτὸ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὰ ἀπαραίτητα λειτουργικὰ βιβλία.

Δι' ὅλα αὐτὰ ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος ὀνομάζονται Ἀπόστολοι τῶν Σλαύων.

2. ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ. Οί Βούλγαροι ἦσαν φυλὴ ἐχθρική πρὸς τοὺς Σλαύους καὶ κατῴκουν ἀρχικῶς παρὰ τὸν Βόλγαν ποταμόν. Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἔκαμνον συχνὰς ἐπιδρομὰς κατὰ τοῦ Βυζαντίου. Ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνᾶτος ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ τὴν ἐγκατάστασιν των εἰς τὴν σημερινὴν περίπου χώραν των. Αἱ ἐπιδρομαὶ των ὅμως δὲν ἔλειψαν, ἂν καὶ πολλὰκις ἐνικήθησαν καὶ ἐταπεινώθησαν.

Κατὰ τὸ διάστημα τῶν πολέμων αὐτῶν μοναχοὶ καὶ αἰχμάλωτοι Ἕλληνες παρεσκεύασαν τὸ ἔδαφος διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὸ 864 μ.Χ. ἐβαπτίσθη ὁ βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων Βόγορις καὶ εἰργάσθη διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὸ κράτος του. Πρὸς τοῦτο ἐβοηθήθη ἀπὸ μαθητὰς τοῦ Κυρίλλου καὶ τοῦ Μεθοδίου. Ἐκτοτε οἱ Βούλγαροι θεωροῦν ὡς ἅγιον τὸν Βόγοριν καὶ ὡς ἀποστόλους τοὺς Κύριλλον καὶ Μεθόδιον.

3. ΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΣΛΑΥΟΥΣ ΚΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΥΣ. Οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου ἠγωνίζοντο κατὰ τῶν μεγάλων δυνάμεων τῆς Ἀνατολῆς, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἠπειλεῖτο αὐτὴ αὕτη ἡ ὕπαρξις τοῦ κράτους καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὰς ἐπιδρομὰς τῶν ἀσυντάκτων βαρβαρικῶν φυλῶν τῶν Σλαύων καὶ Βουλγάρων, τὰς ἐθεώρουν ὡς ὀλιγώτερον ἐπικινδύνους.

Ὅταν μάλιστα ὁ πληθυσμὸς τῶν βορείων ἐπαρχιῶν των ἡλαττώθη, ἐξ αἰτίας διαφόρων λόγων, ἐθεώρησαν ὡς ἀναγκαίαν τὴν παραμονὴν τῶν βαρβάρων αὐτῶν μέσα εἰς τὰ ἔδάφη των. Ἠλπίζον, ὅτι μὲ τὸν καιρὸν ἡ εὐεργετικὴ ἐπίδρασις τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ θὰ τοὺς ἐξελληνίσῃ. Τοῦτο συνέβη βεβαίως εἰς πολλὰ μέρη. Θὰ συνέβαινε δὲ ἴσως παντοῦ, ἂν ἔλειπαν οἱ ἀδιάκοποι πολεμικοὶ περισπασμοί.

Οἱ Βούλγαροι εἰσήγαγον τὴν στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν καὶ πειθαρχίαν εἰς τὸ κράτος των. Ὀλιγώτεροι, δέ, ὅπως ἦσαν, ἀπὸ τοὺς Σλαύους, μέχρι τοῦ 9ου αἰῶνος εἶχον ἐκολανισθῇ τελείως καὶ μόνον τὸ ὄνομα διετήρησαν. Βούλγαροι καὶ Σλαῦοι, τώρα, ἀπετέλεσαν δύο σοβαροὺς ἐχθροὺς τοῦ Βυζαντίου.

Εἰς τὸν Βουλγαρικὸν θρόνον εὐρίσκετο τότε ὁ **Κροῦμος**, πολεμοχαρὴς, δραστήριος καὶ ἀκούραστος ἀρχηγός. Τὸ 811 μ.Χ. ὁ αὐτοκράτωρ Νικηφόρος ἠθέλησε νὰ ἐξολοθρεύσῃ τοὺς Βουλγάρους. Τοὺς

ἐνίκησεν εἰς πολλὰς μάχας, ἀλλ' ἔπεσεν εἰς ἐνέδραν τῶν καὶ ἐφονεύθη. Ὁ Κροῦμος τότε κατεσκεύασεν ἀπὸ τοῦ κρανίου τοῦ νεκροῦ αὐτοκράτορος ἓν κύπελλον. Ἀπὸ αὐτὸ ἐξηνάγκαζε νὰ πίνουν ὅλοι οἱ εὐγενεῖς Βούλγαροι κατὰ τὰ ὀργιαστικά συμπόσιά του.

Κατόπιν ἐπέπεσε κατὰ τῆς Κων/πόλεως. Εἶχεν ὡς ὄνειρόν του «νὰ στερεώσῃ τὴν λόγχην του εἰς τὴν Χρυσὴν Πύλιν». Ὁ αὐτοκράτωρ Λέων Ε' ὁ Ἀρμένιος, μὲ ἐπιτυχημένον σχέδιον, ἐπέφερε μεγάλην συμφορὰν εἰς τοὺς εἰσβολεῖς κατὰ τὴν μάχην τῆς Μεσημβρίας. Ὁ Κροῦμος ἀπέθανεν ἀπὸ τὰ τραύματά του καὶ τὸ Βυζάντιον ἡσύχασεν ἐπ' ὀλίγον.

Ἦκολούθησεν ὁ ἐκχριστιανισμὸς τῶν Σλαύων μὲ σχετικῶς ἀγαθὰ ἀποτελέσματα. Ἐγινε καὶ ὁ ἐκχριστιανισμὸς τῶν Βουλγάρων, ἀλλ' οὔτε καὶ ἡ θρησκεία τῆς ἀγάπης κατῴρθωσε νὰ τοὺς ἐξημερώσῃ. Οἱ Βούλγαροι ἐσπούδαζον εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Κων/πόλεως. Ἐγνώρισαν τὸν ἑλληνοχριστιανικὸν πολιτισμὸν τοῦ Βυζαντίου. Παρ' ὅλ' αὐτὰ ἔμειναν βάρβαροι, αἰμοδιψεῖς καὶ ἀπολίτιστοι. Δὲν παρέλειψαν καμμίαν εὐκαιρίαν, νὰ μὴ πληρώσουν μὲ ἀχαριστίαν τὰς εὐεργεσίας τοῦ Βυζαντίου.

10. Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ

1. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Α΄ Ο ΜΑΚΕΔΩΝ. (867-886). Τὸ 867 ἐγένετο αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ὁ **Βασίλειος Α΄ ὁ Μακεδών**, ὁ ἰδρυτὴς τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας, ἡ ὁποία ἐλάμπρυνε τὴν αὐτοκρατορίαν.

Βασίλειος Α΄
ὁ Μακεδών.

Ὁ Βασίλειος ἦτο ὁ δυναμικὸς αὐτοκράτωρ, ὁ ὁποῖος θὰ ἠδύνατο νὰ δαμάσῃ τοὺς Βουλγάρους καὶ νὰ ἀνακόψῃ τὴν ὁρμὴν των πρὸς τὰς λεηλασίας. Ἦρχισεν ἀπὸ τὴν ἀνασυγκρότησιν τοῦ κράτους καὶ τὴν ἀνόρθωσιν τῶν οἰκονομικῶν του. Ἐξησφάλισε τὴν γαλήνην εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐκτύπησε τοὺς Ἀραβας. Μὲ ἀφάνταστα προσωπικὰ ἀνδραγαθήματα ἐδόξασε τὰ βυζαντινὰ ὄπλα. Ἐπειτα ἐξεκαθάρισε τὴν Μεσόγειον ἀπὸ τοὺς Σαρακηνοὺς πειρατὰς. Τὰ βυζαντινὰ πλοῖα ἐκυριάρχησαν εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν καὶ τὸ ἐμπόριον ἔφθασεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν.

2. ΛΕΩΝ ΣΤ΄ Ο ΣΟΦΟΣ. (886-912). Ὁ υἱὸς τοῦ Βασιλίου, Λέων ΣΤ΄, ἦτο πολὺ μορφωμένος, ἀλλ' ὄχι καὶ ἱκανὸς αὐτοκράτωρ. Οἱ Σα-

ρακηνοί, με όρμητήριον τὴν Κρήτην, ἐλήστευον τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια τοῦ κράτους. Οἱ Βούλγαροι, με βασιλέα τὸν Συμεών, ἔκαμνον συχνὰς ἐπιδρομὰς. Οἱ Ρῶσοι, με τὰ μονόξυλα των, ἔφθασαν μέχρι τῆς Κων/πόλεως.

Παρά ταῦτα, μεγάλην δόξαν καὶ σπουδαιότητα εἰς τὴν βασιλείαν του προσέδωσεν ἡ νομοθετικὴ του ἐργασία. Καρπὸς τῆς ἦτο ὁ γιγαντιαῖος κώδιξ, τὰ **Βασιλικά**, καὶ εἰς ἀριθμὸς περιφήμων διαταγμάτων. Ἐπίσης ἡ πνευματικὴ πρόοδος ἦτο μεγάλη καὶ συνεδέθη με τὸν Πατριάρχην Φώτιον.

3. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ζ' Ο ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ (912-959). Τὸ 912 ἀπέθανεν ὁ Λέων καὶ τὸ 913 ἔγινεν αὐτοκράτωρ ὁ υἱὸς του Κων/τίνος, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη Πορφυρογέννητος,

διότι ἐγεννήθη ὅταν ὁ πατὴρ του ἦτο βασιλεὺς. Οὗτος οὐδέποτε ἤσκησεν οὐσιαστικῶς τὰ καθήκοντά του, διότι ἡσχολεῖτο περισσότερο με τὴν μελέτην καὶ τὴν συγγραφὴν. Τὴν διοίκησιν καὶ τὰς σοβαρὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους ἐνεπιστεύετο πάντοτε εἰς τοὺς ἄλλους καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν σύζυγόν του Ἑλένην. Ἡ ἐποχὴ του ἦτο μία περίοδος ἀκμῆς τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Τὰ ἔργα του εἶναι πολὺτιμα ἱστορικὰ κείμενα, μοναδικὰ διὰ τὴν γνῶσιν τῶν λεπτομερειῶν τῆς αὐλικῆς καὶ ἄλλης ζωῆς, τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν.

Ὁ στρατηγὸς του **Ρωμανὸς Λεκαπηνὸς** ἀνεκηρύχθη συμβασιλεὺς. Ἡγωνίσθη δὲ με γενναιότητα καὶ ἔσωσε τὸ κράτος ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους.

Ὁ στρατηγὸς του **Ἰωάννης Κουρκούας** ἐπέτυχε λαμπρὰς νίκας κατὰ τῶν Ἀράβων, ὥστε νὰ ὀνομασθῇ νέος Βελισσάριος.

Τὸ 941 μ.Χ. οἱ Ρῶσοι ἐπεχείρησαν νέαν κάθοδον καὶ ἔφθασαν μέχρι τῆς Κων/πόλεως. Ὁ βυζαντινὸς στόλος, με τὰ πυρφόρα πλοῖά του, κατέκαυσε πολλὰ ἐχθρικὰ πλοῖα, ἐνῶ με τοὺς δρόμωνάς του

Λέων ΣΤ', ὁ Σοφός.

Ἡ Στέφης τοῦ Κωνσταντίνου
Πορφυρογεννήτου.

κατεβύθισεν ἄλλα. Ἐπειτα ὁ Κουρκούας ἐσυνέχισε τὴν καταδίωξιν τῶν πεζῶν, μέχρις οὗτου ἐχάθησαν εἰς τὰς στέππας.

4. ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΦΩΚΑΣ (963-969). Πρὶν γίνῃ αὐτοκράτωρ ὁ Νικηφόρος Φωκάς, ἦτο ἤδη δοξασμένος στρατηγός. Τὸ 961 εἶχε φθάσει εἰς τὸν Χάνδακα (Ἡράκλειον) Κρήτης, ἐπολιόρησεν αὐτὸν καὶ τὸν ἠλευθέρωσεν ἀπὸ τοὺς Σαρακηνοὺς. Οὕτω ἀπηλευθερώθη ἡ Κρήτη, ἡ ὁποία κατείχετο ὑπὸ τῶν Ἀράβων ἀπὸ τοῦ 827 μ.Χ. Ἐκρήμνισε τὰ τεῖχη των καὶ κατέστρεψε τὰ τζαμιά των. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὅταν ἤκουον τὸ ὄνομά του, «ἐτρόμαζον οἱ Ἀραβες, ἔφριττον οἱ Ἀρμένιοι, ἔτρεμον οἱ Σαρακηνοί».

Ἡ βασιλεία του ὑπῆρξεν εἰς συνεχῆς πόλεμος ἐναντίον διαφόρων βαρβάρων. Ἀνέκτησε τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Κύπρον ἀπὸ τοὺς Ἀραβας.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τῶν μεγάλων θριάμβων του ἔφθασαν Βούλγαροι πρέσβεις, νὰ τοῦ ζη-

τήσουν τοὺς φόρους. Ὁ Νικηφόρος τοὺς ἐξεδίωξε λέγων : «Νὰ εἴπητε εἰς τὸν ἄρχοντά σας, ὁ ὁποῖος ἐνδύεται ἀκόμη μὲ δέρματα ζώων, ὅτι θὰ ὑπάγω ὁ ἴδιος εἰς τὴν χώραν του νὰ τοὺς πληρῶσω».

Δὲν ἐξεστράτευσεν ὁ ἴδιος, ἀλλ' ἔστειλε τοὺς Ρώσους. Ὁ ἄρχων των Σβιατοσλάβος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν κατέκτησε συντόμως. Οἱ Ρῶσοι ἦσαν ἔτοιμοι νὰ εἰσβάλουν καὶ εἰς τὰς χώρας τοῦ Βυζαντίου. Ὁ Νικηφόρος ἠτοιμάζετο νὰ τοὺς ἀντιμετωπίσῃ, ἀλλ' ἐδολοφονήθη.

Ἰωάννης Τσιμισκῆς.

5. ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΣΙΜΙΣΚΗΣ.

Τὸ 969 ἐγένινε αὐτοκράτωρ ὁ λαμπρὸς στρατηγὸς Ἰωάννης Τσιμισκῆς, ὁ ὁποῖος ἐμεγαλοῦργησεν.

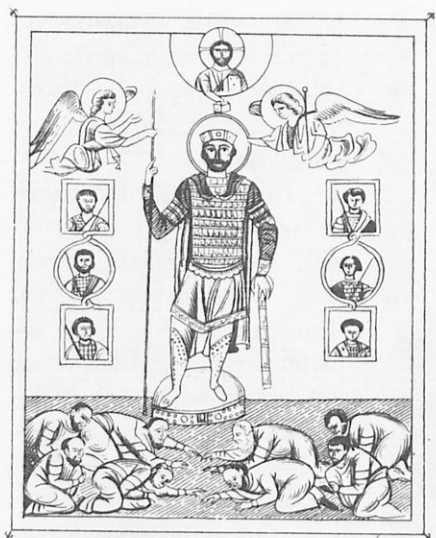
Τὸ 971 μ.Χ. ἐξεκίνησεν ἐπὶ κεφαλῇς τοῦ στρατοῦ του, ἐνῶ ὁ στόλος ἐπλεεν ἀπὸ τὸν Εὐξείνιον Πόντον. Ἐπέρασε τὸν Αἶμον καὶ ἐρρίφθη κατὰ τῆς Πρεσλάβας καὶ ἔπειτα κατὰ τοῦ Δορυστόλου. Ὅσοι Ρῶσοι κατῴρθωσαν νὰ φύγουν, κατεστράφησαν ἀπὸ τοὺς Πεσθενέγους, λαὸν τουρκικῆς καταγωγῆς. Ἡ Βουλγαρία ἐγένινε ἐπαρχία τοῦ Βυζαντίου.

Ἐπειτα ὁ Τσιμισκῆς ἐστράφη κατὰ τῶν Ἀράβων. Ἠλευθέρωσε τὴν Συρίαν καὶ ἔφθασε μέχρι τῆς Βαγδάτης.

Ἡ αὐτοκρατορία ἐγένε καὶ πάλιν ἀχανής.

6. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Β' Ο ΒΟΥΛΓΑΡΟΚΤΟΝΟΣ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τσιμισκῆ ἐστέφθη αὐτοκράτωρ ὁ Βασίλειος Β' (976), νέος ἀκόμη, μόλις 20 ἐτῶν. Δι' αὐτὸ ὠρισμένοι στρατηγοὶ ἐπανεστάτησαν καὶ ἐπεδίωξαν νὰ τοῦ πάρουν τὸν θρόνον. Κατ' ἀρχὰς ὁ Βασίλειος ἐστράφη κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ἐπέτυχε νὰ συντρίψῃ τοὺς κυριωτέρους ἐξ αὐτῶν, τοὺς Βάρδαν Φωκᾶν καὶ Σκληρόν.

Τὰ γεγονότα αὐτὰ ἔδωσαν εὐκαιρίαν εἰς τοὺς Βουλγάρους νὰ ἐπαναστατήσουν. Ἀνεκήρυξαν τσάρον τὸν Σαμουήλ καί, μὲ ὀρμητήριον τὴν Ἀχρίδα, ἔκαμνον ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Βυζαντίου. Ἐκυρίευσαν τὴν Ἀλβανίαν, ἐπροχώρησαν πρὸς τὴν Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν καὶ ἔφθασαν μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ. Ἀρπαγαί, λεηλασίαι, καταστροφή καὶ ἐρήμωσις συνώδευον τὸ πέρασμά των.

Βασίλειος Β', ο Βουλγ. φροκτόνος.

διοικητής αὐτῆς ἔλαβε τὸν τίτλον «Κατεπάνω», ἔχων ὡς ἔδραν τὸ Μπάρι.

Ὁ Βασίλειος ἔδωσε τὴν ἀδελφήν του Ἀνναν εἰς τὸν Ρῶσον αὐτοκράτορα Βλαδίμηρον καὶ οὗτος ἐβαπτίσθη χριστιανός. Μαζί του ἐβαπτίσθησαν κατὰ χιλιάδας οἱ Ρῶσοι. Μία νέα ζωὴ ἤρχιζε διὰ τὴν Ρωσίαν ἀπὸ τότε. Κληρικοί, διδάσκαλοι καὶ καλλιτέχναι τοῦ Βυζαντίου κατέκλυσαν τὴν χώραν καὶ μετέδωσαν εἰς αὐτὴν τὸν ἑλληνο-χριστιανικὸν πολιτισμόν.

Τὸ 996 μ.Χ. ὁ Σαμουὴλ εὕρισκετο εἰς τὴν νότιον Ἑλλάδα. Ὁ Βασίλειος ἔστειλεν ἐναντίον του τὸν στρατηγὸν του Νικηφόρον Οὐρανόν. Ὁ Σαμουὴλ ἔσπευσε νὰ τὸν συναντήσῃ καὶ οἱ ἀντίπαλοι εὗρέθησαν παρὰ τὸν πλημμυρισμένον Σπερχειόν. Ἐπειδὴ ἡ διάβασις τοῦ ποταμοῦ ἔθεωρήθη ἀδύνατος, ὁ Σαμουὴλ ἐπέτρεψε εἰς τὸν στρατὸν του νὰ κοιμηθῇ ἡσυχος. Ὁ Οὐρανὸς ἠρεύνησε τὸν ποταμόν καὶ ἐπέτυχε νὰ εὕρῃ τὴν κατάλληλον διάβασιν. Ἀπὸ αὐτὴν ἐπέρασεν ὁ στρατὸς του καὶ ἐπετέθη αἰφνιδίως κατὰ τῶν Βουλγάρων. Ἀπὸ τὴν φοβερὰν σφαγὴν ὁ Σαμουὴλ μετὰ δυσκολίας ἐσώθη.

Ὁ Βασίλειος ἠτοίμασε λαμπρὸν καὶ ἀκαταμάχητον στρατὸν καὶ

Ὁ Βασίλειος ἐπέτυχε νὰ κα-
ταρτίσῃ ἀξιόμαχον στρατὸν καὶ
νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐσωτερικὴν
γαλήνην εἰς τὴν αὐτοκρατο-
ρίαν του. Ἐπειτα ἐξεστράτευσε
κατὰ τῶν Βουλγάρων (986),
ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχε νὰ τοὺς ἀνα-
χαιτίσῃ. Ἀλλὰ σοβαρώτερα κα-
θήκοντα τὸν ἡμπόδισαν πρὸς
τοῦτο.

Ἡ Κάτω Ἰταλία ἐκινδύνευεν
ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα τῶν Γερ-
μανῶν Ὁθωνα Β'. Ὁ Βασίλειος
ἔστειλεν ἐναντίον του τοὺς στρα-
τηγούς του, οἱ ὅποιοι τὸν κα-
τενίκησαν παρὰ τὸν Τάραντα.
Ἡ Κάτω Ἰταλία ἔγινε καὶ πάλιν
Βυζαντινὴ ἐπαρχία, καὶ ὁ

ἔξεστράτευσεν ὁ ἴδιος κατὰ τῶν Βουλγάρων. Συνήντησε τὸν Σαμουήλ εἰς τὸ Κλειδίον (στενὰ Κρέσνας), παρὰ τὸ Σιδηρόκαστρον. Συνήφθη μάχη πολύνεκρος καὶ πεισματώδης. Ὁ στρατηγὸς Ξιφίας κατώρθωσε νὰ περάσῃ μέσα ἀπὸ τὰς ὀρεινὰς διαβάσεις καὶ νὰ εὐρεθῇ εἰς τὰ νῶτα τῶν ἐχθρῶν. Οἱ Βούλγαροι ἐκυκλώθησαν καὶ ἄλλοι μὲν ἐσφάγησαν, ἄλλοι δὲ ἠχμαλωτίσθησαν. Ὁ Σαμουήλ ἐσώθη καὶ πάλιν διὰ τῆς φυγῆς. Οἰκτρὰ τύχη ὅμως ἀνέμενε τοὺς αἰχμαλώτους στρατιώτας του. Ἐτυφλώθησαν καὶ ἀνὰ ἑκάτον παρέμεινεν εἰς μονόφθαλμος, διὰ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Ὅταν τοὺς εἶδεν ὁ Σαμουήλ, ἠσθένησε καὶ ἀπὸ τὴν λύπην του ἀπέθανε (1014).

Ὁ Βασίλειος εἰσῆλθε νικητὴς εἰς τὴν Ἀχρίδα. Ἐχρειάσθη ὅμως τέσσαρα ἔτη διὰ νὰ κυριεύσῃ ὁλόκληρον τὴν χώραν. Τέλος ὁ στρατηγὸς Δαφνομήλης ἐξῶντωσε ὅλους τοὺς στασιαστὰς τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ τὸ Βουλγαρικὸν κράτος κατελύθη (1080 μ.Χ.).

Μετὰ τὰς λαμπρὰς νίκας του ὁ Βασίλειος περιώδευσεν εἰς ὅλα τὰ μέρη, τὰ ὅποια εἶχον κατατυραννήσει οἱ Βούλγαροι. Ἐφθασε καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἠθέλησε νὰ ἐορτάσῃ τὸν θρίαμβόν του ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ βράχου τῆς Ἀκροπόλεως. Εἰσῆλθεν εἰς τὸν Παρθενῶνα καὶ προσεκύνησεν τὴν Ὑπέρμαχον στρατηγόν, εἰς ναὸν τῆς ὁποίας εἶχε μεταβληθῇ τὸ ἀρχιτεκτονικὸν θαῦμα τοῦ Περικλέους. Ἀφιέρωσε πολλὰ λάφυρα καὶ πολύτιμα ἀναθήματα εἰς τὸν ναὸν καὶ κατῆλθεν εἰς Πειραιᾶ. Εἰσῆλθεν εἰς τὸν στόλον του καὶ ἔπλευσε πρὸς τὴν Βασιλεύουσαν.

Μεγαλειώδης καὶ θριαμβευτικὴ ὑποδοχὴ ἀνέμενε τὸν Βασίλειον.

Εἰσῆλθεν ἀπὸ τὴν Χρυσὴν Πύλιν στεφανωμένος μὲ χρυσοῦν στέφανον. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ ἄρμα του ἐβάδιζαν ἡ βασίλισσα τῆς Βουλγαρίας Μαρία, αἱ θυγατέρες τοῦ Σαμουήλ καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς Βούλγαροι. Ὁ λαὸς τὸν ὠνόμασεν ἐπισήμως βουλγαροκτόνον. Καὶ τὸν τίτλον αὐτὸν ἐπεκύρωσαν οἱ αἰῶνες καὶ ἡ ἱστορία.

7. Η ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ. Οἱ μεγάλοι αὐτοκράτορες (Νικηφόρος Φωκᾶς, Ἰωάννης Τσιμισκῆς, Βασίλειος Βουλγαροκτόνος) ἐπανέφερον τὸ Βυζάντιον εἰς τὴν λαμπρὰν ἐποχὴν τοῦ Ἡρακλείου. Εἶχε τώρα ὅλας τὰς χώρας του, ἄφθονα πλοῦτη, θαυμασίαν ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν καὶ καλὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις.

α) Διοίκησης. Τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν τοῦ κράτους εἶχεν ὁ αὐτοκράτωρ, ὁ ὅποιος ἐπέβλεπε δι' ὅλα.

Ὁ Ἐπαρχος Κων/πόλεως διέθετεν ἀπεριόριστον σχεδὸν ἐξουσίαν. Ἐφρόντιζε διὰ τὴν δημοσίαν τάξιν καὶ ἀσφάλειαν καὶ ἐπέβλεπε τοὺς «συλλόγους» καὶ τὰς «συντεχνίας» τῶν βιοτεχνῶν καὶ τῶν ἐμπόρων. Ἐρρύνθιζε τὴν παραγωγὴν καὶ τὸ ἐμπόριον.

Τὸ κράτος ἦτο μοιρασμένον εἰς «θέματα», μὲ ἀρχηγὸν ἐκάστου ἓνα στρατηγόν, ὁ ὅποιος διέθετεν ὑπαλληλικὸν σῶμα.

Ἡ δικαιοσύνη ἀπενέμετο ἀπὸ πολλὰ κατώτερα καὶ ἀνώτερα δικαστήρια, τὰ ὅποια εἶχον ὡς βάσιν τὴν ἐκσυγχρονισμένην νομοθεσίαν τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας.

Οἱ μικροὶ καλλιεργηταὶ ἐνισχύθησαν καὶ οἱ ἐργαζόμενοι εὗρον προστασίαν μὲ διαφόρους νόμους.

Παντοῦ ἔλειτούργουν νοσοκομεῖα, πτωχοκομεῖα, ὀρφανοτροφεῖα, γηροκομεῖα, ξενῶνες κλπ., ὥστε τὸ κράτος νὰ λάμπη ἀπὸ πολιτισμόν.

β) Στρατιωτικὴ ὁργάνωσις. Διὰ τὴν προστασίαν τοῦ κράτους ἀπὸ τὰς ἀρπακτικὰς διαθέσεις τόσων βαρβάρων, παρέστη ἀνάγκη ἀναδιοργανώσεως τῶν ἐνόπλων δυνάμεων.

Ὁ στρατὸς ἦτο ἄριστος καὶ ἀποτελεῖτο : α) Ἀπὸ τοὺς Ἄκρίτας, τοὺς φρουροὺς τῶν συνόρων καὶ ὅλων τῶν στενῶν διαβάσεων. β) Ἀπὸ τὰ τάγματα τῶν θεμάτων. γ) Ἀπὸ τὰ αὐτοκρατορικὰ τάγματα τῆς Κων/πόλεως. Διεκρίνετο διὰ τὴν πειθαρχίαν, τὴν γενναϊότητα, τὴν ἀσκήσιν, τὸν ὅπλισμόν. Ἐπὶ κεφαλῇ εἶχεν ἐμπείρους στρατηγούς. Ἡ αὐτοκρατορία εἶχε φθάσει εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς στρατιωτικῆς τῆς ἀκμῆς καὶ δυνάμεως.

Ὁ αὐτοκρατορικὸς στόλος ἦτο πάντοτε ὁ καλύτερος τοῦ τότε κόσμου ἀπὸ ἀπόψεως κατασκευῆς, ἐξοπλισμοῦ καὶ διακυβερνήσεως. Εἰς τὸν ναύσταθμον τῆς Κων/πόλεως, τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἄλλα κέντρα, ἐστάθμευον πάντοτε μεγάλα καὶ μικρὰ πολεμικὰ πλοῖα. Τὰ συνώδευον τὰ «**πυρφόρα**», ὁ τρόμος τῶν πειρατῶν καὶ βαρβάρων μὲ τὸ «**ὕγρον πῦρ**» των.

γ) Οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις. Μὲ τὴν προστασίαν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας τὰ ἔσοδα τοῦ κράτους ἦσαν μεγάλα. Ταῦτα προήρχοντο ἀπὸ φόρους καὶ δασμούς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κρατικὰ Μονοπώλια (μετάξης κ.ἄ.).

Οἱ ἄνθρωποι εὗρισκον ἐργασίαν καὶ ἡ εὐημερία ἐχάριζε τὴν εὐ-
τυχίαν καὶ τὴν χαρὰν εἰς τὴν ἔνδοξον αὐτὴν χώραν.

δ) Διπλωματία. Ἡ ἀδελφὴ τοῦ Βουλγαροκτόνου Θεοφανῶ εἶχε γίνεαι βασίλισσα τῆς Γερμανίας. Ἡ ἄλλη ἀδελφὴ τοῦ Ἀννα ἐγίνεαι βασίλισσα τῆς Ρωσίας. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθησαν δεσμοὶ μετὰ τὰ ἰσχυρὰ αὐτὰ κράτη.

Ἡ ἰσχυροτέρα πόλις τῆς Δύσεως, ἡ Ἐνετία, ἀνεγνώριζε τὴν βυζαντινὴν κυριαρχίαν καὶ οἱ κυβερνῆται αὐτῆς (δόγηδες) ἐθεωροῦντο ὡς ἐπίτροποι τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων.

Τοιοῦτοτρόπως οἱ Βυζαντινοὶ ἐχρησιμοποιοῦν πᾶν μέσον διὰ τὴν εἰρηνικὴν συμβίωσιν τῶν λαῶν, ἀλλὰ καὶ διησφάλιζον τὰ συμφέροντα τοῦ κράτους των.

ε) Γράμματα καὶ τέχναι. Εἰς τὴν Βασιλεύουσαν ἐλειτούργει νέον Πανεπιστήμιον ἀπὸ τὸ 1045 μετὰ τὴν φημισμένην Νομικὴν Σχολὴν του, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδίδασκον πλεῖστοι σοφοὶ νομομαθεῖς. Περίφημος ἐξ αὐτῶν ἦτο ὁ Ἰωάννης Ξιφιλίνος, ὁ ὁποῖος ἀνῆλθε καὶ εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον. Εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν ἐδίδαξεν ὁ μεγαλύτερος σοφὸς τοῦ Βυζαντίου Μιχαὴλ Ψελλός, πρόδρομος τῶν λογίων τῆς Ἀναγεννήσεως.

Τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι ἐφθασαν εἰς μεγίστην ἀκμὴν καὶ ἐκαλλιεργοῦντο ἀκόμη καὶ ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων. Περίφημος συγγραφεὺς ἦτο ὁ Κων/τίνος ὁ Πορφυρογέννητος, ὁ ὁποῖος μετὰ τὰ συγγράμματά του ἀποτελεῖ ἀνεξάντλητον πηγὴν ἱστορικῶν καὶ ἄλλων πληροφοριῶν.

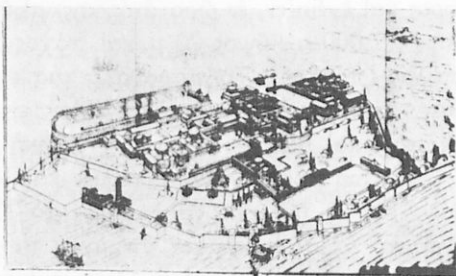
Δικαίως λοιπὸν ἐλέχθη, ὅτι ἡ Μακεδονικὴ Δυναστεία ὑπῆρξεν ὁ «χρυσοῦς αἰὼν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας».

3. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ. Ἡ Κων/πολις εἶναι κτισμένη ἐπὶ ἐπτὰ λόφων, ὅπως καὶ ἡ Ρώμη, καὶ διὰ τοῦτο λέγεται καὶ αὕτῃ Ἑπτάλοφος. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐχάραξε μετὰ τὸ δόρυ του τὴν ἑκτασίαν της, ὁδηγούμενος – κατὰ τὴν παράδοσιν – ἀπὸ ἄγγελον. Μετὰ ἓνα αἰῶνα ἡ πόλις ἐφάνη μικρὰ καὶ ὁ Θεοδόσιος ὁ Β' ἠναγκάσθη νὰ ἐπεκτείνῃ τὸν περίβολον καὶ νὰ κτίσῃ τὰ περίφημα **Χερσαῖα τεῖχη**.

Ἡ πόλις σχηματίζει τρίγωνον, τοῦ ὁποῖου ἡ κορυφὴ προχωρεῖ πολὺ πλησίον πρὸς τὴν ἀσιατικὴν ἀκτὴν καὶ βρέχεται πρὸς Β. ἀπὸ τὸν Βόσπορον, πρὸς Ν. δὲ ἀπὸ τὴν Προποντίδα. Ἀπὸ τὸ βόρειον

Πατρικίους. Τὸν 6ον αἰῶνα ὑπῆρχον 4.000 ἀρχοντικά οἰκίαι, συμφώνως μὲ σύγχρονον ἱστορικόν. Στολίσματα τῆς Πόλεως ἦσαν αἱ ἐκκλησίαι καὶ τὰ μοναστήρια (περίπου 3.000 μεγάλα καὶ μικρά).

Τὴν ἐστολίζον ἐπίσης μεγάλαι δημόσιαι πλατεῖαι τετράγωνοι ἢ πλυγωνικοί

Τὸ Ἱερὸν Παλάτιον.

οἱ **φόροι**, ὅπου συνηθοῖζετο ὁ λαὸς καὶ ἐτελοῦντο αἱ δημόσιαι τελεταί. Αἱ πλατεῖαι αὐταὶ περιεβάλλοντο ἀπὸ ὅλας τὰς πλευρὰς μὲ σκεπαστὰς στοάς, αἱ ὁποῖαι ἐλέγοντο **ἔμβολοι ἢ περίπατοι**. Τὸ πλεόν ἐξαίσιον στολίσμα τῆς πόλεως ἦτο τὸ **Μέγα Παλάτιον**. Ἦτο μία συνοικία ὁλόκληρος ἀπὸ μεγαλοπρεπῆ ἰδρύματα, μέσα εἰς τὰ ὁποῖα καὶ τὸ **ἱερὸν παλάτιον** τοῦ αὐτοκράτορος, δημόσια καταστήματα, πολυάριθμοι στοαί, ἐκκλησίαι, λουτρά, κῆποι κλπ. Εἰς ἰδιαιτέρον περίβολον τοῦ Μεγάλου Παλατίου ὑψώνετο ἡ **Ἀγία Σοφία**, τὸ καύχημα τῆς πόλεως καὶ τῆς τέχνης. Ἐκεῖ πλησίον ἦτο ὁ **Ἰππόδρομος**, τὸ μέγα κέτρον τοῦ λαϊκοῦ βίου, ὅπου ἐγίνοντο οἱ ἀγῶνες καὶ ἐνεφανίζοντο οἱ αὐτοκράτορες, διὰ νὰ ἀκούσουν προτάσεις ἢ παράβονα τοῦ λαοῦ κατὰ τῶν ἀρχόντων. Πρὸ τῆς εἰσόδου ὑπῆρχε μία θαυμασία πλατεῖα, ὁ **Αὐγουστεών**. Ἦτο τὸ κέντρον ὅλου τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου ὁλοκλήρου τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου. Ἀργότερον τοῦτο μετεφέρθη εἰς τὰς Βλαχέρνας, ὅπου οἱ Κομνηνοὶ ἔκτισαν (12ος αἰών) τὸν ναὸν τῆς **Παναγίας τῶν Βλαχερνῶν** καὶ νέον μεγαλοπρεπέστατον παλάτιον, τὸ **Παλάτιον τῶν Βλαχερνῶν**.

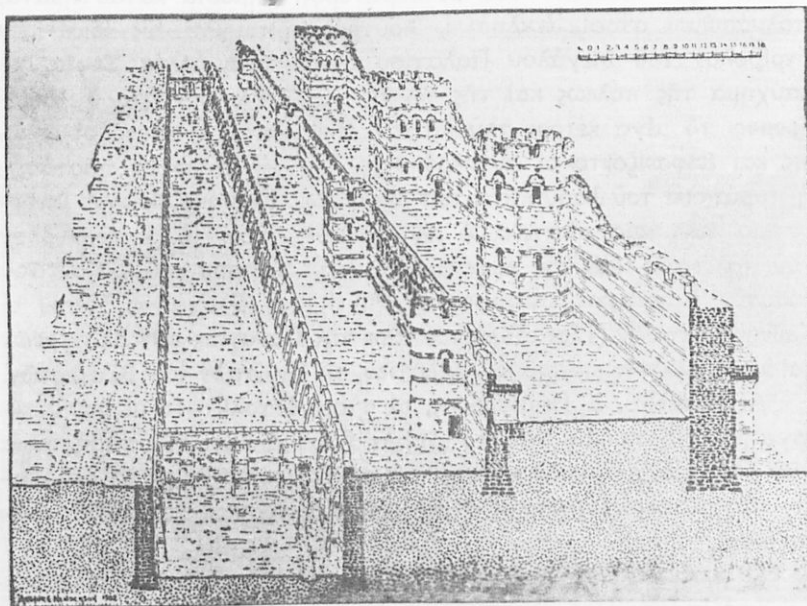
Αἱ πλατεῖαι, ὁ Ἰππόδρομος, αἱ στοαὶ ἐστολίζοντο μὲ θαυμάσια ἔργα τέχνης, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἦσαν ἄλλοτε ἡ ὑπηρεφάνεια τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν πόλεων. Εἰς αὐτὰ προσετέθησαν οἱ ἀνδριάντες τῶν αὐτοκρατόρων καὶ στρατηγῶν, αἱ ὑψηλαὶ στήλαι, αἱ κρήναι κλπ.

Ὅλα αὐτὰ τὰ περιέβαλλεν ὁ περίβολος τῶν τειχῶν ἀπὸ θαλάσσης καὶ ἀπὸ ξηρᾶς. Ἦτο δὲ τριπλοῦν τὸ ἰσχυρὸν αὐτὸ ὀχύρωμα. Ἀπετελεῖτο ἀπὸ δύο σειρὰς τειχῶν, τὰ ὁποῖα προεφύλαττε βαθεῖα τά-

φρος καὶ ἐγέμιζεν, ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης, μὲ ὕδωρ. Τὸ χερσαῖον τεῖχος εἶχε μῆκος 7.000 μ., ὕψος 20 μ. καὶ πᾶχος 5 μ., μὲ 100 πύργους καὶ 100 πύλας (πόρτας). Τὰ παραθαλάσσια εἶχον ἐπίσης πύργους καὶ πύλας, ἐσχημάτιζον δὲ λιμένας, ἰδίως εἰς τὸν Κεράτιον, ὅπου ἐγίνετο διαρκῆς καὶ θορυβωδεστάτῃ ἐμπορικῇ κίνησιν.

Ἡ ζωὴ τῆς πόλεως ἐξεχείλιζε καὶ ἔξω ἀπὸ τὸν μεγάλον περίβολον, εἰς τὰ διάφορα προάστια, τὸ Πέραν, τὴν Χαλκηδόνα. Ἐξω ἀπὸ τὸ χερσαῖον τεῖχος ὑπῆρχον περίφημοι τοποθεσίαι, παλάτια, μοναί, κῆποι, ἄλση καὶ καλλιεργημένοι ἐκτάσεις.

Τὴν Κων/πολιν διέσχισαν δύο μεγάλοι λεωφόροι, αἱ ὁποῖαι συν-εκέντρωνον τὴν μεγαλυτέραν κίνησιν. Ἡ μία ἐλέγετο **Μέση** καὶ ἤρχιζεν ἀπὸ τὸ **Πολυάνδριον** (τὸ βόρειον μέρος τοῦ χερσαίου τεύχους), ἔφθανεν εἰς μίαν πλατεῖαν (φόρος), ὅπου ὑψώνετο ὁ περίφημος ναὸς τῶν **Ἀγίων Ἀποστόλων**, πρῶτος εἰς λαμπρότητα μετὰ τὴν **Ἀγίαν Σοφίαν**, εἰς τὸν ὁποῖον ἐστέφοντο οἱ αὐτοκράτορες. Ἀντίγραφον αὐτοῦ ἀποτελεῖ ὁ Ἅγιος Μᾶρκος τῆς Βενετίας, τοῦ ὁποίου τὴν εἴσοδον

Σχεδιάσμα τῶν Θεοδοσιανῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

κοσμοῦν τέσσαρα θαυμάσια ὀρειχάλκινα ἄλογα ἐκ τοῦ ναοῦ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων. Ἡ μεγάλη αὕτη λεωφόρος ὁδηγεῖ παραλλήλως πρὸς τὸ ὑδραγωγεῖον τοῦ Οὐάλεντος καὶ καταλήγει εἰς τὴν ἀπέραντον τετραγωνικὴν πλατεῖαν (φόρος τοῦ Θεοδοσίου ἢ Ταῦρος).

Ἀπὸ τὴν Ν.Δ. γωνίαν τοῦ τριγωνικοῦ περιβόλου, ὅπου ἡ Χρυσὴ Πύλη (Χρυσόπορτα), ἀρχίζει ἄλλη μεγαλοπρεπὴς ἀρτηρία, ἡ ὁδὸς τῶν **Θριάμβων**. Ἀπὸ αὐτὴν διήρχοντο ὅλαι αἱ ἐπίσημοι πομπαὶ τῶν αὐτοκρατόρων καὶ τῶν στρατηγῶν, ὅταν ἐπέστρεφον ἀπὸ τὰς νικηφόρους ἐκατρατείας των. Περιεβάλλετο ἀπὸ ἐμβόλους (στοάς), διήρχετο δὲ παρὰ τὴν ὀνομαστὴν **Μονὴν τοῦ Στουδίου** ἡ ὁποία ὑπῆρξε κέντρον λαμπρότατον γραμμάτων καὶ εὐσεβείας. Φθάνει κατόπιν εἰς τὸν **Φόρον τοῦ Ἀρκαδίου**, ἔπειτα τὸν **Φόρον Ἀμαστριανόν**, τὸν **Φόρον Ταῦρον τοῦ Θεοδοσίου**, τὸν **Φόρον τοῦ Κωνσταντίνου** καὶ καταλήγει εἰς τὸν **Αὐγουστεῶνα**.

Ἀπὸ τὰς πολυαριθμοὺς πύλας καὶ πυλίδας, αἱ ὁποῖαι ὁδηγοῦν ἔξω τῶν χερσαίων τειχῶν, ἡ προσφιλεστέρα καὶ γνωστοτέρα εἶναι ἡ Πύλη τοῦ Ἀγίου Ρωμανοῦ, εἰς τὸ κέντρον σχεδὸν τῶν τειχῶν, ὅπου ἠγωνίσθη ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ. Ἐκεῖ πλησίον εὐρίσκεται ἡ **Κερκόπορτα**, ἀπὸ τὴν ὁποίαν πιστεύεται, ὅτι εἰσέβαλον οἱ κατακτηταί.

Ἡ Κων/πολις κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο ἡ ὠραιότερα, πλουσιωτέρα καὶ πλέον πολυάνθρωπος πόλις τοῦ τότε κόσμου. Εἶχε περὶ πρὸς ἑκατομμύριον μονίμων κατοίκων, ἀλλὰ κατὰ χιλιάδας ἐπεσκέπτοντο αὐτὴν οἱ ξένοι.

Ὡς ἡ μεγαλυτέρα ἐμπορικὴ ἀγορὰ τοῦ κόσμου, ἐδέχετο κάθε εἰδους ἐμπόρους, ἀπὸ τὰς μωαμεθανικὰς ἐπικρατείας τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, μέχρι τῶν βαρβάρων φυλῶν τοῦ Βορρᾶ καὶ τῶν κρατῶν τῆς Δύσεως.

Ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς γῆς μετεφέροντο ἐκεῖ ποικίλα ἐμπορεύματα, διὰ νὰ πωληθῶν. Ἀμέτρητα καραβάνια κατέφθανον ἀπὸ τὴν ξηράν. Τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα, τὰ **χελάνδια**, τὸν Κεράτιον εἶχον ὡς τελικὸν λιμένα. Ἀπὸ τὰς Ἰνδίας ἔφθανον τὰ ἀρωματικά, τὰ λινὰ ὑφάσματα καὶ τὰ πολύτιμα πετράδια. Ἀπὸ τὴν Κίναν τὰ μεταξωτά. Ἀπὸ τὴν Ρωσίαν τὰ γουναρικά, ὁ σῖτος, τὸ χαβιάρι. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἰδία πόλις κατεσκεύαζε περίφημα μεταξωτά, ἐπίχρυσα σκεύη, ἱερὰ ἄμφια.

Τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Κων/πόλεως ἦτο τὸ μεγαλύτερον κέντρον

μορφώσεως καὶ περὶ αὐτὸ εἶχον συγκεντρωθῇ αἱ καλύτεραι πνευματικαὶ δυνάμεις τῆς αὐτοκρατορίας.

Τὴν νύκτα ἡ Πόλις ἐφωτίζετο μὲ λαμπτήρας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν συνέβαινε τότε εἰς ἄλλας πόλεις. Ἐντευκτῆριον δὲ τῶν ἐμπόρων ὅλου τοῦ κόσμου, ὅπως ἦτο, ἔλαμπεν ἀπὸ φῶς, κίνησιν καὶ ζωὴν.

Εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν εἰς τὴν Γερμανίαν μόλις ἤρχιζαν νὰ κτίζωνται χωρία, εἰς τὴν Γαλλίαν ὑπῆρχον μόνον πύργοι καὶ αἱ σημεριναὶ πρωτεύουσαι τῆς Εὐρώπης ἦσαν ἀσήμαντα καὶ πτωχὰ χωρία, ἡ Κων/πολις ἦτο ἡ βασιλίσσα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ κομποῦ βίου. Ὁλος ὁ κόσμος τὴν ἐπόθει καὶ τὴν ὠνεύετο. Ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐκείνη Πόλις ἦτο κέντρον τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ὁ προμαχὼν τῆς Χριστιανοσύνης καὶ ὁ φάρος τοῦ πολιτισμοῦ.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ.

1. Περισσότερας πληροφορίας διὰ τοὺς Βουλγάρους.
2. Νὰ διαβάσετε τὸ βιβλίον «οἱ Βούλγαροι» (Μ. Κανελλῆ).
3. Τὰ ἱστορικὰ πρόσωπα τῆς περιόδου καὶ ὁ χρονολογικὸς πίναξ.
4. Κρίνατε τὸν Κροῦμον.
5. Πληροφορίαι διὰ τὸν Βασίλειον τὸν Β'.
6. Πληροφορίαι διὰ τὸν Νικηφόρον Οὐρανόν.
7. Ἀσχολίαι εἰς τὸν χάρτην : Σπερχειός, Κλειδίον, Ἀχρίς.
8. Διατὶ ὁ Βασίλειος Β' περιηγῆθη τὰς χώρας τῆς αὐτοκρατορίας.
9. Μελετήσατε τὸν χάρτην (τοπογραφίαν) τῆς Κων/πόλεως.
10. Ἐκθέσεις : «Ὑποδοχὴ τοῦ Αὐτοκράτορος», «Ἡ Κων/πολις κέντρον τῆς Μεγάλης Ἰδέας τοῦ Ἑλληνισμοῦ».

11. Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

1. ΤΑ ΚΡΑΤΗ ΤΗΣ ΔΥΤ. ΕΥΡΩΠΗΣ. Ἡ μεγάλη χρονική περίοδος ἀπὸ τῆς καταλύσεως τοῦ Δυτ. Ρωμαϊκοῦ Κράτους (476 μ.Χ.) μέχρι τῆς καταλύσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας (1453 μ.Χ.), λέγεται **Μεσαίων**.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἔγιναν μεγάλοι μεταναστεύσεις βαρβάρων λαῶν, οἱ ὅποιοι διεξήγαγον μακροχρονίους καὶ ἐξαντλητικούς πολέμους μετὰ τὸν ἑλληνορρωμαϊκὸν κόσμον.

Καὶ τὸ μὲν Ἀνατολικὸν κράτος, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, μετὰ τὴν διαίρεσιν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, ἀνέρχεται εἰς μεγάλην ἀκμὴν, εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην ὅμως τὸ Δυτικὸν κράτος καταλύεται ἀπὸ τοὺς δαφόρους βαρβάρους καὶ εἰς τὴν θέσιν του ἰδρύονται διάφορα κράτη.

Οἱ Ὀστρογότθοι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, οἱ Βάνδαλοι εἰς τὴν Ἀφρικὴν, οἱ Βησιγότθοι εἰς τὴν Ἰσπανίαν, οἱ Γερμανοὶ εἰς τὰς Β.Δ. χώρας, οἱ Ἀγγλοὶ εἰς τὴν Βρετανίαν.

Οἱ Φράγκοι ἦσαν ὁ ἰσχυρότερος λαὸς ἐξ αὐτῶν. Αὐτοί, μετὰ τὸν Κάρολον τὸν Μέγαν, συνεκρότησαν τὸ μεγαλύτερον καὶ ἰσχυρότερον κράτος τῆς Εὐρώπης. Τοῦτο βεβαίως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου διελύθη καὶ ἐσχηματίσθησαν ἄλλα μικρότερα κράτη, σπουδαιότερα τῶν ὁποίων ἦσαν : τῆς Γαλλίας, τῆς Ἰταλίας, καὶ τῆς Γερμανίας. Ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ἀργότερον διηρέθησαν, ἕως ὅτου διεμῶρφώθησαν εἰς τὰ σημερινὰ κράτη τῆς Εὐρώπης.

Οἱ πληθυσμοὶ τῶν λαῶν αὐτῶν ἦσαν ἀμόρφωτοι καὶ εἰδωλόλατραι, ἀλλ' ἠσπάσθησαν τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἐδέχθησαν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἑλληνορρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

Τοιοιουτρόπως ἤρχισαν νὰ ἐκπολιτίζωνται. Μεγίστην ἰδίως ἐπίδρασιν ἤσκησεν εἰς τὴν Δύσιν ὁ Ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς ἀπὸ τὸν 7ον αἰῶνα, διὰ τῶν διαφόρων ἀποίκων ἢ ἐμπόρων Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι ἦσαν διασκορπισμένοι εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Οὗτοι διέδωσαν εἰς τὴν Δύσιν τὰς τέχνας καὶ τὸν πολιτι-

σμόν τοῦ Βυζαντίου καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν βαρβάρων λαῶν.

2. Ἡ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΛΑΩΝ ΤΗΣ ΔΥΣΕΩΣ. Ἡ κοινωνικὴ συγκρότησις τῶν λαῶν τούτων παρυσιάζεται ὡς ἑξῆς :

Οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ ἄρχοντες (οἱ εὐγενεῖς) ἀπετέλουν τὴν πρώτην τάξιν καὶ εἶχον ὅλα τὰ δικαιώματα. Ἦσαν κύριοι τῆς γῆς καὶ εἰς τὰ κτήματά των εἰργάζοντο, σχεδὸν ὡς δοῦλοι, οἱ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ. Αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι, δηλ. ὁ λαός, ἀπετέλουν τὴν ἄλλην τάξιν. Εὐγενεῖς καὶ λαός ἔζων ὁ καθείς τὴν ἰδιαιτέραν του ζωὴν, χωρισμένην ἀπὸ κοινωνικὰ ἐμπόδια.

Πλήρης ἀμάθεια, καθολικὴ ἔλλειψις καὶ τῆς στοιχειώδους μορφώσεως, δεισιδαιμονίαι καὶ προλήψεις ἦσαν τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς λαϊκῆς τάξεως. Δυνατότητα καὶ δικαιώματα μορφώσεως εἶχον μόνον οἱ εὐγενεῖς. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οὐδὲν ἐνδιαφέρον εἶχον διὰ τὰ γράμματα, τὰς ἐπιστήμας ἢ τὰς τέχνας. Αὐτὰ ἦσαν προνόμια μιᾶς ἄλλης τάξεως, τοῦ **κλήρου**.

Ὁ κλήρος εἶχε τεραστίαν δύναμιν καὶ μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν εὐγενῶν. Οἱ Πάπαι ἐθεωροῦντο ἀνώτεροι καὶ τῶν βασιλέων.

3. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ. Τὰ κράτη τῆς Δύσεως ἔξ ἄλλου, τὰ ὅποια ἀνεφέραμεν, ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν, τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν ὀργάνωσιν, διέφερον κατὰ πολὺ ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Κάθε δυτικοευρωπαϊκὸν βασίλειον ἐχωρίζετο εἰς πολλὰς ἐπαρχίας, μεγάλας ἢ μικράς, τὰ **φέουδα**. Τὸ φέουδον εἶχε τὴν μορφήν μικροῦ κράτους μὲ διοικητὴν τὸν **φεουδάρχη**.

Τὸ σύστημα αὐτὸ τῆς διοικήσεως ἐλέγετο **φεουδαρχικόν**. Οἱ φεουδάρχαι εἶχον διαφόρους βαθμούς, **πρίγκιπες, δούκες, κόμητες, βαρῶνοι**. Ἀνάλογον δὲ ὀνομασίαν εἶχον καὶ τὰ φέουδα : **πριγκιπάτον, δουκάτον, κομητεία, βαρωνία** κλπ.

Οἱ φεουδάρχαι ἦσαν ἀπόλυτοι κύριοι εἰς τὸ φέουδόν των. Εἶχον καὶ συνετήρουν ἔξ ἰδίων των, ἰδικόν των στρατόν. Μόνον τὸν βασιλέα ἀνεγνώριζον ἀνώτερόν των. Ὡς μόνην ἀσχολίαν των εἶχον τὸ κυνήγιον, τὰ ὅπλα καὶ τὸν πόλεμον. Ἐφιπποὶ κατὰ τὸ πλεῖστον, μὲ βαρὺν ὅπλισμόν, τὴν πανοπλίαν, ἐλάμβανον μέρος εἰς ἀγῶνας ἢ

καὶ συνεκρούοντο μεταξύ των, λόγω διαφορῶν. Εἶχον ἀνεπτυγμένον εἰς ὑψιστον βαθμὸν τὸ αἶσθημα τῆς τιμῆς. Ἡ μονομαχία διὰ λόγους τιμῆς ἦτο δυνατὸν νὰ φθάσῃ μέχρι θανάτου.

Ἦσθάνοντο τὴν ὑποχρέωσιν νὰ προστατεύουν καὶ νὰ βοηθοῦν τοὺς ἀδυνάτους ἢ τοὺς ἀδικουμένους.

Ἡ ὑπεράσπισις καὶ ὑποστήριξις τούτων καὶ ἡ ὅλη των εὐγενὴς συμπεριφορά, ἐλέγετο **ἱπποτισμός**. Ἱππόται δὲ ὠνομάζοντο εἰς εἰδικὴν τελετὴν, ἀπὸ τὸν δοῦκα, ὅσοι ἠδύναντο νὰ διαθέσουν ἵππον. Παρελάμβανον δὲ τὸ ξίφος ἀπὸ τὸν ἴδιον.

Οἱ ἐργάται, οἱ ὅποιοι εἰργάζοντο εἰς τὰ ἀπέραντα κτήματα τῶν φεουδαρχῶν, ἐλέγοντο **δουλοπάροικοι**. Δὲν ἦσαν κτῆμα τοῦ αὐθέντου των, ὅπως εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν. Εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἐργασθοῦν ὅπου ἤθελον. Οὐσιαστικῶς ὅμως μαζὶ μὲ τὰς οἰκογενείας των ἦσαν δεμένοι μὲ τὰ κτήματα, τὰ ὅποια ἐκαλλιέργουν. Ἐκεῖ ἐγεννῶντο, ἔζων καὶ ἀπέθνησκον. Ἄν ἐφευγον, δὲν θὰ εὑρίσκον εὐκόλως ἐργασίαν. Καὶ ἂν εὑρίσκον, οἱ ὅροι θὰ ἦσαν χειρότεροι. Κάθε φεουδάρχης τέλος, ὅταν ἀπέθνησκεν, ἐμοίραζε τὸ φέουδον εἰς τοὺς υἱούς του.

4. ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ. Ἐναντι τῆς τοιαύτης καταστάσεως τῆς Εὐρώπης, τὸ Βυζάντιον ὠμοίαζε μὲ φωτεινὸν φάρον πολιτισμοῦ καὶ προόδου. Δυστυχῶς ὅμως οἱ μετὰ τὸν Βουλγαροκτόνον αὐτοκράτορες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διατηρήσουν ὅλον τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δόξαν τῆς αὐτοκρατορίας. Οὗτοι ἦσαν ἀσήμαντοι καὶ ἀδιάφοροι πρὸς τὰς ὑπο-

Ἀλέξιος Κομνηνός.

Μανουήλ Κομνηνός
καὶ ἡ σύζυγός του Μαρία.

θέσεις τοῦ κράτους ἢ σπά-
ταλοι καὶ ἄσωτοι.

Σπουδαιότερος ἐξ αὐ-
τῶν ἦτο ὁ **Ρωμανὸς Δ΄**,
ὁ Διογένης (1067-1071),
ὅστις ἐπολέμησε τοὺς Σελ-
τζουκίδας Τούρκους. Οὗ-
τοι ἀπὸ τὸ Τουρκεστάν,
τὴν πατρίδα των, ἔφθα-
σαν εἰς τὴν Βουχάραν,
ἡσπάσθησαν τὸν Μωαμε-
θανισμόν καὶ ἤρχισαν τοὺς
κατακτητικούς πολέμους
πρὸς διάδοσιν τῆς νέας
θρησκείας των.

**5. Η ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ
ΚΟΜΝΗΝΩΝ.** Αἱ ἐπιτυ-
χίαι τῶν Τούρκων εἰς τὴν
Μ. Ἀσίαν ἠνάγκασαν τὸν
στρατὸν νὰ ἐπαναστατή-
σῃ καὶ νὰ ἀναβιβάσῃ εἰς
τὸν θρόνον τοῦ Βυζαν-
τίου τὸν νεαρὸν στρατη-
γὸν **Ἀλέξιον Κομνηνὸν**
(1081- 1118). Οὗτος ἡγω-

νίσθη σκληρῶς ἐναντίον τῶν Νορμανδῶν καὶ τῶν Πετσενέγων καὶ
ἀνεβίβασε τὸ κῦρος τοῦ Βυζαντίου.

Ὁ **Ἰωάννης Β΄ Κομνηνὸς** (1118 - 1143), ὅστις τὸν διεδέχθη, ἐξών-
τωσε διὰ παντὸς τοὺς Πετσενέγους (1122) καὶ ἐπέθανε πολεμῶν
τοὺς Τούρκους.

Ὁ **Μανουήλ Α΄ Κομνηνὸς** (1143-1180) ἦτο γενναῖος αὐτοκρά-
τωρ καὶ ἡγωνίσθη κατὰ τῶν Νορμανδῶν. Οὗτοι ἐληλάτησαν τὴν
Πελοπόννησον καὶ τὰς Θήβας καὶ ἀπήγαγον τοὺς κατοίκους, οἱ
ὅποιοι ἡσχολοῦντο μὲ τὴν ἐπεξεργασίαν τῆς μετάξης, μαζὶ μὲ τὰ
μηχανήματά των. Τοιουτοτρόπως διεδόθη ἡ μεταουργία εἰς τὴν
Εὐρώπην. Ἐπίσης ὁ Μανουήλ ἡγωνίσθη κατὰ τῶν Τούρκων καὶ
τελικῶς κατεστράφη παρὰ τὸ Μυριοκέφαλον (1176).

Τελευταῖοι αὐτοκράτορες τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν ἦσαν ὁ Ἀλέξιος Β΄ καὶ ὁ Ἀνδρόνικος Α΄ (1183 - 1185) ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν ὁποίων οἱ Νορμανδοὶ ἔφθασαν μέχρι Κων/πόλεως, λεηλατοῦντες τὰ πάντα.

6. Η ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΑΓΓΕΛΩΝ. Πρὸ τοῦ κινδύνου τῶν Νορμανδῶν, οἱ κάτοικοι τῆς Κων/πόλεως ἐπανεστάτησαν καὶ ἀνεβίβασαν εἰς τὸν θρόνον τὸν Ἰσαάκιον Ἀγγελον (1185-1195). Οὗτος εἶχεν ὠρισμένας ἐπιτυχίας. Διετῆρει ὅμως μεγάλην πολυτέλειαν εἰς τὴν αὐλὴν του καὶ κατέστρεψε τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους. Ὁ ἀδελφός του Ἀλέξιος Γ΄ Ἀγγελος (1195-1203) τὸν ἐξεθρόνισε καὶ ἀνῆλθεν ὁ ἴδιος εἰς τὸν θρόνον. Ἀλλὰ πλεόν τὰ πάντα ὠδηγοῦσαν πρὸς τὴν καταστροφὴν.

3. ΑΙ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑΙ. Αἷτια τῶν Σταυροφοριῶν. Ὁ ἐλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς τοῦ Βυζαντίου, ἡ πρόοδος καὶ ὁ πλοῦτος αὐτοῦ ἀποτελοῦσαν πειρασμὸν διὰ τοὺς κατοίκους τῆς Δύσεως. Θὰ ἐπεθύμουν πολὺ νὰ καταλάβουν τὸ Βυζάντιον, ἂν τοὺς ἐδίδετο ἡ εὐκαιρία. Τὴν ἐπιθυμίαν δὲ αὐτὴν ὑπεδαύλιζε καταλλήλως καὶ ὁ ἐκάστοτε Πάπας τῆς Ρώμης, προκειμένου νὰ ἀναγνωρισθῇ θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς ὅλων τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ εὐκαιρία ἐδόθη μὲ τὰς Σταυροφορίας.

Οἱ Ἅγιοι Τόποι συνεκέντρωναν ἀνέκαθεν πολλοὺς προσκυνητάς. Ἐφ' ὅσον δὲ κατεῖχον αὐτοὺς οἱ Ρωμαῖοι ἢ οἱ Βυζαντινοί, ἡ μετὰ-βασίς καὶ ἡ ἐκεῖ προσκύνησις δὲν παρουσίαζον δυσκολίας. Ἀκόμη καὶ οἱ Ἀραβες δὲν ἠμπόδιζον τοὺς προσκυνητάς. Ἦδη ὅμως οἱ Ἅγιοι Τόποι ἔπεσαν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Σελτζούκων Τούρκων ἀπὸ τὸ 1078 μ.Χ. Περισσότερον φανατικοὶ Μωαμεθανοὶ οὗτοι, εἰσέπραττον μεγάλους φόρους ἢ ἐταλαιπώρουν καὶ κάποτε ἐφόνευον τοὺς προσκυνητάς.

Παρὰ ταῦτα ἀπειράριθμοι προσκυνηταὶ συνέρρεον εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Ὄταν δὲ οὗτοι ἐπέστρεφον εἰς τὰς πατρίδας των, διηγοῦντο μὲ τὰ πλεόν μελανὰ χρώματα τοὺς κινδύνους καὶ τὰς ταλαιπωρίας των.

Εἰς τοιοῦτος προσκυνητῆς, ὁ Γάλλος μοναχὸς Πέτρος Ἐρημίτης, παρουσιάσθη εἰς τὸν Πάπαν καὶ περιέγραψε τὴν κατάστασιν.

Ἡ Εὐρώπη τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἦτο γεμάτη ἀπὸ συμμορίας τυχοδιωκτῶν, οἱ ὅποιοι εἶχον πατρίδα τὸ στρατόπεδον, θεὸν τὸν χρυσὸν καὶ δίκαιον τὴν ἰσχὺν τῆς σπάθης των.

Ὁ Πάπας, διὰ νὰ ἀπαλλάξῃ τὸν τόπον ἀπὸ τὰς συμμορίας αὐτάς, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς Ἀγίους Τόπους ἀπὸ τοὺς βαρβάρους, συνεκάλεσεν εἰς συνέδριον ὅλους τοὺς βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας τῆς Δύσεως εἰς τὸ Κλερμόν τῆς Γαλλίας.

Μὲ δάκρυα ἀφηγήθη τὰς βεβηλώσεις τῶν βαρβάρων καὶ ἔθεσεν ὡς καθῆκον παντὸς χριστιανοῦ τὸν εὐγενῆ ἀγῶνα, διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἀγίων Τόπων.

α) **Πρώτη Σταυροφορία.** "Ὅλοι τότε μὲ τὴν κραυγὴν : «Ὁ Θεὸς τὸ θέλει», ἤρχισαν τὰς προετοιμασίας. Χιλιάδες τότε πτωχῶν ἀνθρώπων συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν Κολωνίαν (1095 μ.Χ.). Ἐρραψαν εἰς τὰ ἐνδύματά των ἀπὸ ἑνα κόκκινον σταυρὸν καὶ, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῇς τὸν Πέτρον τὸν Ἐρημίτην, χωρὶς ὀργάνων, τάξιν καὶ ὅπλισμόν, ἐξεκίνησαν νὰ ἀπελευθερώσουν τοὺς Ἀγίους Τόπους. Οὗτοι ὠνομάσθησαν Σταυροφόροι καὶ αἱ ἐκστρατεῖαι των Σταυροφορίαι.

Οἱ Σταυροφόροι ἐπορεύθησαν κατὰ τμήματα πρὸς τὴν Κων/πολιν. Καθ' ὁδὸν ἐλεηλάτουν καὶ κατεπίεζον τοὺς πληθυσμούς. Χωρὶς καμμίαν στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν, ὅπως ἦσαν, ἀπεδεκατίζοντο ἀπὸ τοὺς λαοὺς ἢ ἐχάνοντο εἰς τὸν δρόμον ἀπὸ τὴν πείναν, τὰς ἀσθενείας καὶ τὰς κακουχίας. Ἀπὸ τοὺς Οὐγγρους, ἰδίως, ἔπαθαν μεγάλην φθοράν. Τὰ ὑπολείμματά των ἐπέρασαν μὲ πλοῖα τοῦ Ἀλεξίου εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἀλλ' ἐκεῖ τοὺς κατέκοψαν οἱ Τοῦρκοι. Ἐκ τῶν 50.000, μόνον 3.000 μαζί μὲ τὸν Πέτρον, κατῴρθωσαν νὰ σωθοῦν εἰς τὴν Κων/πολιν.

Ἡ καταστροφή τῶν χιλιάδων χριστιανῶν, ἠνάγκασε τοὺς ἡγεμόνας τῆς Δύσεως νὰ ὀργανώσουν συστηματικωτέρας ἐκστρατείας.

Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1906 ἐξεκίνησαν τακτικοὶ στρατοὶ τῶν Σταυροφόρων ἀπὸ διάφορα μέρη τῆς Δύσεως. Διέβησαν τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Δαλματίαν καὶ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1097 ἔφθασαν πρὸς τὴν Κων/πόλεως.

Μία ἄλλη στρατιά, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Γοδεφρείδου ντὲ Μπουγιὸν καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Βαλδουίνου, ἐβάδισε παραλλήλως πρὸς τὸν Δούναβιν, καί, ἀφοῦ διῆλθε ἀπὸ τὸ Βελιγράδιον, τὴν Ναϊσόν καὶ τὴν Φιλιππούπολιν, ἔφθασεν εἰς Κων/πολιν τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1096.

Οί περισσότεροι από τους Σταυροφόρους αυτούς προήρχοντο από την βόρειον Γαλλίαν καὶ Γερμανίαν.

Ἀλλὰ καὶ μία ἄλλη στρατιὰ ἀπὸ Νορμανδούς καὶ Γάλλους, διὰ τῆς βορείου Ἰταλίας, διεπεραιώθη εἰς τὸ Δυρράχιον καὶ ἀπὸ ἐκεῖ, διὰ τῆς Ἑγναντίας ὁδοῦ, ἔφθασεν εἰς τὴν Κων/πολιν, τὸν Μάϊον τοῦ 1097.

Ἐκεῖ ἠναγκάσθησαν νὰ κάμουν συμφωνίαν μετὰ τὸν Ἀλέξιον. Διὰ νὰ τοὺς ἐπιτρέψῃ νὰ περάσουν ἀπὸ τὴν χώραν του καὶ νὰ τοὺς διευκολύνῃ μετὰ τὰ πλοῖά του, ὑπεσχέθησαν μετὰ ὄρκον νὰ τοῦ ἐπιστρέψουν ὅσας χώρας θὰ ἠλευθέρωναν ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Οἱ Σταυροφόροι ἐπέρασαν εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ συνεκρούσθησαν μετὰ τοὺς Σελτζούκους, οἱ ὅποιοι ἐκρατοῦσαν τὴν Νίκαιαν. Οἱ Σελτζούκοι, ἐπειδὴ ἐφοβήθησαν τὴν σκληρότητα τῶν Σταυροφόρων, ἐπροτίμησαν νὰ τὴν παραδώσουν εἰς τὸν Ἀλέξιον. Κατόπιν ὅμως οἱ Σταυροφόροι παρέβησαν τὴν συμφωνίαν των μετὰ τὸν Ἀλέξιον καὶ ὅσας χώρας κατελάμβανον τὰς ἐκράτουν διὰ λογαριασμόν των.

Τέλος ἐπέτυχον νὰ φθάσουν τὸ 1099 εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ εὗρέθησαν πρὸ τῆς Ἀγίας Πόλεως. Ὅταν ἀντίκρυσαν τοὺς Ἀγίους Τόπους, λέγεται, ὅτι ἔπεσαν εἰς τὸ ἔδαφος καὶ προσηυχήθησαν γονυκλινεῖς.

Μετὰ στενὴν πολιορκίαν 40 ἡμερῶν ἡ πόλις παρεδόθη εἰς τοὺς Σταυροφόρους. Οὗτοι ὅμως ἐξετράπησαν εἰς φοβεράς σφαγὰς καὶ λεηλασίας. Ὁ ἱστορικός μας συγγραφεὺς Κ. Παπαρηγόπουλος γράφει σχετικῶς : «Παιδιά νήπια ἠρπάζοντο ἀνηλεῶς ἀπὸ τῶν ποδῶν καὶ κατεσφεδονίζοντο εἰς τοὺς τοίχους ἢ καταγῆς, οὐδὲ μητέρων, οὐδὲ ἐγκύων γυναικῶν ἐπείθοντο νὰ φεισθῶσιν. Τοιουτοτρόπως ἐνόμιζον, ὅτι θεραπεύουν τὸ θεῖον οἱ πρόμαχοι ἐκεῖνοι τοῦ Σωτῆρος».

Ἀφοῦ ἔληξεν ἡ σφαγὴ, ἔνιψαν τὰς χεῖρας καὶ ἀνυπόδητοι ἐπεσκέφθησαν τὸν Πανάγιον Τάφον.

Παρὰ τοὺς ὄρκους καὶ τὰς συμφωνίας των μετὰ τὸν Ἀλέξιον Κομνηνόν, διώρισαν ὡς ἄρχοντα (Βασιλέα) τῆς Ἱερουσαλὴμ τὸν Γοδεφρείδον καὶ ἱδρυσαν Φραγκικὸν κράτος. Ἐξεδίωξαν τοὺς Ἑλληνας κληρικούς, ὡς καὶ τὸν Ἑλληνα Πατριάρχην καὶ ἐτοποθέτησαν εἰς τὰς θέσεις των Λατίνους. Τὸ ὄνειρον τοῦ Πάπα διὰ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἀνατολῆς ἀρχίζει νὰ πραγματοποιεῖται.

Τοιουτοτρόπως ἀπεκαλύφθησαν οἱ πραγματικοὶ σκοποὶ τῶν

Σταυροφόρων. Ἐπεδίωξίς των δὲν ἦτο ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν Ἀγίων Τόπων, ἀλλὰ ἡ κατάρκτησις τῶν ἀνατολικῶν χωρῶν. Σκοποὶ δηλ. κάθε ἄλλο παρὰ θρησκευτικοί.

Ἡ δὲ δίωξις τῶν Ἑλλήνων κληρικῶν εἶχεν ὡς συνέπειαν νὰ μεγαλώσῃ, ἀκόμη περισσότερον, τὸ χάσμα καὶ τὸ μῖσος μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

β) **Ἡ Τετάρτη Σταυροφορία.** Διὰ νὰ διατηρηθῇ τὸ Φραγκικὸν Βασίλειον τῆς Ἱερουσαλὴμ, εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ στρατιωτικὴν δύναμιν. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ φθάσουν νέαι δυνάμεις ἀπὸ τὴν Εὐρώπην. Δι' αὐτὸ ἐγίνοντο διαρκῶς Σταυροφορίαι. Αὐταὶ κατὰ κανόνα ἀπετύγχανον καὶ τὸ κράτος ἐκινδύνευε νὰ ἐξαφανισθῇ.

Καὶ πράγματι ὁ Σουλτᾶνος τῆς Αἰγύπτου κατορθώνει εἰς μίαν ἐπιδρομὴν νὰ κυριεύσῃ τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Φράγκους. Δύο Σταυροφορίαι, αἱ ὁποῖαι ἐπηκολούθησαν, ἀπέβησαν μάταιαι.

Τὸ 1202 μ.Χ. ἔγιναν αἱ ἀπαραίτητοι προεργασίαι διὰ μίαν μεγάλην Σταυροφορίαν, τὴν τετάρτην κατὰ σειράν, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου Ἀλεξίου τοῦ Γ' καὶ Ἀλεξίου Δ'.

Ὑπὸ τὰς εὐλογίας τοῦ μισέλληνος Πάπα Ἰννοκεντίου τοῦ Γ' τὰ στρατεύματα συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν Ἑνετίαν. Ἀρχηγοὶ τῆς Σταυροφορίας ἦσαν ὁ Βονιφάτιος Μομφερρατικὸς καὶ ὁ Βαλδουῖνος. Ἐσκόπευον νὰ ταξιδεύσουν διὰ θαλάσσης μὲ πλοῖα, τὰ ὁποῖα θὰ ἔδιδεν ὁ δόγης τῆς Ἑνετίας Δάνδολος. Ὁ πονηρὸς ὁμως δόγης ἐζήτησεν ὑπέρογκα ποσὰ διὰ τὴν μεταφοράν, τὰ ὁποῖα δὲν ἠδυνήθησαν νὰ συγκεντρώσουν καὶ ὁ στρατὸς ἔμεινεν ἀκίνητος.

Εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμὴν ἔφθασεν εἰς τὸν Πάπαν ὁ Ἀλέξιος, υἱὸς τοῦ ἐκθρονισθέντος αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἰσαακίου Ἀγγέλου, καὶ ὑπεσχέθη τὰ πάντα. Θὰ ἔδιδε τὰ ἀπαραίτητα χρήματα καὶ ἀνελάμβανε νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν Δυτικὴν, ἀρκεῖ νὰ εἶχε τὴν βοήθειαν τοῦ Πάπα, ὥστε νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸν θρόνον.

Ὁ Πάπας εὗρε τὴν εὐκαιρίαν, τὴν ὁποίαν ἐζητοῦσε. Κατ' ἐντολήν του οἱ Σταυροφόροι ἐπλευσαν εἰς Κων/πολιν, ὅπου καὶ ἔφθασαν τὸ 1203. Ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὸν Γαλατᾶν καὶ ἔκοψαν τὴν ἀλυσίδα τοῦ Κερατίου Κόλπου. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος Γ' ἐγκατέλειψε τὸν θρόνον καὶ ἀνέβησαν εἰς αὐτὸν ὁ Ἀλέξιος Δ' μετὰ τοῦ πατρὸς του

Ἰσαακίου. Οὗτοι, διὰ τὸ νὰ ἐξοικονομήσουν τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα ὑπεσχέθησαν, ἤρχισαν νὰ ἐπιβάλλουν βαρεῖς φόρους, νὰ ἀρπάζουν τὰς ἐκκλησιαστικὰς περιουσίας καὶ νὰ φέρωνται σκληρὰ.

Ὁ λαὸς ἐπανεστάτησε, μετ' ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Ἀλέξιον Μούρτζουφλον, τὸν ὁποῖον ἀνεκήρυξεν αὐτοκράτορα, ὡς Ἀλέξιον Ε'. Ὁ νέος αὐτοκράτωρ ἠρνήθη τὴν πληρωμὴν χρημάτων καὶ διέταξε τοὺς Σταυροφόρους νὰ φύγουν ἀμέσως ἀπὸ τὴν χώραν του.

γ) **Ἀλωσις τῆς Κων/πόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων.** (1204). Ἡ ἄρνησις τοῦ νέου αὐτοκράτορος νὰ πληρώσῃ εἰς τοὺς Σταυροφόρους τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα ἐζήτην, ἐξηρέθισε τούτους καὶ τὴν 9ην Ἀπριλίου τοῦ 1204 ἐπιχειροῦν ἔφοδον κατὰ τῆς πόλεως.

Κατ' ἀρχὰς ἀπέτυχον, ἀλλὰ μετὰ τρεῖς ἡμέρας, παρὰ τὴν λυσσώδη ἄμυναν τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς πρωτευούσης, κατορθώνουν νὰ ἐκπορθήσουν τὴν πόλιν, ἡ ὁποία οὐδέποτε μέχρι τότε εἶχε κυριευθῇ. Τὸ τί ἠκολούθησε δὲν περιγράφεται. Αἱ σφαγαὶ τῶν κατοίκων, αἱ κακοποιήσεις, αἱ ἀρπαγαὶ καὶ πυρπολήσεις τῶν οἰκιῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐν γένει βαρβαρότης τῶν Σταυροφόρων ἦσαν ἄνευ προηγουμένου. Τοὺς περιγράφουν ὡς δαίμονας, οἱ ὁποῖοι περιεφέροντο ἀνὰ τὴν πόλιν καὶ ἔσπειρον τὸν τρόμον καὶ τὸν ὄλεθρον.

Ἀρχαῖα μνημεῖα, σπάνια χειρόγραφα, καλλιτεχνήματα, τὰ πάντα μετεβάλλοντο εἰς στάκτην. Οὔτε αὐτὸν τὸν ἱερὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας δὲν ἐσεβάσθησαν. Ἐθραυσαν τὰς θύρας του καὶ διήρπασαν τὰ πλούτη του. Ταῦτα ἐφόρτωσαν εἰς ζῶα, τὰ ὁποῖα ὠδήγησαν μέσα εἰς τὸν ναόν.

Εἰς τὸ τέλος συνεκέντρωσαν τοὺς θησαυρούς, τοὺς ἐμοίρασαν καὶ τοὺς ἐφόρτωσαν εἰς τὰ πλοῖα, διὰ νὰ τοὺς στείλουν εἰς τὰς πατρίδας των.

Τὴν 16ην Μαΐου 1204, εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἐστέφθη ἐπισήμως αὐτοκράτωρ τοῦ νέου λατινικοῦ κράτους, τῆς «Ρωμανίας» ὁ κόμης τῆς Φλάνδρας Βαλδουῖνος.

δ) **Διανομὴ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους.** Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κων/πόλεως, οἱ νικηταὶ Βαλδουῖνος, Βονιφάτιος καὶ οἱ Ἐνετοί, ἐμοιράσθησαν τὴν Ἑλληνικὴν Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν.

Ὁ Βαλδουῖνος ἔλαβε τὴν Κων/πολιν, τὴν Θράκην καὶ τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἀνεγνωρίσθη ὡς αὐτοκράτωρ τῆς Κων/πόλεως.

‘Ο Βονιφάτιος ἔλαβε τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα καὶ ὠνομάσθη «Βασιλεὺς τῆς Θεσσαλονίκης».

Ἡ Ἑνετία ἐκράτησε τὴν μερίδα τοῦ λέοντος. Κατὰ τὴν διανομὴν ἐφρόντισε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ κυριώτερα κέντρα τῆς Ἀνατολῆς, ἐφ’ ὅσον δὲν ἐνδιεφέρετο νὰ ἰδρύσῃ ἰδιαιτέρον κράτος ἐδαφικῶς. Ὡς λαὸς ναυτικὸς καὶ ἐμπορικὸς ἐνδιεφέρετο νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ ἐμπορικὸν καὶ ἀποικιακὸν καθεστῶς τῆς εἰς τὴν Ἀνατολήν. Πλὴν ἐνὸς τμήματος τῆς Κων/πόλεως καὶ τῶν ἄλλων κτήσεων τῆς εἰς τὴν Θράκην, ἔλαβε τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου καὶ Ἰονίου, μαζί μὲ τὰ σημαντικώτερα κέντρα τῆς Πελοποννήσου, Μεθώνην, Κορώνην κ.ἄ. Βραδύτερον δὲ ἔγιναν κύριοι καὶ τῆς Κρήτης, τὴν ὁποίαν ἐκράτησαν 5 αἰῶνας. Εἰς τοὺς Ἑνετοὺς παρεχωρήθη ἐπίσης τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγουν Πατριάρχην Κων/πόλεως, ὡς τοιοῦτον δὲ ἐξέλεξαν τὸν Θωμᾶν Μοροζίνην.

Τοιοιούτρόπως ἡ Ἀνατολή, μετὰ τὸ 1204, παρουσιάζει ὅψιν ἐνὸς μωσαϊκοῦ ἀπὸ κρατίδια καὶ βασιλεία Λατινικὰ ἀφ’ ἐνός, καὶ ἀπὸ αὐτοκρατορίας καὶ κρατίδια Ἑλληνικὰ ἀφ’ ἐτέρου.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ.

1. Ποῖοι λαοὶ ἐνεφανίσθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην κατὰ τὸν Μεσαίωνα.
2. Κάρολος ὁ Μέγας (πληροφορίαι).
3. Ἰππῶται - Ἰπποτισμός.
4. Νὰ διαβάσετε τὸ βιβλίον «Δὸν Κιχώτης» τοῦ Θερβάντες.
5. Εἰκόνες.
6. Διατὶ αἱ ἐκστρατεῖαι ὠνομάσθησαν Σταυροφορίαι.
7. Ποῖος ἦτο ὁ πραγματικὸς σκοπὸς τῶν Σταυροφοριῶν.
8. Πίναξ ὀνομάτων καὶ χρονολογιῶν.
9. Ὡφέλυσαν ἢ ἐβλάψαν αἱ Σταυροφορίαι καὶ διατί.
10. Ἰχνογραφήσατε ἐπεισόδια ἀπὸ τὴν λεηλασίαν τῆς Ἀγίας Σοφίας.
11. Κάμετε χάρτην τῶν Ἀγίων Τόπων.
12. Ἐκθεσίς : «Ἱερουσαλήμ».

12. Η ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

1. ΤΟ ΦΕΟΥΔΑΡΧΙΚΟΝ ΣΥΣΤΗΜΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. Εἰς τὰ καταληφθέντα ἑλληνικὰ ἐδάφη οἱ κατακτηταὶ Φράγκοι ἐφῆρμοσαν τὸ φεουδαρχικὸν σύστημα. Ἡ χώρα ὁλόκληρος ἐχωρίσθη εἰς μεγάλα τμήματα. Καὶ τὰ μὲν **φέουδα** εἶχον οἱ ἀνώτεροι τιτλοῦχοι, τὰ δὲ μικρότερα τμήματα, τὰ **τιμάρια**, οἱ ἀξιωματικοί. Οἱ Ἕλληνες τοιοῦτοτρόπως ἔγιναν **δουλοπάροικοι** εἰς τὰ ἴδια τὰ κτήματά των.

Εἰς πολλὰ μέρη τῆς πατρίδος μας σφύζονται ἀκόμη ἐρείπια ἀπὸ φεουδαρχικοὺς **πύργους** ἢ **κάστρα**, τὰ ὁποῖα μᾶς ἐνθυμίζουν τὴν περίοδον τῆς Φραγκοκρατίας.

Ὁ διαμελισμὸς τῶν χωρῶν τῆς Αὐτοκρατορίας ἐπέφερε πλήρη διάσπασιν τῶν δυνάμεων τοῦ Βυζαντινοῦ Ἑλληνισμοῦ. Οὐδεμία δὲ σοβαρὰ προσπάθεια κατεβλήθη διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐνόητος ἐκείνης, ἢ ὁποία θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ποθητὴν ἀναβίωσιν τῆς διαλυθείσης Αὐτοκρατορίας.

2. ΤΟ ΠΡΙΓΚΙΠΑΤΟΝ ΤΗΣ ΑΧΑΪΑΣ. Μόλις ἐγνώσθη ἡ ἄλωσις τῆς Κων/πόλεως εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον οἱ διάφοροι ἀρχηγοὶ ἐγκατέλειψαν τὴν Παλαιστίνην καὶ ἔτρεξαν νὰ μετᾶσχουν τῆς λείας.

Μεταξὺ τῶν ἄλλων ἦλθε τὸν χειμῶνα τοῦ 1204-1205 καὶ ὁ Βιλλαρδουῖνος μὲ τὰ πλοῖά του καὶ ἐσταμάτησεν εἰς τὴν Μεθώνην. Ἐσκέφθη νὰ καταλάβῃ τὴν Πελοπόννησον καὶ πρὸς τοῦτο τὸν ἐβοήθησεν ὁ Ἰωάννης Κατακουζηνός, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ συμβασιλεύσῃ καὶ αὐτὸς μὲ τὸν Βιλλαρδουῖνον.

Ὀλίγον ἄργότερον (1205) ὁ Κατακουζηνὸς ἀπέθανεν, ἀλλ' ὁ υἱὸς του ἠρνήθη νὰ συμπράξῃ μὲ τὸν ἀλλόφυλον. Ἀντιθέτως ἔκαμε συμμάχίαν μὲ τὸν ἄρχοντα τῆς Κορίνθου Λέοντα Σγουρόν. Ὁ Βιλλαρδουῖνος τότε συνεφώνησε μὲ τὸν Βονιφάτιον τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ ὁποῖος κατέβη ἐπὶ κεφαλῇ τῶν πειναλέων σταυροφόρων του.

Νέαι έπικάι σελίδες έγράφησαν τότε εις τὰ βουνὰ καί τὰ κάστρα τοῦ «Μορέως» — ὅπως ἐλέγετο ἡ Πελοπόννησος.

Εἰς τὴν Κόρινθον ἀντέστη μὲ λύσσαν ὁ Λέων Σγουρός, ὁ ὁποῖος τελικῶς ἐκρημνίσθη ἀπὸ τοὺς βράχους τοῦ Ἀκροκορίνθου. Εἰς τὸ Ἀράκλοβον ὁ ἡρωϊσμός τῆς Μαρίας Δοξαπατρῆ ἐγινε θρύλος. Εἰς τὴν Μεθώνην ὁ δεσπότης Λέων Χαμάρετος ἀντιτάσσει μεγαλειώδη ἄμυναν. Εἰς τὴν Κυνουρίαν οἱ ἡρωϊκοὶ Τσάκωνες. Εἰς τὸν Εὐρώταν οἱ ἀτίθασσοι Μελιγγοί.

Ὅταν ἡ κατάκτησις τῆς Πελοποννήσου συνεπληρώθη (1249), ἐκτίσθη τὸ «Κάστρον τοῦ Μυστρά» πλησίον τῆς Σπάρτης. Τοῦτο ἐξησφάλιζεν εἰς τοὺς Φράγκους τὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν Λακεδαίμονα.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βονιφατίου μοναδικὸς κύριος τῆς Πελοποννήσου ἐγινεν ὁ Βιλλαρδουῖνος. Οὗτος ἡνέκησε πολὺ τὰς λαϊκὰς τάξεις καὶ ἐκέρδισε τὴν ἀγάπην καὶ ἐμπιστοσύνην τοῦ λαοῦ. Ὅταν ἀπέθανεν, ὁ υἱὸς του Γοδεφρείδος Β' ἀναγνωρίζεται ἐπισήμως ὑπὸ τῶν Φράγκων ὡς «Πρίγκιψ τοῦ Μορέως». Ἡ διοίκησις του ἦτο δικαία καὶ ἐξησφάλισε πλήρη θρησκευτικὴν καὶ ἐθνικὴν συνείδησιν. Ἦναντιώθη ἀκόμη καὶ πρὸς τὰ τάγματα τῶν Φραγκομοναχῶν, τὰ ὅποια κατέκλυσαν τὴν Πελοπόννησον, μὲ σκοπὸν νὰ διαδώσουν τὸν καθολικισμόν.

Τὸ κρατίδιον αὐτὸ ὠνομάσθη «Πριγκιπᾶτον τῆς Ἀχαΐας» καὶ εἶχεν ὡς ἔδραν τὴν Ἀνδραβίδα.

3. ΤΟ ΔΟΥΚΑΤΟΝ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ. Ἐν ἄλλο μικρὸν κρατίδιον μὲ τὴν προσωνυμίαν Δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν ιδρύθη κατὰ τὴν Φραγκοκρατίαν. Πρῶτος ἡγεμὼν του ἦτο ὁ Ὅθων Δελαρός. Ὁ διάδοχός του Γουίδων Β' (1287-1308) ἀνεβίβασε τὸ δουκάτον εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς εὐημερίας καὶ τῆς δυνάμεώς του.

Τὸ κρατίδιον τοῦτο διετηρήθη μέχρι τοῦ 1456, ὁπότε κατελύθη ὑπὸ τῶν Τούρκων.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ :

1. Περισσότερας πληροφορίας διὰ τὸ φεουδαρχικὸν σύστημα.
2. Ἡ Ἑνετία (πληροφορίαι). Διατὶ ἐπροτίμησε τὰ παράλια.
3. Διατὶ οἱ Φράγκοι δὲν ἠμπόρεσαν νὰ σταθεροποιηθοῦν εἰς τὰς ἐλληνικὰς χώρας.
4. Πληροφορίαι καὶ εἰκόνες ἀπὸ τὴν νεκρὰν πολιτείαν τοῦ Μυστρά.
5. Ποῖον φραγκικὸν κράτος προώδευσε περισσότερον καὶ διατὶ.
6. Τὶ ἀποτελέσματα ἔφερεν ὁ διαμελισμὸς τῶν χωρῶν τῆς αὐτοκρατορίας.

13. ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΛΥΣΙΝ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

Τὴν κατάκτησιν τῆς Κων/πόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων ἐπηκολούθησαν μεγάλαι καὶ σημαντικαὶ κοινωνικαὶ καὶ πολιτικαὶ μεταβολαί. Αὐταὶ εἶχον σοβαρὰς ἐπιπτώσεις διὰ τὴν τύχην τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀνατολῆς.

Ἦδη ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῆς ἀλώσεως πολυάριθμοι φραγκικαὶ ἡγεμονίαι ἰδρύθησαν εἰς ὅλην τὴν Βυζαντινὴν ἐπικράτειαν.

Παραλλήλως πρὸς τὰς φραγκικὰς αὐτὰς ἡγεμονίας ἰδρύθησαν καὶ κράτη ἑλληνικά, τὰ ὅποια περιέλαβον ὅ,τι ἐκλεκτότερον εἶχε νὰ ἐπιδείξῃ ὁ Βυζαντινὸς Ἑλληνισμός. Τὰ σημαντικώτερα ἀπὸ τὰ κράτη αὐτὰ ἦσαν τρία: Ἡ **Αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας**, ἡ **Αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος** καὶ τὸ **Δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου**.

Αὐτὰ καὶ περισσότερον χρόνον ἔζησαν καὶ μεγαλυτέραν ἐπίδρασιν εἶχον εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν αἰώνων ἐκείνων.

Τὰ κράτη ταῦτα, δυστυχῶς, δὲν συνέπραξαν μὲ ὁμόνοιαν κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ. Ὁ ἡγεμὼν ἐκάστου τούτων ἤθελε νὰ διεκδικήσῃ διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ τὴν τιμὴν νὰ συνεχίσῃ τὰς παραδόσεις τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ εἰς διαρκεῖς φιλονεικίας κατέληξαν πολλὰς φορές καὶ εἰς πολέμους μετὰ τῶν.

1. Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΙΚΑΙΑΣ. Ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου **Θεόδωρος Λάσκαρις**, ὅστις ἐστέφθη μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Κατακουζηνοῦ, ἦλθε μὲ τὴν κυβέρνησιν του εἰς Μ. Ἀσίαν. Ἐκεῖ ἔκαμε πρωτεύουσαν τὴν Νίκαιαν καὶ εἰργάζετο δραστηρίως, νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Κων/πολιν.

Συνεκέντρωσεν ὅλους τοὺς στρατιωτικοὺς καὶ ἐδημιούργησε καλὸν στρατόν. Μὲ αὐτὸν κατέκτησεν ἄρκετὰ ἐδάφη περὶ τὴν Νίκαιαν.

Τὸ λαμπρόν του ἔργον ἀνέλαβε νὰ συνεχίσῃ, μετὰ τὸν θάνατόν του, ὁ **Ἰωάννης Βατάτσης** (1222 μ.Χ.). Οὗτος ἐπολέμησε τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Φράγκους καὶ ἡλευθέρωσεν ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν Μ. Ἀ-

σίαν, ὅπως καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Ἐπειτα ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Θράκην καὶ τὴν Θεσσαλονίκην.

Τὸ Φραγκικὸν κράτος τῶρα περιωρίσθη εἰς τὴν Κων/πολιν καὶ μικρὸν τμῆμα τῆς Θράκης.

Τὸ ἔργον τοῦ ἐσυνέχισεν ὁ υἱὸς τοῦ **Θεόδωρος Β΄ Λάσκαρις** (1254 μ.Χ.) ὅστις ἐξεδίωξε τοὺς Βουλγάρους ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν.

Τοῦτον διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ **Ἰωάννης Δ΄ Λάσκαρις**, ὅστις εἶχεν ὡς ἐπίτροπον τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον (1258 μ.Χ.). Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας ἐμεγάλωσεν ἀκόμη περισσότερον. Τὰ οἰκονομικὰ τῆς ἦσαν θαυμάσια. Ὁ στρατὸς τῆς λαμπρός. Δὲν ἔμενε παρὰ ἓν κτύπημα κατὰ τῶν Φράγκων, διὰ τὰ ἐλευθερωθῆ ἡ Κων/πολις.

2. Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ. Πρὶν ἀκόμη καταληφθῇ ἡ Κων/πολις ὑπὸ τῶν Φράγκων, ὁ **Ἀλέξιος Α΄ Κομνηνὸς** εἶχεν ἰδρύσει τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος. Αὕτη περιελάμβανε τὰ παράλια τοῦ Πόντου καὶ τὰς Ρωσικὰς ἀκτὰς.

Ἡ δυναστεία τῶν Κομνηνῶν ἔδωσε ζωὴν εἰς τὰ μέρη αὐτὰ καὶ ἐτόνωσε τὸ ἠθικὸν καὶ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τῶν κατοίκων. Ἀνεπτύχθη δέ, σὺν τῷ χρόνῳ, ἀξιόλογος ἑλληνικὸς πολιτισμός. Ἀπέβη ἐστία γραμμάτων, τέχνης καὶ ἐμπορίου. «Κεφαλὴ καὶ ὀφθαλμός» ὁλοκλήρου τῆς Ἀσίας ὠνομάσθη ἡ πρωτεύουσα τῶν «Μεγάλων Κομνηνῶν». Διτηρήθη 258 ἔτη (1204–1462). Εἴκοσιν αὐτοκράτορες διεδέχθησαν ὁ εἰς τὸν ἄλλον κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο καὶ ἠγωνίσθησαν νὰ στηρίξουν ἐπὶ τόσους αἰῶνας τὸν Χριστιανισμὸν καὶ τὸν Ἑλληνισμὸν εἰς τὴν μακρυνὴν ἐκείνην χώραν τοῦ Πόντου.

Δυστυχῶς οἱ Κομνηνοί, ἀπὸ φιλοδοξίαν κινούμενοι, δὲν ἠθέλησαν, νὰ συνενώσουν τὸ ἰσχυρὸν κράτος των μὲ τὸ ἄλλο τῆς Νικαίας, ὁπότε θὰ ἠδύναντο νὰ ἐπιτύχουν, ὡς ἐνιαίᾳ καὶ ἀκατάβλητος δύναμις, τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κων/πόλεως καὶ τὴν ἐπανίδρυσιν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας.

Πόσον ἐζημίωσε τὸν Ἑλληνισμὸν ἡ διάσπασις καὶ ὁ κατακερματισμὸς αὐτὸς τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων !

3. ΤΟ ΔΕΣΠΟΤΑΤΟΝ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ. Ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελὸς Κομνηνὸς Δούκας ἵδρυσεν εἰς τὴν Ἠπειρον ἰδιαιτέρον Δεσποτᾶτον, μὲ ἔδραν τὴν Ἄρταν. Τὸ κράτος ἐμεγάλωσε πρὸς Βορρᾶν καὶ ἔφθασε μέχρι τοῦ Δυρραχίου καὶ πρὸς Ἀνατολὰς μέχρι τῆς Θεσσαλίας.

Ὁ διάδοχος καὶ ἀδελφός του, Θεόδωρος Ἀγγελος (1224–1230). ἐπολέμησε τοὺς Φράγκους, τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς Βουλγάρους. Ἐκυρίευσε πολλὰς πόλεις καὶ κατέλυσε τὸ Φραγκικὸν βασιλεῖον τῆς Θεσσαλονίκης. Τότε μετέφερεν ἐκεῖ τὴν πρωτεύουσάν του. Ἠθέλησε νὰ καταλύσῃ τὸ κράτος τῶν Βουλγάρων, τὸ ὅποιον εἶχεν ἀνασυσταθῇ. Ἠχμαλωτίσθη ὅμως καὶ ἐτυφλώθη. Οἱ Βούλγαροι κατέλαβον τότε τὴν Ἀδριανούπολιν, ἀλλ' ἀμέσως τὴν ἠλευθέρωσεν ὁ Ἰωάννης Βατάτσης τῆς Νικαίας (1240).

Τὸ ὑπόλοιπον τμήμα τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου διτηρήθη μέχρι τοῦ ἔτους 1318.

Τὸ δεσποτάτον τῆς Ἠπείρου προσέφερε μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὸν ἑλληνισμόν, διότι ἠγωνίσθη σκληρῶς καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη κατὰ διαφόρων ἐπιδρομῶν, διὰ νὰ ἀνασυστήσῃ Ἑλληνικὸν κράτος εἰς τὴν Βαλκανικὴν.

4. ΤΟ ΔΕΣΠΟΤΑΤΟΝ ΤΟΥ ΜΥΣΤΡΑ. Ὁ Βιλλαρδουῖνος, ὡς σύμμαχος τοῦ Μιχαὴλ Β' τῆς Ἠπείρου, προσέφερε τὴν βοήθειάν του εἰς τὸν πόλεμον, τὸν ὅποιον διεξήγαγεν ὁ Μιχαὴλ ἐναντίον τῆς Νικαίας.

Εἰς τὴν μάχην τῆς Πελαγονίας (1259) ἡττήθη ὁ Μιχαὴλ ἀπὸ τὸν στρατὸν τῆς Νικαίας, ὁ δὲ Βιλλαρδουῖνος ἠχμαλωτίσθη. Διὰ νὰ ἀπελευθερωθῇ προσέφερεν εἰς τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον, ὁ ὅποιος ἦτο ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου βασιλέως τῆς Νικαίας Ἰωάννου Δ' Λασκάρεως, μερικὰ ἐδάφη εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἰδίως τὴν Λακωνίαν, μὲ τὰ κέντρα τῆς Μάνης, τῆς Μονεμβασίας καὶ τοῦ Μυστρά. Ἡ περιοχὴ αὕτη ἀπετέλεσεν ἕνα νέον ἑλληνικὸν κρατίδιον, μὲ κέντρον τὸν Μυστράν καὶ ὠνομάσθη **Δεσποτάτον τοῦ Μυστρά**. Οἱ Δεσπότες τοῦ Μυστρά προήρχοντο ἀπὸ τοὺς Παλαιολόγους.

Ἡ μικρὰ αὕτη πολιτεία ἀπλώ-

Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος.

νεται διαρκῶς καὶ περισσότερον καὶ γίνεται βαθμηδὸν ὁ φωτεινὸς φάρος καὶ ἡ ἐλπίς τῆς Αὐτοκρατορίας. Παρὰ τὰ φραγκικὰ παλάτια κτίζονται τὰ ἀνάκτορα τῶν Ἑλλήνων Δεσποτῶν καὶ μεγαλοπρεπεῖς ἐκκλησίαι, στολισμέναι μὲ θαυμασίας τοιχογραφίας. Ὑψηλὸν προστατευτικὸν τεῖχος περιζώνει τὴν πόλιν.

Μὲ τὴν δυναστείαν τῶν Παλαιολόγων τὸ δεσποτᾶτον ἐκτείνεται εἰς ὁλόκληρον τὴν Πελοπόννησον. Ἡ νεαρὰ πολιτεία γίνεται τότε θαυμάσιον κέντρον πνευματικῆς ἀναγεννήσεως. Εἶναι ἡ φλογερὰ ἐστία ὅπου σφυρηλατεῖται ἡ ἐθνικὴ συνείδησις καὶ στερεὸν καταφύγιον τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος. Ἀπὸ ἐδῶ θὰ ξεκινήσῃ καὶ ὁ τελευταῖος τῶν Παλαιολόγων, διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὸν Βυζαντινὸν θρόνον καὶ νὰ τὸν δοῦν μετὰ τὸν θάνατόν του.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ.

1. Μελετήσατε εἰς τὸν χάρτην τὰς θέσεις τῶν νέων ἑλληνικῶν κρατιδίων.
2. Ἰχνογραφήσατε ἑδικόν σας χάρτην μὲ τὴν περιοχὴν ἑνὸς ἐκάστου καὶ σημειώσατε τὴν πρωτεύουσάν του.
3. Ζητήσατε περισσοτέρας πληροφορίας διὰ τὸν Μυστράν.

14. Η ΑΝΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝ)ΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

1. Η ΑΝΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝ)ΠΟΛΕΩΣ. Μὲ τὸν καιρὸν τὰ Φραγκικὰ κράτη ἔμειναν χωρὶς χρήματα καὶ χωρὶς στρατόν. Εἰς τὴν Νίκαιαν τὴν (1261) ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς ὁ **Μιχαὴλ Η΄ Παλαιολόγος**, ὁ ὁποῖος ἀπέσπασεν ἀπὸ τὴν Θράκην ὅλας τὰς κτήσεις τῶν Φράγκων.

Ὁ στρατηγὸς τοῦ Ἀλέξιος Στρατηγόπουλος, μὲ ὀλίγους πεζοὺς καὶ ἵππεῖς, παρηκολούθει τὰς κινήσεις τῶν Βουλγάρων. Κάποτε ἔφθασεν εἰς τὴν Σηλύβριαν καὶ ἐκεῖ ἐπληροφορήθη, ὅτι ἡ Πόλις ἔμεινεν ἔρημος ἀπὸ φραγκικὸν στρατόν, διότι ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος τῶν Φράγκων εἶχε μεταβῆ πρὸς κατάκτησιν μιᾶς νήσου.

Ὁ Στρατηγόπουλος ἦλθεν εἰς συνενόησιν μὲ τοὺς Ἕλληνας τῆς Πόλεως καὶ τὴν νύκτα τῆς 25ης Ἰουλίου 1261 εἰσῆλθεν εἰς τὴν Κων/πολιν. Ὅταν ἐπέστρεψαν ἀνύποπτοι οἱ Φράγκοι καὶ εἶδον τὸν ἑλληνικὸν στρατόν, κατελήφθησαν ἀπὸ πανικὸν καὶ ἀνεχώρησαν διὰ τὴν Δύσιν.

Τὴν 15ην Αὐγούστου τοῦ ἰδίου ἔτους, εἰσῆρχετο θριαμβευτὴς εἰς τὴν Βασιλεύουσαν καὶ ὁ Μιχαὴλ Η΄ Παλαιολόγος, ὅστις ἐστέφθη διὰ δευτέραν φορὰν αὐτοκράτωρ, ἀλλὰ τὴν 15ην Αὐγούστου τοῦ 1261 εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν. Οὗτος ἔγινεν ἰδρυτὴς τῆς δυναστείας τῶν Παλαιολόγων, τῶν τελευταίων αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου.

Τοιοιουτρόπως ἀπὸ μίαν ἀνέλπιστον τύχην καὶ χωρὶς ἰδιαιτέραν πολεμικὴν προπαρασκευὴν καὶ προσπάθειαν, ἐξεπληρώθη ὁ κατ' ἔξρηκὴν ἔθνικὸς πόθος τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ αὐτοκρατορία ὅμως τὴν 15ην Αὐγούστου τοῦ 1261 εἰσῆλθεν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Θράκην, μικρὸν μέρος τῆς Μακεδονίας μὲ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ μερικὰς νήσους (Ρόδον, Λέσβον, Σαμοθράκην καὶ Ἰμβρον). Γύρω ἀπὸ αὐτὴν ὑπῆρχον πολλὰ ἐχθρικά κράτη, τῶν Βουλγάρων, τῶν Σέρβων, τῶν Φράγκων καὶ τῶν Τούρκων, μὲ τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ ἀντιπαλαίσουν οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου, οἱ Παλαιολόγοι.

2. Οἱ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΙ. Ὁ Μιχαὴλ Η΄ Παλαιολόγος (1261–1282) ὑπῆρξεν ὁ ἰκανώτερος τῆς δυναστείας τῶν Παλαιολόγων. Ἀπὸ τὸ 1261,

ὅτε ἔγινεν αὐτοκράτωρ, ἤρχισε νὰ ἀνακτᾷ τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν κατῴρθωσεν ἡ αὐτοκρατορία νὰ ἀνορθωθῇ οἰκονομικῶς καὶ στρατιωτικῶς.

Τὸ ἔργον τοῦ ἡπείλησε νὰ καταστρέψῃ ἑξωτερικὴ κρίσις. Ὁ ἡγεμὼν τοῦ πριγκιπάτου τῆς Ἀχαΐας καὶ βασιλεὺς τῶν δύο Σικελιῶν **Κάρολος** ὁ **Ἀνδεγαβικός**, ἡγόρασεν ἀπὸ τὸν Λατίνον αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου Βαλδουῖνον Β' τὰ δικαιώματά του ἐπὶ τοῦ θρόνου. Διὰ τὸν σκοπὸν δὲ αὐτὸν συνήνωσε τοὺς ἰσχυροτέρους λαοὺς τῆς Δύσεως καὶ ἐξεστράτευσεν κατὰ τοῦ Βυζαντίου. Ἐκυρίευσεν τὴν Κέρκυραν, τὸ Δυρράχιον καὶ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἠπείρου καὶ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τῆς Ἀλβανίας. Ὁ Μιχαὴλ κατορθώνει νὰ πείσῃ τὸν Πάπαν Γρηγόριον Ι' καὶ τοὺς διαδόχους του, Ἰννοκέντιον Ε' καὶ Νικόλαον Γ', νὰ ὑποστηρίξουν τὴν αὐτοκρατορίαν ἐναντίον τοῦ Καρόλου. Ἐπίσης διὰ τῆς διπλωματίας ἐξεγείρει τοὺς Σικελοὺς κατὰ τῶν Γάλλων κατακτητῶν καὶ κατὰ τὸν Ἑσπερινὸν τοῦ Πάσχα (31 Μαρτίου 1282) οἱ Σικελοὶ ἔσφαξαν τοὺς Γάλλους ἱππότες. Ἡ σφαγὴ αὕτη εἶναι γνωστὴ εἰς τὴν ἱστορίαν ὡς **Σικελικὸς Ἑσπερινός**. Τοιοῦτοτρόπως ἐξησθένησεν ἡ δύναμις τοῦ Καρόλου, ὁ ὁποῖος μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν.

Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιχαὴλ (1282) ἤρχσεν ἡ κατὰπτωσις τοῦ Βυζαντίου. Τοῦτον διεδέχθη ὁ υἱὸς του **Ἀνδρόνικος Γ'** (1282 - 1328) μὲ συνάρχοντα τὸν υἱὸν του Μιχαὴλ Θ' (1295-1220) καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του τὸν ἐγγονόν του Ἀνδρόνικον. Πάππος καὶ ἐγγονὸς ἦλθον εἰς ρῆξιν, ἀλλὰ τέλος ὁ πρῶτος παρητήθη καὶ ἀνεκηρύχθη ὁ ἐγγονὸς αὐτοκράτωρ, ὡς **Ἀνδρόνικος Γ'** (1328 - 1341). Τοῦτον διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ἰωάννης Ε' (1341-1391), ὁ ὁποῖος ὡς ἀνήλικος, ἐπετροπεύετο ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Κατακουζηνοῦ, Μεγάλου Δομεστίκου. Ὁ τελευταῖος αὐτός, ἀνὴρ μεγάλης παιδείας καὶ ἱστορικὸς συγγραφεὺς, ἀλλὰ φιλόδοξος, ἐπροξένησε πολλὰ δεινὰ εἰς τὸ κράτος.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ.

1. Νίκαια (καὶ ἄλλαι πληροφορίες).
2. Συνηγήσαμεν ἄλλοτε τὴν Νίκαιαν καὶ εἰς ποίας περιπτώσεις.
3. Ποῖοι ἦσαν οἱ λόγοι, διὰ τοὺς ὁποίους ἡ αὐτοκρατορία δὲν κατῴρθωσε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν παλαιάν της δύναμιν.
4. Ἀσχολίαι εἰς τὸν χάρτην : Πόντος, Τραπεζοῦς, χερσόνησος Ταυρίδος, πολιτισμὸς Τραπεζοῦντος.
5. Οἱ σημερινοὶ πρόσφυγες Λαζοὶ γλῶσσαι, ἐνδυμασίαι.

15. ΟΙ ΟΘΩΜΑΝΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ

1. ΟΙ ΣΕΛΤΖΟΥΚΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ. Ὁ νέος ἐχθρὸς τῆς Αὐτοκρατορίας ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν ἦσαν οἱ Σελτζοῦκοι Τούρκοι. Οὗτοι ἦσαν Μογγολικῆς καταγωγῆς, ἐγκατεστημένοι μὲ ἄλλας δύο τουρκικὰς φυλὰς εἰς τὴν Μογγολίαν ἀπὸ τὸν 8ον αἰῶνα. Ἐξοῦσαν νομαδικὴν ζωὴν. Περὶ τὸν 10ον αἰῶνα ἐγκατέλειψαν τὴν Μογγολίαν καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ σημερινοῦ Τουρκεστάν.

Περὶ τὸ 970 μ.Χ., ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν τῶν Σελτζούκ, ἔφθασαν εἰς τὴν Μπουχάραν, ὅπου καὶ ἐξισλαμίσθησαν ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ Ἀραβας. Βραδύτερον ὁ χαλίφης τῆς Βαγδάτης τοὺς προσέλαβεν ὡς μισθοφόρους, ἀλλὰ πολὺ γρήγορα ἔγιναν κύριοι τῆς Βαγδάτης καὶ διέλυσαν τὸ Ἀραβικὸν κράτος.

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Σελτζούκ, **Τογροῦλ**, ἀπέκτησε τόσῃν δυνάμει, ὥστε τὸ 1040 κατέλαβε τὴν Νισαπούρ καὶ ἀνεκηρύχθη πρῶτος Σουλτᾶνος εἰς τὸ μεγάλο τζαμί τῆς πόλεως. Τὸ 1055 συμπληρῶναι τὴν κατάκτησιν τοῦ Κουρδιστάν, Ἀτζερμπαϊτζάν, Κερμάν, ὡς καὶ τῆς Μεσοποταμίας. Ὅλα τὰ ἀραβικὰ κράτη καὶ τὰ περσικὰ χαλιφάτα, μέχρι καὶ τῆς Αἰγύπτου, περιῆλθον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ καὶ τῶν διαδόχων του.

Τὸ 1063 ὁ Τογροῦλ ἀπέθανε καὶ ὡς διάδοχός του ἀνεδείχθη ὁ Ἄλπ - Ἀρσλάν (= λέων ἰσχυρός). Ἄν καὶ ἀγράμματος, ἀνεδείχθη ἱκανὸς εἰς τὰ στρατιωτικὰ καὶ ἐπεξέτεινε τὴν κυριαρχίαν του εἰς βάρος τῶν Βυζαντινῶν. Κατέκτησε τὴν Περσίαν, τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Μ. Ἀσίαν.

Ὁ ἥρωϊκὸς αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Ρωμανὸς Δ' ὁ Διογένης δύο φορὰς ἐξεστράτευσεν ἐναντίον του καὶ τὸν ἀπώθησε μέχρι τοῦ Εὐφράτου. Κατὰ τὴν τρίτην ὅμως ἐκστρατείαν, εἰς τὴν μάχην τοῦ Μαντζικέρτ τῆς Ἀρμενίας (1071), ἐνίκηθη καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος. Ὁ Ἄλπ - Ἀρσλάν, ὁ ὁποῖος ἦτο εὐλαβὴς καὶ φιλοσοφημένος ἄνθρωπος, ἐνάρετος καὶ ἠθικός, ἐξετίμησε τὴν γενναϊότητα τοῦ ἀντιπάλου του καί, ἀφοῦ τὸν ἐπεριποιήθη, τοῦ ἀπέδωσε τὴν ἐλευθερίαν του.

Χαρακτηριστικά είναι τὰ λόγια, τὰ ὅποια τοῦ ἀπηύθυνεν : « Ἄφρων εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὅποιος δὲν ἀναλογίζεται τὸ πολύτροπον τῆς τύχης καὶ δὲν σέβεται τὰς συμφορὰς τῶν ἄλλων ».

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου του **Μαλισάχ** τὸ Σελτζουκικὸν κράτος ἔφθασεν εἰς τὸ ὑψιστον σημεῖον τῆς δόξης του καὶ περιέλαβε τὰς χώρας ἀπὸ τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας μέχρι τῶν παραλίων τῆς Μεσογείου. Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ τελευταῖος ἀπὸ τοὺς « μεγάλους Σελτζουκίδας », ἐπειδὴ οἱ διάδοχοί του περιήλθον εἰς ἐμφυλίους πολέμους καὶ ἄφησαν τὸ κράτος νὰ παρακμάσῃ.

Ὁ Σουλεϊμάν, διοικητὴς τοῦ Σελτζουκικοῦ κρατιδίου τῆς Μ. Ἀσίας, ἐπέετέτεινε τὰς κτήσεις του μετὰ τὸ 1071 μέχρι τῆς Νικαίας, τὴν ὁποίαν καὶ κατέστησε πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του.

Ἀργότερον ὁ νεαρὸς στρατηγὸς **Ἀλέξιος Κομνηνὸς** (1081-1118) ἐστέφθη αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου. Ἦτο περίφημος στρατηγός, ἀξιόλογος κυβερνήτης καὶ δεξιὸς διπλωμάτης. Εὗρηκε τὸ κράτος εἰς ἀληθῆ ἀποσύνθεσιν. Δὲν εἶχε στρατόν, οὔτε χρήματα. Οἱ Σελτζοὶ καὶ εἶχον φθάσει εἰς τὸν Βόσπορον.

Ὁ Ἀλέξιος ἠγωνίσθη ἐπὶ 34 ἔτη διὰ τὴν περισυλλογὴν τοῦ κράτους του, εἰς πολέμους καὶ θριάμβους. Ἐπὶ τέλους τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα ἔφθασαν μέχρι τοῦ Ἰκονίου. Ἐκεῖ συνεντρίβη ὁ ἀγέρωχος Σελτζουκίδης Σουλτᾶνος καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀσπασθῇ δημοσίᾳ τοὺς πόδας τοῦ Ἀλεξίου καὶ νὰ ὑπογράψῃ εἰρήνην (1117 μ.Χ.). Τὸ Ἰκόνιον κατέστη πρωτεύουσα τῶν Τούρκων.

2. ΟΙ ΟΘΩΜΑΝΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δυναστείας τῶν πρώτων Παλαιολόγων παρουσιάσθη νέος ἐπικίνδυνος ἐχθρὸς διὰ τὴν Αὐτοκρατορίαν, οἱ **Ὀθωμανοὶ Τοῦρκοι**. Εἶναι λαὸς συγγενὴς μὲ τοὺς Σελτζούκους. Πρὶν ἀπὸ 200 ἔτη μετεκινήθησαν πρὸς δυσμὰς καὶ ἵδρυσαν τὸ Σελτζουκικὸν Σουλτανᾶτον — ὅπως εἶδομεν — τοῦ Ἰκονίου.

Οἱ νέοι οὗτοι Τοῦρκοι, πιεζόμενοι ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Μογγόλων τοῦ Τζενγκίς Χάν, οἱ ὅποιοι ἐκυρίευσαν ὅλην τὴν ἀνατολικὴν Ἀσίαν, ἠναγκάσθησαν νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν κυριαρχίαν τῶν Μογγόλων.

Μία ὀρδὴ 50.000 Τούρκων, μὲ ἀρχηγὸν τὸν Σουλεϊμάν, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τοὺς Μογγόλους, ἔφυγε πρὸς τὴν Περσίαν. Ἐνῶ δὲ διέ-

βαινε τὸν Εὐφράτην ἐπνίγη ὁ Σουλεϊμάν, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ἑρτογροῦλ παρέλαβε τὴν ὀρδὴν καὶ διηυθύνθη πρὸς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἐκεῖ προσ-ελήφθη ὡς μισθοφόρος τοῦ Σελτζούκου Σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Ἀλα-εδδίν Οὐτός, εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του, τοῦ παρεχώρησε μίαν περιοχὴν πλησίον τῆς Προῦσης, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθη με-τὰς 400 οἰκογενείας του. Ταῦτα συνέβαιναν, ὅταν βασιλεὺς τῆς Κων/πόλεως ἦτο ὁ Μιχαὴλ Η΄ Παλαιολόγος.

Τὸν Ἑρτογροῦλ διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ Ὄσμάν ἢ Ὄθωμάν, ὁ ὁποῖος κατῴρθωσε νὰ μεγαλώσῃ τὸ κρατίδιόν του ἀκόμη περισσότερον. Αὐτὸς ἦτο ὁ κύριος ἰδρυτὴς τοῦ Ὄθωμανικοῦ κράτους καὶ ἀπὸ τότε οἱ Τούρκοι ὀνομάζονται Ὄθωμανοὶ ἢ Ὄσμανλίδαι, πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τοὺς Σελτζούκους.

Τὸ 1326 ὁ Ὄθωμάν κυριεύει τὴν Προῦσαν καὶ ἀνακηρύσσεται, μετὴν ἔγκρισιν τοῦ Σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου, Σουλτᾶνος τοῦ Ὄθωμα-νικοῦ κράτους.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Τούρκοι ἀσπάζονται τὴν Μωαμεθανικὴν θρη-σκείαν καὶ γίνονται φανατικώτεροι καὶ αὐτῶν τῶν Ἀράβων. Στη-ριζόμενοι εἰς ἓνα λόγον τοῦ Μωάμεθ, ὅτι εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων θὰ πέσῃ ἡ Κων/πολις, ἐπίστευσαν, ὅτι αὐτοὶ εἶναι προωρισμένοι νὰ πραγματοποιήσουν τὴν ἐντολὴν τοῦ Προφήτου.

Τὸν φανατισμὸν των αὐτὸν μεταδίδουν καὶ εἰς ὅσους, μετ' ὑποσχέ-σεις καὶ ἀξιώματα, ἐπέτυχον νὰ ἐξισλαμίσουν. Ὁ πληθυσμὸς των αὐξάνει συνεχῶς.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν οἱ Μογγόλοι ἐπροχώρησαν πρὸς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ κατέλυσαν τὸ Σελτζουρικὸν κράτος τοῦ Ἰκονίου. Ἐ-κράτησαν τὸ ἀνατολικὸν αὐτοῦ μέρος καὶ τὸ δυτικὸν ἐπέτρεψαν νὰ τὸ κυβερνοῦν οἱ διάφοροι διοικηταὶ του κληρονομικῶς.

Τοιοῦτοτρόπως ὁ Ὄσμάν διετήρησε τὸ κράτος του ἀνεξάρτητον καὶ ἔγινε κληρονομικὸς σουλτᾶνός του.

3. ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ. Ὁ διάδοχος τοῦ Ὄσμάν, ὁ Ὄρχάν, ὠργάνωσεν ἀκόμη καλύτερον τὸ νεαρὸν τουρκικὸν κράτος. Ἔως τότε οἱ Τούρκοι πολεμισταὶ ἦσαν κυρίως ἵππεις, ὅπως καὶ οἱ Μογγόλοι, ἀλλὰ ὡπλισμένοι ἐλαφρῶς, μόνον μετ' ὅξον. Κατὰ τὸ σύστημα λοιπὸν τῶν σπαχίδων τοῦ Βυ-ζαντίου, ὠργάνωσεν ἵππικόν, ὡπλισμένον μετ' κυρτὴν καὶ μακρὰν

σπάθην. Ἐπίσης ὠργάνωσε λαμπρὸν πεζικόν, ὅπως εἶχον καὶ οἱ Βυζαντινοί. Τοῦτο ὠνομάσθη «νέος στρατός» (Γενί - τσερί) καὶ ἀπετελεῖτο ὄχι πλέον ἀπὸ μισθοφόρους, ἀλλὰ μονίμους στρατιώτας, οἱ ὅποιοι ἐστρατολογοῦντο μεταξὺ τῶν εὐρώστων νέων καὶ μάλιστα τῶν χριστιανοπαίδων. Οἱ Τοῦρκοι ἤρπαζον ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τῶν μητέρων των μικρὰ παιδιὰ ἀπὸ 7- 15 ἐτῶν, τὰ παρέδιδον εἰς Μουσουλμάνους ἱερεῖς, οἱ ὅποιοι τὰ ἐδίδασκον τὴν μωαμεθανικὴν θρησκείαν καὶ ἐνέπνεον εἰς αὐτὰ μεγάλον καὶ ἄγριον φανατισμόν. Τὰ ἐδίδασκον ἀκόμη, ὅτι εἶχον πατέρα τὸν Σουλτᾶνον καὶ πατρίδα τὸν στρατῶνα. Τοιοῦτοτρόπως τὰ ἔκαμνον νὰ λησμονήσουν ὄνομα, γονεῖς, πατρίδα, γλῶσσαν καὶ θρησκείαν. Οἱ νέοι αὐτοὶ Τοῦρκοι ἀπέτελεσαν τὰ περίφημα διὰ τὴν ἀγριότητά των **Τάγματα Γενιτσάρων**.

Τὸ σκληρὸν καὶ βάρβαρον αὐτὸ σύστημα τῆς στρατολογίας τῶν Τούρκων, τὸ **παιδομάζωμα**, (ὅπως λέγεται), ὑπῆρξεν ὀλέθριον διὰ τὸν Ἑλληνισμόν. Μὲ φρίκην καὶ σπαραγμὸν ψυχῆς ἔβλεπον οἱ Ἕλληνες τὰ τέκνα των, νὰ γίνωνται πολέμιοι τῆς ἰδίας των πατρίδος καὶ θρησκείας. Οἱ γένιτσαροι ἦσαν ἄγριοι πολεμισταί, βάρβαροι καὶ ἀπολίτιστοι. Μὲ τὸν ἄγριον δὲ φανατισμόν των, ἀπέβησαν ἡ μάλιστα καὶ τὸ φόβητρον τῶν χριστιανῶν.

Τὸ παιδομάζωμα ἐξηκολούθησε καὶ ἀργότερα, ἐπὶ τουρκοκρατίας, ἀλλὰ ὁ Ὅρχαν ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος, ὁ ὅποιος τὸ ἐπενόησε καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας του ὠργανώθη τὸ πρῶτον τάγμα τῶν Γενιτσάρων. Μὲ τὰ τάγματα αὐτὰ οἱ Τοῦρκοι ἀπέκτησαν στρατὸν μόνιμον, πειθαρχικόν καὶ πολεμικώτατον, μὲ τὸν ὅποιον ἐπέτυχον τὰς μεγάλας κατακτήσεις των. Ἐπληθύνθησαν δὲ τόσον μὲ τὸ σύστημα τοῦ ἐξισλαμισμού, ὥστε ἀπέβησαν θανάσιμος κίνδυνος, ὄχι μόνον διὰ τὸ Βυζάντιον, ἀλλὰ καὶ δι' ὅλόκληρον τὴν Εὐρώπην.

Ἐνῶ δὲ τὸ Βυζάντιον διέτρεχε μυρίους κινδύνους, ἡ ἐσωτερικὴ διαμάχη διὰ τὸν θρόνον ὑπῆρξε τὸ μόνον μέλημα τῶν αὐτοκρατόρων του.

4. ΕΠΕΚΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ. Ἀφοῦ οἱ Τοῦρκοι ὠργάνωσαν τὸ κράτος των, ἤρχισαν νὰ ἐπεκτείνουν τὴν κυριαρχίαν των πρὸς τὴν Δυτικὴν καὶ Βόρειον Μ. Ἀσίαν καὶ κατέλαβον ὅλας τὰς χώρας μέχρι τοῦ Βοσπόρου. Εἰς διάστημα 15 ἐτῶν ἦσαν κύριοι ὅλης τῆς Βυζαντινῆς Μ. Ἀσίας, πλὴν τῆς Σμύρνης καὶ τῆς Φιλαδελφείας.

Ἐν τῷ μεταξὺ καταστρεπτικὸς ἐμφύλιος πόλεμος ἐκσπᾷ ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς Αὐτοκρατορίας, μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Ε' τοῦ Παλαιολόγου (1341-1391), υἱοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Γ' καὶ τοῦ μεγάλου δομεστικοῦ Ἰωάννου Κατακουζηνοῦ.

Ὁ Κατακουζηνός, μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Σέρβων, ἀνακηρύσσεται αὐτοκράτωρ εἰς τὸ Διδυμότειχον ὡς Ἰωάννης ΣΤ'. Τοιοῦτοτρόπως τὸ κράτος ἔχει δύο βασιλεῖς. Ἀρχίζει ἐμφύλιος πόλεμος καὶ τὸ χειρότερον εἶναι ὅτι οἱ ἐμπόλεμοι συμμαχοῦν μὲ τοὺς Σέρβους, τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς Τούρκους. Εἰς τοιοῦτον σημεῖον δξύτητος φθάνουν τὰ πράγματα, ὥστε ὁ Ἰωάννης ὁ ΣΤ', διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν φιλίαν τῶν Τούρκων, δὲν διστάζει νὰ προσφέρῃ εἰς τὸν γέροντα Ὁρχάν, ὡς σύζυγον τὴν κόρην του, ἡ ὁποία μόλις ἦτο 13 ἐτῶν.

Οἱ Τοῦρκοι, ἐπωφελοῦμενοι ἀπὸ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους τῶν Βυζαντινῶν, εὐρίσκουν τὴν εὐκαιρίαν νὰ περάσουν τὸν Ἑλλήσποντον καὶ νὰ πατήσουν εἰς τὴν Εὐρώπην. Τὸ 1356 καταλαμβάνουν τὴν Καλλίπολιν καὶ τὴν χρησιμοποιοῦν ὡς ὀρμητήριόν των διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις των κατὰ τῆς Εὐρώπης. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1357) καταλαμβάνουν τὸ Διδυμότειχον καὶ τὴν Τυρολόην.

Τὸν Ὁρχάν διεδέχθη ὁ Μουράτ ὁ Α', ὁ κατακτητὴς τῆς Βαλκανικῆς. Οὗτος εἰσεχώρησεν εἰς τὴν Θράκην, κατέλαβε δὲ τὴν Ἀδριανούπολιν, τὴν ὁποίαν κατέστησε δευτέραν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του.

Ἐπειτα συνεχίζει τὰς ἐπιδρομὰς του, καταλαμβάνει τὴν Φιλίππουπολιν καὶ καθιστᾷ τὸν ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων φόρου ὑποτελῆ. Ἐν συνεχείᾳ ἀποσπᾷ ἄρκετὰ τμήματα τῆς Σερβίας, τὴν Κρόϊαν τῆς Ἀλβανίας, τὴν Σόφιαν τῆς Βουλγαρίας καὶ καθιστᾷ φόρου ὑποτελῆ τὸν βασιλέα τῶν Σέρβων. Παρὰ τὴν συνθήκην του μὲ τὸ Βυζάντιον, προχωρεῖ πρὸς Νότον, κατακτᾷ τὴν Μακεδονίαν καὶ κυριεύει τὴν Θεσσαλονίκην προσωπικῶς (1386), τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Ἑνετοί. Κατέλαβε κατόπιν τὴν Θεσσαλίαν, φθάνει εἰς τὴν Ἠπειρον καὶ καταλαμβάνει τὰ Ἰωάννινα. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1388 ὀλοκληρῶνει τὴν κατάκτησιν τῆς Βουλγαρίας, τὴν ὁποίαν καθιστᾷ ἐπαρχίαν τοῦ κράτους του.

Οἱ χριστιανοὶ τῆς Εὐρώπης, πρὸ τοῦ κινδύνου αὐτοῦ τῆς προελάσεως τοῦ Μουράτ, συνάπτουν συμμαχίαν, διὰ νὰ τὸν ἀναχαιτίσουν.

Τὸ 1389, μόλις ὁ Μουράτ τὸ ἐπληροφορήθη, ἐκστρατεύει ἐναντίον των. Συναντᾷ τοὺς συμμάχους, Σέρβους, Κροάτας, Βοσνίους,

Πολωνούς, ύποστηριζομένους καί ἀπὸ τοὺς Οὐγγρους, εἰς τὸ **Κοσσυφοπέδιον** τῆς Σερβίας (σήμερον Σεράγεβον). Ἐπακολουθεῖ φονικωτάτῃ μάχῃ, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ χριστιανοὶ σύμμαχοι ἐνίκηθησαν ἀπὸ τὴν θυελλώδη ἐπίθεσιν τοῦ Μουράτ. Ἀλλὰ μετὰ τὴν νίκην του, καὶ ἐνῶ ἐπεθεώρει τὸ πλήρες πτωμάτων πεδίου τῆς μάχης, ἐφονεύθη ἀπὸ ἑνα Σέρβον τραυματίαν.

5. ΜΑΝΟΥΗΛ ΚΑΙ ΒΑΓΙΑΖΗΤ. α) **Ὁ Βαγιαζήτ πολιορκεῖ τὴν Κων/πολιν.** Τὸν Μουράτ διεδέχθη ὁ υἱὸς του Βαγιαζήτ, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀκολουθήσει τὸν πατέρα του εἰς ὅλας τὰς ἐπιχειρήσεις τῆς Βαλκανικῆς καὶ εἶχεν ἀποκτήσει μεγάλην στρατιωτικὴν καὶ πολεμικὴν πείραν. Γενναῖος, ὀρμητικὸς, ταχύς ὡς ἀστραπή, σκληρὸς καὶ ἀποφασιστικὸς ἦτο ὁ νέος Σουλτᾶνος. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπωνομάσθη **γιλδιρίμ**, δηλ. **κεραυνός**.

Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Κοσσυφοπεδίου ἔσπευσεν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ὅπου μερικὰ σελτζουκικὰ κράτη συνησπίσθησαν ἐναντίον τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Διέλυσε τὸν συνασπισμὸν τῶν Τούρκων ἡγεμόνων τῆς Μ. Ἀσίας, καὶ ἐπεξέτεινε τὸ κράτος του εἰς βᾶρος τοῦ βασιλείου τῆς Καραμανίας (Ἰκονίου). ἔκυρίευσεν κατόπιν τὴν Φιλαδέλφειαν, τελευταίαν πόλιν, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Ἕλληνες καὶ ἐγκατεστάθη πλέον εἰς ὁλόκληρον τὴν Μ. Ἀσίαν (1390).

Τώρα ἀπερίσπαστος ἐστράφη πρὸς τὴν Κων/πολιν, τὴν ὁποίαν καὶ ἐπολιόρκησεν (1391).

Ὁ γέρων αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου, Ἰωάννης ὁ Ε', εἶχεν ἀποθάνει καὶ τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Μανουήλ Β', ὁ ὁποῖος ἐκρατεῖτο ὡς ὀμηρὸς ὑπὸ τοῦ Βαγιαζήτ εἰς τὴν Προῦσαν. Κατῶρθωσεν ὁμως νὰ δραπετεύσῃ καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Κων/πολιν.

β) **Μάχη τῆς Νικοπόλεως.** Ὁ Μανουήλ, ἀντιλαμβανόμενος τὸν σοβαρὸν κίνδυνον, τὸν ὁποῖον διέτρεχεν ἡ Βασιλεύουσα ἀπὸ τὴν ἀκατάσχετον ὀρμὴν τοῦ Βαγιαζήτ, ἐστράφη πρὸς τὴν Δύσιν. Ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ νὰ ζητήσῃ βοήθειαν. .

Πολλοὶ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης τότε, οἱ ὁποῖοι ἤρχισαν νὰ ἀνησυχοῦν ἀπὸ τὴν ἀκατάσχετον πρόοδον τῶν Τούρκων, ὠργάνωσαν σταυροφορίαν ἐναντίον τῶν Ὀθωμανῶν.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας **Σιγισμουῆδος** συνεκέντρωσεν ἀρκετὰς δυνάμεις ἀπὸ Οὐγγρους καὶ ἄλλους Εὐρωπαίους πολεμιστὰς

καὶ ἐξεκίνησε νὰ κτυπήσῃ τὸν Βαγιαζήτ. Προήλασε μέχρι τῆς **Νικοπόλεως** τῆς Βουλγαρίας, ὅπου καὶ συνεκρούσθη μετὰ τοῦ Βαγιαζήτ (1396), ὁ ὁποῖος εἶχε λύσει προσωρινῶς τὴν πολιορκίαν τῆς Κων/πόλεως. Ἡ φονικωτάτη μάχη, ἡ ὁποία ἠκολούθησεν, ἔδωσε τὴν νίκην καὶ πάλιν εἰς τὸν Βαγιαζήτ. Ὁ Σιγισμουνδος μόλις κατῴρθησε νὰ σωθῇ καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν χώραν του.

Ἀπὸ τότε οἱ Ὀθωμανοὶ ἔγιναν ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῆς Εὐρώπης.

Ὁ Βαγιαζήτ ἐπανέρχεται καὶ συνεχίζει τὴν πολιορκίαν τῆς Κων/πόλεως, καλεῖ δὲ τὸν αὐτοκράτορα Μανουήλ νὰ τοῦ παραδώσῃ τὴν πόλιν. Ὁ γενναῖος ὅμως αὐτοκράτωρ ἀρνεῖται καὶ τότε ὁ Βαγιαζήτ περισφίγγει στενότερα τὴν πόλιν, ἀλλὰ δὲν κατορθώνει νὰ τὴν κυριεύσῃ. Ἐπειτα στέλλει τὸν στρατηγόν του Ἑβρενὸς βέην, μὲ ἀρκετὰς δυνάμεις, διὰ νὰ κατακτήσῃ καὶ τὴν ὑπόλοιπον Ἑλλάδα. Πράγματι δὲ ὁ Ἑβρενὸς κατέλαβεν ὅλας τὰς νοτίους χώρας, φθάνει εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀναγκάζει τὸν δεσπότην τοῦ Μυστρᾶ Θεόδωρον Παλαιολόγον νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου.

Ὁ κίνδυνος διὰ τὴν ἀπομονωμένην Κων/πολιν διεγράφετο μέγιστος. Καμμία βοήθεια δὲν εἶναι δυνατὴ. Ὅλοι πιστεύουν, ὅτι ἦλθε τὸ τέλος τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων. Ἀλλὰ ἡ Θεῖα Πρόνοια δὲν εἶχεν ὑπογράψῃ ἀκόμη τὴν καταδίκην της.

Μέγα καὶ ἀξιόλογον γεγονός εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἦλθε νὰ ἀνακόψῃ τὴν δραστηριότητα τοῦ Βαγιαζήτ. Ἀνέλπιστος καὶ ἀκούσιος σωτήρ : ὁ Ταμερλᾶνος.

γ) **Ἡ μάχη τῆς Ἀγκύρας.** Ὁ Ταμερλᾶνος ἦτο εἷς ἐκ τῶν διαδόχων τοῦ Τζεγκίς Χάν. Ἀνίδρυσε τὴν μογγολικὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ὁρμώμενος ἀπὸ τὴν πρωτεύουσάν του τὴν **Σαμαρκάνδην** (τοῦ Τουρκεστάν) ἐξαπέλυσε τὰς ὁρδὰς του καὶ ἐπεξέτεινε τὸ κράτος του εἰς ὅλην τὴν κεντρικὴν Ἀσίαν, τὴν Σιβηρίαν καὶ τὴν Εὐρωπαϊκὴν Ρωσίαν.

Τὰ ἄγρια στίφη του, ἀνερχόμενα εἰς 800.000, ἐξεχύθησαν πρὸς δυσμὰς καὶ ἤρχισαν νὰ καταστρέφουν καὶ νὰ διαλύσουν τὸ τουρκικὸν κράτος. Ὁ ἱστορικὸς τοῦ Βυζαντίου Μιχαὴλ Δούκας ἀναφέρει, ὅτι ὅταν οἱ Μογγόλοι τοῦ Ταμερλάνου ἐγκατέλειπον μίαν πόλιν διὰ νὰ μεταβοῦν εἰς ἄλλην, τὴν ἄφηναν τόσον κατεστραμμένην καὶ ἡρημωμένην, ὥστε δὲν ἠκούετο οὔτε γαὺγισμα σκύλου, οὔτε κακάρισμα ὀρνίθων, οὔτε κλάμα παιδιῶν. Τόσας φρικαλεότητας διέπραττον.

Λέγεται ότι ἔκτιζον πυραμίδας μέ τὰς κεφαλὰς τῶν ἡττημένων.

Ὁ Βαγιαζήτ ἀναγκάζεται νά λύσῃ τήν πολιορκίαν τῆς Κων/πόλεως καί ἐπὶ κεφαλῆς 500.000 στρατοῦ σπεύδει ἐναντίον τοῦ Ταμερλάνου. Οἱ δύο αὐτοὶ σκληροὶ πολεμισταί, οἱ ὁποῖοι ὠνομάζοντο «μάστιγες τοῦ Θεοῦ», συνητήθησαν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Ἀγκύρας. Ἀγρία καὶ πεισματώδης μάχη συνήφθη τότε (1402). Κατ' αὐτὴν οἱ Μογγόλοι κατετρόπωσαν καὶ κατέκοψαν τοὺς Τούρκους, συνελήφθη δὲ αἰχμάλωτος καὶ αὐτὸς ὁ Βαγιαζήτ, ὁ ὁποῖος καὶ ἀπέθανεν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν. Ὁ Ταμερλᾶνος μετὰ τὴν νίκην του κατέστρεψε πολλὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας, τὴν Σμύρνην, τὴν Νίκαιαν, τὰς Σάρδεις, τὴν Ἐφεσον καί, ἀφοῦ ἀποκατέστησε τοὺς Τούρκους ἡγεμόνας εἰς τὰ κρατίδιά των, τὰ ὁποῖα τοὺς εἶχεν ἀφαιρέσει ὁ Βαγιαζήτ, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν χώραν του.

Ἐσκέπτετο νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Κίνας. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν αὐτὴν ὅμως ἀπέθανε, τὸ δὲ ἀπέραντον κράτος του ἤρχισε πλέον νὰ παρακμάζῃ καὶ τελικῶς διελύθη.

Ἡ μάχη τῆς Ἀγκύρας εἶχεν ὥς ἀποτέλεσμα : α) Συνέτριψε τὴν δύναμιν τῶν Τούρκων καὶ ἐσταμάτησε τὰς κατακτήσεις των. β) Ἐσωσε τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν, μέ τὴν ἀναβολὴν τῆς ἀλώσεως τῆς βασιλευούσης. γ) Παρέτεινε τὴν ζωὴν τοῦ Βυζαντίου 50 ἔτη ἀκόμη.

Μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Ταμερλάνου τὸ Ὄθωμανικὸν κράτος εἶχεν ἐξασθενήσει προσωρινῶς. Ἐξ ἄλλου, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαγιαζήτ, ἐμφύλιοι πόλεμοι ἐξέσπασαν μεταξύ τῶν διαδόχων υἱῶν του. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο οἱ Βυζαντινοὶ ἐπωφελήθησαν νὰ ἀνακτήσουν μερικὰ μέρη εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας, τὴν Θεσσαλονίκην καὶ μερικὰς πόλεις τῆς Θεσσαλίας.

Τέλος ὁ υἱὸς τοῦ Βαγιαζήτ **Μωάμεθ ὁ Α΄** ἐπεβλήθη τῶν ἄλλων, κατέπαυσε τοὺς ἐμφυλίους πολέμους καὶ ἔγινε Σουλτᾶνος (1402–1422). Τὰς φιλικὰς ὅμως σχέσεις, τὰς ὁποίας διετῆρει μέ τὸ Βυζάντιον, διέκοψεν ὁ υἱὸς του **Μουράτ Β΄** (1421), ὁ ὁποῖος ἐκυρίευσεν τὴν Θεσσαλονίκην (1430) διὰ δευτέραν φοράν, τὸ δὲ ἐπόμενο ἐτος τὰ Ἰωάννινα. Τέλος πολιορκεῖ καὶ τὴν Κων/πολιν. Εἶναι ἡ τετάρτη κατὰ σειρὰν πολιορκία τῆς πόλεως, ἡ ὁποία καὶ πάλιν δὲν ἔφερεν ἀποτέλεσμα.

Πάντως, μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς Θεσσαλονίκης, τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἄλλων κέντρων τῆς Πελοποννήσου (ἐκτὸς τοῦ Μυστρά), ἡ Κων/

πολις εύρίσκεται καί πάλιν απομονωμένη. Ἐν τῷ μεταξύ παρητήθη ὁ Μανουήλ Β' καί τὸν διεδέχθη ὁ υἱός του Ἰωάννης ὁ Η' (1425 – 1448). Αὐτός, διὰ νὰ κερδίσῃ χρόνον καί νὰ ἀποτρέψῃ τὸ μοιραῖον, τὸ ὁποῖον βλέπει νὰ πλησιάζῃ, συνάπτει συνθήκην μὲ τὸν Μουράτ μὲ ἀντιπαροχὴν τὴν παραχώρησιν διαφόρων μακεδονικῶν καί θρακικῶν πόλεων.

6. ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ. Ὁ Μουράτ, μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς συνθήκης μὲ τὸν αὐτοκράτορα, ἀπέσυρε τὰς δυνάμεις του ἀπὸ τὴν Κων/πολιν. Ἐστράφη κατὰ τῆς Ἀλβανίας καί Βοσνίας, τὰς ὁποίας καί ὑπέταξε.

Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὅμως, ἐπειδὴ ἐθεώρησε τὴν λύσιν τῆς πολιορκίας προσωρινὴν καί ἐφοβεῖτο ἐπανάληψιν αὐτῆς, ἀπεφάσισε μὲ τὸν Πατριάρχην καί ἄλλους συμβούλους, νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν Πάπαν, διὰ νὰ τοῦ ζητήσῃ βοήθειαν. Μόνον αὐτὸς θὰ ἠμποροῦσε νὰ προτρέψῃ τοὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης νὰ σώσουν τὴν Αὐτοκρατορίαν. Ὁ Πάπας ὅμως καί οἱ Δυτικοὶ ἐζήτησαν εἰς ἀντάλλαγμα τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν καί τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ Πάπα ὡς ἀνωτάτου ἀρχηγοῦ ὅλων τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν.

Συνήλθε τότε Σύνοδος εἰς τὴν Φλωρεντίαν μὲ ἀντιπροσώπους τοῦ αὐτοράτορος καί τοῦ Πάπα, συνεζητήθησαν ἐπὶ πολὺν χρόνον αἱ διαφοραὶ τῶν Ἐκκλησιῶν καί ὑπεγράφη ἡ ἔνωσις τὸ ἔτος 1439.

Ἡ ἐνέργεια αὐτῆ τοῦ Ἰωάννου Η' Παλαιολόγου προεκάλεσε μεγάλην ἀντίδρασιν εἰς τὴν Κων/πολιν. Ὁ περισσότεος κληρὸς καί ὁ πολὺς λαὸς δὲν ἤθελαν μὲ κανένα τρόπον ν' ἀκούσουν περὶ ἐνώσεως. Ἀπεκάλουν δὲ τοὺς ἐνωτικούς «προδότας τῆς πατρίδος καί τοῦ Χριστοῦ». »Προτιμότερον τὸ σαρίκι τοῦ Τούρκου ἀπὸ τὴν Τιάραν τοῦ Ἑλατίνου» ἔλεγον χαρακτηριστικῶς. Τοιοῦτοτρόπως ὁ λαὸς τῆς πόλεως ἐχωρίσθη εἰς δύο ἀντιμαχόμενα μέρη : τοὺς ἐνωτικούς καί τοὺς ἀνθενωτικούς.

Τὸ διάβημα τοῦ αὐτοκράτορος δὲν ἔφερε κανὲν ἀποτέλεσμα. Αἱ κυριώτεραι δυνάμεις τῆς Δύσεως ἔμειναν ἀδιάφοροι πρὸ τοῦ δράματος τῆς Κων/πόλεως. Οὐδεὶς ἐπροθυμοποιήθη νὰ στείλῃ βοήθειαν εἰς τὸν Ἰωάννην.

Ἐνῶ συνέβαινον αὐτὰ εἰς Κων/πολιν, ὁ Μουράτ Β' ἡτοιμάζετο καί πάλιν διὰ νέαν πολιορκίαν, πρὸς ἐκπόρθησιν τῆς πόλεως. Καί

θὰ τὸ κατώρθωνεν, ἂν δὲν εὐρίσκετο εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ πολεμήσῃ μὲ τρεῖς ἡρωϊκοὺς ἡγεμόνας, οἱ ὅποιοι ἐδημιούργησαν μεγάλας δυσχερείας.

Οἱ ἥρωες αὐτοὶ ἦσαν : α) Ὁ Οὕγγρος στρατηγὸς **Ἰωάννης Οὐνυάδης**. β) Ὁ δεσπότης τοῦ Μυστρά **Κων)τίνος Παλαιολόγος** καὶ γ) ὁ Ἀλβανὸς **Γεώργιος Καστριώτης ἢ Σκεντέρμπεης**.

α) **Ἰωάννης Οὐνυάδης**. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Ἰωαννίνων, ὁ Μουράτ Β' ἐσυνέχισε τὴν πορείαν του πρὸς βορρᾶν μέχρι τῆς οὐγκρικῆς Τρανσυλβανίας. Ὁ βασιλεὺς τῶν Οὕγγρων **Βλαδίσλαος Δ'**, ἀπεφάσισε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τοὺς Τούρκους καὶ τὸ 1440 ἐζήτησε τὴν συνεργασίαν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ε' Παλαιολόγου. Οὗτος ὅμως προηγοιμάζετο διὰ τὸ ταξιδίον του πρὸς τὴν Δύσιν, ὅπως ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ Πάπα. Ὁ στρατηγὸς τῶν Οὕγγρων Ἰωάννης Οὐνυάδης ἦτο φημισμένος διὰ τὴν ἀνδρείαν, τὴν φιλοπατρίαν καὶ τὸ θάρρος του. Ἐπανεπιλημμένως ἀντιμετώπισε τοὺς Τούρκους, τοὺς ἐνίκησε πολλὰς φορὰς καὶ τοὺς περιώρισεν εἰς τὸν Αἴμον.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας ἀνεθάρρηνεν ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας τοῦ στρατηγοῦ του καὶ μὲ τὴν βοήθειαν καὶ ἄλλων ἡγεμόνων καὶ μὲ τὰς προτροπὰς τοῦ Πάπα, ἡγήθη σταυροφορίας, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐξάπλωσιν τῶν Τούρκων. Οἱ σύμμαχοι ἐσημείωσαν κατ' ἄρχὰς διαδοχικὰς νίκας. Ἐπέτυχον δὲ κατόπιν συνεννοήσεων μετὰ τοῦ ἡγεμόνου τοῦ Καραμάν καὶ τῶν ἐμιρῶν τῆς Ἀνατολῆς, νὰ δημιουργήσουν ἐκεῖ ἐστίας ἐξεγέρσεων, αἱ ὁποῖαι ἀπησχόλησαν προσωρινῶς τὸν Μουράτ, μὲ τὸν κύριον ὄγκον τῶν δυνάμεών του.

Ὁ Μουράτ, ἐξηντλημένος ἀπὸ τὸν πολυμέτεωπον πόλεμον, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ συνωμολόγησεν εἰρήνην μὲ τοὺς συμμάχους (1444). Ἡ εἰρήνη δὲν διήρκεσε παρὰ μόνον μερικὰς ἑβδομάδας. Ὁ Μουράτ ἐκινήθη καὶ πάλιν ἐναντίον τῶν συμμάχων μὲ τόσῃ ταχύτητά, ὥστε ἔφθασεν εἰς τὴν πόλιν τῆς Βουλγαρίας **Βάρναν**, χωρὶς νὰ τὸν περιμένουν οἱ Χριστιανοί. Κατὰ τὴν φονικὴν αὐτὴν μάχην οἱ Χριστιανοὶ ἐνίκηθησαν καὶ διελύθησαν (1444), οἱ δὲ Τούρκοι κατέλαβον καὶ πάλιν τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν Σερβίαν.

Παρὰ τὴν πανωλεθρίαν τῶν συμμάχων εἰς τὴν Βάρναν, ὁ Οὐνυάδης δὲν ἐσταμάτησε τὸν πόλεμον. Συνεκέντρωσε πάλιν νέας δυνάμεις καὶ τὸν Σ/βριον τοῦ 1448 ἐκστρατεύει μόνος κατὰ τῆς Σερβίας, συμμάχου τοῦ Μουράτ. Παρὰ τὸ Κοσσυφοπέδιον συνήφθη τὴν

17ην Ὀκτωβρίου νέα μεγάλη μάχη μεταξύ 150.000 Ὀθωμανῶν καὶ 24.000 Οὐγγρων. Εἶχε προηγηθῇ συνεννόησις μετὸν Σκεντέρμπεην τῆς Ἀλβανίας καὶ τὸν Κων/τῖνον Παλαιολόγον τοῦ Μυστρᾶ, διὰ σύμπραξιν, ἀλλ' αὕτη δὲν ἐπραγματοποιήθη. Τοιοῦτοτρόπως μόνοι οἱ Οὐγγροι, ἀφοῦ ἐγκατελείφθησαν τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἀπὸ τοὺς συμμάχους των Βλάχους, ἀντιμετώπισαν τὸν ὄγκον τῶν Τούρκων καὶ ἀπεδεκατίσθησαν. Ὁ γενναῖος Οὐνιάδης συνελήφθη αἰχμάλωτος, ἀλλὰ ἀφέθη ἐλεύθερος, χάρις εἰς τὸν θαυμασμόν, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐμπνεύσει εἰς τὸν Σουλτᾶνον, ὁ ὁποῖος καὶ ἡρνήθη νὰ τὸν ἐξαγοράσῃ μετὰ χρήματα.

Παρὰ ταῦτα ὁ Οὐνιάδης ἐξηκολούθησε τοὺς ἀγῶνάς του ἐναντίον τῶν Τούρκων ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἀκόμη, μέχρις ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδος του.

β) Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος. Ὁ Κων/τῖνος Παλαιολόγος ἦτο δεσπότης τοῦ Μυστρᾶ, υἱὸς τοῦ Μανουὴλ Β' καὶ ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Η'.

Μετὰ τὴν μάχην τῆς Βάρνας, τὸ 1445 διέβη τὸν Ἰσθμόν, ἦλθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, διέλυσε τὸ Δουκάτον τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐβάδισε πρὸς τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα (Θεσσαλίαν), μετὰ σκοπὸν νὰ ἐνωθῇ μετὸν Γεώργιον Καστριώτην ἢ Σκεντέρμπεην, καθὼς καὶ μετὸν Οὐνιάδην, διὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν ἀπὸ κοινοῦ τοὺς Τούρκους. Ἀλλὰ ὁ Παλαιολόγος δὲν εἶχε προλάβει τὴν καταστροφὴν τῆς Βάρνας. Τώρα δέ, ὁπότε προήλασεν, ὁ Οὐνιάδης καὶ ὁ Σκεντέρμπεης δὲν ἦσαν ἀκόμη εἰς θέσιν νὰ τὸν βοηθήσουν. Οἱ δύο αὐτοί, εἶναι ἀληθές, ἐκινήθησαν πάλιν, ἀλλὰ ἦτο ἤδη ἄργά.

Ὁ Μουράτ ἐκινήθη κατὰ τοῦ Κων/τίνου μετὰ πολυάριθμον στρατόν. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἀνθίσταται εἰς τὸ Ἐξαμίλιον, ἀλλὰ τέλος ἀναγκάζεται νὰ ὑποχωρήσῃ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1446.

Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος.

Οἱ κάτοικοι τῶν Πατρῶν ἐξ ἄλλου ἀνθίστανται γενναίως ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως των καὶ ἀναγκάζουν τὸν Μουράτ νὰ ἀποσυρθῇ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον (1447).

Τὸ δεσποτᾶτον τοῦ Μυστρᾶ ἦτο τὸ μόνον κράτος τῆς Βαλκανικῆς, τὸ ὁποῖον εἶχε τὴν τύχην νὰ προβάλῃ τὴν τελευταίαν ἀντίστασιν εἰς τὴν ταχεῖαν καὶ ὀρμητικὴν προέλασιν τῶν Τούρκων. Παρέμεινεν ἄκαμπτον καὶ μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Βυζαντινῆς πρωτεύουσας. Ἐπτὰ ἔτη μετὰ τὴν ἄλωσιν (1460) κατελύθη πλέον ὀριστικῶς.

γ) **Γεώργιος Καστριώτης ἢ Σκεντέρμπεης.** Ὁ Μουράτ μετὰ τὰς νίκας του εἰς τὴν Οὐγγαρίαν εἶναι ἔτοιμος νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν τρίτον γενναῖον ἀντίπαλόν του εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Ἡ Ἀλβανία ἀπὸ τοῦ 1443 εἶχεν ἐπαναστατήσῃ, ὑπὸ τὸν Γεώργιον Καστριώτην ἢ Σκεντέρμπεην.

Οὗτος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Καστριώτου, ἡγεμόνος ἑνὸς τμήματος τῆς Ἀλβανίας. Ὅταν ἦτο ἀκόμη 9 ἐτῶν παρεδόθη ἀπὸ τὸν πατέρα του ὡς ὄμηρος εἰς τὸν Μουράτ, εἰς ἔνδειξιν ἐμπιστοσύνης.

Ὁ Μουράτ τὸν ἐξισλάμισε καὶ τοῦ ἔδωσε τουρκικὴν ἀνατροφὴν. Τὸν ἠγάπα καὶ τὸν ἐξετίμα, διότι ἦτο πολὺ εὐφυῆς καὶ εἶχε πολλὰς στρατηγικὰς ἀρετάς. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν τὸν ὠνόμασε **Σκεντέρμπεην**, δηλ. Ἀλέξανδρον μπέην. Τὸν ἔκαμε ἀξιωματικὸν καὶ μάλιστα στρατηγὸν τῶν Γενιτσάρων. Ἐλαβε μέρος εἰς πολλὰς μάχας ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν. Διεκρίνετο δὲ διὰ τὴν γενναϊότητα καὶ τὸ θάρρος του.

Ὁ Καστριώτης, παρ' ὅλας τὰς τιμὰς, τὰς ὁποίας τοῦ ἔκαμον οἱ Τούρκοι, ποτὲ δὲν τοὺς ἠγάπησε, οὔτε ἐλησμόνησε τὴν καταγωγὴν του, τὴν πατρίδα του καὶ τὸν ἀναγκαστικὸν ἐξισλαμισμόν του.

Ὅταν ὁ Μουράτ ἐπολέμει μὲ τὸν Οὐννύδην, ὁ Σκεντέρμπεης εὔρε τὴν εὐκαιρίαν νὰ δραπετεύσῃ μὲ 300 Ἀλβανοὺς ἵππεις. Προηγούμενως ἐξηνάγκασε τὸν Τούρκον γραμματέα τοῦ Σουλτάνου νὰ τοῦ ὑπογράψῃ διαταγὴν (φιρμάνι) πρὸς τὸν διοικητὴν τοῦ φρουρίου τῆς ἀλβανικῆς Κροΐας, διὰ νὰ τοῦ τὸ παραδώσῃ. Μὲ τὴν διαταγὴν αὐτὴν ὁ Καστριώτης κατέλαβε τὸ φρούριον καὶ ἐκάλεσε τοὺς Ἀλβανοὺς εἰς ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Τούρκων, διὰ τὴν ἐλευθερίαν των. Τέσσαρας τουρκικὰς στρατιάς, αἱ ὁποῖαι ἐστάλησαν ἐναντίον του, κατῴρθωσε νὰ καταστρέψῃ. Ὁ Μουράτ δὲν κατῴρθωσε νὰ τὸν καταβάλῃ.

Προσεπάθησεν ἔπειτα νὰ συμφιλιωθῇ μαζί του. Ὁ Καστριώτης ὁμως, ἀφοῦ ἠλευθέρωσε τὴν πατρίδα του, ἐσυνέχισε τοὺς ἀγῶνάς του κατὰ τῶν Τούρκων καὶ μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Κων/πόλεως. Δι' αὐτὸ καὶ ἐθεωρήθη ἥρως ἀπὸ ὅλους τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς.

Αἱ προσπάθειαι τῶν τριῶν ἡρώων, ὑπερασπιστῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἦσαν αἱ τελευταῖαι. Χάρις εἰς τοὺς σκληροὺς των ἀγῶνας ἐσώθη προσωρινῶς ἡ Κωνσταντινούπολις.

7. ΜΩΑΜΕΘ Β' — ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΙΑ' ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Η' (3 Ὀκτωβρίου 1448), οἱ ἄρχοντες, ἡ Ἐκκλησία καὶ ὁ λαὸς τῆς Κων/πόλεως ἠξίωσαν νὰ κληθῇ καὶ νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον τῆς αὐτοκρατορίας ὁ νεώτερος ἀδελφὸς του Κωνσταντῖνος, δεσπότης τοῦ Μυστρᾶ. Κατὰ τὰς δυσκόλους αὐτὰς ἡμέρας τοῦ Βυζαντίου, αὐτὸν μόνον ἐθεώρησαν ἱκανὸν νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν τραγικὴν κατάστασιν.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἦτο φλεγερὸς πατριώτης, ἱκανώτατος κυβερνήτης καὶ εὐσεβέστατος χριστιανός. Ἐγνώριζε ποία ἦτο ἡ κατάστασις τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῆς πρωτευούσης. Παρ' ὅλον τὸν κίνδυνον, τὸν ὁποῖον διέβλεπε, δὲν ἐδίστασε νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὴν φωνὴν τῆς Πατρίδος. Ἀπεφάσισε νὰ σώσῃ τὴν αὐτοκρατορίαν ἢ νὰ πέσῃ καὶ αὐτὸς μαζί της, ὡς τελευταῖος ὑπερασπιστής της. Τὸ στέμμα, τὸ ὁποῖον θὰ φορέσῃ — τὸ γνωρίζει — εἶναι ἀκάνθινον. Ὅμως ἔχει λάβει τὴν ἀπόφασίν του.

Τὴν 12ην Μαρτίου 1449 φθάνει εἰς τὴν Κων/πολιν ὁ Κωνσταντῖνος καὶ στέφεται αὐτοκράτωρ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας. Τὸ κράτος του εἶναι περιωρισμένον. Δὲν ἀποτελεῖται παρὰ ἀπὸ τὴν Κων/πολιν, μερικὰς πόλεις τῆς Θράκης καὶ μερικὰς μικρὰς καὶ ἀσημάντους νήσους τοῦ Αἰγαίου. Χρήματα δὲν ὑπάρχουν, οὔτε στρατὸς ἀρκετὸς διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν

Μωάμεθ Β'

πόλιν, ὃ δὲ στόλος του δὲν διαθέτει περισσότερα ἀπὸ 10 πολεμικὰ πλοῖα. Ἐν τούτοις ἀρχίζει μὲ μεγάλην δραστηριότητα νὰ ἐτοιμάζῃ τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως. Ἐπισκευάζει τὰ τείχη καὶ τὰ φρούρια τῆς Κων/πόλεως. Ὁ ἴδιος αὐτοπροσώπως ἐπιβλέπει τὰς ἐπισκευάς. Ἐνισχύει, ὅσον τοῦ εἶναι δυνατόν, τὸν ὀλίγον στόλον του καὶ ἀσφαλίζει τὸν Κεράτιον μὲ χονδρὴν ἄλυσίδα. Συγκεντρώνει τρόφιμα καὶ πολεμοφόδια. Προετοιμάζει τὸν ὀλιγάριθμον στρατὸν του καὶ τοῦ ἐμπνέει θάρρος καὶ καρτερίαν.

Συγχρόνως στέλλει ἀπεσταλμένους εἰς διαφόρους ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης καὶ τοὺς παρακαλεῖ νὰ τοῦ στείλουν βοήθειαν. Ὅμως καμμία βοήθεια δὲν ἦλθε. Μόνον οἱ Ἑνετοὶ καὶ οἱ Γενουάται προθυμοποιοῦνται νὰ βοηθήσουν καὶ αὐτοὶ ὅμως ἀπὸ φόβον, μήπως χάσουν τὰς ἀποικίας, τὰς ὁποίας εἶχον ἰδρύσει εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον. Οἱ πρῶτοι ἔστειλαν τέσσαρας γαλέρας μὲ ἐφόδια, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ τρεῖς μόνον ἔφθασαν εἰς τὸν προορισμὸν των. Οἱ δεῦτεροι δύο μεγάλα πλοῖα καὶ μίαν δύναμιν ἀπὸ 700 ἄνδρας, ὑπὸ τὸν γενναῖον Ἰωάννην Ἰουστινιάνην, τὸν ὁποῖον ἔστειλαν οἱ Γενουάται τῆς Χίου. Ἐπίσης μίαν μικρὰν δύναμιν 200 ἀνδρῶν ἔστειλεν ὁ Πάπας μὲ τὸν καρδινάλιον Ἰσίδωρον. Αὕτῃ ἦτο ἡ βοήθεια τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης πρὸς τὴν κινδυνεύουσαν αὐτοκρατορίαν, ἡ ὁποία ἐπὶ τόσους αἰῶνας προήσπισεν τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τόσων καὶ τόσων βαρβάρων.

Αὕτῃ ἦτο ἡ κατάστασις, ὅταν ὁ Σουλτᾶνος Μουράτ Β' ἀπέθανεν αἰφνιδίως ἀπὸ ἀποπληξίαν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, μετὰ τὰς ἀτυχεῖς ἐπιχειρήσεις του ἐναντίον τοῦ Σκεντέρμπεη (4 Φεβρουαρίου 1451). Ἀνῆλθε τότε εἰς τὸν θρόνον ὁ νεαρὸς υἱὸς του **Μωάμεθ ὁ Β'** (1451-1480), εἰς ἡλικίαν 21 ἐτῶν.

Ὁ νέος Σουλτᾶνος ἦτο πλήρης ὁρμῆς, ἐξυπνότατος καὶ φιλόδοξος. Διέθετε στρατηγικὴν ἱκανότητα καὶ διοικητικὴν πείραν, διότι εἶχεν ἀναπληρώσει δύο φορές ἕως τῶρα τὸν πατέρα του εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Λέγεται, ὅτι συνεδύαζε τὴν μεγάλην σκληρότητα, τὴν δίψαν τοῦ αἵματος καὶ πολλὰ ἄλλα κατώτερα πάθη, μὲ τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἐπιστήμην, τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα.

Τὸ ὄνειρον τῆς ζωῆς του ἦτο νὰ κυριεύσῃ τὴν Κων/πόλιν, τὸ κλειδί τῆς Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Νύκτας ὀλοκλήρους παρέμενεν ἄϋπνος, νὰ χαράξῃ εἰς τὸ χαρτὶ τὸ σχέδιον τῆς πόλεως, τῶν ὁχυ-

ρῶν της καὶ νὰ προσδιορίζη τὰ σημεῖα, τὰ ὁποῖα θὰ ἦτο δυνατόν νὰ κτυπήσῃ εὐκολώτερον. Διαρκῶς εἶχεν εἰς τὸν νῦν του τὴν προφητείαν τοῦ Μωάμεθ : «Ὁ μεγαλύτερος στρατηγὸς θὰ εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θὰ κατακτήσῃ τὴν Κων/πολιν».

Μὲ σύνεσιν καὶ προσοχὴν ἤρχισε νὰ θέτῃ εἰς ἐφαρμογὴν τὸ σχέδιόν του. Τὸ 1452, διὰ νὰ ἀποκόψῃ κάθε ἐπικοινωνίαν τῆς Κων/πόλεως μὲ τὸν Εὐξείνιον Πόντον, ἔκτισεν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἀκτὴν τοῦ Βοσπόρου τὸ φρούριον **Ρούμελη Χισάρ**, ἀκριβῶς ἀπέναντι ἄλλου φρουρίου, τὸ ὁποῖον εἶχε κτίσει ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς ὁ Σουλτᾶνος Βαγιαζήτ ὁ Α΄. Τὰ φρούρια αὐτὰ τὰ ὠχύρωσε καὶ τὰ ἐξόπλισε μὲ πυροβόλα, πελώρια διὰ τὴν ἐποχὴν. Διέταξε κατόπιν νὰ κατασκευασθῇ ἰσχυρὸς στόλος. Συγχρόνως στέλλει εἰς τὴν Πελοπόννησον τὸν στρατηγὸν του Τουρχάν, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ἀδελφούς τοῦ αὐτοκράτορος, Δημήτριον καὶ Θωμᾶν, δεσπότης τοῦ Μορέως, νὰ στείλουν βοήθειαν. Ὁ Τουρχάν κατῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ προέβη εἰς μεγάλας σφαγὰς καὶ λεηλασίας.

Ὁ Κωνσταντῖνος, μετὰ τὰς καταστροφὰς αὐτάς, διέταξε νὰ κλεισθοῦν τὰ τείχη τῆς πόλεως.

8. ΠΑΛΙΟΡΚΙΑ ΚΑΙ ΑΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ. Τὴν 6ην Ἀπριλίου 1453 ὁ Μωάμεθ Β΄ ἐμφανίζεται πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κων/πόλεως. Ὁ στρατὸς του ἀνέρχεται εἰς 250.000 ἄνδρας καὶ ὁ στόλος του ἀποτελεῖται ἀπὸ 400 πλοῖα. Μὲ τὸν στρατὸν του ἀποκλείει τὴν πόλιν ἀπὸ ξηρᾶς, ἀπὸ τὴν Χρυσὴν Πύλιν πρὸς Νότον, ἕως τὰς Βλαχέρνας πρὸς Βορρᾶν, μὲ τὰ πλοῖά του δὲ ἀποκλείει τὴν πόλιν ἀπὸ θαλάσσης. Ἰσχυρὸν ἐπὶ πλέον πυροβολικὸν ἐνισχύει τὸν στρατὸν τοῦ Σουλτᾶνου, διότι ὁ Μωάμεθ, μὲ τὰ ἄφθονα οἰκονομικά του εἶχε δεχθῇ τὸ 1452 ἕνα αὐτόμολον οὐγγρικῆς καταγωγῆς, λεγόμενον Οὐρβανόν, ὁ ὁποῖος ἦτο εἰδικὸς τεχνίτης πυροβόλων. Αὐτὸς τοῦ κατεσκεύασεν, ἀντὶ μεγάλης ἀμοιβῆς, ἐκτὸς τῶν 12 πυροβόλων, τὰ ὁποῖα εἶχε, καὶ ἕνα πολὺ μεγάλο πυροβόλον, τὸ ὁποῖον ἔβαλλε λιθίνας σφαίρας καὶ ἐπέφερε μεγάλας καταστροφὰς.

Ἀπέναντι τῶν κολοσσιαίων αὐτῶν δυνάμεων τοῦ Μωάμεθ ὁ Κωνσταντῖνος διέθετε διὰ τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως 7.000 μαχητάς, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ 2.000 ἦσαν ξένοι μισθοφόροι, καθὼς καὶ 26 πλοῖα, κλεισμένα εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον, ὁ ὁποῖος ἐφράσσετο μὲ ἀλύσεις.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἔστησε τὸ στρατηγεῖόν του πρὸ τῆς πύλης τοῦ Ἀγίου Ρωμανοῦ, ἀνέθεσε δὲ τὴν ἄμυναν εἰς τὸν Γενουάτην στρατηγὸν Ἰουστινιάνην.

Καὶ ὁ Σουλτᾶνας ἐπίσης ἔστησε τὴν σκηνὴν του, δηλ. τὸ στρατηγεῖόν του, ἀπέναντι τῆς Πύλης τοῦ Ἀγίου Ρωμανοῦ, ἐπὶ ἐνὸς λόφου. Τὴν θέσιν αὐτὴν τὴν ὠχύρωσε μὲ χαρακώματα. Δεξιὰ του δὲ καὶ ἀριστερὰ του παρέταξε 15.000 γενιτσάρους καὶ τὸν ὑπόλοιπον στρατόν του τὸν ἀνέπτυξε πρὸ τῶν χερσαίων τειχῶν τοῦ Θεοδοσίου Β', ἕως τὴν θάλασσαν τῆς Προποντίδος καὶ ἕως τὰς ἀκτᾶς τοῦ Κερατίου κόλπου. Ἐτοποθέτησεν ἀκόμη ἀπέναντι τῶν τειχῶν 14 κανονιοστοιχίας καὶ 12 μεγάλα πυροβόλα, καθὼς καὶ τὸ μεγαλύτερον ὄλων, τὸ ὁποῖον εἶχε κατασκευάσει ὁ Οὐγγρος τεχνίτης Οὐρβανός.

Τέλος τὴν 12ην Ἀπριλίου εἰσέπλευσεν εἰς τὸν Βόσπορον, ἐρχόμενος ἀπὸ τὴν Καλλίπολιν, καὶ ὁ ὀθωμανικὸς στόλος.

Μέχρι τῆς 20ῆς Ἀπριλίου εἰς οὐδεμίαν πολεμικὴν ἐνέργειαν προέβησαν οἱ Τοῦρκοι. Τὴν ἡμέραν ὅμως αὐτὴν συνέβη τὸ πρῶτον σπουδαῖον πολεμικὸν γεγονός : Τέσσαρα ἑλληνικὰ πλοῖα ἐπέστρεφον μὲ τρόφιμα διὰ τὴν πολιορκημένην πρωτεύουσαν, ὑπὸ τὸν γενναῖον πλοίαρχον Φλαντανελᾶν. Τουρκικὸς στόλος ἀπὸ 145 πλοῖα ἐτέθη ἀμέσως εἰς καταδίωξιν του καὶ τὰ ἐκύκλωσε. Συνήφθη τότε ὁμηρικὴ μάχη. Οἱ Τοῦρκοι προσπαθοῦν νὰ ἀνέλθουν εἰς τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα, διὰ νὰ τὰ πυρπολήσουν ἢ νὰ τὰ καταστήσουν ἄχρηστα. Οἱ Ἕλληνες, ἐξ ἄλλου, ἀμύνονται μὲ ἀπαράμιλλον θάρρος, ὑπὸ τὰς ἐμπείρους ὁδηγίας τοῦ ἡρώικοῦ πλοίαρχου. Ὁ ἴδιος ὁ Φλαντανελᾶς, μὲ τὸν πέλεκυν ἀνὰ χεῖρας, πηδᾷ ἀπὸ τὴν πρῶραν εἰς τὴν πρύμνην, ἐνθουσιάζει τὰ πληρώματα καὶ μάχεται ὡς λέων κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα βυθίζουσι δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τὰ ἐχθρικά, δασποῦν τὸν κλοιὸν καὶ εἰσέρχονται εἰς τὸν Κεράτιον.

Ἀπὸ τὴν παραλίαν ὁ Μωάμεθ. καὶ ἀπὸ τὰ τείχη οἱ κάτοικοι παρηκολούθουν τὴν ναυμαχίαν.

Ἡ ἑλληνικὴ αὐτὴ νίκη ἐστοίχισεν εἰς τοὺς Τούρκους βαρεῖας ἀπωλείας, ἐγέμισε χαρὰν καὶ ἐνθουσιασμόν τοὺς πολιορκουμένους καὶ ἐπροκάλεσε τὴν λύσσαν τοῦ Σουλτάνου. Διεπίστωσεν, ὅτι ὁ ἀπὸ θαλάσσης ἀποκλεισμός δὲν ἦτο πλήρης. Καταφεύγει, τότε, ὁ πανοῦργος, εἰς σατανικὸν στρατήγημα : Νὰ μεταφέρῃ τὰ πλοῖά του εἰς τὸν Κεράτιον διὰ ξηρᾶς.

Ἐντὸς μιᾶς νυκτὸς ἔστρωσε σανίδας ἀλειμμένας μὲ λίπος, ἐπάνω εἰς τὰς ὁποίας ἔσυρεν 70 πλοῖα καὶ τὰ μετέφερεν ἐντὸς τοῦ κόλπου. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἀποκλεισμός διὰ θαλάσσης ἔγινε πλέον στενωτέρως.

Τὸ γεγονός αὐτὸ ἀνησύχησε τοὺς κατοικοὺς τῆς πόλεως. Σχεδιάζουν νὰ καύσουν μὲ τὸ «ὕγρον πῦρ» τὰ πλοῖα, ἀλλὰ τὸ σχέδιόν των ἐπροδόθη καὶ ἀπέτυχον.

Τὴν 28ην Ἀπριλίου ὁ Μωάμεθ ἐπεχείρησε τὴν πρώτην μεγάλην ἔφοδον κατὰ τῆς Κων/πόλεως, ἡ ὁποία ὅμως ἀπεκρούσθη. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐνεργεῖ δευτέραν ἐπίθεσιν, μὲ περισσοτέρας δυνάμεις, χωρὶς ἀποτέλεσμα. Καὶ τρίτη ἀπὸ θαλάσσης ἐπίθεσις ἀποτυγχάνει.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Τοῦρκοι ἐνισχύονται καθημερινῶς, ἐνῶ οἱ πολιορκούμενοι ὀλιγοστεύουν. Τὰ τείχη, ἀπὸ τοὺς κανονιοβολισμοὺς τῶν πυροβόλων, ὑφίστανται μεγάλας ζημίας, ἀλλ' οἱ γενναῖοι κάτοικοι, γέροντες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ ἀκόμη, ἐργάζονται νυχθημερόν καὶ τὰ ἐπισκευάζουν.

Οἱ Τοῦρκοι κατασκευάζουν ὑπονόμους, διὰ νὰ εἰσέλθουν ὑπογείως εἰς τὴν πόλιν. Ἀλλ' οἱ γενναῖοι ὑπερασπισταὶ τῆς πόλεως ἀντιτάσσουσιν τὰς ὑπονόμους καὶ ἐπιφέρουν φθορὰν εἰς τὸν ἐχθρόν. Ἐνθαρρύνονται ἀπὸ τὴν πίστιν των εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὴν Ὑπέρμαχον Στρατηγόν, ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ ἡρωϊκοῦ αὐτοκράτορός των. Μάχονται ὡς λέοντες, ἀποκρούουν καὶ καίουν τὰς πολιορκητικὰς μηχανὰς τοῦ ἐχθροῦ.

Ὁ Μωάμεθ δὲν ἀπελπίζεται. Θὰ προετοιμάσῃ καὶ ἄλλην — ἴσως τὴν τελευταίαν — πεισματώδη ἐπίθεσιν. Ἀλλ' οὔτε καὶ ὁ Κωνσταντῖνος κάμπτεται. Ἀκούραστος, νύκτα καὶ ἡμέραν περιφέρεται εἰς τὰ τείχη. Ἐπιβλέπει τὰ πάντα, ἐμψυχώνει ὅλους. Αἰσθάνεται νὰ τὸν βαρύνῃ ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Θέλει κάθε πρᾶξις του αὐτὰς τὰς στιγμὰς, πού ἀνήκουν εἰς τὴν αἰωνιότητα. νὰ γίνεταί παράδειγμα. Θέλει νὰ χαρίσῃ εἰς τὸν ἑνδοξον αὐτὸν λαόν — ἂν ἡ μοῖρά του εἶναι νὰ ζήσῃ δοῦλος — τὸ θάρρος, τὴν ἐλπίδα καὶ τὸ φῶς εἰς τὴν δουλείαν του.

Ὁ Μωάμεθ προετοιμάζεται διὰ τὴν τελικὴν ἔφοδον. Πρὶν ὅμως ἐπιχειρήσῃ τὴν ἔφοδον αὐτήν, προτείνει εἰς τὸν Κωνσταντῖνον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πόλιν καὶ νὰ φύγῃ μὲ τοὺς ἄρχοντας του εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου θὰ παρέμενεν ὡς ἀνεξάρτητος ἡγεμὼν. Ὑπε-

σχέθη δὲ ἐπὶ πλεόν νά σεβασθῇ τὴν ζωὴν καὶ τὴν περιουσίαν τῶν κατοίκων.

Ὁ αὐτοκράτωρ, ἀφοῦ ἔλαβε καὶ τὴν γνώμην τῆς Συγκλήτου, ἔδωκεν, ὡς ἄλλος Λεωνίδας, τὴν ἀθάνατον καὶ ἱστορικὸν ἀπάντησιν :

»Τὸ τὴν πόλιν σοι δοῦναι οὐτ' ἐμὸν ἐστίν, οὐτ' ἄλλον τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ. Κοινῇ γὰρ γνώμῃ πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν».

Δηλαδή :

Τὸ νά σοῦ παραδώσω τὴν πόλιν, δέν εἶναι ζήτημα ἰδικόν μου, οὔτε κανενὸς ἄλλου ἀπὸ τοὺς κατοικοῦντας εἰς αὐτήν. Διότι ὅλοι μας μέ μίαν γνώμην καὶ μέ τὴν ἰδίαν μας προαίρεσιν, εἴμεθα ἀποφασισμένοι νά ἀποθάνωμεν καὶ νά μὴ λυπηθῶμεν τὴν ζωὴν μας.

Ἡ γενναία καὶ ἱστορικὴ αὐτὴ ἀπάντησις τοῦ Κωνσταντίνου ἐξώργισε τὸν Μωάμεθ. Ἀφοῦ συνεσκέφθη μέ τοὺς στρατηγούς του, ἀπέφασισε τὴν μεγάλην καὶ τελειωτικὴν ἔφοδον τὴν 29ην Μαΐου 1453.

α) Ἡ **μεγάλη ἔφοδος**. Τὴν παραμονὴν τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὁ Μωάμεθ διελάλησεν εἰς ὅλον τὸν στατόν του νά πολεμήσῃ γενναίως καὶ ὑπεσχέθη πλουσίας ἀμοιβάς : Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἡ πόλις θά ἦτο εἰς τὴν διάθεσιν τῶν νικητῶν. Οἱ θησαυροὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι θά ἀνήκουν εἰς αὐτοὺς. Αὐτὸς θά ἐκράτει μόνον τὰ τεῖχη καὶ τὰ κτίρια. Ὅσοι θά ἀνέβαινον πρῶτοι εἰς τὰ τεῖχη θά ἐλάμβανον κτήματα καὶ ἀξιώματα. Οἱ δειλοὶ θά ἐθανατώνοντο.

Τὴν νύκτα ὁλόκληρον τὸ στρατόπεδον ἦτο φωταγωγημένον μέ μεγάλας πυράς. Οἱ δερβίσοι τὸ περιέτρεχον καὶ ἐφανάζον τοὺς πολεμιστὰς καὶ ἐκήρυττον ὅτι : «Ὅποιοι φονευθῇ, θά συμφάγῃ τὸ ἴδιον βράδυ μέ τὸν Προφήτην εἰς τὸν Παράδεισον. Ὅποιοι ὅμως ζήσῃ, θά ἔχῃ εἰς τὴν διάθεσίν του ὅλους τοὺς θησαυροὺς τῆς πλουσίας πόλεως».

Ἀλαλαγμοὶ χαρᾶς ἠκούοντο εἰς ὅλον τὸ στρατόπεδον τῶν Τούρκων καὶ τὰ τύμπανα ἐκρούοντο δαιμονιωδῶς. Ὅλα ἐδείκνυν, ὅτι ἡ μεγάλη στιγμή εἶχε φθάσει.

Ἀντιθέτως εἰς τὸ ἐλληνικὸν στρατόπεδον ἐπεκράτει ἡσυχία. Ἡ γηραιά πρωτεύουσα τῆς Χριστιανικῆς Ἀνατολῆς, βυθισμένη εἰς τὸ σκότος, περνᾷ τὴν παραμονὴν τῆς μεγάλης ἡμέρας μέ προσευχὰς καὶ δάκρυα. Αἱ ἐλπίδες ὅλων στρέφονται πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν Πανα-

γίαν. Κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἐτελέσθη μεγάλη λιτανεία εἰς τὴν Πόλιν. Ἱερεῖς, ἀρχιερεῖς, μοναχοί, γυναῖκες, γέροντες καὶ παιδία περιέρχονται τὰ τεῖχη μὲ τὰς ἁγίας εἰκόνας ἀνὰ χειρὰς καὶ ἐπὶ κεφαλῇς τὴν εἰκόνα τῆς **Παναγίας τῆς Ὁδηγητρίας**. Μὲ δάκρυα παρακαλοῦν τὸν Θεὸν νὰ σώσῃ τὴν πόλιν καὶ τὴν κληρονομίαν Του.

Μετὰ τὸ τέλος τῆς λιτανείας ὁ Κωνσταντῖνος ὁμιλεῖ, μὲ πολλὴν συγκίνησιν, πρὸς τοὺς ἄρχοντας, τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ στρατοῦ καὶ ὅλους τοὺς ὑπερασπιστὰς τῆς πόλεως. Τοὺς προτρέπει, μὲ θερμοὺς πατριωτικοὺς λόγους, νὰ ἀγωνισθοῦν καὶ νὰ ἀποθάνουν ὑπὲρ τῆς **Πίστεως** καὶ τῆς **Πατρίδος**. «Ἀγωνιζόμεθα — τοὺς λέγει— διὰ τὰ ἱερὰ καὶ τὰ ὅσια τῆς φυλῆς μας, τὴν Πίστιν, τὴν Πατρίδα, τὴν ζωὴν καὶ τὴν τιμὴν τῶν οἰκείων μας. Ἄς κάμωμεν τὸ καθήκον μας πρὸς τὴν Πόλιν, ἡ ὁποία εἶναι βοηθός, σκέπη καὶ καταφύγιον τῶν Χριστιανῶν, ἡ ἐλπίς καὶ ἡ χαρὰ ὅλων τῶν Ἑλλήνων. Ὅσοι πέσουν, θὰ κερδίσουν τὴν αἰώνιαν μνήμην καὶ ἀξίαν εἰς τὸν κόσμον καὶ εἰς τοὺς οὐρανοὺς τὸν ἀδαμάντινον τῆς δόξης στέφανον».

Ὅλοι, τότε, μὲ ἓνα στόμα ἀποκρίνονται κλαίοντες :

«Ναί, ὡς ἀποθάνομεν ὅλοι διὰ τὴν Πίστιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν Πατρίδα» !

Ἀμέσως κατόπιν μεταβαίνει εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, ὅπου εἶχον συγκεντρωθῇ, διὰ τελευταίαν φορὰν, ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ τῆς πρωτεύουσας, διὰ νὰ προσευχηθοῦν καὶ νὰ κοινωνήσουν. Μὲ μεγάλην κατάνυξιν, μέσα εἰς τοὺς θρήνους καὶ τοὺς κοπετοὺς τοῦ λαοῦ, παρακολουθεῖ ὁ Κωνσταντῖνος τὴν τελευταίαν λειτουργίαν τῆς Ἁγίας Σοφίας. Δὲν ἦτο λειτουργία αὐτή, ἀλλὰ ἐπιθανάτιος ἀκολουθία μιᾶς ὁλοκλήρου γενεᾶς. Γονυπετῆς πρὸ τῆς εἰκόνης τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ καὶ τῆς Θεομήτορος προσεύχεται.

Στρέφεται κατόπιν πρὸς τὸν λαὸν καὶ ζητεῖ ταπεινότατα συγχώρησιν : «Ἀδελφοί μου, Χριστιανοί, συγχωρήσατέ με». Καὶ μεταλαμβάνει, μὲ συντριβὴν καρδίας, τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων.

Ἐπιστρέφει κατόπιν διὰ τελευταίαν φορὰν εἰς τὸ Παλάτιον, τὸ ὁποῖον ἦτο τότε εἰς τὰς Βλαχέρνας, ἀποχαιρετᾷ τοὺς ὑπηρέτας καὶ τοὺς οἰκείους του καὶ ζητεῖ ἀπὸ ὅλους συγχώρησιν. Ἦτο τόσον συγκινητικὴ ἡ στιγμή ἐκείνη, ὥστε, — ὅπως λέγει ὁ ἱστορικὸς τῆς ἐποχῆς Φραντζῆς— «καὶ ἀπὸ ξύλον ἢ ἀπὸ πέτραν ἓαν ἦτο κανεῖς, δὲν θὰ τοῦ ἦτο δυνατόν νὰ μὴ θρηνήσῃ».

Ἀπὸ τὸ Παλάτιον ὁ αὐτοκράτωρ μεταβαίνει καὶ πάλιν εἰς τὰ τεῖχη, ἐπιθεωρεῖ τοὺς πύργους καὶ τοὺς φύλακας καὶ δίδει θάρρος εἰς τοὺς ὑπερασπιστὰς τῶν φρουρίων, ὅλην τὴν νύκτα τῆς 28ης πρὸς τὴν 29ην Μαΐου, καὶ τέλος, λαμβάνει θέσιν ἀπλοῦ πολεμιστοῦ πρὸ τῆς πύλης τοῦ Ἀγίου Ρωμανοῦ. Ἐκεῖ, εἰς τὸ ἀσθενέστερον αὐτὸ σημεῖον, πρόκειται νὰ ἀγωνισθῇ καὶ νὰ γράψῃ τὴν ὠραιότεραν σελίδα τῆς ζωῆς του, γινόμενος αἰώνιον παράδειγμα ἡρωϊσμοῦ καὶ αὐτοθυσίας.

β) Ἡ Ἑλωσις. 29 Μαΐου (1453, ἡμέρα Τρίτη). Κατὰ τὰ ἐξημερώματα τῆς 29ης Μαΐου ἀκούεται βαρὺς κρότος ἐχθρικοῦ πυροβόλου. Ἦτο τὸ σύνθημα τῆς γενικῆς ἐπιθέσεως. Μὲ δαιμονισμένον θόρυβον ἀπὸ φωνὰς καὶ ἀλαλαγμούς, σαλπίσματα, τυμπανοκρουσίας, κανιοβολισμούς ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, ἐξαπολύονται τὰ βάρβαρα στίφη ἐναντίον τῶν τευχῶν. Ἡ πλέον λυσσώδης ἐπιθεσις ἐκδηλώνεται εἰς τὴν πύλην τοῦ Ἀγίου Ρωμανοῦ, ὅπου ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτωρ διευθύνει τὴν ἄμυναν.

Οἱ ἐπιτιθέμενοι χρησιμοποιοῦν κλίμακας, διὰ νὰ ἀναρριχηθοῦν εἰς τὰ τεῖχη. Ὅρμουν μὲ ἀκράτητον μανίαν καὶ λύσσαν. Ἀλλὰ οἱ ἀμυνόμενοι θραύουν τὰς κλίμακας καὶ κατακρημνίζουν τοὺς ἐχθρούς. Τρία σώματα στρατοῦ ἐφορμοῦν, μὲ σοβαρὰς διὰ τοὺς Τούρκους ἀπωλείας. Ὁ καπνὸς τῶν τηλεβόλων καὶ τῶν καιομένων πλοίων «ὥς νεφέλη σκοτεινὴ καλύπτει τὸν ἥλιον. Αἱ φωναὶ καὶ ὁ κρότος ἀνεβαίνουν ἕως τὸν οὐρανόν». Ἀκόμη μίαν φορὰν τὰ τάγματα τῶν γεγιτσαίων κρημνίζονται. Ἀπὸ ἀμφοτέρω τὰ μέρη ἀκούονται ἀπειλαί, ὕβρεις, κραυγαὶ πολλαί, ὀργὴ καὶ θυμὸς ἐπιτιθεμένων καὶ ἀμυνομένων.

Ἀπὸ τὰ παραθαλάσσια τεῖχη τὰ τουρκικὰ πλοῖα, τὰ ὅποια εἶναι παρατεταγμένα κατὰ μῆκος τῶν τευχῶν τοῦ Κερατίου κόλπου, καίονται μὲ τὸ «ὕγρον πῦρ». Χιλιάδες τὰ πτώματα καλύπτουν τὸ ἔδαφος ἔξω ἀπὸ τὰ τεῖχη καὶ τὰς τάφρους.

Ἐξημέρωνεν ἡ 58ῃ ἡμέρᾳ τῆς πολιορκίας. Ἡ βυζαντινὴ σημαία, μὲ τὸν δικέφαλον αἰτὸν καὶ τὸν Σταυρόν, κυματίζει ἐπάνω εἰς τὰ τεῖχη. Ἡ νίκη φαίνεται νὰ κλίνη πρὸς τὸ μέρος τῶν Ἑλλήνων. Τὰ τάγματα τῶν γεγιτσαίων, τὰ ὅποια ἐξαπολύει συνεχῶς ὁ Μωάμεθ, κατακρημνίζονται ἀπὸ τὰ τεῖχη. Ὁ Κωνσταντῖνος μάχεται καθ' ὅλην ἐν γένει τὴν γραμμὴν τοῦ μέσου τῶν χερσαίων τευχῶν, τρέχων ἀπὸ τόπου

εις τόπον. Ἐχει πλησίον του τὸν γενναῖον Γενουάτην Ἰωάννην Ἰουστινιάνην καὶ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἐκλεκτοὺς καὶ γενναίους Βυζαντινοὺς, τὸν Θεόφιλον τὸν Παλαιολόγον, τὸν Δημήτριον Καντακουζηνὸν καὶ ξένους ἐπιφανεῖς πολεμιστάς.

Εἰς μίαν στιγμήν ἀκούεται νὰ κράζει χαρούμενος :

«Συστρατιῶται καὶ ἀδελφοί. Ἰδική μας εἶναι ἡ νίκη. Ὁ Θεὸς πολεμεῖ ὑπὲρ ὑμῶν».

Αἱ ἔφοδοι ἀπεκρούοντο ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην, ὅταν αἰφνιδίως ὁ ἥρωϊκὸς Ἰουστινιάνης πληγώνεται καὶ ἀποχωρεῖ ἀπροσδοκῆτως τῆς μάχης. Μαζί του ἀποχωροῦν καὶ ἄρκετοὶ ἀπὸ τοὺς ἄνδρας του. Τοῦτο ἐπιφέρει μεγάλην σύγχυσιν εἰς τὰς τάξεις τῶν ἀμυνομένων καὶ χαλαρώνει τὴν ἀμυναν. Τὸ μοιραῖον αὐτὸ γεγονὸς συνέβαινε, καθ' ὃν χρόνον οἱ περὶ τὸν Κωνσταντῖνον ἐμάχοντο, διὰ νὰ ἀποκρούσουν τὴν τρίτην μεγάλην ἔφοδον τοῦ τρίτου σώματος στρατοῦ τῶν γενιτσάρων. Αὐτὸ τὸ εἶχε κρατήσῃ ὁ Σουλτᾶνος, διὰ νὰ τὸ ρίψῃ τελευταῖον εἰς τὴν μάχην. Ἐν τούτοις ὁ Κωνσταντῖνος κατῴρθωσε καὶ πάλιν νὰ ἀνασυντάξῃ τὰς δυνάμεις του, νὰ συνενώσῃ γύρω του τοὺς ἀνδρείους καὶ νὰ ὀρμήσῃ εἰς τὰς ἐπάλλξεις, ὅπου οἱ γενναῖοι ὑπερασπισταὶ συνεχίζουν τὸν ἀγῶνα.

Ἄλλ' αἰφνης μία φωνὴ ἀκούεται, φωνὴ θανάτου: «Οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν πόλιν» !

Τί συνέβη ; Πῶς καὶ ἀπὸ ποῦ εὐρέθησαν οἱ Τοῦρκοι μέσα εἰς τὴν πόλιν ;

Μέσα εἰς τὴν σύγχυσιν καὶ τὴν ζάλην τῆς μάχης μία μικρὰ πύλη, λεγομένη **Κερκόπορτα** ἢ Ξυλόπορτα, εἶχε λησμονηθῇ ἀνοικτὴ. Οἱ Τοῦρκοι τὴν ἀνεκάλυψαν καὶ κατ' ἀρχὰς εἰσῆλθον ὀλίγοι, οἱ ὅποιοι ὥρμησαν εἰς ἄλλην μεγαλυτέραν πύλην, ἐξώντωσαν τὴν φρουρὰν τῆς, τὴν ἥνοιξαν καὶ ἤρχισαν τότε νὰ εἰσέρχωνται κατὰ μεγάλας μάζας. Οἱ Ἕλληνες, τοιοιτοτρόπως, εὐρέθησαν αἰφνιδίως μεταξὺ δύο πυρῶν. Ἡ θέσις των εἶναι δεινὴ. Μάχονται ὅμως ἀπεγνωσμένως οἱ γενναῖοι ὑπερασπισταὶ καὶ πίπτουν ἥρωϊκῶς μέχρις ενός.

γ) **Ὁ ἥρωϊκὸς θάνατος τοῦ Κωνσταντίνου.** Ὁ Κωνσταντῖνος, ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης, ἀγωνίζεται μεταξὺ τῶν προμάχων τῆς πύλης τοῦ Ρωμανοῦ. Εἰς μίαν στιγμήν ἀντιλαμβάνεται, ὅτι εἶναι κυκλωμένος ἀπὸ Τούρκους, οἱ ὅποιοι εὐρέθησαν ἀπροσδοκῆτως εἰς τὰ νῶτά του. Ὅμως δὲν ἀποθαρρύνεται. Ρίπτεται, ὡς λέων, εἰς τὸ πυκνότερον

στίφος τῶν ἐχθρῶν, κτυπᾷ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ μὲ λύσσαν, ἐνῶ «ἀπὸ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας του τὸ αἷμα ρεεῖ ποταμηδόν», λέγει εἰς ἱστορικός.

Ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς συνοδείας του πίπτουν, ἀγωνιζόμενοι ὡς λέοντες. Κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμήν βλέπει, ὅτι εἶναι μόνος καὶ κινδυνεύει νὰ αἰχμαλωτισθῇ. «Ἡ πόλις κυριεύεται καὶ ἐγὼ ζῶ ἀκόμη ; » ἀνακράζει ὁ αὐτοκράτωρ. «Δὲν ὑπάρχει κανεὶς χριστιανὸς νὰ μοῦ πάρῃ τὴν κεφαλὴν μου ;». Ἀλλὰ τὴν ἰδίαν στιγμήν δέχεται ἀλλεπάλληλα κτυπήματα ἀπὸ τοὺς γύρω ἐχθροὺς καὶ πύπτει ὁ λεοντόθυμος τελευταῖος αὐτοκράτωρ. Μαζὶ μὲ αὐτὸν ἔπεσε καὶ ἡ αὐτοκρατορία. Ἦτο ἡ 29ῃ Μαΐου 1453, ἡμέρα Τρίτη.

ΤΟΥ ΠΡΟΜΑΧΟΥ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ, ΑΟΙ-ΔΙΜΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΙΑ΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ, ΑΙΩΝΑ Η ΜΝΗΜΗ !

Ἡ ἱστορία θὰ ἀναφέρῃ πάντοτε μὲ σεβασμὸν τὸ ὄνομά του. τὸ παράδειγμα τῆς αὐτοσυρίας καὶ αὐταπαρνήσεώς του θὰ φρονηματίζῃ πάντοτε καὶ θὰ προτρέπῃ εἰς μίμησιν τὰς εὐγενεῖς ψυχὰς.

δ) **Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν.** Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἡρωικοῦ αὐτοκράτορος, ἔπαυσε πλέον πᾶσα ἀντίστασις. Ἦνοιξαν αἱ πύλαι τῶν τειχῶν καὶ κατεκλύσθη ἡ πόλις ἀπὸ ἑξαλλὰ στίφη Τούρκων. Ἐξεχύθησαν εἰς τὴν πόλιν μὲ ἀλαλαγμοὺς χαρᾶς. Κατέσφαζον τοὺς ὑπολοίπους ὑπερασπιστὰς καὶ ἤρχιζον νὰ ἐπιδίδωνται εἰς ἀρπαγὰς, σφαγὰς, λεηλασίας, ἐμπρησμοὺς καὶ ἄλλας ἀκατονομάστους βαρβαρότητας. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ὁ μαρτυρικός καὶ ἡρωϊκὸς πληθυσμὸς τῆς Κων/πόλεως ἐπλήρωσε μὲ ἄφθονον αἷμα τὴν ἀπεγνωσμένην ἀντίστασίν του εἰς τὸν κατακτητὴν. Χιλιάδες ἐσφάγησαν χωρὶς ἔλεος ἢ ἡχμαλωτίσθησαν.

Αἱ ἐκκλησίαι καὶ τὰ μοναστήρια, μὲ ὅλον τὸν πλοῦτόν των, ἐλεηλατήθησαν καὶ ἐμολύνθησαν. Αἱ ἀτομικαὶ περιουσίαι ἔγιναν ἀντικείμενον ἀρπαγῆς καὶ λεηλασίας. Ἀναρίθμητα ἔργα πολιτισμοῦ ἐχάθησαν.

Σκηναὶ φρίκης διεδραματίσθησαν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας : Πλῆθος ἀπὸ γέροντας καὶ γυναικόπαιδα, μέσα εἰς τὴν ἀπόγνωσίν των, κατέφυγον ἐκεῖ, διὰ νὰ ζητήσουν τὴν προστασίαν τῆς Θεοτόκου. Ἀλλοίμονον ! Οὔτε ἐκεῖ εὔρον σωτηρίαν. Κατέφθασαν καὶ ἐκεῖ οἱ γενίτσαροι καί, ἀφοῦ μὲ ἀξίνας καὶ πελέκεις ἐθρυμμάτισαν τὰς θύ-

ρας, εἰσῆλθον εἰς τὸν ναὸν καὶ ἄλλους ἔσφαξαν, ἄλλους δὲ ἠχμαλώτισαν. Ἦρπασαν τὰ πολύτιμα σκεύη καὶ κατεσπίλωσαν ἢ κατέστρεψαν τὰς ἁγίας εἰκόνας. Εἰς διάστημα ὀλίγων ὥρων ὁ περικαλλὴς ἐκεῖνος ναὸς ἀπεγυμνώθη καὶ ἐβεβηλώθη.

Τρεῖς ἡμέραι ἦσαν ἀρκεταὶ εἰς τοὺς βαρβάρους διὰ νὰ μεταβάλουν τὴν ὥραίαν καὶ πλουσίαν πόλιν εἰς φρικτὴν ἐρημίαν. Καμμία πόλις δὲν ἐδοκίμασε τόσον μεγάλην καταστροφὴν, ὅσον ἡ Κων/πολις.

Κατὰ τὴν μεσημβρίαν εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ ὁ Μωάμεθ, ἔφιππος, μὲ τὴν συνοδείαν του. Μετέβη κατὰ πρῶτον εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας, διὰ νὰ προσευχηθῇ. Καταβαίνει ἀπὸ τὸν ἵππον καὶ πίπτει νὰ προσκυνήσῃ· λαμβάνει κόνιν ἐκ τοῦ ἐδάφους καὶ τὴν ρίπτει εἰς τὴν κεφαλὴν του. Πρῶτος αὐτὸς ἀναβαίνει ἐπάνω εἰς τὴν Ἀγίαν Τράπεζαν καὶ προσεύχεται, διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Ἀλλάχ, διὰ τὴν νίκην, τὴν ὁποίαν τοῦ ἐχάρισεν.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης τὸ περίφημον δημιούργημα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τὸ καύχημα τῆς Χριστιανοσύνης ἔγινε τζαμί. Ὁ Σουλτᾶνος, ὅτε μετὰ τὸν θρίαμβόν του ἐπῆλθε κάποια ἡσυχία, ἐζήτησε νὰ μάθῃ τί ἀπέγινεν ὁ Αὐτοκράτωρ. Τοῦρκοι στρατιῶται ἠρεύνησαν τότε μεταξὺ τῶν πτωμάτων καὶ ἀνεῦρον τὸ πτώμα του. Τοῦτο ἀνεγνωρίσθη ἀπὸ τὰ κόκκινα αὐτοκρατορικὰ πέδιλα μὲ τὸν κεντημένον δικέφαλον ἀετόν. Ὁ Μωάμεθ διέταξε νὰ ἀποκόψουν τὴν κεφαλὴν καὶ νὰ τὴν περιφέρουν παντοῦ, ἐπάνω εἰς πάσσαλον, πρὸς ἐκφοβισμόν τῶν χριστιανῶν καὶ διὰ νὰ πιστεύσουν ὅλοι, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἀπέθανε καὶ μόνος διάδοχός του ἀπομένει αὐτός.

Τὸ ἀκέφαλον σῶμα τὸ παρέδωκεν εἰς τοὺς χριστιανούς, διὰ νὰ τὸ θάψουν «μὲ βασιλικὰς τιμάς», αὐτὸς δὲ ἐγκατεστάθη νικητὴς εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν Βλαχερνῶν.

Δὲν εἶναι γνωστὸν ποῦ ἔθαψαν οἱ χριστιανοὶ τὸ σῶμα τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος. Εἰς τὴν μονὴν τῆς Περιβλέπτου, εἰς τὴν πλατεῖαν Βεφᾶ ἢ εἰς τὸν περίβολον τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Θεοδώρας ; Ὁ λαὸς μας, ὁ ὁποῖος τόσον τὸν ἐπένθησε καὶ τὸν ἐθρήνησε, ἔπλασε τὸν θρῦλον τοῦ «Μαρμαρωμένου βασιλιᾶ». Κατὰ τὸν θρῦλον αὐτὸν ὁ βασιλεὺς δὲν ἀπέθανεν. Ἄγγελος Κυρίου τὸν ἀνῆρπασεν ἀπὸ τὴν μάχην καὶ τὸν ἐκοίμησε μέσα εἰς ἓνα ἄγνωστον διὰ τοὺς πολλοὺς σπήλαιον. Ἐκεῖ κοιμᾶται ὁ Αὐτοκράτωρ, μὲ τὴν πολεμικὴν του στολὴν καὶ εἰς τὸ πλευρόν του κρέμαται ἡ θήκη κενή, χωρὶς σπάθην.

Αὐτήν, ὅταν θὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα νὰ ξαναγίνη ἑλληνικὴ ἡ Κων/πολις, θὰ τοῦ τὴν δώσῃ πάλιν ὁ ἄγγελος, θὰ τὸν ξυπνήσῃ ἀπὸ τὸν λήθαργόν του καὶ τότε «τὴ σπάθα του θ' ἀδράξῃ καὶ τοὺς ἐχθροὺς θὰ διώξῃ, πέρα ὡς τὴν κόκκινη μηλιά καὶ πίσω ἀπὸ τὸν ἥλιο».

Ἐθρήνησε τὴν ἄλωσιν ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Κων/πόλεως. Ἀλλὰ ὅλος αὐτὸς ὁ πόνος, ὁ σπαραγμὸς τοῦ Γένους, ὅλαι αἱ ἐλπίδες καὶ τὰ ὄνειρά του, ἐπέρασαν μέσα εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τοὺς θρύλους. Ἐγιναν τραγούδι, θρῆνος καὶ παραμῦθι. Μὲ αὐτὰ ἔζησε τὸ ὑπόδουλον Γένος κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς αἰῶνας τῆς δουλείας του· με αὐτὰ ἐθέρμαινε τὴν πίστιν καὶ τὴν ἄσβεστον ἐλπίδα του, ὅτι : «... **πάλι με χρόνια με καιρούς, πάλι δικά μας θάναι**»]

9. Η ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΤΩΝ ΛΟΙΠΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων/πόλεως ὁ Μωάμεθ ὁ Πορθητῆς, ὅπως ὠνομάσθη, ἐπέδόθη εἰς τὴν κατάκτησιν καὶ τῶν ὑπολοίπων ἑλληνικῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἐξηκολούθουν νὰ μάχωνται ἀκόμη με τὰς ὀλίγας δυνάμεις, τὰς ὁποίας διέθετον.

Κατ' ἀρχὰς ἐστράφη πρὸς τὰς σερβικὰς καὶ ἀλβανικὰς χώρας, τὰς ὁποίας κατέκτησε. Κατῆλθεν ἔπειτα πρὸς νότον καὶ κατέλυσε τὸ Φραγκικὸν Δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ ἴδιος ὁ Μωάμεθ ἐπεσκέφθη τὰς Ἀθήνας καὶ ἐθαύμασε τὰ ἀρχαῖα μνημεῖά της. Μετέβαλε τὸν Παρθενῶνα, ὁ ὁποῖος ἦτο τότε ναὸς (Παναγία ἡ Ἀθηνιώτισσα) εἰς τζαμί καὶ παρεχώρησε μερικὰ προνόμια εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Ἐπροχώρησε κατόπιν πρὸς τὴν Πελοπόννησον. Κατέλαβεν ὅλας τὰς πόλεις καὶ τὰ φούρια, πλὴν τῆς Μονεμβασίας καὶ μερικῶν ἄλλων παραλιακῶν πόλεων, τὰς ὁποίας κατεῖχον οἱ Ἑνετοί. Ἐξεδίωξε τοὺς ἀδελφούς Παλαιολόγους καὶ κατέλυσε τὸ Δεσποτᾶτον τοῦ Μυστρᾶ (1461).

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1462) κατέλυσε καὶ τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον περιῆλθον εἰς τὴν κατοχὴν του καὶ τὰ τελευταῖα ὑπολείμματα τοῦ ἄλλοτε κραταιοῦ Βυζαντίου καὶ ὅλαι αἱ κτήσεις τῶν Ἑνετῶν καὶ Γενουατῶν (Εὐβοία, Χίος, Μυτιλήνη). Τέλος, διὰ τοῦ ναυάρχου του Χαῖρεδιν Βαρβαρόσση κατέλαβε τὰς Κυκλάδας, τὴν Δωδεκάνησον, τὴν Λήμνον, πλὴν τῆς Ἐπτανήσου.

Τοιοιτοτρόπως ὁ Μωάμεθ ὑπέταξεν ὅλας τὰς χώρας τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, ἡ ὁποία ἐπὶ 11 αἰῶνας ἐκράτησε τὸ φῶς τοῦ

πολιτισμοῦ, ἔγινεν ὁ διδάσκαλος τῶν λαῶν καὶ ἡμύνη κατὰ μυρίων βαρβάρων, πρὸς διαφύλαξιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Διὰ τὸν Ἑλληνισμόν, ὅπως καὶ διὰ τὰς χώρας τῆς Βαλκανικῆς καὶ τῆς Ν.Α. Εὐρώπης, ἤρχιζε δουλεία αἰώνων.

Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Βυζαντίου εἰς ὅλην τὴν Ὀρθόδοξον Ἀνατολὴν συνεχίζεται μέχρι σήμερον. Εἰς τὴν καρδίαν μας καὶ εἰς τὴν ἐθνικὴν καὶ θρησκευτικὴν μας ζωὴν, κατέχει ἰδιαιτέραν θέσιν. Ἄν ἡ δόξα καὶ ὁ πολιτισμὸς τῆς Πατρίδος μας ἀρχίζῃ ἀπὸ τὴν ἀρχαιοτάτην ἑλληνικὴν ἐποχὴν, ὅμως ἡ νεωτέρα μας ἱστορία, ἡ θρησκευτικὴ πίστις καὶ οἱ ἐθνικοὶ μας ἀγῶνες ἀρχίζουν ἀπὸ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν. Ἡ Ἑλλάς, εἴτε ἀρχαία λέγεται, εἴτε βυζαντινὴ, εἴτε δουλεύουσα, εἴτε ἀναγεννωμένη, εἴτε νεωτέρα, ἔχει μίαν ὥραϊαν καὶ ὑψηλὴν ἀποστολήν : Νὰ γίνεταί πάντοτε τέλειον καὶ λαμπρὸν παράδειγμα ὑψηλοφροσύνης, ἀρετῆς καὶ πολιτισμοῦ.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ.

A. 1. Μογγόλοι, Τζενκίς Χάν, Σουλεϊμάν, Ἐρτογρούλ, Ἀλαεδδὶν (πληροφορίαι), λεξικὸν ὀνομάτων.

2. Ἀσχολίαι εἰς τὸν χάρτην. Μικρὰ Ἀσία, Ἰκόνιον, Προῦσα.

3. Διάκρισις Σελτζούκων καὶ Ὀθωμανῶν, (κρίσεις).

4. Ποῖος Σουλτᾶνος ἐφήρμοσε τὸ παιδομάζωμα.

B. 1. Ἀσχολίαι εἰς τὸν χάρτην : Καλλίπολις, Ἀδριανούπολις, Φιλιππούπολις, Σερβία, Ἀλβανία, Σόφια.

2. Σημειώσατε εἰς τὸν χάρτην σας τὰς κατακτήσεις τῶν Τούρκων.

3. Διατὶ οἱ Σουλτᾶνοι ἐπιζητοῦν νὰ καταλάβουν τὴν Κων/πολιν.

4. Οὐνούαδης, Σκεντέρμπεης, Παλαιολόγος (πληροφορίαι).

* Γ. 1. Σχεδιάσατε εἰκόνας ἀπὸ τὴν πολιορκίαν καὶ τὴν ἄλωσιν.

2. Προσπαθήσατε νὰ εὑρετε ἀπὸ βιβλίον καὶ νὰ διαβάσετε λεπτομερῆ περιγραφὴν τῆς τελευταίας λειτουργίας.

3. Συγκεντρώσατε τραγούδια καὶ παραδόσεις ἀπὸ τὴν ἄλωσιν : («Τὸ τηγάνισμα τῶν ψαριῶν», «ὁ ἱερεὺς τῆς Ἀγίας Σοφίας», «ὁ μαρμαρωμένος βασιλεὺς», «ἡ σκλάβα ἡ Πόλι» κ.ἄ.).

Δ. 1. Διατὶ ἡ Κων/πολις ἦτο προπύργιον τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἐνῶ μετὰ τὴν ἄλωσιν οὐδεμίαν πνευματικὴν πρόοδον ἐσημείωσεν.

16. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Τὸ ἔτος 146 μ.Χ. ἐσήμανε τὴν κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, ὅχι ὅμως καὶ τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Οἱ κατακτῆται Ρωμαῖοι κατεκτήθησαν ἀπὸ αὐτὸ καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασίν του ἐδημιουργήθη ὁ **ἐλληνορρωμαϊκὸς πολιτισμός**.

Μὲ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Χριστιανισμοῦ δημιουργεῖται βαθεῖα τομὴ εἰς τὸν ἀρχαῖον κόσμον. Ἡ θρησκεία τοῦ Ναζωραίου, παρ' ὅλους τοὺς τρομεροὺς διωγμοὺς ὑπὸ τῶν Ἑθνικῶν, ἐπιβάλλεται, βραδέως μὲν, ἀλλ' ἀσφαλῶς. Ἀποτελεῖ μίαν τεραστίαν δύναμιν, ἡ ὁποία συγκλο-νίζει τὴν συνειδησιν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐκτοπίζει τὰς παλαιὰς θρησκευτικὰς δοξασίας. Ἀνανεώνει καὶ ἐξυψώνει τὴν ζωὴν· ἀπομακρύνει τὴν ἀγωνίαν τοῦ θανάτου, διότι προάγει εἰς αἰωνίαν ζωὴν.

Αὐτὴν τὴν δύναμιν πρῶτος ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους αὐτοκράτορας τὴν ἀντιλαμβάνεται καὶ τὴν ἐγκολπώνεται. Ἄν καὶ ἔθνικὸς ἀκόμη, τὴν ὑποστηρίζει. Παραχωρεῖ εἰς τοὺς χριστιανούς πλήρη ἐλευθερίαν διὰ τὴν ἄσκησιν τῶν θρησκευτικῶν τῶν καθηκόντων. Ἀναγνωρίζει νομίμως τὴν νέαν θρησκείαν. Τὴν προστατεύει ἀναφανδόν : 1) Συγκαλεῖ τὸ 325 τὴν Σύνοδον τῆς Νικαίας, διὰ νὰ καταδικάσῃ τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου καὶ νὰ διασφαλίσῃ τὴν Ὀρθοδοξίαν. 2) Μεταφέρει τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους εἰς τὴν Ἀνατολήν, μέσα εἰς ἑλληνικοὺς ἢ ἐξελληνισθέντας πληθυσμούς. Ἐπ' αὐτῶν τῶν δύο δυνάμεων τοῦ **Χριστιανισμοῦ** καὶ τοῦ **Ἑλληνισμοῦ** ἐθεμελίωσεν ὁ Κωνσταντῖνος τὴν αὐτοκρατορίαν του. Ἡ κτίσις τῆς Κων/πόλεως εἰς τὸ μέσον τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρίαν τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας.

Αἱ μεγάλοι περίοδοι αὐτῆς εἶναι τρεῖς :

α) **Περίοδος πρώτη (330 - 717)**. Ἡ νέα πρωτεύουσα, ἡ **Κων/πολις** δέχεται ἀλλεπαλλήλους ἐπιδρομὰς βαρβάρων ἐπὶ 1123 ἔτη. Τὸ κράτος ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ρωμαϊκὸν κατὰ τὸν χαρακτῆρα, ἀλλὰ

τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον δεσπόζει τῆς ὅλης πνευματικῆς θρησκευτικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς. Ἔργα τῆς περιόδου : ὑπεράσπισις τῆς Ὁρθοδοξίας, κωδικοποιήσις ἑλληνορρωμαϊκοῦ δικαίου, διάδοσις ἑλληνορρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Εἰδικώτερον :

- **Ἐποχὴ πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ (325 - 527).** Ἡ ἑλληνικὴ ἀνατολὴ ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὸν κίνδυνον τῶν Οὐννων καὶ τῶν Γότθων. Συνεχίζονται οἱ πόλεμοι κατὰ τῶν Περσῶν. Ἀπόπειρα ἐπανιδρύσεως τῆς εἰδωλολατρίας ὑπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ ἀποβαίνει ματαία. Ὁ Μέγας Θεοδοσίος στερεώνει τὴν Ὁρθοδοξίαν (μέτρα κατὰ τῶν εἰδωλολατρῶν, σύγκλησις Β' Οἰκ. Συνόδου καὶ συμπλήρωσις τῶν ἄρθρων τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως. Τὸ ἔτος 395 μ.Χ. ὁ Μέγας Θεοδοσίος χωρίζει τὴν Ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν εἰς Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικὴν κράτος. Τὸ ἔτος τοῦτο θεωρεῖται ἀρχὴ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ καὶ τῆς συζύγου του Εὐδοκίας (408-450) τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἐξελληνίζεται τελείως, ὑποστηρίζεται ἡ ἑλληνικὴ παιδεία καὶ ἰδρύεται τὸ **Πανδιδακτήριον**, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι ἰσότημος μὲ τὴν λατινικὴν καὶ ἐπιτρέπεται ἡ χρῆσις τῆς εἰς τὰ δικαστήρια. Ἡ **βυζαντινὴ τέχνη** ἀρχίζει νὰ συγκροτῇται.

- **Αἰὼν τοῦ Ἰουστινιανοῦ (527 - 610).** Δεσπόζουσα μορφή ὁ Ἰουστινιανός. Ὁνειρόν του εἶναι νὰ ἀναστηλώσῃ τὴν παλαιὰν ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν μὲ ἔνδυμα χριστιανικὸν καὶ νὰ δημιουργήσῃ παγκόσμιον χριστιανικὸν κράτος. Χρησιμοποιεῖ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν εἰς τὴν διπλωματίαν καὶ νομοθεσίαν. Ἡ ἔκφρασις τῶν παραλόγων ἀντιζηλιῶν τοῦ λαοῦ («στάσις τοῦ νίκα») καταπνίγεται εἰς τὸ αἷμα, ἀλλ' ἀποτελεῖ κηλὶδα εἰς τὸ ἔργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἡ δόξα τῶν πολέμων του καὶ ἡ λάμψις τῶν ἐκπολιτιστικῶν ἔργων του προσδίδουν εἰς τὴν ἐποχὴν του ἀσυνήθιστον μεγαλεῖον. Εἶναι ἡ λαμπρότερα ἐποχὴ τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας καὶ μία ἀπὸ τὰς μεγάλας ἐποχὰς τῆς παγκοσμίου ἱστορίας.

- **Ἡ δυναστεία τοῦ Ἡρακλείου (610 - 717).** Μετὰ ταραχώδη ἐποχὴν ἀναλαμβάνει ἱκανὸς αὐτοκράτωρ, ὁ Ἡράκλειος, ὅστις διεάγει ἀγῶνα ὑπάρξεως κατὰ τῶν Περσῶν, Ἀβάρων καὶ Ἀράβων. Καταστρέφει τὴν δύναμιν τῶν Περσῶν (626-630), καὶ ὑψώνει τὸν Τίμιον Σταυρόν, ἀλλὰ ἀδυνατεῖ νὰ ἀναχατίσῃ τὴν δύναμιν τῶν Ἀράβων καὶ τὸ κράτος χάνει ἐνδόξους ἑλληνικὰς ἐπαρχίας (Συρία, Αἴγυπτος), ἐνῶ Σλαῦοι καὶ Βούλγαροι ἐγκαθίστανται νοτίως τοῦ Δουνάβεως.

Ὁ ἐξελληνισμὸς γίνεται ἐμφανέστερος. Ὁ Ἡράκλειος ἐξελληνίζει τὰ νομίσματα καὶ τοὺς τίτλους τῶν αὐλικῶν. Ἡ λέξις Ρωμαῖος σημαίνει πλέον τὸν Ἕλληνα καὶ ὄχι τὸν ὑπήκοον. Ὁ Πωγωνᾶτος ἐξελληνίζει καὶ τοὺς στρατιωτικούς βαθμούς. Ἡ ἑλληνοχριστιανικὴ ζωὴ ἀντικαθιστᾷ τὴν ρωμαϊκὴν. Λάμπει ὁ μεσαιωνικὸς ἑλληνικὸς πολιτισμός. Ἡ λατινικὴ γλῶσσα καταντᾷ νεκρά. Ὅλα γίνονται ἑλληνικά : οἱ αὐτοκράτορες, οἱ ὑπὸ κληρονομίαν, ἡ γλῶσσα, ἡ ζωὴ.

β) **Δευτέρα περίοδος. (717-1204).** Τὸ **Βυζαντινοελληνικὸν κράτος.** Κατὰ τὴν μακρὰν αὐτὴν περίοδον ἀνέρχονται εἰς τὸν θρόνον τρεῖς μεγάλοι δυναστεῖαι, αἱ ὁποῖαι σῶζουν καὶ μεγαλύνουν τὸ κράτος τῶν Ἰσαύρων, τῶν Μακεδόνων καὶ τῶν Κομνηνῶν. Τὸ κράτος περιορίζεται εἰς τὰς γύρω ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον παλαιὰς χώρας καὶ γίνεται γνησιώτερον ἑλληνικὸν κράτος καὶ πυρὴν διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐθνότητα. Οἱ αὐτοκράτορες δὲν ἐγκαταλείπουν τὰ κοσμοκρατορικὰ ὄνειρα, ἀλλ' ἐργάζονται πρὸ πάντων διὰ τὴν ἐπέκτασιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ.

- **Ἡ ἀναγέννησις διὰ τῶν Ἰσαύρων (717 - 867).** Οἱ ἐξισλαμισθέντες Ἀραβες εἶχον ἐπιχειρήσει τὴν πρώτην πολιορκίαν τῆς Κων/πόλεως (673-678), ἀλλ' αὕτη ἐθραύσθη μὲ τὴν γενναιότητα τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τῶν κατοίκων. Οἱ Ἰσαυροὶ ἀποκρούουν τὴν Β' πολιορκίαν τῆς Κων/πόλεως (717 - 718) μὲ τὸ «ὕγρον πῦρ» καὶ τὴν θερμὴν πίστιν πρὸς τὴν Ὑπέρμαχον Στρατηγὸν Θεοτόκον. Ὁ Λέων Ε' ὁ Ἀρμένιος ταπεινώνει τοὺς Βουλγάρους (Μεσημβρία, 817). Ἐπιχειρεῖται μεγάλη θρησκευτικὴ καὶ κοινωνικὴ μεταρρύθμισις (εἰκονομαχία), ἡ ὁποία ἐπὶ ἓνα αἰῶνα ταρασσεί Ἐκκλησίαν καὶ κράτος, διχάζει τοὺς Χριστιανούς καὶ ἐξάπτει τὰ πάθη καὶ τὸν φανατισμόν. Μὲ τὴν Εἰρήνην τὴν Ἀθηναίαν καὶ τὴν Θεοδώραν τίθεται τέρμα, μὲ νίκην τῶν εἰκονολατρῶν, φαινομενικῶς, ἀλλὰ μὲ καρποὺς ἐπωφελεῖς, ἡ πνευματικὴ ζωὴ ἀναζωογονεῖται, ἡ Ἐκκλησία ἐνισχύεται καὶ ἀναλαμβάνει δραστηρίως τὸν ἐκχριστιανισμόν τῶν βαρβάρων. Ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος γίνονται ἀπόστολοι τῶν Σλαύων καὶ τοὺς προσφέρουν τὸ ἀλφάβητον καὶ τὴν δυνατότητα νὰ ἀποκτήσουν λογοτεχνίαν. Αἱ προστριβαὶ μεταξὺ Ὁρθοδόξου καὶ Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας (858) καταλήγουν εἰς τὸ **σχίσμα** (1054). Μέγας ζήλος παρατηρεῖται διὰ τὴν παιδείαν, θεραπεύονται δὲ μὲ θερμὴν τὰ γράμ-

ματα καὶ αἱ ἐπιστῆμαι. Λόγιοι, φιλόσοφοι καὶ μαθηματικοὶ διαπρέπουν. Τὸ ἐμπόριον ἀκμάζει. Τὸ ἐθνικὸν φρόνημα ἐνισχύεται.

— **Ἡ ἀκμὴ ἐπὶ Μακεδονικῆς δυναστείας** (867 - 1057). Εἶναι ἡ λαμπροτάτη ἐποχὴ τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ ὁποία ἀποβαίνει ἡ ἰσχυροτέρα στρατιωτικὴ δύναμις τοῦ κόσμου. Οἱ ἥρωες αὐτοκράτορες, Φωκᾶς, Τριμισκῆς, Βουλγαροκτόνος, καταπολεμοῦν ἐχθροὺς πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις : Σαρακηνοὺς (Ἀραβας) Ρώσους, Βουλγάρους. Ὁ Ἑλληνισμὸς ἀναστηλώνεται εἰς τὴν Νότιον Ἰταλίαν. Ἑλληνες ἱεραπόστολοι ἐκχριστιανίζουν τὸν σλαβικὸν κόσμον καὶ ὁ βυζαντινὸς πολιτισμὸς διαδίδεται εἰς Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν. Κατέρχονται οἱ Νορμανδοὶ καὶ ἐμφανίζονται οἱ Σελτζοῦκοι Τοῦρκοι. Ὅλοι οἱ αὐτοκράτορες ἐργάζονται ἀόκνως νὰ μεγαλώσουν καὶ νὰ λαμπρύνουν τὸ κράτος. Μεγάλῃ εὐμάρειᾳ παρατηρεῖται εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ πολλὰς ἄλλας πόλεις. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία προοδεύουν. Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι ἀκμάζουν.

— **Κομνηνοὶ καὶ Ἀγγελοὶ** 1056 - 1204). Τὸ κράτος ἀρχίζει νὰ ἑκασθενῇ. Τὸ σχίσμα, οἱ Νορμανδοί, οἱ Τοῦρκοι συντελοῦν πρὸς τοῦτο. Οἱ μεγάλοι αὐτοκράτορες, Ἀλέξιος Κομνηνός, Ἰωάννης καὶ Μανουὴλ (1081 - 1180), κατορθώνουν διὰ τοῦ πολέμου ἢ τῆς διπλωματίας νὰ διατηρήσουν εἰς μεγάλην δύναμιν καὶ λαμπρότητα τὸ κράτος. Ἄλλαι ἰσχυραὶ δυνάμεις (Γένουα, Ἑνετία, Γερμανικὴ αὐτοκρατορία, Σερβία κλπ). ἀρχίζουν νὰ δημιουργοῦνται. Ὁ χείμαρρος τῶν **Σταυροφόρων** βαρβάρων τῆς Δύσεως, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἀγίων Τόπων, εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως ἀπὸ ὤμων καὶ ὑλιστικὸν σκοπὸν, καταλήγει εἰς τὴν ἰδρυσιν Φραγκικῶν κρατῶν εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ ἄλωσιν τῆς Κων/πόλεως, μετὰ διάλυσιν τῆς αὐτοκρατορίας.

γ) **Τρίτη περίοδος** (1204 - 1453). Ἡ Φραγκοκρατία ἐπικρατεῖ εἰς τὰς Βυζαντινὰς χώρας, ἀλλὰ παραμένουν ἐστίαι Ἑλληνισμοῦ :

— **Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας** (1264 - 1261). Συνεχίζει τὴν ζωὴν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ οἱ αὐτοκράτορές της φέρονται ὡς κληρονόμοι τῶν Βυζαντινῶν. Τοῦτο καὶ ἡ φιλοδοξία τῶν ἡγετῶν τῶν ἄλλων μικρῶν ἑλληνικῶν κρατῶν (αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζούντος, Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου), ἐμποδίζουν τὴν δημιουργίαν ἰσχυροῦ κράτους. Μόνῃ ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας ἐπιτυγ-

χάνει νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Κων/πολιν (1261) καὶ νὰ συνεχισθῇ ἡ ζωὴ τοῦ Βυζαντίου.

— **Ἡ δυναστεία τῶν Παλαιολόγων** (1261 - 1453). Κατορθώνει δι' ἀγώνων καὶ διὰ τῆς διπλωματίας νὰ ἀνακόψῃ τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν Ἀνδηγαυῶν, ἐνῶ συνεχίζεται ὁ περὶ ὑπάρξεως ἀγὼν κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν Τούρκων Ὁ σκληρὸς ἀγὼν διαρκεῖ ἐπὶ ἓνα αἰῶνα καὶ τελικῶς ὁ Μωάμεθ Β' καταλύει τὸ Βυζάντιον.

Ὁ Κωνσταντῖνος ΙΑ' Παλαιολόγος, ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ, πίπτει ἡρωϊκῶς πρὸ τῆς Πύλης τοῦ Ρωμανοῦ (1453) καὶ ἡ αὐλαία τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας κλείει.

Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ὑπεδουλώθη. Ὁ Ἑλληνισμὸς ὅμως δὲν ἀπέθανεν. Ὡς ἀθάνατος ἰδέα, διετήρησεν ἀκμαίαν τὴν δύναμίν του μέσα εἰς τὴν μακραιῶνα δουλείαν. Καὶ ὅταν ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ὡς φοῖνιξ ἀνεγεννήθη ἐκ τῆς τέφρας του. Κατέκτησε καὶ πάλιν τὴν ἐλευθερίαν του καί, εἴτε εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν, εἴτε εἰς τὰς λεωφόρους τῆς εἰρήνης, προχωρεῖ διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς του.

ΕΠΙΤΕΥΓΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΠΟΤΥΧΙΑΙ. Τὸ Βυζάντιον ἔζησεν ἐπὶ 1000 καὶ πλέον ἔτη. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ ἀνεφάνησαν τὰ αἰώνια προτερήματα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ ἐλαττώματα αὐτῆς. Τὰ πρῶτα συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐπιβίωσιν τῆς αὐτοκρατορίας, τὴν στερέωσιν καὶ ἐξάπλωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἀναβίωσιν καὶ περαιτέρω ἐξέλιξιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Τὰ ἄλλα ὠδήγησαν πρὸς τὴν καταστροφὴν.

Κύρια ἄρεταί τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ἦσαν καὶ κατὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδον ἡ ἀπεριόριστος ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα, τὴν ἐλευθερίαν καὶ ὅλας τὰς ἠθικὰς ἀξίας. Καταδεικνύονται ἀπὸ τὰς πράξεις ἡρωϊσμοῦ καὶ αὐτοθυσίας τοῦ Βελισσαρίου, τοῦ Πωγωνάτου, τοῦ Ἡρακλείου, τοῦ Λέοντος Γ' τοῦ Ἰσαύρου, τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ, τοῦ Ἰωάννου Τσιμισκῆ, τοῦ Βουλγαροκτόνου, τοῦ Κωνσταντίνου ΙΑ' Παλαιολόγου.

Ἄλλαι ἄρεταί ἦσαν ἡ εὐφυΐα καὶ ἐπινοητικότητα («ὕγρον πῦρ»), στρατιωτικὴ ὀργάνωσις, τὸ φιλοπρόοδον (καλλιέργεια μετὰξῃς) ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ ὠραῖον (δημιουργία τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ).

Παραλλήλως τὰ ἐλαττώματα τῆς φυλῆς μας ἐπέφεραν ἀνεπανόρθωτα δεινά. Ὁ **ἀτομικισμὸς** ἡμπόδισε τὴν πλήρη ἀφομοίωσιν τῶν

κατοίκων τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἠνόνησε τὴν ἀνόπτυξιν τοῦ Μωα-
μεθανισμοῦ, μὲ τὴν ἀπομόνωσιν τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τῆς Δύσεως. Ἡ
ματαιοδοξία μὲ τὴν πολιτικὴν τῆς «ρωμαϊκῆς ιδέας» ἐξήντηλθεν τὰ
οἰκονομικὰ τοῦ κράτους εἰς ὑπερποντίους κατακτήσεις. Ἡ διχόνοια
ἔφερε συνεχεῖς διενέξεις καὶ ἔριδας διὰ τὸν θρόνον, πολλάκις δὲ προε-
κάλεσε καὶ ἐπιδρομὰς βαρβάρων.

Ἡ φυλὴ μας θαυματουργεῖ μόνον εἰς περιόδους ἐθνικῆς ἐνότητος,
ὁδηγεῖται δὲ εἰς τὴν παρακμὴν μὲ τὴν διχόνοιαν.

Ο ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ. 1) Ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά. Τὸ
σύνολον τῶν ἐκδηλώσεων τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, δηλ. ὅλα τὰ ἀγα-
θὰ, τὰ ὅποια παρήγαγεν ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν δραστηριότητά του,
ονομάζομεν πολιτισμόν.

Τὰ κυριώτερα ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι : Ἡ Ἐπιστήμη, ἡ Τέ-
χνη, ἡ Ἠθικὴ, ἡ Θρησκεία, τὸ Κράτος, ἡ Πολιτικὴ καὶ Κοινωνικὴ
ὀργανώσεις, ἡ Οἰκονομία κ.ἄ.

Κάθε ἐποχὴ διακρίνεται ἀπὸ τὸν πολιτισμόν της. Κάθε τόπος ἡ
λαὸς ἔχει τὸν ἰδικόν του πολιτισμόν. Τοιουτοτρόπως ἔχομεν : Τὸν
πολιτισμόν τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, τὸν Μινωϊκόν τὸν Μυκηναϊκόν
τὸν Ἑλληνικόν (κλασσικόν), τὸν Ρωμαϊκόν, τὸν Ἀραβικόν καὶ ἐδῶ
τὸν Βυζαντινόν πολιτισμόν.

Ὁ Βυζαντινὸς πολιτισμὸς ὑπέστη ἐπίδρασιν ρωμαϊκὴν καὶ ἀνα-
τολικήν, ἰδίως κατὰ τὴν περίοδον (330-641). Ἡ Κων/πολις, ὡς διά-
δοχος τῆς Ρώμης, παρέλαβε πολλὰ στοιχεῖα τοῦ Ρωμαϊκοῦ πολιτι-
σμοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἰδρῦθη εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, ἐδέ-
χθη ποικίλα στοιχεῖα ἀπὸ τὸν πολιτισμόν τῆς Ἀνατολῆς. Εἶναι, ἐξ
ἄλλου, ὁ κληρονόμος τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, εἰς τὸν ὅποι-
ον ὅμως συνεχωνεύθησαν καὶ ἀφωμοιώθησαν καὶ ἄλλα στοιχεῖα, τὰ
ὅποια ἐξωογονήθησαν ἀπὸ τὴν ὑπέροχον πνοὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ
καὶ μάλιστα τοῦ Ὁρθοδόξου.

Ὁ Ἑλληνισμὸς ἐπομένως καὶ ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι τὰ δύο βα-
σικά χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ Βυζαντιοῦ πολιτισμοῦ. Βυ-
ζαντινὸς πολιτισμὸς = Ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς. Μέσα εἰς
τὰ πλαίσια αὐτὰ ἀναπτύσσεται καὶ ἐξελίσσεται κάθε ἐκδήλωσις τῆς
βυζαντινῆς ζωῆς.

Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐμφάνισεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ὁ Ἑλλη-

νισμός και ό Χριστιανισμός ήλθον εἰς όξεϊαν ρήϊν. Μεγάλοι συγγραφείς και από τὰ δύο μέρη, Χριστιανοί και Ἐθνικοί, ύπεστήριζον με φανατισμόν τὰς απόψεις των. Τελικῶς όμως έπεκράτησεν ό Χριστιανισμός, ό όποϊος έπέτρεψε νά διατηρηθοῦν και νά αναπτυχθοῦν περαιτέρω πολλά στοιχεῖα τοῦ αρχαίου πολιτισμοῦ.

Ό αξιόλογος πολιτισμός, τόν όποϊον ανέπτυξε τό Βυζάντιον, επέδρασεν ευεργετικῶς εἰς πολλούς λαούς. Δικαίως δέ έχει κινήσει τό παγκόσμιον, σήμερον, ένδιαφέρον τῶν περισσοτέρων λαῶν τῆς Εὐρώπης και πολλοί έπιστήμονες μελετοῦν, με πολὺν ζήλον, τόν έλληνοχριστιανικόν αὐτόν πολιτισμόν.

2) **Ἡ Παιδεία.** Οἱ λαοὶ τοῦ κράτους ἦσαν κατὰ τό πλεῖστον Ἕλληνες ἢ Ἀσιᾶται ξεελληνισμένοι, οἱ όποιοι ώμίλουν τήν έλληνικήν ως έθνικήν των γλῶσσαν. Ἐμελετοῦσαν λοιπόν τὰ έργα τῆς αρχαίας έλληνικῆς λογοτεχνίας. Διεφύλαττον εἰς τὰς βιβλιοθήκας των ως άντικείμενα μεγάλης αξίας τὰ χειρόγραφα τῶν αρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, τὰ άντέγραφον με έπιμέλειαν και τὰ έμελέτων. Τοιουτοτρόπως ἡ παιδεία, από τήν κατωτέραν βαθμίδα έως τήν ανώτεραν ἦτο έλληνική.

Ἡ στοιχειώδης έκπαίδευσις εἶχε χαρακτήρα θρησκευτικόν, διότι ως άναγνωστικά βιβλία έχρησιμοποιοῦντο τὰ βιβλία τῆς εκκλησίας ἢ άλλα εκκλησιαστικά συγγράμματα, βίοι άγίων κλπ. Διά τοῦτο τὰ πρῶτα στοιχεῖα ώνομάζοντο **ἱερὰ γράμματα**, ἦσαν δέ αὐτὰ ἡ άνάγνωσις και ἡ γραφή, ἡ στοιχειώδης άριθμητική, ἡ ἱερὰ ιστορία και οἱ εκκλησιαστικοὶ ὕμνοι. Ἡ στοιχειώδης αὐτή εκπαίδευσις εύρίσκετο εἰς χεῖρας τῶν μοναχῶν και τῶν ἱερέων. Ὡς σχολεῖα έχρησίμευον τὰ μοναστήρια ἢ οἱ νάρθηκες τῶν εκκλησιῶν και σπανίως αἱ οἰκίαι ιδιωτικῶν διδασκάλων. Αἱ πλούσιαι όμως οἰκογένειαι εἶχον οἰκοδιδασκάλους διά τὰ τέκνα των.

Μετά τριετῆ συνήθως φοίτησιν εἰς τὰ πρῶτα σχολεῖα, ένέχον τήν μόρφωσίν των εἰς τὰ σχολεῖα τοῦ γραμματικοῦ, με διδασκάλους τοὺς **γραμματιστὰς ἢ γραματοδιδασκάλους**. Ἐδιδάσκοντο εἰς αὐτὰ τὰ αρχαῖα έλληνικά και κατεβάλλετο προσπάθεια νά συνδυάζεται ἡ χριστιανική σοφία με τήν αρχαίαν έλληνικήν. Εἰς τὰς μεγάλας πόλεις (Κων/πολις, Ἀθήναι, Ἀλεξάνδρεια κλπ.) ὑπῆρχον ανώτεραι σχολαί, φιλοσοφικαὶ ἢ ρητορικαί. Περίφημος τοιαύτη scho-

λή ἦτο τὸ Πανδιδακτήριον τῆς Κων/πόλεως, εἶδος σημερινοῦ πανεπιστημίου. Εἰς αὐτὸ ἐδιδάσκοντο ἡ Θεολογία, ἡ Ρητορική, τὰ Μαθηματικά, ἡ Ἀστρονομία, ἡ ἑλληνικὴ Γραμματικὴ καὶ Φιλολογία, τὸ Δίκαιον, ἡ Φιλοσοφία. Αἱ τελευταῖαι δύο ἐπιστῆμαι ἐδιδάσκοντο εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, ἐνῶ ὅλαι αἱ ἄλλαι εἰς τὴν ἑλληνικὴν. Χάρις δὲ εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὰ γράμματα, ἐσώθησαν μέχρι σήμερον τὰ συγγράμματα τῆς ἀρχαιότητος.

Πλουσιώταται ἦσαν αἱ βιβλιοθήκαι τῶν μοναστηρίων τῶν ἀρχόντων, τῶν αὐτοκρατόρων κλπ. "Ολοὶ ἡμιλλῶντο διὰ τὴν ἀπόκτησιν παιδείας καὶ σοφίας, καθ' ὃν χρόνον οἱ Φράγκοι βασιλεῖς δὲν ἐγνώριζον οὔτε νὰ ὑπογράψουν, ἡ δὲ κοινωνία τῆς Δύσεως ἦτο βυθισμένη εἰς βαθὺ σκότος ἀμαθείας καὶ δεισιδαιμονίας.

3) **Λογοτεχνία.** Οἱ Βυζαντινοὶ "Ελληνες δὲν ἦσαν ἀπλῶς κληρονόμοι τῶν προγόνων των καὶ βιβλιοθηκάριοι τῶν ἔργων των ἀλλὰ καὶ δημιουργοὶ ἔργων. Ὁ 4ος καὶ 5ος αἰὼν εἶναι ὁ **χρυσοῦς αἰὼν τῆς χριστιανικῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας.** Τότε ἤκμασαν οἱ μεγάλοι πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, διδάσκαλοι καὶ ἱεράρχαι, ὁ Ἀθανάσιος, ὁ Βασίλειος, ὁ Χρυσόστομος, ὁ Γρηγόριος. Κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἤκμασεν ὁ σοφὸς Εὐσέβιος ὁ Καισαρείας, (πατὴρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας). Εἰς τὴν **ἱστοριογραφίαν** ἤκμασεν ὁ Προκόπιος, (συνεχιστὴς τῶν μεγάλων ἱστορικῶν τῆς ἀρχαιότητος), ὁ Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος κ. ἄ. Περισσότερον ὅμως ἤσχηλήθησαν οἱ Βυζαντινοὶ μὲ τὴν Θεολογίαν, καθ' ὃν χρόνον οἱ Ἐθνικοὶ προσεπάθουν νὰ σώσουν τὴν εἰδωλολατρίαν, ὅπως ὁ μέγας Λιβάνιος κ.ἄ. Οἱ ἐπισημότεροι χριστιανοὶ ἀντίπαλοί των ἦσαν ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὁ Ὠριγένης, ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι (Βασίλειος, Γρηγόριος καὶ Χρυσόστομος). Κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας αἱ ἐπιστῆμαι, ἡ Ἱστορία, ἡ Φιλολογία κλπ. ἦσαν ἀκόμη ἐν ἀκμῇ. Ἀκόμη καὶ οἱ αὐτοκράτορες Ἰωάννης Κατακουζηνὸς καὶ Μανουὴλ Β' ἀνεδείχθησαν περίφημοι συγγραφεῖς. Μέγας θεολόγος καὶ φιλόσοφος ἀνεδείχθη ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς (ἀρχιεπίσκοπος Θεσ/νίκης), μετὰ τὴν ἄλωσιν δὲ ὁ πατριάρχης Γεώργιος Σχολάριος καὶ ὁ Γεώργιος Γεμιστὸς ἡ Πλήθων.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων παρατηρεῖται λαμπρὰ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων καὶ τῆς τέχνης. Εἰς τοὺς συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἐκχειλίζει ὁ ἑλληνικὸς πατριωτισμός. Τὰ ἔργα των ἀνή-

κουν εἰς τὴν ἱστοριογραφίαν τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ κράτους. Διακρίνονται δὲ οἱ συγγραφεῖς : Γ. Ἀκροπολίτης, Γ. Παχυμέρης, Χαλκοκονδύλης, Δούκας, Γ. Φραντζῆς κ.ἄ.

Ἐκεῖνο ὅμως τὸ εἶδος, τὸ ὁποῖον ἐκαλλιέργησαν οἱ Βυζαντινοὶ εἰς τὴν λογοτεχνίαν περισσότερον ἦτο ἡ **ἐκκλησιαστικὴ ποίησις**. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὕμνους ἐκείνους ψάλλονται ἀκόμη εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ θεωροῦνται ἀληθινὰ ἀριστουργήματα. Οἱ ποιηταὶ τῶν ὕμνων λέγονται μελωδοὶ καὶ περιφημότεροι ἐξ αὐτῶν εἶναι ὁ Ρωμανός, ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνός, ὁ πατριάρχης Σέργιος, ὁ Ἀνδρέας Κρήτης, ἡ Κασσιανὴ κ.ἄ. Ὁ γνωστὸς ὕμνος «ὁ Μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ...» εἶναι τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Παραλλήλως ἐκαλλιεργήθη καὶ ἡ κοσμικὴ ποίησις. Ποιηταὶ δὲ τοῦ εἶδους αὐτοῦ εἶναι ὁ Γεώργιος Πισίδης, ὁ Θεόδωρος Στουδίτης, ἡ Κασσιανή, ὁ Πτωχοπρόδρομος κ.ἄ.

Περίφημα τέλος εἶναι τὰ **δημῶδη** ποιήματα, ὅπως ἐκεῖνα τῶν ἀκριτῶν. Ἀλλὰ καὶ τὸ **μυθιστόρημα** ἔχει τοὺς συγγραφεῖς του (Ἡλιόδωρος, Ἀχιλλεὺς Τάτιος, Λόγγος κ.ἄ.).

Νέον εἶδος τῆς περιόδου αὐτῆς εἶναι ἡ **ἐγκυκλοπαιδεῖα**, ἡ ὁποία διέσωσε πολλὰ ἀποσπάσματα ἔργων, τὰ ὁποῖα ἐχάθησαν. Εἰς τὰ συγγράμματα αὐτὰ ἐσχολιάζον τὸν Ὅμηρον, τὸν Πίνδαρον καὶ ἄλλους ἀρχαίους συγγραφεῖς. Περίφημος σχολιαστὴς ἦτο ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος.

Μεγάλαι πνευματικαὶ μορφαὶ εἶναι ὁ Μέγας Φῶτιος, (εἰς τὴν «Μυριόβιβλόν» του κρίνει 280 συγγράμματα), ὅστις ἀνέδειξε σπουδαίους μαθητὰς (Νικ. Μυστικόν, Ἀρέθαν).

Ἀξιόλογος σοφὸς συγγραφεὺς τῆς περιόδου αὐτῆς ἦτο καὶ ὁ Μιχαὴλ Ψελλὸς (1048–1079) μὲ ἀναρίθμητα ἔργα : φιλοσοφικά, μαθηματικά, γεωγραφικά, ἱατρικά, θεολογικά καὶ λογοτεχνικά.

4. Αἱ τέχναι. Ἡ βυζαντινὴ τέχνη ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς ἀρχαίας, ἀλλ' εἶναι συνδυασμένη μὲ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Οἱ βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες διέθεσαν ἄφθονα χρήματα εἰς τὴν διάκοσμησιν τῶν πόλεων μὲ θαυμάσια οἰκοδομήματα, παλάτια, ναοὺς καὶ καλλιτεχνήματα κάθε εἶδους. Τὰ ἔργα τῶρα ἀκολουθοῦν μίαν νέαν τεχνοτροπίαν, τὸν **βυζαντινὸν ρυθμόν**. Ἡ Ἀγία Σοφία καὶ ἄλλα μνημεῖα μᾶς δίδουν μίαν εἰκόνα τοῦ ρυθμοῦ αὐτοῦ.

Ἀπὸ τὴν ἀνάγκην τῆς διακοσμήσεως τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν διαφόρων κτισμάτων, (ναῶν, παλατίων) ἀναπτύσσεται ἡ ζωγραφικὴ ἀπὸ τὸν 4ον αἰῶνα καὶ ἀποκορυφώνεται εἰς τὸν 6ον. Ἰδιαιτέρως ἀναπτύσσεται ἡ **ψηφιδογραφία** (διακόσμησις τοίχων μὲ μικροὺς πολυχρώμους λίθους, τὰς **ψηφίδας**, μὲ τὰς ὁποίας κατεσκευάζοντο ψηφιδωτὰ ἢ μωσαϊκά). Περίφημα ψηφιδωτὰ ἔχει ἡ Ἀγία Σοφία, ὁ Ἁγ. Γεώργιος καὶ ἡ Θεοτόκος Θεσ/νίκης, ὁ Ἅγιος Βιτάλλιος καὶ Ἀπολλινάριος εἰς τὴν Ραβένναν τῆς Ἰταλίας κ.ἄ.

Ἡ **γλυπτικὴ** γενικῶς ἔχει παραμεληθῇ ἀπὸ τοὺς χριστιανούς, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπῆρχον ἀγάλματα εἰς τὰς ἐκκλησίας, (διὰ τὰ μὴ ἐνθυμίζουν τὴν εἰδωλολατρίαν). Περιορίζεται εἰς τὸ νὰ σκαλίσῃ θαυμάσια κιονόκρανα, μερικὰ ἀνάγλυφα καὶ ἄλλας διακοσμήσεις. Ἐπίσης κατασκευάζονται ἀπὸ ἐλεφαντοστοῦν ἀνάγλυφα καὶ κομποτεχνήματα, σκευὴ ἀπὸ χρυσὸν κ.ἄ. Εἰς μεγάλην τελειότητα ἔφθασαν τὰ κεντήματα ἐπάνω εἰς τὰ ὑφάσματα (στολισμὸς ἐκκλησιῶν, ἐνδυμασίαι αὐτοκρατόρων).

Ἡ μουσικὴ ἐσημείωσε πρόοδον ὡς ἐκκλησιαστικὴ Βυζαντινὴ μουσική, τὴν ὁποίαν ἐδιδάσκοντο καὶ οἱ μαθηταὶ τῶν κατωτέρων σχολείων, ὥστε νὰ ψάλλουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοὺς διαφόρους ὕμνους καὶ κανόνας τῆς λατρείας.

5. Διοικήσεις. Τὸ σύστημα διοικήσεως τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἦτο ἀπολύτως συγκεντρωτικόν. Κορυφὴ τοῦ κράτους εἶναι ὁ Αὐτοκράτωρ καὶ ὅλαι αἱ ἐξουσίαι τελοῦν ὑπὸ τὸν ἑλεγχόν του. Ἡ δύναμις του περιορίζεται ἀπὸ τὴν **κοινὴν γνώμην**, τὴν ὁποίαν ἐκπροσωποῦν: α) ἡ **Σύγκλητος** ἀπὸ ἀνωτέρους ὑπαλλήλους, πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς ἄρχοντας τοῦ κράτους. β) Ἡ **Ἐκκλησία**, ἡ ὁποία πρέπει νὰ στέψῃ τὸν Αὐτοκράτορα καὶ νὰ δώσῃ τὴν συγκατάθεσιν της εἰς μεγάλα ζητήματα τοῦ κράτους. γ) Οἱ **δῆμοι** εἰς τὸν ἱππόδρομον μὲ τὰς ἀναφορὰς τῶν ἐπαρχιῶν. δ) Ὁ **στρατός**, μὲ ἰσχυρὸν ὅπλον, τὰς στάσεις.

Ὑπὸ τὸ ἱερὸν πρόσωπον τοῦ Αὐτοκράτορος ὑπάρχει ὁλόκληρος κόσμος ἀπὸ ἄρχοντας, οἱ ὁποῖοι διοικοῦν κατ' ἐντολήν του. Εἰς κανένα ἄλλο κράτος δὲν ἦτο ὡργανωμένη μὲ τόσον λεπτομερῆ ἀκρίβειαν ἡ ἱεραρχικὴ τάξις καὶ ὑπαλληλία. Μὲ αὐτὴν τὴν τόσον σοφὴν καὶ ἰσχυρὰν διοίκησιν κατῴρθωσε νὰ σωθῇ ὁ μεσαιωνικὸς Ἑλληνισμὸς ἐπὶ τόσους αἰῶνας..

Ἀνώτεροι λειτουργοὶ ἦσαν οἱ **λογοθέται** (σημερινοὶ ὑπουργοί). Ἀνώτερος λογοθέτης ἦτο ὁ λογοθέτης τοῦ **Δρόμου** (πρωθυπουργός, ὑπουργός συγκοινωνίας — ταχυδρομείων). Ἐπειτα ὁ **Γενικός** (Οἰκονομικῶν), **Οἰκιακῶν** (διοικήσεις αὐτοκρατορικῶν κτημάτων), **Στρατιωτικοῦ** (στρατοῦ Ξηρᾶς), **Πλωϊμῶν** (στόλου).

Ἀπὸ τὸν 7ον αἰῶνα ἔγινεν ἀλλαγὴ εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Μεγάλαι περιοχαὶ ὠνομάσθησαν **θέματα**, μὲ διοικητὰς ἱκανοὺς στρατιωτικούς, οἱ ὅποιοι συνεκέντρωνον ὅλας τὰς ἐξουσίας. Διέθετον ὠργανωμένον καὶ πειθαρχημένον στρατὸν ἢ ἐστρατολόγουν καὶ ἄλλους, διὰ τὴν ἀμυναν τοῦ θεματός των.

6. **Στρατός**. Διὰ νὰ προστατεύεται ἡ ἀπέραντος αὐτοκρατορία ἀπὸ τοὺς πολυαριθμούς ἐχθρούς, ἦτο ὑποχρεωμένη νὰ διδῇ ἰδιαιτέραν προσοχὴν εἰς τὸν στρατὸν καὶ τὴν ὀργάνωσίν του.

Ὅλοι οἱ Βυζαντινοὶ πολῖται ἀπὸ τοῦ 18ου μέχρι τοῦ 40ου ἔτους ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπηρετοῦν εἰς τὸν στρατὸν, ὡσάκις τὸ κράτος τοὺς ἐχρειάζετο. Ἡ Μακεδονία, ἡ Θράκη, ἡ Ἰσαυρία, ἡ Καππαδοκία καὶ ἡ Ἀρμενία ἔδιδον πάντοτε καλοὺς στρατιώτας. Ὅσαι ἐπαρχίαι δὲν ἐστρατολογοῦντο, ἐφορολογοῦντο καὶ μὲ τοὺς φόρους αὐτοὺς τὸ κράτος διετήρει **μισθοφόρους** ἐκ βαρβάρων (Γενονατῶν, Τούρκων, Βουλγάρων, Ἀβάρων κλπ). οἱ ὅποιοι ἐλάμβανον μισθόν, ἀκόμη καὶ κτήματα.

Σπουδαῖον γνώρισμα τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ ἦτο τὸ ἀνεπτυγμένον θρησκευτικὸν συναίσθημα. Οἱ στρατιῶται ἐμάχοντο μὲ τὴν πίστιν, ὅτι προστατεύονται ἀπὸ τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Θεοτόκον.

Ὁ στρατὸς κατενέμετο εἰς **τάγματα** ἢ **ἀριθμούς** ἢ **καταλόγους** ἀπὸ 300—400 ἀνδρας. Μεγαλύτερα σώματα ἦσαν **τὰ μέρη** (6.000—9.000 ἀνδρῶν). Οὐδέποτε ὅμως ἐπέτυχεν ὁ στρατὸς τοῦ Βυζαντίου νὰ εἶναι ἀνάλογος μὲ τὴν ἔκτασιν αὐτοῦ. Τὸ ἀνώτερον ὄριον, τὸ ὁποῖον ἔφθασεν ἦτο τῶν 200.000 ἀνδρῶν. Ἀπετελεῖτο δὲ ἀπὸ πεζοῦς, καὶ ἵππεις καὶ εἶχε θαυμασίαν νοσοκομειακὴν ὑπηρεσίαν (τραυματιοφορεῖς, φορητὰ νοσοκομεῖα).

Ἐπὶ πλέον τὸ κράτος ἐχρησιμοποιοῖ τοὺς **Βαράγγους** (σωματοφυλακὴ αὐτοκράτορος ἀπὸ ρωμαλέους πολεμιστὰς τοῦ Βορρᾶ) καὶ τοὺς **ἀκρίτας**, (οἱ ὅποιοι ἔζων μὲ τὰς οἰκογενεῖας των εἰς τὰ σύνορα). Οἱ ἀκρίται κατεῖχον ὄχυρους τόπους (πύργους, ἀκροπόλεις), ἡ δὲ βυζαντινὴ δημώδης ποίησις ἐξύμνησε τὰ κατορθώματά των.

Ὁ στόλος τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὸν ὅν - ὄν αἰῶνα ἦτο κυρίαρχος τῶν ἀνατολικῶν θαλασσῶν. Μεγάλα πολεμικὰ πλοῖα ἦσαν οἱ **κάραβοι**, συνηθέστερα δὲ καὶ σπουδαιότερα οἱ **δρόμωνες**, μὲ πλήρωμα 300 ἀνδρῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων 70 ἦσαν στρατιῶται. Τὰ πληρώματα ἐλαμβάνοντο ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Εἶχον θαυμασίον ὅπλισμόν, τὸν ὁποῖον ἐνίσχυε τὸ «ὕγρον πῦρ».

7. Φιλανθρωπία. Ἡ κοινωνία τοῦ Μεσαίωνα ὑπέφερεν ἀπὸ συχνὰς θεομηνίας, ἀσθενείας, καταστροφὰς καὶ βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς. Πρὸς ἀνακούφισιν τῶν πασχόντων ὑπῆρχον μεγάλαι δημόσιαι ἀποθῆκαι πλήρεις σίτου, πρὸς διανομήν, ὅσας ὑπῆρχεν ἀνάγκη. Μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἡρακλείου διενέμοντο εἰς τοὺς πτωχοὺς οἱ λεγόμενοι **πολιτικοὶ ἄρτοι**.

Κατὰ τοὺς βαρεῖς χειμῶνας περιεκλείοντο μὲ ξύλινα φράγματα αἱ δημόσιαι στοαί, ὥστε νὰ καταφεύγουν ἐκεῖ οἱ ἄστεγοι. Ἐκαστον τμήμα τῆς πόλεως εἶχε καὶ τὸν ἰατρὸν του, διὰ τὴν δωρεὰν θεραπείαν τῶν πτωχῶν. Αἱ πλούσιαι κυρίαι συνετήρουν διάφορα φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα, ἡ δὲ ἀγαθοεργία καὶ ἡ φιλανθρωπικὴ δρᾶσις εἶχον ἀναπτυχθῆ πολὺ. Ὑποδειγματικὸν φιλανθρωπικὸν ἱδρυμα εἶχεν ἀνεγείρει ὁ Μ. Βασίλειος εἰς τὴν Καισάρειαν.

Εἰς ὅλον τὸ κράτος ὁ Ἰουστινιανὸς εἶχε κτίσει ξενῶνας, νοσοκομεῖα, γηροκομεῖα, πτωχοκομεῖα, λεπροκομεῖα κλπ. Ἀνάλογα ἱδρύματα ἔκτισαν καὶ ἄλλοι αὐτοκράτορες, ἰδίως δὲ οἱ Κομνηνοί, ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῶν ὁποίων σφύζονται διάφορα τυπικά, δηλ. κανονισμοὶ τῶν ἱδρυμάτων.

Τὰ εὐαγῆ ἱδρύματα ἐτέλουν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ κράτους. Εἶχον θαυμασίαν ὀργάνωσιν καὶ διέθετον ἰδιαιτέρους ὑπαλλήλους. Αὐτοκράτορες καὶ Ἐκκλησία τὰ περιέβαλλον μὲ στοργήν.

Τὰ μοναστήρια ἐξ ἄλλου παρῆχον καθημερινῶς φιλοξενίαν. Οἱ μοναχοὶ διέθετον κλίνην καὶ τροφήν εἰς τοὺς ξένους καὶ ἐνιπτον τοὺς πόδας των μὲ θερμὸν ὕδωρ. Ὁ Θεόδωρος Στουδίτης κατέβαλε ἰδιαιτέραν φροντίδα διὰ τὴν ταφήν τῶν ἀπόρων ξένων.

Χαρακτηριστικόν, τέλος, τῆς κοινωνικῆς ὀργανώσεως τῆς αὐτοκρατορίας εἶναι καὶ τοῦτο : Κατὰ τὰ λαμπρότατα γεύματα τοῦ αὐτοκράτορος, ἐκαλοῦντο καθ' ἑκάστην καὶ ἀνὰ δώδεκα πτωχοὶ τῆς Κων/πόλεως, κατὰ τὸ Δωδεκαήμερον τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ.

ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΔΙΑ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΝ, ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Ἀπὸ τὴν προσεκτικὴν μελέτην τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας ἀντιλαμβανόμεθα ποίαν σημασίαν ἔχει διὰ τὸν Ἑλληνισμόν γενικῶς ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία. Εἰς κάθε κεφάλαιον, εἰς κάθε γραμμὴν ἀκόμη, διαπιστώνομεν ποῖος ὑπῆρξεν ὁ ρόλος καὶ ἡ προσφορὰ τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὴν μακράϊωνα ζωὴν του.

Ἐνῶ ὁ Ἑλληνισμός ὡς ἔθνος ὑπεδουλώθη εἰς τὴν Ρώμην — ἔστω καὶ ἂν τὸ πνεῦμα ἐνίκησε τὸν κατακτητὴν — ἡ ἴδρυσις τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἐφάνη, εὐθύς ἀμέσως, ὅτι ἦτο ἡ συνέχεια καὶ ἡ προέκτασις τῆς ἀρχαιοσύνης, ἡ ὁποία ἐφθινε.

Δὲν ἐγεννήθη — καὶ ὅς φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως — ὡς συνέχεια τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ ὡς συνέχεια τῶν ἑλληνιστικῶν βασιλείων, μὲ ὅλον τὸν πολιτισμόν, τὸν ὁποῖον αὐτὰ ἐκληρονόμησαν ἀπὸ τὴν ἐκπολιτιστικὴν προσπάθειαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ἦτο μία νέα ἐκπολιτιστικὴ ἐμφάνισις τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία διέσωσε καὶ τὸ ὁποῖον ἐγονιμοποίησε μὲ τὴν ζωογόνον πνοὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Περιεφρούρησεν οὕτω τὸν Ἑλληνισμόν, ὁ ὁποῖος θὰ ἐξηφανίζετο, εἴτε ἀπὸ τὴν πλήμμυραν τῶν ὀρδῶν τῆς Ἀσίας, εἴτε ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων τῆς Δύσεως. Ἀλλὰ ὁ Ἑλληνισμός, εἰς μίαν νέαν προσπάθειάν του, περισυλλέγει καὶ ἀνασυντάσσει τὰς δυνάμεις του, διὰ νὰ δράσῃ καὶ πάλιν, ὑπὸ μίαν νέαν μορφήν, ὡς **Μεσαιωνικὸς Χριστιανικὸς Ἑλληνισμός**. Οὕτω τὸ Βυζάντιον ἀπέδειξεν, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος εἶναι ἔθνος ἀναλλοίωτον καὶ ὁμοιογενές. Ἐπεβεβαίωσε τὴν ἐνότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ὁ Βυζαντινὸς Ἑλληνισμός ἦτο ἰσχυρὸς δεσμός, ὁ ὁποῖος συνέδεε μεταξὺ τῶν ἐκτεταμένων καὶ πολυειδεῖς χώρας, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν τὸ κράτος εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀσίαν.

Διετῆρει δὲ μεταξὺ τῶν ἀναμείκτων κατοίκων ἰσχυρὰν καὶ πραγματικὴν ἐνότητα ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν, τὰς ἰδέας καὶ τὰ ἔθιμα. Εἰς μὲν τὰς ἀνωτέρας κοινωνικὰς τάξεις μὲ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ λογοτεχνίαν, εἰς δὲ τὰς λαϊκὰς μὲ τὰς παραδόσεις, τὰ ἔθιμα καὶ τὰς δοξασίας τῆς ζωῆς.

Ὁ μεσαιωνικὸς οὗτος Ἑλληνισμὸς κύριον καὶ οὐσιώδεις χαρακτηριστικὸν εἶχε τὴν **βαθεῖαν χριστιανικὴν πίστιν**.

Ἀφ' οὗτου ἡ ἑλληνικὴ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἐνεκολπώθη τὸν Χριστιανισμόν, ἀνέλαβε τὸ ὕψιστον ἔργον τῆς προστασίας καὶ μεταδόσεώς του. Ἡ προσφορά της πρὸς τὸν Χριστιανισμόν εἶναι παγκοσμίου σημασίας. Διέθετε δὲ καὶ δύναμιν καὶ μέσα, διὰ νὰ τὸ κατορθώσῃ. Ὁ Ἑλληνισμὸς ὑπῆρξεν ἡ μεγάλη δύναμις τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ὁ Χριστιανισμὸς ἐπίσης ἡ ζωτικὴ δύναμις τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Μὲ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐκηρύχθη, ἐδιδάχθη, διεδόθη καὶ ἐπεκράτησεν ὁ Χριστιανισμὸς, διότι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἦτο παγκόσμιος γλῶσσα. Μὲ τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ἐξ ἄλλου, ὅχι μόνον διετηρήθη καὶ ἐσώθη ὁ Ἑλληνισμὸς, ἀλλὰ καὶ ἐμεγαλουργήσε.

Μὲ τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν ὁ Ἑλληνισμὸς κατέβαλε τοὺς Πέρσας, ἐξουδετέρωσε τοὺς Ἀβάρους, ὑπενόμευσεν τὴν δύναμιν καὶ ἀνέτρεψε τὸ κράτος τῶν Μωαμεθανῶν.

Ἀλλὰ τὸ Βυζάντιον, πρὸ πάντων, ὑπῆρξεν ὁ μέγας παιδαγωγός, ὁ μέγας πνευματικὸς καὶ κοινωνικὸς τροφοδότης ὅλου τοῦ κόσμου καὶ ὅλων τῶν ἐποχῶν. Ὅπως δὲ ὁ Μ. Ἀλέξανδρος εἶχε διαδώσει μὲ τὰς φάλαγγάς του τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν καὶ τὰ ἑλληνικὰ φῶτα εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Ἀσίας, τοιοῦτοτρόπως καὶ οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες, (ὅπως τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας), φροντίζουν νὰ διαδώσουν τὸν νέον αὐτὸν **Ἑλληνοχριστιανικὸν πολιτισμόν** εἰς τὰς βαρβαρικὰς φυλάς, τὰς ὁποίας ὑπέτασσον ἢ ἤρχοντο εἰς κάποιαν ἐπαφὴν μὲ αὐτάς.

Μετὰ τὰ κατακτητικὰ τρόπαια τοῦ Βασιλείου Α', τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ, τοῦ Τιμισκῆ καὶ τοῦ Βασιλείου Β', ὁ βυζαντινὸς πολιτισμὸς ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῶν Ἀράβων τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς καὶ ὅλων τῶν βαρβαρικῶν λαῶν πρὸ Β. τοῦ Εὐξείνου, τῶν Σέρβων καὶ Κροατῶν (Γιουγκοσλαύων) τῶν Λομβαρδῶν, τῶν Νορμανδῶν, τῶν Ἑνετῶν καὶ τῶν Γερμανῶν. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ λαοὶ ὑπετάγησαν εἰς τὴν ἀκαταμάχητον ἐπίδρασιν τοῦ Βυζαντίου τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας.

Γερμανοί, Πέρσαι, Ἀρμένιοι εἰσέδυσαν μέχρι τῶν ἀνωτάτων ὁρίων τοῦ Κράτους. Ἡ Κων/πολις ὑπῆρξεν ὁ «μέγας χωνευτήριος λέβης», εἰς τὸν ὅποιον ἀκόμη καὶ οἱ βάρβαροι, διὰ τοῦ βαπτίσματος ἢ διὰ τῆς προσλήψεως ἑλληνικῆς μορφώσεως, μετεμορφώθησαν εἰς «Βυζαντινοὺς Ἕλληνας».

Ἐπὶ ἑπτὰ ὀλοκλήρους αἰῶνας μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Δυτικοῦ κράτους, τὸ Βυζάντιον κατώρθωσε νὰ διατηρήσῃ τὴν πλουσίαν κληρονομίαν τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, τοὺς θησαυροὺς τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς ἠθικῆς μορφώσεως. Ἀφοῦ δὲ διέσωσε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πλῆθος ἀπὸ πολύτιμα μορφωτικὰ στοιχεῖα, τὰ μετέδωκεν εἰς τὴν Δύσιν ἢ ὁποῖα μὲ πολὺ βραδέα βήματα ἐβάδιζε πρὸς τὸν νέον πολιτισμόν.

Ἐπὶ 11 αἰῶνας τὸ Βυζάντιον ὑπῆρξεν ὁ κυματοθραύστης τῆς βαρβαρότητος. Εἰς τὰ τεῖχη τῆς Κων/πόλεως συνετρίβησαν τὰ ἀλλεπάλληλα κύματα τῶν σκυθικῶν στιφῶν τῆς Ἀσίας, τὰ ὁποῖα ἐκινοῦντο συνεχῶς πρὸς τὴν Δύσιν. Ἐκεῖ ἀνεχαιτίζοντο ἡ ὁρμὴ τῶν Σλαύων καὶ ἡ θυελλώδης προέλασις τοῦ Ἰσλάμ, τῶν Ἀράβων, τῶν Σελτζούκων καὶ τέλος τῶν Ὀθωμανῶν Τούρκων. Διαρκῶς ἡγωνίζετο τὸ Βυζάντιον διὰ τὴν διάσωσιν τοῦ κόσμου, ἀπὸ τοὺς ποικιλοπύμους βαρβάρους.

Ἡ Κων/πολις ἦτο ὁ προμαχὼν τοῦ κόσμου, τὸ ἀκατάβλητον προπύργιον τοῦ πολιτισμοῦ, πού — καθὼς λέγει εἰς Γάλλος συγγραφεύς — «ἡμῶς δίδωκε τὰς σκυθικὰς φυλὰς νὰ κυριεύσουν τὸ ἡμισυ τῆς Εὐρώπης καὶ νὰ γίνῃ αὐτὴ μία ἀπέραντος Σκυθία ἀπὸ ἀμάθειαν».

Εἰς τὸν προμαχῶνα αὐτόν, ὁ ὁποῖος ὑψώνεται ἀγέρωχος μεταξὺ τῆς ἀγρίας σκυθικῆς καὶ τῆς φραγκογερμανικῆς βαρβαρότητος, ὀφείλουν οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως τὸ ὅτι ἔλαβον τὸν καιρὸν νὰ συγκροτηθοῦν εἰς κράτη καὶ νὰ ἀποτελέσουν τὴν σημερινὴν Εὐρώπην.

Πρὸς δὲ τοὺς ὀρθοδόξους λαοὺς τοῦ Αἵμου, τὸ Βυζάντιον προσέφερεν ἄλλην μεγάλην ὑπηρεσίαν : Οἱ λαοὶ αὐτοὶ εἶχον πέσει εἰς τὴν ζοφεράν δουλείαν τῶν Τούρκων. Ὁ Βυζαντινὸς πολιτισμὸς ὅμως καὶ ἡ θρησκεία τοὺς εἶχε συνενώσει εἰς ἓνα κοινὸν ἱστορικὸν καὶ πνευματικὸν βίον. Οἱ Σλαῦοι, οἱ Ἀλβανοὶ καὶ οἱ Ρουμᾶνοι διεμόρφωσαν οὕτω συνείδησιν ἐθνικὴν, ἢ ὁποῖα τοὺς ἔδωσε τὴν δύναμιν νὰ διατηρηθοῦν ἐπὶ 4 αἰῶνας δουλείας, νὰ ἀντισταθοῦν καί, τέλος, μιμούμενοι τὸ παράδειγμα τῶν Ἑλλήνων, νὰ ἀγωνισθοῦν καὶ αὐτοὶ διὰ τὴν ἀποκτῆσιν τῆς ἐλευθερίας των.

Ἀλλὰ ἡ μεγαλυτέρα προσφορὰ τοῦ Βυζαντίου πρὸς τὸ ἔθνος μας ὑπῆρξε τὸ ἑξοχὸν δίδαγμα τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, τὸ ὁποῖον μᾶς ἐκληροδότησεν. Ἀπὸ τὸ Βυζάντιον ἔλαβε τὸ ὑπόδουλον ἔθνος τὰ κυριώτερα σύμβολα, μὲ τὰ ὁποῖα ἔπλασε τὰ ὄνειρα, διὰ

τὴν κρατικὴν τοῦ ἀποκατάστασιν. Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Τουρκοκρατίας, ὃχι μόνον κατῴρθωσέ νὰ συντηρηθῇ καὶ νὰ ἐπιζήσῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναλάβῃ μεταξὺ τῶν ὑποδούλων λαῶν εὐεργετικὴν πρωτοβουλίαν καὶ ἡγετικὴν θέσιν.

Ἐδίδαξε τοὺς λαοὺς πῶς κατακτᾶται ἡ ἐλευθερία καὶ τότε ἐτόλμησαν καὶ αὐτοί. Ἡ **Μεγάλη Ἰδέα**, τὴν ὁποίαν μᾶς ἐνέπνευσε τὸ Βυζάντιον, ὑπῆρξε διὰ τὸν Ἑλληνισμὸν ἡ δύναμις τῆς συντηρήσεώς του καὶ ἡ ἀφετηρία εὐγενῶν κατορθωμάτων, πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἐλευθερίας. Ἡ Ἑλλάς τοῦ 21 εἶναι ἡ ἄμεσος καὶ νόμιμος διάδοχος τοῦ Βυζαντίου.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ.

1. Γράψατε εἰς τὸ τετράδιόν σας τὰ σπουδαιότερα γεγονότα ἐκάστης περιόδου τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας.

2. Συγκρίνατε τὰς περιόδους ὡς πρὸς τὴν ἱκανότητα τῶν αὐτοκρατόρων, τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὸν πολιτισμὸν.

3. Ἐλεύθεραι ἀνακοινώσεις, πληροφορίαι καὶ κρίσεις.

B. 1. Τί εἶναι πολιτισμός.

2. Ποῖα τὰ σπουδαιότερα ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ.

3. Ποῖον τὸ βασικὸν χαρακτηριστικὸν τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ.

4. Τί εἶναι ὁ Βυζαντινὸς ρυθμός.

5. Πῶς ἐγίνοντο τὰ ψηφιδωτά.

6. Συγκρίνατε τὴν ὀργάνωσιν τῆς φιланθρωπίας τοῦ Βυζαντίου μετὰ τὴν σημερινήν.

7. Γραπτὴ ἐργασία : «Ἡ Μεγάλη Ἰδέα τοῦ Ἔθνους μας».

17. Η ΔΥΤΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ

1. ΛΑΟΙ ΚΑΙ ΚΡΑΤΗ. Γνωρίζομεν ὅτι μετὰ τὴν μετανάστευσιν τῶν λαῶν, εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς παλαιᾶς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἰδρύθησαν ὑπὸ γερμανικῶν φυλῶν διάφορα βαρβαρικά κράτη : τῶν Βουργουνδίων, Βησιγόθων, Ὀστρογόθων, Βανδάλων, Λομβαρδῶν, Ἀγγλοσαξόνων, Βαυαρῶν, Σαξόνων, Φράγκων. Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐπιδρομῶν αὐτῶν ἦτο νὰ βυθισθῇ ἡ Εὐρώπη εἰς σκότος ἀμαθείας καὶ βαρβαρότητος. Τὰ γράμματα ἐλησμονήθησαν, αἱ Τέχναι παρημελήθησαν καὶ ἦθη τραχύτερα ἐπεκράτησαν. Ἡ πνευματικὴ κατάστασις τῶν λαῶν αὐτῶν εὗρίσκετο εἰς πρωτόγονον βαθμίδα. Καὶ αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς ἀκόμα τῆς Δύσεως ἦσαν ἀγράμματοι.

Ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν οἱ βασιλεῖς τῶν γερμανικῶν κρατιδίων ἐμίμησαν τοὺς Ρωμαίους, οἱ ὅποιοι καὶ πολυπληθέστεροι, ἀλλὰ καὶ περισσότερον πολιτισμένοι ἦσαν.

Βαθμηδὸν πολλοὶ γερμανικοὶ λαοὶ ἐλησμόνησαν τὴν γλῶσσάν των, παρέλαβον τὴν λατινικὴν καὶ συνεχυνεύθησαν μὲ τοὺς παλαιούς κατοίκους. Ἀπὸ τὴν ἐπιμειξίαν αὐτὴν προῆλθον οἱ νέοι λαοὶ τῆς Εὐρώπης, οἱ ὅποιοι λέγονται **Νεολατινικοὶ λαοί**. Ὡμίλουν γλώσσας, αἱ ὁποῖαι προήρχοντο ἀπὸ τὴν λατινικὴν, ἦτοι : τὴν γαλλικὴν, ἰσπανικὴν, ἰταλικὴν κ.ἄ.

Οἱ λαοὶ αὐτοί, πλὴν τῶν Φράγκων, οἱ ὅποιοι διετήρουν τὴν πολυθεϊστικὴν θρησκείαν τῶν ἀρχαίων γερμανικῶν λαῶν, ἔγιναν Χριστιανοί, Ἀρειανοὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀλλὰ καὶ Ὀρθόδοξοι, διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῶν παλαιῶν κατοίκων, οἱ ὅποιοι ἦσαν ὀρθόδοξοι. Καὶ οἱ Ἀγγλοι διετήρησαν μέχρι τέλους τοῦ 5ου αἰῶνος τὸν γερμανικὸν βίον, τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν γερμανικὴν πολυθεΐαν.

Τὰ ἄλλα γερμανικὰ ἔθνη, πέραν ἀπὸ τὸν Ρῆνον, (Σάξωνες, Βαυαροί) διετήρησαν ἐπίσης τὴν ἀρχαίαν γερμανικὴν θρησκείαν καὶ ἔμειναν βάρβαροι μέχρι τοῦ 8ου αἰῶνος. Ὁμοίως βάρβαροι ἐξηκολούθησαν νὰ εἶναι μέχρι τοῦ 9ου αἰῶνος καὶ οἱ βορειότεροι γερμανικοὶ λαοὶ (Δανοί, Σουηδοί, Νορβηγοί).

Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν τόση βαρβαρότης ἐπεκράτει εἰς τὴν Εὐρώπην, τὸ ἐλληνικὸν Βυζάντιον ἦτο τὸ κέντρον τοῦ **ἐλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ**. Ἡ λάμψις τοῦ ἀκτινοβολεῖ εἰς Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν.

Βαθμηδὸν ὅμως ἤρχισε καὶ εἰς τοὺς λαοὺς αὐτοὺς τῆς Δύσεως ἡ πνευματικὴ ἀφύπνισις καὶ ἡ δημιουργία εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Εἰς τοῦτο συνετέλεσαν ἡ ἐξάπλωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ, αἱ σταυροφορίαι καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς διασπορᾶς.

α) Μὲ τὴν **ἐξάπλωσιν τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας** ἡ Ἐκκλησία ἀνέλαβε τὸ μέγα ἔργον τοῦ διαφωτισμοῦ. Τὰ μοναστήρια τῆς Δύσεως μετετράπησαν εἰς σχολεῖα, εἰς τὰ ὅποια οἱ ἐφημέριοι καὶ οἱ μοναχοὶ ἐδίδασκον τὰ πρῶτα γράμματα. Πρῶτος ὁ βασιλεὺς Κάρολος ὁ Μέγας, μολοντί ἀγράμματος, ἵδρυσεν σχολεῖα καὶ ἐπροστάτευεν τὰ γράμματα.

β) Μὲ τὰς **Σταυροφορίας** ἡ Δυτικὴ Εὐρώπη ἤλθεν εἰς ἐπαφὴν μὲ τὴν Ἀνατολὴν καὶ κυρίως μὲ τὸ Βυζάντιον καὶ τὸν ἐλληνοχριστιανικὸν πολιτισμόν. Πολλαὶ συνήθειαι μετεφέρθησαν τότε εἰς τὴν Δύσιν καὶ οἱ λαοὶ τῆς ἤρχισαν νὰ ἐπιδίδωνται εἰς τὸ ἐμπόριον, τὴν βιομηχανίαν, τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας.

γ) Μὲ τὴν **μετανάστευσιν Ἑλλήνων λογίων εἰς τὴν Δύσιν**. Ἀπὸ τὸν 5ον αἰῶνα μ.Χ. ἀκόμη Ἕλληνες ἐμποροὶ, ἰδίως ἐκ τῆς Συρίας, ἔκαμαν ἐμπορικὰς ἀποικίας εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Νοτίου Γαλλίας. Κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα βλέπομεν εἰς τὴν Ρώμην τόσους πολυπληθεῖς Ἕλληνας, ἐμπόρους, μοναχοὺς, τεχνίτας καὶ τόσον ἔντονον τὴν ἐλληνικὴν ἐπίδρασιν, ὥστε εἶχε γίνεαι καὶ διὰ δευτέραν φορὰν ἡ Ρώμη πόλις ἐλληνικὴ (Οὐρμπς Γγκρέκα).

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς εἰκονομαχίας πλήθη λογίων Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν καὶ μοναχῶν, ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγουν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Τότε ὁλόκληρον τὸ νότιον μέρος αὐτῆς ἐγέμισε ἀπὸ βυζαντινὰ μοναστήρια, τὰ ὅποια καθ' ὅλον τὸν Μεσαίωνα διέδιδον τὸν ἐλληνικὸν πολιτισμόν, τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν τέχνην εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Δύσιν ὁλόκληρον. Ἀναφέρομεν ἐδῶ τὸν σοφὸν Ἕλληνα μοναχὸν **Βαρλαάμ**, ἀπὸ τὴν Καλαβρίαν τῆς Ν. Ἰταλίας, ὁ ὁποῖος ἐδίδασκε τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν εἰς ἐπιφανεῖς Ἰταλοὺς.

Μὲ τὴν ἐνδοξον δυναστείαν τῶν Μακεδόνων γίνεται μία ἀληθὴς ἀναστήλωσις τῆς πραγματικῆς καὶ πολιτιστικῆς ἐπιδράσεως εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Ἰθων Β', αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας
καὶ ἡ σύζυγός του Θεοφανώ.

Εἰς τὴν Γερμανίαν, ἔξ ἄλλου, ἡ Ἑλληνὶς περιγίγπισσα τοῦ Βυζαντίου Θεοφανῶ νυμφεύεται τὸν βασιλέα τῆς Γερμανίας Ἰθωνα τὸν Β'. Μεταβαίνουσα ὁμῶς εἰς τὴν νέαν τῆς πατρίδα συνοδεύεται ἀπὸ ὁμίλον λογίων μοναχῶν, οἱ ὅποιοι μὲ πολὺ ζῆλον εἰργάσθησαν διὰ τὴν διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, τῶν ἐπιστημῶν, τῆς τέχνης καὶ τῶν ἑλληνικῶν ἐθίμων εἰς τοὺς γερμανικοὺς λαοὺς.

Ὀλίγον πρὸ τῆς ἀλώσεως, ἀλλὰ κυρίως μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων/πόλεως, παρατηρεῖται ὁμαδικὴ ἔξοδος τῶν μορφωμένων Ἑλλήνων εἰς τὴν Δύσιν. Οὗτοι, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὸν τουρκικὸν ζυγόν, μετηνάστευσαν εἰς τὰς χώρας τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἐκεῖ ἤνοιγον σχολεῖα, ἀκαδημίας καὶ πανεπιστήμια

ἀκόμη, εἰς τὰ ὅποια ἐδίδασκον τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Ἦσαν δὲ σοφοὶ ἑρμηνευταὶ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Πλήθη ἀπὸ νέους συνέρρεον εἰς τὰ ἐκπαιδευτικὰ αὐτὰ ἰδρύματα, διὰ νὰ σπουδάσουν τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν, διὰ τὴν ὁποίαν ἔτρεφον ἐνθουσιώδη θαυμασμόν.

Τοιοιτοτρόπως τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ξένων ἐστράφη ζωηρῶς πρὸς τὴν μελέτην τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, τῆς φιλολογίας, τῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς τέχνης.

Ὀνομαστότεροι ἀπὸ τοὺς λογίους αὐτοὺς βυζαντινοὺς πρόσφυγας εἶναι : οἱ ἀδελφοὶ **Μανουὴλ καὶ Ἰωάννης Χρυσολωρᾶς**, **Θεόδωρος Γαζής**, **Γεώργιος Τραπεζούντιος**, **Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος**, **Κων/νος Λάσκαρις**, **Ἐμμ. Μοσχόπουλος** καὶ πρὸ πάντων ὁ φιλόσοφος **Γεώργιος Γεμιστὸς ἢ Πλήθων** καὶ ὁ σοφὸς καρδιάλιος **Βησσαρίων**. Ὅλοι αὐτοὶ ἐτίμησαν τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα εἰς τὴν

Εὐρώπην, ἀλλὰ καὶ ἀπέσπασαν τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὴν ἀγάπην τῶν ξένων διὰ τὴν προσφορὰν των εἰς τὴν διαφώτισιν τῆς Δύσεως.

2. Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ. Ἡ κίνησις, τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησαν οἱ Ἕλληνες λόγιοι γύρω ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ἐπέφερε μίαν ἀλλαγὴν εἰς τὰ πνεύματα τῶν ἀνθρώπων. Τὸ πνευματικὸν σκότος ἀρχίζει νὰ διαλύεται. Ἡ ἀνθρωπίνη σκέψις λυτρώνεται ἀπὸ τὴν ἀμάθειαν, τὰς προλήψεις καὶ τὰς δεισιδαιμονίας καὶ ζητεῖ μόνη τῆς νὰ παρατηρήσῃ καὶ νὰ κρίνῃ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς. Οἱ ἄνθρωποι μελετοῦν τὴν φύσιν, ἀνακαλύπτουν τοὺς νόμους τῆς, καλλιερگوῦν τὰς τέχνας, ἀσχολοῦνται μὲ τὴν καλλιτεχνίαν, ἐπιτίδονται μὲ ζῆλον εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἐπιστήμης.

Οἱ Εὐρωπαῖοι λόγιοι καὶ καλλιτέχναι, μιμούμενοι τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ πρότυπα, γράφουν συγγράμματα, θεατρικὰ ἔργα, ποιήματα. Παρουσιάζουν λαμπρὰ καλλιτεχνήματα ζωγραφικῆς καὶ γλυπτικῆς τέχνης. Οἰκοδομοῦνται θαυμάσιοι ναοί, ἀνάκτορα καὶ ἄλλα μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα. Νέοι δρόμοι ἀνοίγονται εἰς τὴν Ἐπιστήμην, τὴν Ἀστρονομίαν, τὰ Μαθηματικά, τὴν Φυσικὴν. Μία πρόοδος καὶ ἐπολιτιστικὴ ἄνοδος συντελεῖται.

Τοιοῦτοτρόπως εἰς τὴν Εὐρώπην, ἡ ὁποία ἐπὶ 1000 καὶ πλέον ἔτη ἦτο βυθισμένη εἰς τὸ σκότος καὶ τὴν ἀμάθειαν, ἀρχίζει τὸν 14ον καὶ 15ον αἰῶνα μίαν νέαν **πνευματικὴν ζωὴν**. Δημιουργεῖται ἓνας νέος πολιτισμός, ὁ ὁποῖος ἔχει τὰς βάσεις του εἰς τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν πολιτισμόν.

Ἡ μεταβολὴ αὕτῃ τῆς ζωῆς καὶ ἡ πνευματικὴ κίνησις τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ὀνομάζεται εἰς τὴν Ἱστορίαν **Ἀναγέννησις τῆς Δύσεως**, διότι ἀνεγεννήθησαν τὰ γράμματα, αἱ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ τέχναι.

Ἡ Ἀναγέννησις ἤρχισε πρῶτον εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐξ αὐτῆς μετεδόθη εἰς ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς μεγάλης αὐτῆς πνευματικῆς προόδου ἀναδεικνύονται μεγάλοι ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς, ὅπως ὁ **Σαίξπηρ**, ὁ **Δάντης**, ὁ **Τουρκουάτος Τάσσος**, ὁ **Ἀριόστος**, **Θερβάντες** κ.ἄ. Ἐπίσης μεγάλοι καλλιτέχναι, ὅπως ὁ **Μιχαὴλ Ἀγγελος**, ὁ **Ραφαήλ**, ὁ **Λεονάρδος Ντὰ Βίντσι**, ὁ **Τισιανὸς**, ὁ **Τιντορέττο** κ.ἄ.

Θαυμαστὰ εἶναι τὰ δράματα τοῦ Σαίξπηρ, τὰ ποιήματα τοῦ

Ἀριόστο, ἡ «Θεία Κωμωδία» τοῦ Δάντη. Ἀριστουργήματα εἶναι οἱ πίνακες : «Μυστικός Δεῖπνος» καὶ «Τζοκόντα» τοῦ Ντὰ Βίντσι, ἡ «Παναγία» τοῦ Ραφαήλ, τὰ ἔργα τοῦ Ἑλληνος Θεοτοκοπούλου (Γγκρέκο) εἰς τὴν Ἰσπανίαν, τὰ γλυπτικά ἔργα τοῦ Μιχαήλ Ἀγγέλου καὶ τόσα ἄλλα.

Αὕτῃ ἦτο ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην, ὅπου μετεφυτεύθη, ἤνθησε καὶ ἐκαρποφόρησε, κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν, καὶ ἐδημιουργήθη οὕτω ὁ νεώτερος εὐρωπαϊκὸς πολιτισμός.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ.

1. Ποία ἦτο ἡ κατάστασις τῆς Δ. Εὐρώπης πρὸ καὶ μετὰ τὴν Ἀναγέννησιν.

2. Ποῖοι εἶναι οἱ νεολατινικοὶ λαοί.

3. Ποῖοι λόγοι συνετέλεσαν εἰς τὸν διαφωτισμὸν τῆς Εὐρώπης.

4. Ποῦ ὑπάρχουν σήμερον Ἑλληνες τῆς διασποράς.

5. Ἀναφέρατε μερικὰ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα συνετέλεσαν εἰς τὴν Ἀναγέννησιν τῆς Δύσεως.

6. Προσπαθήσατε νὰ εὑρετε εἰκόνας ἀπὸ ἔργα καλλιτεχνῶν τῆς Ἀναγεννήσεως.

3. **ΕΦΕΥΡΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ** Εἰς τὴν μεγάλην πρόοδον καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Δύσιν πολὺ συνετέλεσαν καὶ αἱ διέφοροι κατὰ καιροὺς ἐφευρέσεις καὶ ἀνακαλύψεις νέων ἀγνώστων χωρῶν.

α) **Ἐφευρέσεις.** Τρεῖς ἦσαν αἱ σημαντικώτεραι ἐφευρέσεις, αἱ ὁποῖαι ἥλλαξαν ριζικὰ τὴν ὄψιν τοῦ κόσμου καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ἀναγεννήσεως : Ἡ **ναυτικὴ πυξίς**, ἡ **πυρῖτις** καὶ ἡ **τυπογραφία**.

1. **Ἡ ναυτικὴ πυξίς.** Ἡ ναυτικὴ πυξίς μᾶς βοηθεῖ νὰ εὐρίσκωμεν τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος, δηλ. τὸν προσανατολισμόν, ὅπουδῆποτε καὶ ἂν εὐρισκώμεθα καὶ εἰς οἰανδῆποτε στιγμήν. Ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν μαγνητικὴν βελόνην, ἡ ὁποία στηρίζεται ἐπὶ κατακορύφου ἀξονος εἰς τὸ κέντρον πλάκος. Ἐπάνω εἰς τὴν πλάκα εἶναι χαραγμένα τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος. Ἡ λειτουργία της στηρίζεται εἰς τὴν ιδιότητα τῆς μαγνητικῆς βελόνης, νὰ κατευθύνῃ τὸ ἐν ἄκρον πάντοτε πρὸς Βορρᾶν. Ἡ ιδιότης αὕτῃ ἦτο γνωστὴ εἰς τοὺς Κινέζους, ἀπὸ τοὺς

ὁποίους τὴν ἔμαθαν οἱ Ἄραβες καὶ κατόπιν οἱ Εὐρωπαῖοι. Δὲν τὴν ἐχρησιμοποίησαν ὁμῶς ὡς μέσον προσανατολισμοῦ.

Πρῶτος, ὁ ὁποῖος ἐσκέφθη νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὴν ιδιότητα τῆς μαγνητικῆς βελόνης ἦτο ὁ Ἰταλὸς **Φλάβιος Τζόγια**, ὁ ὁποῖος καὶ κατεσκεύασε τὴν ναυτικὴν πυξίδα. Ἡ ὠφέλεια, ἡ ὁποία προέκυψεν ἀπὸ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς ναυτικῆς πυξίδος, ἦτο μεγίστη. Τὰ πλοῖα, χωρὶς τὸ ὄργανον αὐτό, ἦσαν ὑποχρεωμένα νὰ παραπλέουν τὰς ἀκτὰς. Ἐχρειάζετο χρόνος πολὺς, διὰ νὰ πλεύσουν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, διὰ τὸν φόβον τῆς παραπλανήσεως, πλεῖσται δὲ χῶραι παρμέναν ἄγνωστοι.

Μὲ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς οἱ ναυτικοὶ διασχίζουν τὰς θαλάσσης καὶ τοὺς ὠκεανούς, χωρὶς φόβον νὰ χαθοῦν. Πολλοὶ τολμηροὶ ναυτικοὶ ἔκαμαν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον μεγάλα ὑπερπόντια ταξίδια καὶ ἀνεκάλυψαν νέας χώρας, ἀγνώστους διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

2. **Ἡ πυρίτις.** Ἦτο καὶ αὕτη γνωστὴ εἰς τοὺς Κινέζους καὶ Ἰνδούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους τὴν παρέλαβον οἱ Ἄραβες καὶ κατόπιν οἱ Εὐρωπαῖοι. Τὴν ἐχρησιμοποιοῦν κυρίως διὰ νὰ θραύουν ὀγκολίθους ἢ νὰ κατασκευάζουν πυροτεχνήματα κατὰ τὰς ἐορτάς.

Ὁ Γερμανὸς μοναχὸς **Βαρθολομαῖος Σβάρτς** (1313–1384) ἐσκέφθη νὰ τὴν χρησιμοποίησιν διὰ πολεμικοὺς σκοποὺς καὶ κατεσκεύασε πυροβόλον ὄπλον. Τοῦτο ἀπετελεῖτο ἀπὸ μακρὸν σωλῆνα, ὁ ὁποῖος ἐγέμιζε μὲ πυρίτιδα καὶ ἐχρησιμοποιεῖ ὡς βλήμα μίαν λιθίνην σφαῖραν. Παρόμοιον πυροβόλον ἐχρησιμοποίησεν ὁ Μωάμεθ Β' κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων/πόλεως.

Ἡ χρησιμοποίησις αὕτη τῆς πυρίτιδος ἔφερεν ἀναστάτῳσιν εἰς τὴν τέχνην τοῦ πολέμου. Τὰ παλαιὰ ὄπλα (τόξα, ἀκόντια, δόρατα, ἀσπίδες, θώρακες, περικεφαλαῖαι) ἤρχισαν νὰ ἀχρηστεύωνται καὶ νὰ ἀντικαθίστανται μὲ πυροβόλα τοιαῦτα. Τὰ φούρια καὶ οἱ πύργοι ἔχασαν ἑκτοτε τὴν ἀξίαν των. Οἱ πόλεμοι ἀπέβησαν καταστρεπτικώτεροι καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐμετριάσθησαν, διότι δὲν ἐκηρύσσοντο πλέον δι' ἀσημάντους ἀφορμάς.

Σήμερον ἡ πυρίτις χρησιμοποιεῖται εὐρύτατα καὶ δι' εἰρηνικοὺς σκοποὺς (διανοίξεις ὁδῶν διὰ τῆς διασπάσεως ὀγκολίθων, ἐξόρυξις μετάλλων κλπ).

3) **Ἡ τυπογραφία.** Μέχρι τοῦ 15ου αἰῶνος τὰ βιβλία ἦσαν χειρό-

γραφα καὶ συνεπῶς δυσεύρετα, ἀκριβὰ καὶ δυσανάγνωστα. Δι' αὐτὸ πολλοὶ ἔμεναν ἀγράμματοι, μὲ συνέπειαν τὴν καθυστέρησιν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πολιτισμοῦ.

Ὁ Γερμανὸς **Ἰωάννης Γουτεμβέργιος** (1400 - 1468) κατεσκεύασε κινητὰ γράμματα, τὰ ὁποῖα ἐτοποθέτησε τὸ ἐν πλησίον τοῦ ἄλλου καὶ ἐσχημάτισε λέξεις, φράσεις, κ.λ.π. ἐπάνω εἰς πλάκας. Τὰ πρῶτα κινητὰ γράμματα ἦσαν ξύλινα καὶ κατόπιν μετάλλινα (μόλυβδος καὶ ἀντιμόνιον), διὰ νὰ μὴ φθείρωνται. Τὰς πλάκας ἐτοποθέτουν εἰς χειροκίνητα πιεστήρια καὶ ἐξετύπωνον ὅσαδὴποτε ἀντίτυπα. Τὰ βιβλία ἔγιναν εὐθηνὰ καὶ ἐκυκλοφόρησαν εὐρύτατα. Τὸ πρῶτον βιβλίον, τὸ ὁποῖον ἐξετύπωσεν ὁ Γουτεμβέργιος, ἦτο ἡ Ἁγία Γραφή.

Ἐκτοτε ἡ τυπογραφία ἐτελειοποιήθη, τὸ βιβλίον ἔγινε προσιτὸν εἰς ὅλους, ἡ μόρφωσις καὶ ἡ πρόοδος ἦσαν τὰ ἐπακόλουθα.

β) **Ἀνακαλύψεις** Τολμηροὶ θαλασσοπόροι προέβησαν εἰς ἀνακαλύψεις πολλῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι παρέμενον ἀγνωστοὶ ἕως τότε. Σπουδαιότεραι ἀνακαλύψεις εἶναι :

1. **Ἡ νέα θαλασσία ὁδὸς πρὸς τὰς Ἰνδίας.** Ἡ πλουσία χώρα τῶν Ἰνδιῶν ἦτο γνωστὴ ἀπὸ τὰ πολλὰ καὶ χρήσιμα προϊόντα τῆς (πιπέρη, κανέλλα, γαρύφαλλα, μοσχοκάρυα, τέιον, ἐλεφαντόδοντες, μαργαριτάρια, ἀρώματα κλπ). Ταῦτα μετεφέροντο μὲ καμήλους ἀπὸ Ἀραβίας ἐμπόρους μέχρι τῶν λιμένων τῆς Μεσογείου. Ἀπὸ ἐκεῖ τὰ παρελάμβανον οἱ Εὐρωπαῖοι ἔμποροι. Ἡ μεταφορὰ ὅμως τῶν προϊόντων αὐτῶν ἦτο δύσκολος καὶ δαπανηρά. Πορτογάλοι ναυτικοὶ τότε ἐσκέφθησαν νὰ εὕρουν δρόμον διὰ θαλάσσης πρὸς τὰς Ἰνδίας, ὥστε νὰ διευκολυνθῇ τὸ ἐμπόριον. Μὲ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς ναυτικῆς πυξίδος τοῦτο ἦτο κατορθωτὸν πλέον.

Πρῶτος ὁ Πορτογάλος θαλασσοπόρος **Ἑρρίκος** ἐπλευσε πρὸς τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανὸν καὶ ἀνεκάλυψε τὰς νήσους Μαδέραν, Κανάριους, Ἀζόρας καὶ τὴν ἀκτὴν τῆς Ν. Γουϊνέας. Κατόπιν ὁ Βαρθολομαῖος **Διάζ**, (1486) ἔφθασε μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἑλπίδος. Ὁ τολμηρὸς **Βάσκο Ντέ Γκάμα** (1497) ἐπέρασε τὸ Ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἑλπίδος καὶ ἔφθασεν εἰς τὰς Ἰνδίας. Ἡ ὁδὸς πρὸς τὰς Ἰνδίας ἀνεκαλύφθη.

Ἀργότερον ἄλλοι θαλασσοπόροι (Ἰσπανοί, Ὀλλανδοί, Ἀγγλοι) ἐπεχείρησαν πολλὰ μακρινὰ ταξίδια, ἀνεκάλυψαν νέας χώρας εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἵδρυσαν ἀποικίας. Τὸ ἐμπόριον μεταξύ Εὐρώπης καὶ

Ἀσίας ηὐξήθη καὶ τὰ προϊόντα ἐφθانون πλέον ἄφθονα καὶ εὐθηνά.

2. **Ἡ ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς.** Ἄλλος τολμηρὸς θαλασσοπόρος ὁ Γενουάτης **Χριστόφορος Κολόμβος**, ἐσκέφθη νὰ ταξιδεύσῃ πρὸς τὰς Ἰνδίας ἀπὸ ἄλλον δρόμον, ἀπὸ τὴν Δύσιν. Πρὸς τοῦτο ἐστηρίχθη εἰς τὴν γνώμην τῶν Ἑλλήνων γεωγράφων, ὅτι ἡ γῆ εἶναι σφαιρική. Εὗρε προθύμους τοὺς βασιλεῖς τῆς Ἰσπανίας Φερδινάνδον καὶ Ἰσαβέλλαν οἱ ὅποιοι

Χριστόφορος Κολόμβος

τοῦ διέθεσαν 3 πλοῖα καὶ 90 ναύτας, μὲ τὰ ἀπαραίτητα ἐφόδια. Τὸν Αὐγούστον τοῦ 1492 ὁ Κολόμβος διέσχισε τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανὸν καί, ἔπειτα ἀπὸ πολλοὺς κινδύνους, ἐφθασεν εἰς τὴν νῆσον Γουαναχάνην τῆς Ἀμερικῆς, τὴν ὁποίαν ὠνόμασεν Ἅγιον Σωτῆρα. Ἐπροχώρησε καὶ ἀνεκάλυψε τὴν Κούβαν καὶ Αἰτήν. Πλήρης χαρᾶς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου τὸν ὑπεδέχθησαν μὲ μεγάλας τιμὰς. Ἐκαμε καὶ ἄλλα ταξίδια καὶ ἀνεκάλυψε καὶ ἄλλας νήσους τῆς Ἀμερικῆς. Ἐπίστευεν ὅμως, ὅτι εἶχε φθάσει εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ τὰς ὠνόμασε **Λυτικὰς Ἰνδίας**.

Ἄλλοι θαλασσοπόροι, Ἰσπανοὶ καὶ Πορτογάλοι, ἐπραγματοποίησαν ἄλλα ταξίδια καὶ ἐπίεσθησαν ὅτι πρόκειται περὶ νέας ἡπείρου, ἡ ὁποία ὠνομάσθη **Ἀμερική**, ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀμέρικο Βεσπούκι, ὁ ὁποῖος τὴν ἐμελέτησε, τὴν περιέγραψε καὶ ἔκαμε τὸν χάρτην τῆς.

Μὲ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς ἡ Ἰσπανία ἐδημιούργησε μέγα ἀποικιακὸν κράτος. Αἱ ἀνακαλυφθεῖσαι χῶραι ὠνομάσθησαν **Νέος Κόσμος**. Αἱ ἐξερευνησεῖς ἐξηκολούθησαν ἀπὸ Ἀγγλοῦς καὶ Γάλλους ἐξερευνητάς, οἱ ὅποιοι ἱδρυσαν ἐκεῖ νέας ἀποικίας.

Αἱ ἀποικίαι τῆς Ἀμερικῆς ἡλευθερώθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ ἀργότερον (1776) ἀπετέλεσαν τὰ νέα κράτη αὐτῆς, ὅπως εἶναι αἱ Ἠνωμένα Πολιτεῖαι κ.ἄ. Αἱ νέα χῶραι γενικῶς ἐβοήθησαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ, ἐνῶ νέα προϊόντα μετεφέρθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην.

3. **Ὁ περίπλους τῆς Γῆς.** Τὸν Σ/βριον τοῦ 1519 ἄλλος τολμηρὸς θαλασσοπόρος, ὁ Πορτογάλος **Φιρδινάνδος Μαγγελᾶνος**, ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν μὲ 5 πλοῖα, διέσχισε τὸν Ἀτλαντικόν, ἔφθασεν εἰς τὴν Ν. Ἀμερικὴν, ἐπέρασε τὸν πορθμὸν μεταξὺ τῆς ἡπείρου καὶ τῆς Γῆς τοῦ Πυρός, (ὁ ὁποῖος λέγεται ἔκτοτε πορθμὸς τοῦ Μαγγελάνου) καὶ διὰ τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ ἔφθασεν εἰς τὰς Φιλιππίνas νήσους. Ἐκεῖ ἐφονεύθη εἰς μάχην μὲ τοὺς ἰθαγενεῖς. Οἱ σύντροφοί του ἐσυνέχισαν τὸν πλοῦν καί, διὰ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἑλπίδος, ἔφθασαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, μετὰ τριετῆ περιπέτειαν. Ἀπὸ τὰ 5 πλοῖα ὁμως μόνον ἓν ἐπέτυχεν νὰ ἐπιστρέψῃ.

4. **Ἀποτελέσματα τῶν ἀνακαλύψεων.** Αἱ ἀνακαλύψεις τῶν νέων χωρῶν συνετέλεσαν πολὺ εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος. Πολλοὶ Εὐρωπαῖοι μετῆνάστευσαν, ἵδρυσαν ἀποικίας, ἔκαμαν ἐπιχειρήσεις καὶ ἐπλούτησαν. Τὸ ἐμπόριον ἀνεπτύχθη μεταξὺ τῶν λαῶν καὶ ἡ βιομηχανία προώδευσε. Μεγάλα πλοῖα διέσχιζαν τῶρα τοὺς ὠκεανούς καὶ πολλαὶ παράλαιοι πόλεις ἔγιναν μεγαλοπόλεις.

Αἱ ἀνακαλύψεις συνετέλεσαν οὕτω εἰς μίαν σπουδαίαν κοινωνικὴν μεταβολήν. Ὁ πλοῦτος ἔφυγεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν φεουδαρχῶν καὶ εὐγενῶν. Περιῆλθεν εἰς τοὺς ἐμπόρους, τοὺς ἐπιστήμονας, τοὺς ναυτικούς, τοὺς τεχνίτας. Ὅλοι αὐτοὶ ἤρχισαν νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κρατῶν καὶ ἐξελέγησαν κυβερνήται.

Αἱ ἐπιστῆμαι ἐσημείωσαν ἀλματώδη πρόοδον. Ἐπλουτίσθησαν μὲ τὰ πορίσματα νέων ἐρευνῶν διὰ τῆς ἐξετάσεως ζώων καὶ φυτῶν, νέων ἀνθρώπων καὶ ἀγνώστων φυσικῶν καὶ κοινωνικῶν νόμων. Ἡ ὄψις τοῦ κόσμου ἥλλαξε.

Μὲ τὴν Ἀναγέννησιν εἰσῆλθεν ἡ ἀνθρωπότης εἰς μίαν νέαν ἱστορικὴν περίοδον, ἡ ὁποία ὀνομάζεται περίοδος τῶν **Νέων Χρόνων**.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ.

1. Ποῖαι ἦσαν αἱ σπουδαιότεραι ἀνακαλύψεις τοῦ 15ου αἰῶνος.
2. Πίναξ τῶν ὀνομάτων καὶ ἀνακαλύψεων.
3. Ποῖαι ἦσαν αἱ σπουδαιότεραι ἐφευρέσεις.

4. Πῶς ἔγραφον οἱ ἀρχαῖοι (πάπυροι, περγαμηναὶ κλπ.).
 5. Ἐπισκεφθῆτε ἓν σύγχρονον τυπογραφεῖον.
 6. Ἀσχολίαι εἰς τὸν χάρτην : σημειώσατε τὰ δρομολόγια τῶν μεγάλων θαλασσοπόρων.
 7. Πληροφορίαι περισσότεραι : περὶ ναυτικῆς πυξίδος, πυρίτιδος, τυπογραφίας, Ἰνδιῶν, Ἀμερικῆς, σημερινῶν κατοίκων καὶ πολιτισμοῦ τῶν.
- B. 1. Καταγράψατε τὰς περιόδους τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας.
2. Ἀναφέρατε τὰ χαρακτηριστικὰ πρόσωπα καὶ τὰ σημαντικώτερα γεγονότα ἐκάστης περιόδου.
 3. Σημειώσατε τὰς περιόδους προόδου καὶ παρακμῆς.
 4. Τί ὠφελήθη ἡ Εὐρώπη ἀπὸ τὴν κατάλυσιν τοῦ Βυζαντίου.
 5. Μὲ τὸ ὕλικόν τοῦ ἔτους (ἐργασίας, λεξικόν, ὀνομάτων, πίνακας χρονολογιῶν, λευκώματα, χάρτας, εἰκόνας κλπ.) νὰ διοργανώσετε ἑκθεσιν τῆς ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ μας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΕΣ	Σελ. 7
1. 'Ανάπτυξις — 'Εκτασις Ρωμ. κράτους	» 7
2. Πύρρος — Συμπολιτεΐαι — 'Εμφύλιοι πόλεμοι τῶν 'Ελλήνων.	» 12
3. Κατακτ. Πόλεμοι τῶν Ρωμαίων — 'Υποταγή τῆς 'Ελλάδος.	» 15
4. 'Επίδρασις τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων καὶ τοῦ ἑλλ. πολιτισμοῦ ἐπὶ τῶν Ρωμαίων	» 19
2. Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ	
1. 'Εμφάνισις τοῦ Χριστιανισμοῦ	» 22
2. 'Αγῶνες — Διωγμοί — 'Εξάπλωσις τῆς νέας Θρησκείας	» 24
3. Ο ΜΕΓΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	
1. 'Η Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία	» 28
2. 'Ο αὐτοκράτωρ Μέγας Κωνσταντῖνος	» 30
3. Τὸ Λάβαρον	» 31
4. 'Ο Κωνσταντῖνος Μονοκράτωρ.	» 32
5. 'Ο Κωνσταντῖνος προστάτης τοῦ Χριστιανισμοῦ	» 34
6. "Αρειος καὶ ἡ Α' Οἰκ. Σύνοδος.	» 35
7. Μεταφορὰ τῆς πρωτευούσης	» 35
8. Θάνατος Μ. Κωνσταντίνου	» 37
4. ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ ΜΕΓ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	» 39
5. Ο ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ	» 49
1. 'Ιουστινιανὸς καὶ Θεοδώρα	» 49
* 2. 'Η «στάσις τοῦ νίκαι»	» 51
3. Πόλεμοι κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς αὐτοκρατορίας	» 54
4. Τὰ μεγάλα εἰρηνικὰ ἔργα τοῦ 'Ιουστινιανοῦ	» 56
6. Ο ΗΡΑΚΛΕΙΟΣ	» 64
1. Οἱ διάδοχοι τοῦ 'Ιουστινιανοῦ	» 64
2. 'Η κατάστασις τοῦ κράτους ἐπὶ 'Ηρακλείου	» 65
3. 'Ηρωϊκοὶ ἀγῶνες κατὰ τῶν Περσῶν	» 66
4. Πολιορκία τῆς Κων/πόλεως ὑπὸ τῶν 'Αβάρων — 'Ακάθιστος Ὕμνος	» 68
5. 'Η ἐπιστροφή τοῦ 'Ηρακλείου — Ὑψώσις Τ. Σταυροῦ	» 69

7. Ο ΜΩΑΜΕΘΑΝΙΣΜΟΣ

1. 'Ο Μωάμεθ και ἡ θρησκεία του	»	72
2. 'Ανάπτυξις Μωάμεθ. 'Αραβικοῦ κράτους	Σελ.	74
3. Πόλεμοι 'Αράβων κατὰ τοῦ Βυζαντίου	»	75
4. 'Αραβικὸς πολιτισμὸς.	»	76
8. Η ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΙΣΑΥΡΩΝ	»	79
9. ΣΛΑΥΟΙ ΚΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ	»	83
10. ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ	»	86
— Βασίλειος Α' ὁ Μακεδών	»	86
— Φωκᾶς, Τσιμισκῆς	»	88
— Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος	»	89
— Ἀκμὴ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας	»	91
— Περιγραφή τῆς Κων/πόλεως	»	93
11. ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΔΥΤ. ΕΥΡΩΠΗΣ	»	99
— Κράτη Δυτ. Εὐρώπης	»	99
— Σταυροφορίαι	»	103
12. Η ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ	»	109
13. ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ	»	111
14. ΑΝΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ	»	115
15. ΟΙ ΟΘΩΜΑΝΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ		
1. Σελτζούκοι Τούρκοι	»	117
2. 'Οθωμανοὶ Τούρκοι	»	118
3. Στρατιωτικὴ ὀργάνωσις τοῦ 'Οθωμανικοῦ κράτους	»	119
4. 'Επέκτασις τοῦ Τουρκικοῦ κράτους	»	120
5. Μανουήλ – Βαγιαζήτ	»	122
6. Τελευταῖοι Ἀγῶνες Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων	»	125
7. Μωάμεθ Β' – Κωνσταντῖνος ΙΑ'	»	129
8. Πολιορκία καὶ ἄλωσις τῆς Κων/πόλεως	»	131
9. Κατάκτησις τῶν λοιπῶν Ἑλλ. χωρῶν	»	140
16. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ	»	142
— 'Ο Βυζαντινὸς πολιτισμὸς	»	147
— Σημασία τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας	»	154
17. Η ΔΥΤΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ – ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ	»	158
— Λαοὶ καὶ κράτη	»	158
— Ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων καὶ τεχνῶν	»	161
— Ἐφευρέσεις καὶ Ἀνακαλύψεις	»	162
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	»	169

Ἐπιμελητῆς Ἐκδόσεως ΔΗΜ. ΣΠΕΗΣ (Ἀπ. Δ.Σ. 3490/29-6-70)
Ἐξώφυλλον ΔΗΜ. ΔΑΡΖΕΝΤΑ

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιοσήμον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Ἀντίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον. Ὁ διαθέτων πωλὼν ἢ χρησιμοποιοῦν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 7 τοῦ Νόμου 1129 τῆς 15)21 Μαρτίου 1946 (Ἑφ. Κυβ. 1946, Α' 108).

ΕΚΔΟΣΙΣ Β', 1970 (VIII) - ΑΝΤΙΤΥΠΑ 190.000 ΣΥΜΒΑΣΙΣ 2052/4 - 7 - 70.

Στοιχειοθεσία - Ἐκτύπωσις - Βιβλιοδεσία «Ι. ΚΑΜΠΑΝΑΣ Α. Ε.»

0020555934

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

